

ББК 74

Н 34

Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету.
Серія: Педагогіка. – 2004. – № 4. – 153 с.

Випуск підготовлено за участю науковців Академії педагогічних наук України

*Друкується за рішенням вченої ради Тернопільського державного
педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
від 25 травня 2004 року (протокол №10)*

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Василь Мадзігон – доктор педагогічних наук, професор, академік АПН України

Володимир Кравець – доктор педагогічних наук, професор, член-кор. АПН України

Едуард Вільчковський — доктор педагогічних наук, професор, член-кор. АПН України

Григорій Терещук – доктор педагогічних наук, професор, член-кор. АПН України
(головний редактор)

Генадій Ложкін – доктор психологічних наук, професор

Богдан Шиян – доктор педагогічних наук, професор

Богуслав П'єтурович – доктор педагогічних наук, професор (Польща)

Януш Бельські – доктор педагогічних наук, професор (Польща)

Олександр Куц – доктор педагогічних наук, професор (м. Львів)

Літературний редактор: Богдана Волович

Комп’ютерна верстка: Володимир Омеляненко

ББК 74

Н 34

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА

Геннадій АПАНАСЕНКО
Вікторія ЗЕМЦОВА

НАВЧАННЯ ЗДОРОВ'Ю ЯК ВАЖЛИВИЙ НАПРЯМОК ФІЗКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ

Негативні тенденції різкого погіршення стану здоров'я людства у зв'язку з обмеженням рухової активності, нерациональним харчуванням, шкідливими звичками (тютюнопалінням, зловживанням алкоголю, застосуванням наркотиків), стресами, забрудненням довкілля ставлять людину перед необхідністю пошуку способів для їх попередження. Один з них – кардинальна зміна психології сучасної людини у бік здоров'я збережливої поведінки.

Найважливішим кроком до вирішення цієї проблеми є впровадження валеологічної освіти, тобто підготовки спеціалістів з високим рівнем знань в області індивідуального здоров'я людини. Валеологічна освіта може сформувати у суспільстві нове ставлення до здоров'я, культивувати здоровий спосіб життя, особливо серед молоді. Це накладає додаткову відповіальність на фізкультурну освіту стосовно підготовки кадрів для діяльності за цим напрямком. Адже не викликає сумніву, що найбільш авторитетним фахівцем з питань формування та зміщення здоров'я може вважатися спеціаліст з фізичного виховання. Саме тому, для майбутніх працівників у галузі фізичного виховання та масового спорту “Валеологія” (наука про індивідуальне здоров'я людини) є важливішим спеціальним предметом. Але враховуючи, що працівники такого профілю не мають медичної освіти, викладання циклу валеології для них відрізняється певними особливостями.

В Національному університеті фізичного виховання і спорту України було складено програму циклу “Валеологія” для студентів другого курсу факультетів спортивної медицини та фізичної реабілітації, рекреації та оздоровчої фізичної культури, олімпійського і професійного спорту.

В межах загальних питань розглядаються витоки та історія валеології, критерії валеології як науки (визначення, предмет, об'єкт, теоретичні основи, задачі), сутність понять “здоров'я”, “хвороба”, “третій стан”, механізми здоров'я. Велика увага приділяється сучасним методам діагностики здоров'я. Існує класифікація діагностичних підходів до оцінки здоров'я людини. Студенти знайомляться з нозологічною діагностикою (характеристика здоров'я за наявністю або відсутністю ознак хвороби), до нозологічною діагностикою (визначення станів на межі норми та патології) та діагностикою здоров'я за його прямими ознаками до яких належать: біологічний вік, потужність гомеостазу та енергопотенціалу. Далі обов'язковими є практичні заняття з оцінки соматичного здоров'я дітей та дорослих. В залежності від отриманого рівня здоров'я, студенти вчаться прогнозувати можливість розвитку хронічного соматичного захворювання.

Важливим питанням валеології є прогнозування здоров'я, зокрема його критерії, з особливим акцентом на ендогенних та екзогенних чинниках ризику виникнення хвороб.

Випускники вищих фізкультурних навчальних закладів є фахівцями з теорії та методики використання засобів фізичної культури в спорті вищих досягнень, масовому спорту, рекреації та реабілітації. У зв'язку з цим особлива увага в циклі “Валеологія” надається вивченню механізмів оздоровчої дії фізичних вправ та можливості їх застосування з метою оздоровлення різних верств населення.

Серед окремих питань валеології важливо зупинитися на поняттях “спосіб життя” та “здоровий спосіб життя” з наданням докладної характеристики останнього. Говорячи про здоровий спосіб життя, необхідно застерегти студентів та викладачів від найбільш поширеної помилки. Деякі фахівці називають валеологією наукою про здоровий спосіб життя. Треба наголосити, що здоровий спосіб життя не є предметом вивчення валеології! Предметом валеології як науки є індивідуальне здоров'я людини, його механізми та можливості управління

цими механізмами. А здоровий спосіб життя – це засіб досягнення людиною індивідуального здоров'я.

Вивчення студентами проблематики позитивного способу життя здійснюється за двома напрямками. По-перше, студенти знайомляться з поняттям “спосіб життя” як соціальною категорією. Потім висвітлюються поведінкові аспекти, які поєднуються у поняття “здоровий спосіб життя”.

Спосіб життя – це характер поведінки людини у конкретних умовах існування. Яким саме буде цей характер багато в чому залежить від суспільства, в якому живе індивід. Таким чином, спосіб життя – категорія соціальна. Вона визначається економічними умовами в країні, суспільними взаємовідносинами, характером та рівнем виробництва, матеріальними можливостями, рівнем культури й освіти. Але поведінка людини є одним з найважливіших елементів способу життя в цілому, який не може не впливати на здоров'я окремої особи, на здоров'я тих чи інших соціальних груп населення. Поведінка є однією з основних детермінант здоров'я, ступінь впливу якої значно перевищує вплив багатьох інших детермінант. Вона разом з біологією людини, медичною допомогою та навколошнім середовищем відноситься до чотирьох основних чинників, що визначають рівень здоров'я. Дослідженнями встановлено, що група чинників, названих “біхевіоральними” (поведінковими), постійно випереджала інші. Найважчі хвороби у розвинутих країнах у наш час пов'язані з індивідуальними звичками, особливо постійними, які у сукупності часто називають способом життя. Такої ж думки додержувався наш видатний лікар і вчений М.М.Амосов: “...поведінка є таким самим джерелом патології як гени й середовище... Хибна поведінка людей є частішою причиною захворювань, аніж зовнішні дії чи слабкість природи людини”.

Спосіб життя може бути також охарактеризований ступенем відповідності форм життєдіяльності людини біологічним законам, що сприяє (або не сприяє) збереженню його адаптаційних можливостей, а також виконанню біологічних та соціальних функцій. За визначення ВООЗ, **спосіб життя** – це спосіб існування, заснований на взаємодії між умовами життя і конкретними моделями поведінки індивіду. Таким чином, “здорова” модель поведінки для даних конкретних умов зменшує ризик виникнення захворювань.

Оскільки спосіб життя в значній мірі залежить від суспільних чинників, справедливо вважати, що задача формування способу життя (а саме – здорового способу життя) не є прерогативою медицини.

Більшість хронічних неінфекційних захворювань можна попередити. В їхньому розвитку важливу роль відіграють особисті звички і соціальні умови, моделі поведінки і чинники, які визнають впливу рівня культури суспільства, а саме: паління, харчування, вживання алкоголю, фізична активність, статеве життя, дітородіння тощо. Схильність до цих, пов'язаних зі способом життя детермінант, хоча й залежить від соціального оточення, здебільшого є добровільною і може змінюватися. Тому ризик розвитку захворювання може бути значно меншим за умов свідомого бажання людини змінити модель своєї поведінки у бік, сприятливий для здоров'я. Концентрованим виразом взаємозв'язку способу життя і здоров'я людини є поняття “здоровий спосіб життя”. Здоровий спосіб життя поєднує все, що сприяє виконанню людиною професійних, соціальних і побутових функцій в найбільш оптимальних для здоров'я і розвитку здоров'я. Він виражає певний напрямок діяльності особистості для зміцнення і розвитку здоров'я. Здоров'я, по суті, повинно стати первинною потребою людини, але задовільняння цієї потреби носить складний характер. За даними соціологічних опитувань для більшості людей здоров'я, у рейтингу цінностей, посідає 15-17 місце! Ця ситуація зумовлена рядом обставин:

1. В нашій країні ще не виражена у достатній мірі позитивна мотивація здоров'я. Так, наприклад, підприємства деяких західних країн сплачують великі премії своїм працівникам, які жодного разу не захворіли протягом року, або матеріально заохочують тих, хто не палить. В Україні поки що немає традиції щодо міцного здоров'я як обов'язкової складової життєвого успіху.

2. В природі людини закладено повільну реалізацію зворотних зв'язків. Справа в тому, що негативні процеси, які відбуваються в організмі інертні. Тобто, якщо людина, яка тривалий час дотримувалася хибного способу життя, раптом змінить свою поведінку на здорову, негативні наслідки в організмі, спричинені руйнівною поведінкою, будуть триватиме ще дуже

довго. Не усіяка людина має волю дочекатися очевидних позитивних результатів від здорового способу життя.

3. Низька культура у суспільстві, через яку здоров'я не посідає першої сходинки в ієархії потреб людини. На думку засновника валеології, професора І.І.Брехмана: "... культура – це не тільки засвоєні знання, вона відображує ступінь усвідомлювання людиною свого ставлення до суспільства, до природи. Людина є творцем й одночасно головним результатом культури. Культура – це відчуття себе, це особливе ставлення до себе властиве тільки людині. На сам кінець, що дуже важливо, культура є сумаю моральних початків. Чи можна назвати культурними людей, які не дотримуються режиму праці й відпочинку, нехтують фізкультурою та загартуванням; зловживачі іжею, мають зайву вагу, палять і п'ють? Звичайно, ні ...". Велика роль у пропагуванні здорового способу життя належить інтелігенції, еліті суспільства. Інформація одержана із джерела, що заслуговує на довіру, може викликати появу бажання щось змінити. Міцне здоров'я мусить стати предметом пишання.

Ще у давнину наші предки вважали, що доки людина погоджує свої дії з природою вона зберігає здоров'я, міць та силу. Як тільки людина відходить від цього закону, вона опиняється у дисгармонії, яка трансформується у хвороби душі й тіла. За втрату гармонії життя ми сплачуємо втратою здоров'я.

Важливо зрозуміти, що здоровий спосіб життя – це не вигадка людства, це спосіб життя наближений до природи, до її законів, за якими існує все живе. Це спосіб життя, який захищає перевагу природних методів перед тими, що утворені нашими штучними, хибними звичками, смаками, схильностями, потребами, тобто духовною дезорієнтацією людини.

Здоровий спосіб життя – характер життєдіяльності людини, спрямований на формування, збереження, зміцнення, споживання, відновлення і передачу здоров'я.

Складові здорового способу життя містять різноманітні елементи, що стосуються усіх аспектів здоров'я – фізичного, психічного, соціального і духовного.

Характеризуючи основні принципи здорового способу життя увага приділяється основам раціонального харчування (включаючи причини зайвої ваги тіла та методи її корекції), нормам рухової активності, загартуванню, способом профілактики психоемоційного стресу та відмови від шкідливих звичок.

Певна увага приділяється питанням психічного здоров'я, чинникам, що його формують. Саме студентський вік є віком у якому молодь потребує знань щодо репродуктивного здоров'я. Тому в циклі "Валеологія" окремо розглядаються питання стосовно репродуктивного потенціалу людини, методів планування сім'ї, статевої культури як шляху профілактики порушень репродуктивного здоров'я.

Маючи цей багаж знань цілком реально скласти індивідуально-оздоровчу програму і опінити її адекватність та ефективність. Саме це є важливішою складовою майбутньої педагогічної майстерності фахівця з фізичного виховання.

Тетяна РОТЕРС
Лариса ІШЕЧКІНА

ВЗАЄМОДІЯ ФІЗИЧНОГО ТА ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ РУХУ «СПОРТ ДЛЯ ВСІХ»

Проблема розвитку руху "Спорт для всіх" це глобальне соціальне явище, актуальність якого пов'язується з підвищеннем рівня здоров'я людей, зацікавленістю в активних заняттях доступними видами масового спорту, участю у змагальній діяльності. При цьому саме рух "Спорт для всіх" об'єднує людей у формальні і неформальні колективи, організації на підставі єдності інтересів, спільній діяльності, виконуючи функцію соціалізації особистості. Велике значення мають питання гуманізації цього руху. В цьому аспекті важливо розглянути взаємозв'язок фізичного й духовного при реалізації цілей та завдань участі кожної особистості в різних видах масового спорту, оздоровчої фізичної культури як скарбниці руху "Спорт для всіх", де на перший план виходить духовність як якість особистості, що є соціальною цінністю у заняттях фізичними вправами.

Духовність як внутрішня якість інтегрує енергію Духу, Красу, переживання краси, які мають зовнішній прояв у людському тілі, тілесності. Духовна потреба бути здоровим, красивим, витривалим реалізується у процесі фізичного виховання різних груп населення як першої сходини руху "Спорт для всіх". І тут треба відзначити значущість естетичних аспектів тілесно-духовного виховання. Прагнення людей мати красиву поставу, приймати різні естетичні пози відповідно до еталонів сучасної краси та моди спонукають людей включатися у спортивний рух. В цьому аспекті сприйняття краси породжує у людини духовну активність збагатитися тілесно за допомогою заняття фізичними вправами.

Відповідно до сучасних філософських та психологічно-педагогічних досліджень людина розглядається як гармонійна єдність фізичного та духовного [1]. Гармонізація фізичного і духовного пов'язана з втіленням фізичної культури у соціокультурні процеси як життєвої цінності, зі спрямуванням повернення національної свідомості на духовний та фізичний розвиток кожного члена суспільства. У зв'язку з цим все більша увага приділяється проблемі взаємоз'язку всіх структур духовної та фізичної сутності людини як цілісної особистості.

У вітчизняній науці проблема розвитку особистості стоїть поряд з проблемою виховання і навчання, які сприяють гармонійному та всебічному вдосконаленню особистості. У цій системі фізичні якості людини розвиваються за допомогою фізичного виховання, а духовні – на підставі естетичного. Таким чином, духовність у процесі розвитку руху "Спорт для всіх" ґрунтуються на єдності фізичної та естетичної сутності людини. Водночас незважаючи на значну увагу філософів, психологів і педагогів до означеної проблеми, окремі її кардинальні питання залишаються поки не розв'язаними. У науці не досліджувалися питання взаємодії фізичного та естетичного виховання як компонента духовного розвитку особистості у процесі руху "Спорт для всіх".

Мета дослідження полягає в визначенні теоретичних зasad взаємодії фізичного і естетичного виховання в процесі розвитку руху "Спорт для всіх".

Результати дослідження.

Історико-філософський аналіз проблеми свідчить про те, що на всіх етапах розвитку людського суспільства питання взаємодії фізичного та естетичного виховання було в епіцентрі уваги як складової частини гармонійного розвитку особистості, що поєднує в собі фізичні та духовні якості. В класичних ученнях античності (Піфагор, Геракліт, Сократ, Платон, Арістотель) визначено ядро взаємодії фізичного та естетичного виховання через калокагатію як гармонію краси тіла і духу. В естетичних поглядах того часу існувала думка про те, що основним засобом естетичного виховання є музика, а фізичного – гімнастика. Поєднання музики та гімнастики античними філософами визначалось як головний засіб розвитку особистості тому, що ритм та гармонія краще за все проникають у глубини душі, народжуючи красу. Важливий внесок у розуміння єдності фізичного та естетичного виховання через красу форм і красу рухів зробили Аврелій Августін, Боець, Гуго Сен-Вікторський, Хома Аквінський, Альберт Великий, Ульріх Страсбургський. Зокрема велике значення має теорія Аврелія Августіна про природжений ритм та його якості впливати на красу рухів. На двох основних ідеях – красі внутрішній (краса духу, характеру, почуттів) та красі зовнішній (краса рухів, форм тіла, людських вчинків, поведінки) базується теорія єдності фізичного та естетичного виховання у Локка, Гельвеція, Шефтсьбері, Дідро, Лессінга, Гердера.

У новітній час проблема єдності фізичного та естетичного в людині привертає увагу представників різних наук. У працях учених кінця XIX та початку XX ст. (М. Бердяєв, О. Духнович, В. Острогорський, О. Соловйов, П. Юркевич) на перше місце в проблемі гармонійного розвитку людини висувається духовність особистості, краса її почуттів, які знаходять прояви в її тілі. Ідея "духовної тілесності" (за виразом О. Солов'йова), згідно з якою особистість неможлива без тіла, у якому завжди виявляється душа, яскраво подана у працях О. Лосєва. Ця ідея залишається панівною і в подальші роки, хоч розглядається в деяко іншому плані.

У 90-х роках ХХ ст. "духовність" трактується у взаємодії таких категорій, як добро, істина, краса. Серед цих категорій краса – не нова категорія естетики. Протягом існування людської цивілізації вона входила в загальну програму розвитку людини. Визначалося, що в кожного суспільства і в кожній людині наявні свої прояви краси, але в новітній час вважається, що краса включає і високу духовність, і в той же час фізичну досконалість людини (К. Долгов,

А.Зісь, Б.Неменський, М.Овсянников, Л.Столович, В.Шестаков. Гармонійно розвинена людина поєднує в собі красу духовну і красу фізичну.

Таким чином, на сьогодні стає чітко визначеню проблема взаємодії двох чинників розвитку руху "Спорт для всіх" – фізичного й естетичного виховання, які ґрунтуються на красі фізичній та духовній, гармонії зовнішній (тілесний) та внутрішній (духовний), грації – як гармонії рухів і гармонії почуттів. Визнання такої нерозривної взаємодії фізичного й духовного в процесі розвитку руху "Спорт за всіх" робить що проблему педагогічно актуальною, оскільки саме в дитинстві закладаються основи фізичного й естетичного виховання, які дають підстави обрати конкретний вид спортивної діяльності. Усвідомлення нерозривності цих двох сторін в процесі розвитку руху "Спорт для всіх" становить методологічну основу нашого дослідження.

У історико-педагогічних дослідженнях виділяються два основні підходи до розробки теоретико-методологічних основ взаємозв'язку фізичного та естетичного виховання в процесі розвитку особистості: визначення завдань і визначення засобів.

Визначення завдань розвитку особистості у взаємозв'язку фізичного та естетичного виховання ґрунтуються на спільній меті – виховання гармонійно розвиненої людини. Для цього в античності існували музичне та гімнастичне виховання з метою впливу на душу особистості, її гармонію через духовно-тілесну цілісність, в якій гімнастика одухотворена, а музика мислиться як гімнастика душі (Платон). Завдання розвитку духовно-тілесної цілісності особистості з використанням фізичних та духовних вправ виступають у педагогіці гуманізму (Т.Мор, Ф.Рабле, М.Монтень, М.Фічіно, Т.Кампанелла), у педагогічних системах Я.А.Коменського, Д.Локка, Ж.Руссо, К.Гельвеція, Д.Дідро. Великим досягненням того часу було виникнення поняття "фізична освіта" (Песталоцці), в основі якого почуття порядку, гармонії, краси та спокою складають духовну базу виховання фізично освіченої людини. Це поняття не втратило своїх істотних ознак і нині.

Другий підхід взаємозв'язку фізичного та естетичного виховання базується на визначенні спільних засобів розвитку особистості, до яких належать гімнастика, танці, музично-ритмічні вправи. Методологічним підґрунтам використання цих засобів виступають теоретичні положення Г.Фіта, Яна, А.Шпіса, П.Лінга, Амороса про красу рухів. Гутс-Мутс [2,11-14], наприклад, красу рухів ототожнював з технікою фізичних вправ і точністю виконання форми рухів. Ця дуже важлива ідея для визначення суті взаємозв'язку фізичного й естетичного виховання через красу і культуру рухів знаходить місце в наукових висновках М.Бернштейна. Ми поділяємо точку зору П.Блонського, В.Сухомлинського про красиві та ритмічні рухи, за допомогою яких найбільш вдало можуть розв'язуватися завдання гармонійного розвитку учнів у взаємодії фізичного та естетичного виховання.

У дослідженні психологічних зasad взаємозв'язку фізичного та естетичного виховання констатовано, що в основі цього взаємозв'язку лежать почуття, які мають не тільки зовнішнє, тілесне вираження, а й вираження внутрішнє [3,12-15]. Саме через почуття людина відображає свій внутрішній, духовний світ. Зовнішнє відображення душевних почуттів та емоцій повинно відповідати рухам, які їх супроводжують. Психологічна сутність взаємозв'язку фізичного та естетичного виховання полягає у виникненні різних емоцій у процесі рухової діяльності, які перевтілюються в почуття.

Серед психологічних чинників взаємозв'язку фізичного та естетичного виховання важливими, на нашу думку, є два. Перший пов'язаний з виникненням м'язової насолоди, радості (Б.Кліменко, В.Омельчук) [4,96] у процесі виконання фізичних рухів. Другий базується на тому, що виконання рухової дії поєднує в собі відображення рухів і творчості. Метою відображення рухів виступає досягнення максимальної точності виконувати рухи в просторі, в часі, з потрібною силою. Мета творчості – вдосконалити процес здійснення рухових завдань, створюючи нові рухові дії за змістом і формою, використовуючи силу уявлень.

Психологічні основи взаємодії фізичного та естетичного виховання базуються на виникненні почуттів, емоцій, інтересу в процесі рухової діяльності. У цьому контексті виникає поняття "естетична емоція" (В.Ражников), "естетичний інтерес" (Г.Щукіна). Естетичний інтерес передує руховій дії та супроводжує її, а після завершення руху проходить збагачення чуттєвого досвіду учнів.

Основною концепцією взаємозв'язку розвитку особистості з вихованням та навчанням є теорія П.Блонського, Л.Виготського, П.Гальперіна, Г.Костюка, за якою розвиток дитини йде за

вихованням та навчанням, які спрямовують розвиток і сприяють гармонійному вдосконаленню школяра. Основною умовою психічного його розвитку виступає діяльність (А.Запорожець, О.Леонтьєв, С.Рубінштейн, Д.Ельконін).

Проблеми сутності естетичного виховання у фізичному та фізичного виховання в естетичному торкалися вчені, праці яких присвячені естетичному вихованню (О.Буров, Є.Квятковський, Д.Джола, Б.Лук'янов, Б.Неменський, Л.Столович, Г.Шевченко, А.Щербо), і дослідники фізичного виховання (В.Белоусова, Н.Глушак, М.Лобжанідзе, І.Решетень, М.Сараф, В.Столяров, А.Френкін, Н.Щуркова, М.Яковлев). Спираючись на теоретичні засади цих досліджень, ми визначили, що естетичне виховання у зв'язку з фізичним ґрунтуються на:

- формуванні естетичних уявлень, почуттів, потреб у фізичному вдосконаленні, вмінь розуміти та створювати прекрасне у фізичних вправах;
- використанні засобів естетичного виховання (музично-хореографічне, поетичне та образотворче мистецтво);
- застосуванні методів естетичного виховання – виразний показ фізичних рухів, емоційне пояснення;
- створенні спеціальних умов (естетичний вигляд матеріально-технічної бази, вчителя, наявність технічних засобів навчання).

Сутність зв'язку фізичного виховання з естетичним виявляється в досягненні людиною фізичної досконалості, яка базується на:

- гармонійному фізичному розвитку, який сприяє виникненню естетичного смаку і є джерелом естетичної насолоди;
- вихованні фізичних якостей, підвищенні фізичної підготовленості, що в свою чергу сприяє практичній діяльності людини за "законами краси", а також впливає на емоційну сферу та працездатність особистості;
- зміцнюванні фізичного здоров'я, яке дозволяє досягнути найвищого ступеня краси як у зовнішньому, так і внутрішньому прояві.

Важлива ідея для визначення сутності естетичного виховання в фізичному та фізичного виховання в естетичному полягає в теорії естетичного виховання Б.Лихачова, згідно з якою естетичне виховання в процесі фізичного виявляє наявність у ньому естетичних елементів та перетворює їх в засоби естетичного розвитку і формування людини. Фізичне виховання в процесі естетичного ґрунтуються на соціально-природній цілісності особистості, тому розглядати морально-естетичну сутність людини тільки з позиції духовності було б неправильно. Ніякої духовності поза можливостями людського тіла, поза зовнішніми формами виразності і поведінки особистості просто не існує.

Висновки.

Дослідження проблеми взаємодії фізичного та естетичного розвитку руху "Спорт для всіх" переконує, що людина є сукупністю духовно-естетичної, тілесно-естетичної та зовнішньої художньо-виразної сутності. До того ж піякої духовності не існує поза людським тілом та зовнішніми формами його рухів. На підставі цього ми висунули концептуальну ідею: продуктом взаємодії фізичного та естетичного виховання може бути ритмічний розвиток особистості. Саме ритм є природно духовною та тілесною сутністю людини. Він пов'язаний з музикою, яка впливає на емоції людини. Тому цілеспрямований розвиток ритму буде сприяти вихованню як естетичних, так і фізичних якостей особистості. Найдоцільніше спостерігати цей розвиток через внутрішню сутність людини і її зовнішні прояви в русі. Ми відзначаємо, що ритм присутній у кожному спортивному русі. Відчуття ритму, модуляція темпу, які притаманні спортсменам – це прояви їх умінь володіти своїм тілом і духом. Саме ритм виступає параметром краси спорту. Проведення фітнес-шоу, спортивних змагань завжди збагачуються музикою, яка стимулює прояв виразності, ритмічності, краси, емоційності. Музичні ритми впливають на психічну сферу, викликаючи бажання супроводжувати музику тілорухами. На жаль, ідея використання ритму як взаємозв'язуючого компонента фізичного та естетичного виховання в процесі розвитку руху "Спорт для всіх" залишилася поза увагою дослідників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шорохова Е.В. О естественной природе и социальной сущности человека // Биологическое и социальное развитие человека. – М.: Наука, 1977. – С. 65-82.

-
2. Фейгин С.Л. Развитие систем гимнастики в новое время (краткий очерк). – М.; Л.: Физкультура и спорт, 1940. – 112 с.
  3. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. – СПб.: Союз, 1997. – 96 с.
  4. Кліменко В.В., Омельчук В.П. Фізична культура і естетичне виховання. – К.: Рад.шк., 1987. – С.96.

Леся ГАЛАМАНЖУК

ВИКОРИСТАННЯ ІСТОРІЇ МИСТЕЦТВ У ФОРМУВАННІ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗІ СТАРШИМИ ДОШКІЛЬНИКАМИ (ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ)

Актуальність проблеми. В умовах національно-культурного відродження України проблема розвитку дітей дошкільного віку і у зв'язку з цим удосконалення професійної підготовки майбутніх вихователів набувають особливої актуальності. У цьому контексті актуальними залишаються підходи до виховання дошкільників з використанням усього різноманіття засобів, у тому числі мистецтва. До складу останнього входить історія мистецтв, проте вона зовсім не представлена у навчальних планах ВНЗ, що здійснюють підготовку майбутніх вихователів дітей дошкільного віку. Вивчення цієї проблеми тільки започатковується, а тому потребує грунтовних досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з означеної проблеми виявив, що одним з ефективних засобів виховання дитини є мистецтво. У початковій школі вже сьогодні використовуються варіативні програми освітнього напрямку „Технології”, до змісту яких входять трудове навчання і художня праця [1, 3], образотворче мистецтво і художня праця [8], опрацьовуються інші варіанти програм з урахуванням специфіки різних типів початкових шкіл [12]. Також, однією з освітніх галузей Державного стандарту базової і повної середньої освіти з „Естетична культура”, до складу якої входить культурологічна змістова лінія [6].

Керуючись базовими положеннями сучасної системи освіти, що орієнтують на безперервність педагогічного процесу, органічне поєднання його результатів на різних ступенях навчання, вважаємо, що цей процес має торкнутись і дошкільних навчально-виховних закладів. Адже старший дошкільний вік є одним з періодів, коли у житті дитини відбувається перехід на якісно новий рівень розвитку і навчання, а тому потребує адекватних технологій виховання.

У програмах виховання і навчання дітей дошкільного віку [7, 11] мистецтво як засіб вирішення педагогічних завдань представлений лише розділом „Образотворче мистецтво”, а інші, не менш важливі змістові лінії освітньої галузі „Естетична культура” – культурологічна, мистецько-синтетична, – відсутні.

Проведений у цьому зв'язку аналіз спеціальної наукової літератури виявив невиправдано малу кількість досліджень, пов'язаних з професійною підготовкою майбутніх педагогів до використання усього розмаїття видів мистецтва як засобу виховання дошкільників, – частково такі дослідження представлені незначними доробками вітчизняних [5, 9] та окремими працями російських авторів [4, 10]. Практично відсутніми [14] за доступними науковими джерелами є дослідження, що вивчають можливість використання історії мистецтв як одного із засобів виховання дошкільників. У навчальних планах факультетів, що готують майбутніх педагогів для дошкільних закладів відсутні відповідні навчальні курси.

Отже, має місце певна неузгодженість між запитами суспільства та їх реалізацією у відповідних структурних підрозділах освітньої галузі. Зазначене не сприяє створенню належних передумов формування цілісної уяви майбутніх вихователів про мистецтво як один з важливих засобів педагогічного впливу на особистість дитини, значно обмежує професійну майстерність і компетентність, не дозволяє ефективно та якісно вирішувати комплекс завдань дошкільного виховання, а тому обумовлює необхідність подальшого вивчення проблеми.

Мета роботи – на теоретичному рівні дослідити стан вирішення проблеми щодо формування готовності майбутніх вихователів до використання історії мистецтв у професійній діяльності із старшими дошкільниками.

Методи дослідження. У процесі роботи були використані такі методи: аналіз і синтез, індукція та дедукція, узагальнення і систематизація, теоретичне моделювання.

Результати дослідження. Як зазначає переважна більшість фахівців, від рівня знань, умінь і навичок педагога залежить рівень їх сформованості у вихованців. Проведений у цьому контексті аналіз наукової літератури виявив, що більшість робіт присвячена вирішенню таких питань: удосконаленню навчального процесу майбутніх педагогів; визначеню компонентів педагогічної діяльності учителя (структур, обсяг і зміст педагогічних умінь), на яких ґрунтуються її ефективність; визначеню наукових засад підготовки учителя і, зокрема: формування його особистості шляхом дидактичної підготовки, професійного самовиховання, професійної діяльності, наукової та навчально-дослідної діяльності; формуванню педагогічної майстерності через розвиток пізнавальної активності і творчості студентів; розробці педагогічних технологій і шляхів інтенсифікації навчальної і наукової діяльності.

Питання, пов'язані з різними аспектами формування художніх і конструктивних умінь майбутніх педагогів розглядалися значною кількістю, переважна більшість яких була спрямована на поліпшення підготовки художників-педагогів, выпускників художньо-графічних факультетів педагогічних вузів або учителів початкових класів.

Водночас, проблемами удосконалення технологій передачі знань з образотворчого мистецтва старшим дошкільникам присвячено значно менше досліджень. До них відносяться праці вітчизняних [5, 9] і російських авторів [4, 10]. Практично відсутні розробки [14] ефективних технологій формування готовності майбутніх педагогів до виховання особистості дошкільника за допомогою історії мистецтв, – вони лише окреслюють окремі методичні положення реалізації цього процесу, а їх зміст достатньою мірою не обґрунтований, не систематизований, експериментально не перевірена ефективність.

Необхідність навчального курсу з історії мистецтв у загальній програмі підготовки майбутніх вихователів обумовлюється, принаймні, декількома причинами:

1) можливістю створення практично значимих передумов для збагачення та ампліфікації розвитку особистості дитини, – адже саме у дошкільному віці відбувається початкове становлення і всебічний розвиток дитини [11];

2) значному сприянню у вирішенні завдань із започаткування дошкільника до світу мистецтва, пробудження у нього інтересу до художньої діяльності, збагачення такої діяльності історичними темами та мотивами українського і світового мистецтва, – у програмах „Дитина” [7], „Малятко” [11] наголошується на особливому значенні та обов’язковому використанні різних видів мистецтва у вихованні дитини;

3) можливістю реалізації у загальній програмі виховання дошкільників [7, 11] важливої методологічної умови, – взаємозв’язку змісту більшості видів навчально-виховної діяльності та досягнення таким чином цілісності знань, умінь і навичок дошкільників, – саме в якості такого поліморфного засобу ми розглядаємо історію мистецтв. Останнє обумовлюється змістом понять, – „Історія – це наука про розвиток будь-якої галузі знань” [2, с.1711] або „...наука, що вивчає минуле людського суспільства” [2, 1713], а „Мистецтво – (образотворче і необразотворче)... у зв’язку із своєю сутнісною специфікою не містить часового розвитку образу, – воно сприймається зором, тактильно, іншими сигнальними системами, але не абстрактно” [2, 1413]. У цьому випадку, ототожнюючи зміст будь-якого розділу програми з певним (-ими) образом (-ами), що формується у свідомості дитини під час оволодіння цим змістом, останній може набувати не абстрактного, а предметного вигляду, а одним із засобів формування такого образу можуть виступати найкращі зразки різних видів мистецтва, що, зрозуміло, відносяться до історії мистецтв.

Як зазначається у відповідних літературних джерелах [2, 1414-1415] „...на відміну від науки, мови та інших форм спеціалізованої людської діяльності, покликаних задовольняти різноманітні потреби, мистецтво є необхідним людству як спосіб цілісного суспільного виховання індивіда, його емоційного та інтелектуального розвитку, започаткування до накопиченого людством колективного досвіду, вікової мудрості, конкретним суспільно-історичним інтересам, прагненням, ідеалам”.

Допільність використання предметних, а не абстрактних засобів передачі змістової інформації обумовлюється також психологічними особливостями дітей цього вікового періоду. Зокрема, загальновідомим є факт домінування у дошкільників образного типу мислення.

Отже, використання історії мистецтв у вихованні дошкільників може сприяти одночасному вирішенню двох груп завдань: по-перше, бути одним із засобів виховання дитини, заполучення її до світу мистецтва і, по-друге, виступати як ефективний засіб передачі навчального матеріалу з інших розділів програми. Не останнє місце у цьому процесі може зайняти освітня галузь „Здоров'я і фізична культура”.

Аналіз відповідної наукової та науково-методичної літератури виявив, що розвиток і виховання дітей за допомогою мистецтва знаходить практичну реалізацію у „художній педагогіці” – одному з видів особистісно-орієнтованої системи освіти в зарубіжних країнах [15-17]. Про ефективність використання образотворчої і конструктивної діяльності для розвитку творчості дошкільників свідчить значна кількість фахівців [4, 5, 10, 13]. Практика початкової школи вже сьогодні використовує варіативні програми освітнього напряму „Технології”, до змісту яких входить трудове навчання і художня праця [1,3], образотворче мистецтво і художня праця [8], опрацьовуються інші варіанти програм з урахуванням специфіки різних типів початкових шкіл [12]. Крім того, однією з освітніх галузей Державного стандарту базової і повної середньої освіти є „Естетична культура”, що включає культурологічну і мистецько-синтетичну змістові лінії, спрямовані на формування інтегральної основи світогляду дитини [6]. Також, у державному документі зазначається, що „...освітня галузь ґрунтуються...на принципах цілісності, неперервності та наступності” [6, 6].

Разом з тим, аналіз спеціальної літератури свідчить про відсутність у навчальних планах факультетів, що готують майбутніх вихователів для дошкільних закладів, відповідних навчальних дисциплін і навіть спецкурсів. Також, невиправдано мала кількість наукових досліджень, пов’язаних з професійною підготовкою майбутніх фахівців до використання усього різноманіття видів мистецтва як засобу виховання дошкільників, – такі дослідження містяться у незначних доробках вітчизняних [5, 9] і окремих працях, переважно, російських авторів [4, 10]. Поодинокі [14], за доступними науковими джерелами є дослідження, що вивчають можливість використання історії мистецтв як одного із засобів формування поліхудожнього та полікультурного образу світу, мистецьких умінь і навичок, художньо-творчої самореалізації в процесі виховання дошкільників.

Отже, має місце невідповідність між змістом напрямку „Основи образотворчого мистецтва і методика організації образотворчої діяльності” програми для дошкільних закладів і відповідною освітньою галуззю базової середньої освіти [6, 7, 11], а також між потребою суспільства у висококваліфікованих вихователях дітей дошкільного віку і відсутністю в учебних планах професійної підготовки навчальних дисциплін і спецкурсів, що сприяють формуванню необхідних знань, умінь і мистецької компетентності майбутніх фахівців. Включення до цього навчального процесу історії мистецтв дозволить створити належні передумови для зростання рівня професійної майстерності та компетентності студентів у використанні мистецтва для естетичного виховання дитини, більш ефективного та якісного вирішення інших завдань дошкільного виховання. У цьому зв’язку необхідно і обов’язковою умовою вирішення проблеми є розробка циклу лекцій, змісту практичних занять, відповідних методичних посібників і практичних рекомендацій, що розкривають ефективні технології організаційно-методичного забезпечення педагогічного процесу з виховання старших дошкільників за допомогою історії мистецтв.

Таким чином, наведені літературні дані свідчать про необхідність вирішення зазначененої проблеми і дозволяють зробити припущення, що формування необхідного рівня професійної компетентності майбутніх вихователів до використання історії мистецтв у навчально-виховному процесі із старшими дошкільниками досягатиметься за умови визначення структури такої компетентності, організації предметно-розвивального середовища для її формування із заполученням відповідного комплексу сучасних, науково обґрунтованих організаційно-методичних заходів.

Висновки.

1. Аналіз наукової та науково-методичної літератури з урахуванням змісту державних стандартів середньої освіти виявив, що однією з необхідних і важливих умов підготовки висококваліфікованих вихователів до професійної діяльності у дошкільних закладах є формування знань, умінь і компетентності в галузі мистецтва.

2. Встановлено, що використання історії мистецтв як одного із засобів виховання старших дошкільників може сприяти вирішенню завдань їх естетичного виховання, а також слугувати підґрунтям для якіснішого та ефективнішого вирішення інших завдань дошкільної педагогіки.

3. Виявлено відсутність досліджень, пов'язаних із формуванням готовності майбутніх вихователів до використання історії мистецтв у професійній діяльності зі старшими дошкільниками. Передбачається, що для досягнення належного педагогічного ефекту необхідно розробити структуру професійної компетентності майбутнього вихователя дітей дошкільного віку та організувати, з використанням сучасних, науково обґрунтованих технологій, предметно-розвивальне середовище формування такої компетентності.

Подальші дослідження повинні бути спрямовані на розробку змісту організаційно-методичних заходів підготовки майбутніх вихователів до застосування історії мистецтв в ході професійної діяльності із старшими дошкільниками та експериментальну перевірку ефективності запропонованої технології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабенко Л.В. та інші. Художня праця. Програма для 1-3 класів // Початкова школа. – 1991. – № 9. – С. 47-54.
2. Большая советская энциклопедия. – М.: Изд-во „Советская энциклопедия”, 1972. – 3-е изд. – Т. 10. – С. 1413-1415; С. 1711; С. 1713.
3. Вермійчук І.М. Трудове навчання: Програми середньої загальноосвітньої школи 1-4 (1-3) класи. – К.: Бліц, 1997. – С. 154-186.
4. Ветлугина Н.А. Воспитание эстетического отношения ребенка к окружающему: основы дошкольной педагогики / Под ред. А.В.Запорожца, Т.А.Марковой. – М.: Педагогика, 1990. – С. 193-200.
5. Голота Н.М. Програма педагогічних вищих навчальних закладів з курсу „Художня праця” (для студентів спеціальності 7.01.01.01 – „Дошкільне виховання”). – К.: НПУ, 1998. – 31 с.
6. Державний стандарт базової і повної середньої освіти // Освіта України (спецвидпуск). – № 5 (500), 20 січня 2004. – С. 6-7; С. 11-12.
7. Дитина. Програма виховання і навчання дітей дошкільного віку. – К.: Освіта, 1993. – 270 с.
8. Изобразительное искусство и художественный труд: 1-4 классы: Книга для учителя / Б.М.Неменский, Н.Н.Фомина, Н.В.Гросул и др. – М.: Просвещение, 1991. – 192 с.
9. Кириченко Н.Т., Науменко Т.І. Вихове мистецтво: Активізація творчості дошкільників засобами мистецтва. – К.: ІЗІМН, 1998. – 99 с.
10. Комарова Т.С. Методика обучения изобразительной деятельности и конструированию: Уч. пособие для уч-ся пед.училищ / Под ред. Т.С.Комаровой. – 2-е изд. дораб. – М.: Просвещение, 1985. – 272 с.
11. Малятко. Програма виховання дітей дошкільного віку. – К.: Рад. Україна, 1991. – 198 с.
12. Сирота В.М. Формування професійної готовності майбутніх вчителів початкових класів до викладання художньої праці: Автореф. дис...к. пед. н.: 13.00.01. – Умань, 1998. – 21 с.
13. Флеріна Е.А. Эстетическое воспитание дошкольника. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1961. – 319 с.
14. Шкаріна Л.В. Шлях до мистецтва: Ознайомлення з творами живопису // Дошкільне виховання. – 1993. – № 1. – С. 14.
15. Abbs P. Art and the loss of art in an age of spilt science // A is for aesthetic. – London, 1989. – P. 77-97.
16. Reid L. The arts within a plural concept of knowledge // The symbolic order. – London, 1989. P. – 12-20.
17. Scruton R. Modern philosophy and the neglect aesthetics // The symbolic order ed. p. abbs. – London, 1989. – P. 32-33.

Наталя ПАНГЕЛОВА

ІСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ ВИКОРИСТАННЯ СПОРТИВНО-ІГРОВИХ МЕТОДІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ФОРМУВАННІ ГАРМОНІЙНО РОЗВИНЕННОЇ ОСОБИСТОСТІ

Постановка проблеми. Стратегічним завданням сучасної педагогіки, що визначено у законі "Про освіту" (1991р.) є формування всебічно розвиненої гармонійної особистості. На

сучасному етапі формування такої особистості, у якої були б розвинуті інтелектуальні, фізичні і моральні якості все ще залишається актуальною і нагальною проблемою.

У вирішенні цієї проблеми виняткове значення має фізична культура і спорт. Функція формування здоров'я, причому, не тільки фізичного, але і морального, яка притаманна фізичній культурі і масовому дитячому – юнацькому спорту, у сучасних освітніх системах набуває особливого значення.

Відомо, що за останні роки різко погіршується стан здоров'я і фізичної підготовленості підростаючого покоління. Тільки 10% молоді можна вважати здоровими, біля 40% дітей мають хронічні захворювання. Різко прогресують хвороби серцево-судинної і кістково-м'язової систем, які багато у чому зумовлені недостатньою руховою активністю у поєднанні з несприятливими екологічними факторами і харчуванням. Більше 50% юнаків і дівчат, закінчуячи школу, вже мають 2-3 хронічних захворювання, а загалом – лише 15% випускників можна вважати здоровими. Більш 30% юнаків за станом здоров'я не можуть проходити службу у лавах Збройних Сил. За останні двадцять років кількість громадян, придатних до військової служби, скоротилася майже на третину. Більше 40% призовників не можуть виконати найнижчі нормативи з фізичної підготовленості. За останні два роки у 2,4 рази збільшилася кількість юнаків, звільнених від військової служби у зв'язку з діагностуванням у них алкоголізму і наркоманії.

Особливістю сучасного періоду розвитку фізичної культури і спорту є те, що у процесі фізичного виховання щораз більшого значення набуває використання прогресивних педагогічних технологій, які ґрунтуються на застосуванні таких засобів і методів спортивної підготовки, які перевірені в умовах багаторічного спортивного тренування і придатні для досягнення цілей масового фізичного виховання.

Важливим підґрунтям науково-технологічної розробки нової стратегії розвитку національної системи фізичного виховання в Україні є критична необхідність прийняття термінових заходів для перелому процесу сповзання нації до фізичної деградації.

Вирішення цієї проблеми можливе на основі енергійного і масового розгортання інноваційних процесів в системах масового фізичного виховання і дитячо-юнацького спорту при використанні теоретично обґрутованих і експериментально апробованих новітніх педагогічних технологій, які забезпечать модернізацію форм і змісту фізичного виховання підростаючого покоління демократичної України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Необхідно відзначити, що питання модернізації системи фізичного виховання розглядалось у роботах багатьох авторів [1;2;3]. Певні розробки в цьому напрямку вже були здійснені. Зокрема, був впроваджений курс “Валеологія” в навчальні програми освітніх закладів, розроблені програми щодо формування здорового способу життя різних верств населення.

Зокрема, було визначено, що під здоровим способом життя розуміють такі норми повсякденного життя, які відповідають гігієнічним принципам, розвивають адаптивні можливості організму, сприяють успішному відновленню, повноцінному виконанню особистістю соціально-психологічних функцій (Дубогай О.Д., Зубалій М.Д., Москаленко Н.В. та ін.). Також були визначені головні компоненти здорового способу життя.

Проте, практичне використання програм формування здорового способу життя є обмеженим, оскільки дуже часто вони не викликають зацікавленості з боку дітей, підлітків, молоді.

Багаточисельні дослідження (Леко Б.М., Сем'є Г.В. та ін.) свідчать, що на поведінку та діяльність людини, її вчинки, в першу чергу, впливають мотивація та емоції. Беззаперечно також, що мотивація, як система факторів, детермінуючих поведінку та емоції, що переживаються людиною, значною мірою характеризують особистість. Мотиви занять фізкультурою і спортом характеризують особистість не лише у певний момент часу, а й визначають майбутню мету цієї діяльності.

Відомо, що для дітей, підлітків і студентської молоді привабливішими є заняття не оздоровчою фізичною культурою, а заняття спортивної спрямованості. Визначними компонентами спорту є наявність змагальної діяльності і намагання досягнути найкращого результату, першості. Ці складові є запорукою успіху у будь-якій сфері діяльності, вони стимулюють людину до самовдосконалення, тобто сприяють розвитку інтелектуальної,

морально-вольової та фізичної сфери особистості. Таким чином, більш широке впровадження спортивно-ігрового методу фізичного виховання, який є складовою частиною руху “Спорт для всіх”, на нашу думку, може значно оптимізувати процес формування гармонійної особистості.

Необхідно відзначити, що певні розробки і досвід впровадження спортивно-ігрового методу у фізичне виховання підростаючого покоління є.

Так, проф. Л.В. Волков [2000 р.] теоретично обґрунтував і експериментально перевірив концептуальні положення системи фізичного виховання дітей дошкільного і шкільного віку з широким використанням принципів і методів теорії спорту, основними з яких є – наявність ігрової (тренувальної) і змагальної діяльності.

Представники відомої наукової школи проф. В.К. Бальсевича (Росія) обґрунтували і довели ефективність принципово нового підходу до модернізації змісту і форм фізичного виховання дошкільників і школярів. Висунута В.К. Бальсевичем ідея конверсій технологій спортивної підготовки для використання досягнень спортивної культури тренування у масових формах фізичного виховання виявилась достатньо плідною і знайшла багато послідовників у різних регіонах країни.

Спроби реалізувати на практиці ідею залучення до спортивного стилю життя дітей, підлітків, молоді здійснюються і у Переяслав-Хмельницькому ДПУ імені Григорія Сковороди. Під керівництвом проф. Волкова Л.В. розробляється проект “Теоретико-методичні основи формування спортивного стилю життя підростаючого покоління України”.

Гіпотезою нашого дослідження є ідея про те, що спортивно-ігровий метод фізичного виховання особистості, який передбачає наявність змагального компоненту, є найбільш ефективним у підготовці людини до життя. Одним із доказів цього є історичний аналіз педагогічної практики фізичного виховання.

Мета. Робота над проектом передбачає розробку філософсько-теоретичних зasad формування спортивного стилю життя, складовою частиною яких є історико-теоретичний аналіз педагогічної практики використання спортивно-ігрових методів фізичного виховання у формуванні гармонійної особистості.

Результати дослідження та їх обговорення. Перш, ніж говорити про формування гармонійно розвинutoї особистості, необхідне розуміння цього ідеалу. У своєму вихідному пункті воно спирається на ідею, яку сформулювали гуманісти минулого, про необхідність гармонії духовних і фізичних здібностей людини, його зовнішніх і внутрішніх якостей (давньогрецький ідеал калогатії, давньокитайський принцип “сан – мей”, кубертенівська концепція “ейретмії та ін”). Хоча відомі й інші інтерпретації різnobічного і гармонійного розвитку особистості.

Необхідно відзначити, що в історії людства не існувало часів і народів, де в тій або іншій формі не було б присутнє фізичне виховання.

У первісному суспільстві, з моменту усвідомлення людиною явища управління з'являються засоби і методи підготовки молоді до дорослого життя. Обов'язково складовою такої підготовки був ритуал посвяти, який проходили всі юнаки племені. Цей ритуал проходив у вигляді змагань. Власне, все життя первісної людини було змаганням – з природними силами, тваринами, ворожими племенами.

На зміну первісному суспільству приходить рабовласницьке. І тут, з появою класів, фізичне виховання стає привілеєм пануючого класу. Тобто, використовується рабовласниками для підготовки майбутнього воїна-рабовласника для виконання своїх соціальних функцій. Особливості і характерні риси систем фізичного виховання рабовласницьких держав мали певні відмінності. Але, наявність змагань була притаманна усім. Зразком у цьому є педагогічна практика Стародавньої Греції. Елліни розуміли, що змагання є ефективним і дієвим засобом підготовки підростаючого покоління до життя. У них існували спеціальні системи змагань “агоністика” – система змагань у всіх галузях суспільного життя (змагання серед поетів, музикантів, філософів, ораторів та ін.) та “атлетика” – система змагань у фізичній підготовці. Метою виховання у стародавніх греків було досягнення “калогатії”, тобто гармонійного розвитку особистості.

І саме наявність обов'язкових випробувань (змагань) у системах виховання античної Греції обумовлювало надзвичайно високий рівень фізичної підготовки, інтелектуальних і моральних якостей еллінів.

Так, давньогрецький філософ, математик, релігійний і політичний діяч Піфагор був переможцем на Олімпійських іграх. Давньогрецький філософ Платон успішно виступав у змаганнях борців на Істмійських іграх, а Мілон – найвідоміший атлет давнини – написав філософський трактат про природу.

За часів феодалізму (V – XVII ст.) досягнення античності у науці, мистецтві були надовго забуті і фізичне виховання втрачає свою інтегративну функцію. Але, воно продовжує зберігати класовий характер, тобто, використовується феодалами. Була створена лицарська система військово-фізичної підготовки. І знову обов’язковим компонентом цієї системи були змагання – лицарські турніри. Саме тут перевірявся рівень фізичної підготовки лицарів, сила їх духу, мужність.

В період Нового часу (сер. XVII ст. – 1917 р.) зростає значення фізичного виховання і спорту у житті суспільства, щде збагачення цієї сфери новими ідеями, теоретичними і практичними розробками. Характерні риси фізичного виховання відповідали особливостям соціо-культурного життя тієї чи іншої країни. Але цікавим є те, що у передових того часу (Англія, США) застосовувався саме спортивно-ігровий метод фізичного виховання. Він був ефективнішим у вихованні підростаючого покоління, аніж гімнастичний метод, який застосовувався у країнах континентальної Європи. Достатньо згадати, що основою реформ Томаса Арнольда в англійській педагогіці у XIX ст. було саме використання спорту як організаційного, соціалізуючого та виховного засобу.

У Новітній час (з 1917 р.), коли у світі з’явилися різні соціально-економічні системи, значення фізичної культури і спорту незрівнянно зростає. Якщо зупинитися тільки на одній функції – педагогічній (тобто підготовки підростаючого покоління до життя), то можна відзначити, що найрезультативнішими і дієвими системами були ті, які включали змагальний компонент, а також мали програмно-нормативну основу. Достатньо згадати комплекс ГПО і масові спортивні змагання у СРСР, які були надзвичайно популярні у передвоєнні роки, а також у 50-60-ті. І хоча це негативний досвід, але не будемо забувати що 5-мільйонна німецька армія у 1939 р. була підготовлена саме через систему організацій Німецької гімнастичної спілки.

Після другої світової війни соціальне значення галузі фізичної культури і спорту зростає ще більше. У розвинутих країнах як капіталістичного, так і соціалістичного блоку намітилось чітко вражене державне керівництво галуззю. У більшості країн розповсюдження отримав саме спортивно-ігровий метод фізичного виховання, але у кожній окремій країні він має свої характерні особливості.

Після того, як Радянський Союз завершив своє існування, незалежні держави, які утворились на його теренах, починають пошуки шляхів розвитку національних систем фізичного виховання.

У Росії розвиток масової та оздоровчої фізичної культури здійснюється шляхом розробки відповідних проектів. Так, на початку 90-х років розпочинає життя проект “СпАрт”. Перед проведенням у 1998 році Всеєвропейських юнацьких ігор у Москві був розроблений спортивно-оздоровчий освітній проект “Олімп”. Він включає заняття дитячим та юнацьким спортом, спортом у вільний час.

Висновки.

1. В сучасних умовах в Україні склалася критична ситуація зі станом здоров’я не лише дорослого населення, а й підростаючого покоління. Відзначається різне погіршення рівня фізичної підготовленості, зростання кількості діагностування серед молоді алкоголізму і наркоманії.

2. В цих умовах виникає нагальна потреба у розробці нових напрямків і технологій у фізичному вихованні підростаючого покоління.

3. Дослідження показали, що орієнтація на формування здорового способу життя у дітей, підлітків, молоді себе не виправдала. Програми формування здорового способу життя не викликали зацікавленості з боку підростаючого покоління.

4. Для дітей, підлітків, молоді більш привабливими є заняття не оздоровчою фізичною культурою, а заняття спортивної спрямованості.

5. Історичний аналіз педагогічної практики фізичного виховання показав, що у всіх суспільно-економічних формacіях спортивно-ігровий метод фізичного виховання був дієвішим у вирішенні завдань підготовки підростаючого покоління до життя.

6. Отже, спорт виступає інструментом виховання характеру, самодисципліни, фізичного і духовного благополуччя, здатності до суперництва у спорті і житті, він дає можливість людині вільно розкрити себе у будь-якій діяльності.

Таким чином, на нашу думку, спортивний стиль життя є більш дієвим, порівняно зі здоровим способом життя, у формуванні інтелектуальних, фізичних і моральних якостей особистості, здатним зробити її конкурентно-спроможною у сучасних умовах життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волков Л.В. Теория и методика детского и юношеского спорта. – К.: Олимпийская литература, 2002. – 296 с.
2. Гус'ков С.И., Кофман Л.Б. Спорт и американская школа. – Москва, 1995. – С. 160.
3. Колычев В.А. Физическая культура и социальное здоровье населения. – М.: Советский спорт. – 112 с.

Олег ВИННИЧУК

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ У ТВОРЧІЙ СПАДШИНІ ГРИГОРІЯ ВАШЕНКА

Постановка проблеми. Потреба розбудови національної системи фізичного виховання зумовила зростання зацікавлення до педагогічної спадщини українських педагогів як важливого джерела розвитку переорієнтації сучасної педагогічної теорії та практики тіловиховання. Сьогодні особлива увага науковців зосереджена на ідеях, поглядах, концепціях тих педагогів, які маловідомі. Їх відкриття та вагомі здобутки ігнорувала авторитарна система.

Українські педагоги минулого особливо увагу надавали тілесному розвитку дитини і щоб реально покращити стан теорії та практики фізичного виховання посилено розробляли всі його аспекти. Особливо відчутного впливу зі сторони українських педагогів теорія і практика фізичного виховання зазнала у період першої третини ХХ століття.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Хронологічно й, частково, тематично найближче до нашого дослідження стоять роботи О.Ващеби, О.Вишневського, Я.Боднара, А.Цьося, Є.Приступи, А.Окопного, О.Мороза у яких наведено значну кількість фактологічного матеріалу з життя та науково-педагогічної діяльності українських педагогів в напрямі фізичного виховання.

Дослідження здійснювалось відповідно до теми 1.1.4."Історико-методологічні засади розвитку української фізичної культури" Зведеного плану науково-дослідної роботи у сфері фізичної культури і спорту на 2001-2005 рр. Державного комітету молодіжної політики, спорту і туризму України з номером державної реєстрації 0102U002641.

Метою нашого дослідження було вивчення та аналіз творчої спадщини Григорія Вашенка стосовно фізичного виховання молоді.

Результати дослідження. Важливе місце в розв'язанні проблем сучасної системи фізичного виховання належить засвоєнню творчої спадщини видатних українських педагогів і організаторів національної системи тіловиховання в минулому. В останні роки в Україну повертаються несправедливо замовчувані педагоги-науковці, справжні патріoti, які у важкі роки гонінь і переслідувань самовідданою працею довели вірність своєму народові. Як зазначає А.Окопний [2], когорту видатних педагогів, які у своїх працях висвітлювали проблеми фізичного виховання, можна умовно поділити на педагогів загальновиховного напрямку і тіловиховного напрямку.

Перша група – науковці, які у своїх працях питання фізичного виховання розробляли лише частково. До них слід віднести: К. Ушинського, О. Духновича, А. Волошина, Х. Алчевську, С. Русову, І. Огієнка, І. Стешенка, І. Тимківського, І. Ставровського та багато інших.

Друга група – педагоги, які працювали в основному над створенням досконалої національної системи тіловиховання, яка дасть змогу виховувати гармонійно розвинуту людину. До них можна віднести: Івана Боберського, Степана Гайдучка, Тараса Франка, Петра Франка, Едварда Жарського, Олександра Тисовського.

Унікальне місце серед українських педагогів посідає професор Григорій Ващенко. Він відомий нам як видатний педагог-мислитель, психолог, політик, але значно менше як послідовник ідей І. Боберського, як теоретик фізичного виховання, як творець національної системи тіловиховання.

Працюючи над зasadами фізичного виховання Ващенко прагнув довести до широкого загалу українців необхідність "виховання сили духу і тіла" з метою розв'язання глобальних завдань, які ставить перед українським народом історія: відродження незалежності України і розбудова її господарства та духовної культури. Коли перше можна вважати виконаним, то друге, тобто, "виховання сили духу і тіла" – лише в процесі розв'язання.

Г. Ващенко вважав тіловиховання засобом виховання волі і характеру. Він дослідив системи фізичного виховання, які "виробили культурні народи старого й нового часу" [1, 188]. Розуміючи, що кожна з цих систем може мати як позитивні, так і негативні впливи, вчений радить враховувати це в процесі формування української національної системи.

Ідеї, погляди, що стосуються фізичного виховання і підтвердженні історичним досвідом інших народів, Г. Ващенко виклав у книзі "Тіловиховання як засіб виховання волі і характеру" [2]. Вчений показує особливості грецької системи тіловиховання, зокрема характеризує афінську і спартанську системи. Аналізуючи афінську систему, Г. Ващенко підкреслює, що вона була заснована на ґрунтовних спостереженнях над тілом людини і діяльністю кожного його органу та мала на меті виховати гармонійну людину.

Видатний педагог виявляє позитивні та негативні сторони тіловиховання у середні віки та в період нового часу в історії тіловиховання. Він аналізує німецьку і шведську системи, розкриває зміст системи фізичного виховання П.Ф. Лесгафта, визначає завдання гігієнічного (валеологічного) виховання, значення руханки, гри і спорту взагалі. Аналізуючи проблеми тіловиховання в Україні, Г. Ващенко обґруntовує значення діяльності професора І. Боберського, якого називає "піонером в розбудові української системи тіловиховання". Підтримує ідеал І. Боберського, яким був "сталевий вояк, крищево-кришталевий характер, велике, повне любові до рідного краю серце, здоровва душа – все це у здоровому тілі".

Після аналізу досвіду минулого, що стосується фізичного виховання, вчений розкриває засади творення української системи тіловиховання. До них належать такі положення:

1. Тіловиховання – це не окрема галузь формування людської особистості, а його органічна частина, яка міцно поєднана з вихованням розумовим, моральним, естетичним.

2. Завдання тіловиховання – не тільки в тому, щоб зміцнити здоров'я, розвинуті рухові якості, а й сприяти утвердженню духовних сил людини, зокрема зміцненню її волі, вихованню наполегливості, вмінню керувати своїм тілом як знаряддям духу.

3. Керівники тіловиховання української молоді повинні знати завдання, які поставила перед народом історія: створення незалежної соборної України, розбудова її господарства, розвиток духовної культури. Виконання цих завдань вимагає певних якостей духу і тіла.

4. Керівникам тіловиховання необхідно ознайомитися з його історією у різних народів, бо вона є повчальною як з позитивної так і з негативної точок зору.

5. Створена система фізичного виховання не може залишатися незмінною протягом багатьох років. Вона змінюється у зв'язку із новими завданнями, які ставить перед народом історія. Крім того, слід брати до уваги невпинний розвиток наук, що пов'язані з питаннями тіловиховання. Керівники фізичного виховання повинні ретельно стежити за досягненнями науковців і вміло використовувати їх рекомендації у практиці.

6. У тіловихованні, як і в інших галузях виховання, останнє треба поєднувати із самовихованням. Це означає: а) вихованець сам розуміє потребу і сенс фізичного виховання; б) розуміє завдання, які стоять перед українським народом і усвідомлює свої обов'язки перед ним; в) не тільки ретельно і з бажанням виконує вказівки керівників під час походів і занять фізичними вправами, а й за певною системою сам займається тіловихованням. Інакше тіловиховання може обернутися на муштру, а вона, як відомо, не дає добрих наслідків у вихованні молоді.

Отже дослідження дозволяє зробити **висновок**, що аспекти фізичного виховання, які висвітлені у педагогічній спадщині Григорія Ващенка актуальні й нині при розв'язанні багатьох питань творення дієвої системи гармонійного розвитку людини-патріота.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ващенко Г. Виховний ідеал. – Полтава: “Полтавський Вісник”, 1994. – 191 с.
2. Ващенко Г. Тіловиховання як засіб виховання волі і характеру. – Мюнхен: Авангард, 1956. – 54 с.
3. Окопний А. Тіловиховання у творчій спадщині Григорія Ващенка// Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. Збірник наукових праць Волинського державного університету імені Лесі Українки. – Луцьк.: Медіа, 1999. – С.70 -73.

Ярослав БОДНАР

РОЛЬ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» У ФОРМУВАННІ СИСТЕМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ УКРАЇНЦІВ

Постановка проблеми. У кожну історичну епоху формуються певні ідеї, погляди, цінності, які адекватно відображають життєдіяльність людей і тим самим стосуються всіх сторін побуту, виробництва, освіти, культури та виховання.

Поневолення українського народу протягом багатьох віків відобразилося на його політичному, соціально-економічному та культурному розвитку. Колоніальне становище Галичини, її економічна відсталість, кріпосницькі пережитки зумовили характер та особливості суспільно-політичного і національно-культурного руху в краї. Складні матеріально-економічні та соціально-культурні умови життя українського населення Галичини в цей період спричинили руйнівно-нешадний вплив на фізичний та духовний розвиток молоді. Практично йшов процес деградації української нації, знищенння її духовності. Голод та злидні ставали причиною фізичного виснаження і, як наслідок, масових захворювань людей. У винятково важкому стані знаходились діти, особливо сільські, які вже з дитинства змушені були займатись фізичною працею. В.Лиціняк у статті "Дещо про сироти і про наші зглядом їх обов'язки" так характеризував тогочасний період: "Стан фактичний є такий, що число населення зменшується у нас близько наполовину, а те, що залишиться, буде переважною мірою фізично і морально деградоване. Для того ратування людського матеріалу перед дільшим занепадом повинно би стати для всіх народним імперативом" [1; 137].

Розвиток політичний подій в Україні протягом останніх років суттєво змінив суспільно-політичне життя. Це дало можливість переосмислити події минулого і, зокрема, в галузі фізичного виховання.

Завдання дослідження:

- визначити передумови створення культурно-освітнього товариства «Просвіта»;
- виявити характерні ознаки діяльності «Просвіти» в кінці XIX – на початку ХХ століття.

Основні методи дослідження: теоретичний аналіз фактів в політичному та молодіжному фізкультурно-спортивному русі.

Результати дослідження. В кінці XIX – на початку ХХ століття Галичина перебувала під подвійним соціальним і національним гнітом австрійської адміністрації та польської влади. І хоча формально в краї проголосили рівноправність поляків та українців, фактично останнім доводилось наполегливо боротись за цю рівноправність як в економічній, так і в політичній та культурній ділянках життя. Йшли пошуки шляхів протистояння духовному знищенню українського народу.

У 1862 р. група молодих письменників і громадських діячів Ф.Задеревич, С.Згарський, К.Климкович, Д.Танячкевич, В.Шашкевич (син Маркіяна Шашкевича) та інші заснували у Львові гурток (громаду), з якого почався народовський рух і який перетворився на одну з найвпливовіших сил українського національного руху [2]. Першим друкованим органом народовців був журнал "Вечорниці". Потім видавались журнали "Мета", "Русалка", "Правда", газети "Буковина", "Діло". Під керівництвом представників народовської течії беруть початок культурно-просвітницькі, господарські, політичні організації, які масово розгалужуються і своєю роботою охоплюють немало населених пунктів, у тому числі й сільських. Навколо

народовців об'єднувались представники української інтелігенції – письменники, професори, вчителі, адвокати, лікарі, студенти та духовенство. Мало місце в народовському русі і виникненням багатьох учнівських громад в гімназіях Галичини. Їхні члени займались переважно самоосвітою: вони вивчали українську мову і літературу, цікавились історичним минулим України, збиралі фольклорний матеріал, розповсюджували народовську періодику. Те, що гімназистам не могла дати школа, давала громада, яка сприяла пробудженню національної свідомості.

Важливою подією у суспільно-політичному житті Галичини стало створення в 1868 р. культурно-освітнього товариства "Просвіта", статут якого склали Олександр Берковський, Анатоль Вахнянин та Корнило Сушкевич. Провідний діяч галицьких українців Кость Левицький з нагоди заснування "Просвіти" писав: "Оде був новий, а так простий і ясний клич українофілів галицьких, званих народовцями, бо вони станули на бік народу, піднімаючи здорову думку, що для нашого національного відродження мусимо черпти силу з мас сільського і міського люду. До обновлення живого духу нації треба було культурно і національно освідомити маси народу, щоб з долини класти нові основи" [3; 109-110].

З початку свого заснування "Просвіта" відігравала провідну роль у політичному та громадському житті Галичини. Необхідно відзначити велику працю української інтелігенції – учителів, лікарів, адвокатів, священиків, які з відданістю працювали на народній ниві. З їх ініціативи закладались читальні, філії "Просвіти" в багатьох селах та містах.

Перша сільська читальня в Галичині була відкрита на Тернопільщині в селі Микулинці у 1871 р. Наприкінці XIX ст. таких читалень у краї напічувалось 816 [4]. Через друковані видання, театральні, вокально-хореографічні, музичні гуртки в народні маси неслось знання, культуру, національну свідомість. Виходячи з того, що Галичина характеризувалась загальною неграмотністю та економічними зливнями, праця в товаристві була нелегкою. Галицький край був густонаселений, практично без промислової індустрії, було мало орної землі. Справжнім лихом для галицького села була корчма, де селяни пропивали тяжко зароблені гроші. Алкоголізм набував загрозливих масштабів, відповідно стан здоров'я галичан був слабким. Своїм завданням просвітянська організація вважала допомогти знедоленому галицькому селянинові відмежуватися від пияцтва, а знайти себе в громадській праці. Українська інтелігенція, ведучи пошук протистояння духовному упадку українського народу, здійснювала інтенсивну культурно-просвітницьку діяльність, на практиці пропагувала свої ідеї серед народних мас.

Розвиткові "Просвіти" сприяло те, що її в різні роки очолювали неординарні постаті. Головами Товариства були відомі громадсько-політичні та культурні діячі Галичини: Анатоль Вахнянин – педагог, журналіст і композитор, громадський діяч; Юліан Лаврівський – культурний і політичний діяч, маршал галицького сейму, суддя; Омелян Огоновський – професор, учений-літературознавець та інші. Власне найпліднішими у діяльності товариства були роки, коли його очолював професор Львівського університету Омелян Огоновський. За його керівництва Товариство переросло у всеохоплючу організацію з величезними просвітницькими можливостями.

"Просвіта" мала не лише культурно-освітній характер, а й відігравала провідну роль у громадсько-політичному житті галицького краю. Члени просвітницького товариства боролись за викладання української мови у вищих навчальних закладах, видання українських підручників, а також сприяли в налагодженні взаємовідносин між українцями і поляками, переймались проблемами українських шкіл і дошкільних закладів. Проводячи паралель між нинішніми і тими часами, доречно відзначити вищепозначені завдання.

Наприкінці XIX ст. з виникненням українських політичних партій національна ідея виходить за рамки інтелігентського середовища і поширюється серед різних верств суспільства. Незважаючи на важкі умови національного та економічного існування, Галичина стає центром українського руху, відіграючи роль полігона, де створювались і вдосконалювались засоби національно-культурного та суспільно-політичного відродження українського народу. Швидкими темпами тут розвиваються національні сили. Генератором цього процесу залишалась інтелігенція. Варто зазначити, що в цьому часі не останню роль відігравали галицькі священики, особливо сільські. Їхні парафії засновували читальні, шпихлри (зернові склади), крамниці, кооперативи, ощадно-позичкові каси, товариства "Сільський господар",

народні доми. При читальнях і народних домах діяли драматичні гуртки, хори, спортивні секції, молодіжні об'єднання. Роман Сливка у статті "Українські спортивці у "Просвіті" писав: "Тепер уже немає, мабуть, ні одного села, де б не було хоча би найменшої спортової клітини. А не слід забувати, що ґрунт під той розвиток тіловиховних організацій підготовила саме "Просвіта". Бо ж читальні "Просвіти" виховували не лише зразкових громадян, але створювали перші спортивні гуртки, які згодом станули підвілинами спортивних товариств" [5; 238].

Підтвердженням того, що Галичина була серцевиною національно-культурного руху в Україні, генератором боротьби за незалежність, є такі факти. Якщо в центрі (Києві) заборонялось друкувати книжки українською мовою, о у Львові вже існували українські наукові товариства, школи, газети політичних партій, масові організації, кооперативи. На Великій Україні інтелігенція ґуртувалась у невеликі міські громади, а в Галичині вона працювала у тісному контакті із селянством у товариствах "Просвіти", політичних партіях, кооперативах.

Висновки:

1. Економічна відсталість галицького краю суттєво позначалася на суспільно-політичному та національно-культурному рухах, що викликало потребу оберегти молодь від фізичної та моральної деградації в умовах національного гніту австрійської адміністрації та польської влади.

2. Народовський, просвітницький рухи – як провісники національного відродження українців – мали особливе значення в протистоянні духовному і фізичному знищенню українського народу.

3. Галицька інтелігенція з початку заснування «Просвіти» відігравала провідну роль в політичному і громадському житті краю.

4. Культурно-освітнє товариство «Просвіта» активно сприяло розвитку тіловиховних організацій Галичини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лиціняк В. Дещо про сироти і про наші зглядом їх обов'язки // Нива. – Львів, 1921. – № 5. – С. 137.
2. Історія України (від найдавніших часів до кінця XIX ст.). – К., 1991. – С. 530.
3. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців. 1848–1914 рр. На підставі споминів. – Львів, 136. – С. 109–110.
4. Історія України (від найдавніших часів до кінця XIX ст.). – К., 1991. – С. 532.
5. Сливка Р. Українські спортивці «Просвіти» // Життя і знання. – Львів, 1938. – № 2. – С. 238.

Володимир ЛАБСКІР
Ірина ДЕГТЬЯРЬОВА

**ЗАХОДИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ МОТИВІВ ЗАНЯТЬ
“СПОРТОМ ДЛЯ ВСІХ” НА ВИРОБНИЦТВІ**

Сучасна національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту в Україні відмічає, що наша країна суттєво поступається Фінляндії, Швеції, Великобританії та іншим європейським країнам у показниках впровадження фізичних вправ до стилів життя [1]. Для успішної реалізації себе в сім'ї, навчанні, трудовій діяльності й дозвіллі та з метою сприяння кожній людині у використанні оздоровчого, виховного та емоційного потенціалу рухової активності визнаною стратегією для наступного історичного періоду є:

- створення умов для оптимальної рухової активності кожної особистості;
- досягнення кожною людиною перш за все за рахунок особистих зусиль достатньої фізичної та функціональної підготовленості;
- здійснення профілактики захворювань та підвищення рівня здоров'я на рівнях людини, професійної групи, суспільства;
- впровадження форм фізичної реабілітації та рекреації [1, 2, 3].

Узагальненою організаційною формою вирішення цих завдань є визнаний у світі суспільний рух “Спорт для всіх”. Він виник у другій половині ХХ століття як узагальнення

великої кількості форм та методик використання фізичних вправ, рухових та спортивних ігор, видів спорту переважно з оздоровчою метою для різних вікових, професійних, соціальних прошарків суспільства. Україна має великий історичний, організаційний та методичний досвід спорту для всіх. Але цей досвід був зорієнтований на інший соціальний лад, інші індивідуальні та суспільні цінності.

Матеріали пов'язані з виконанням соціального замовлення перед сферою фізичної культури і спорту. Це замовлення визначено законодавчими актами та вищезгаданою доктриною [1, 4].

Один з теоретиків фізкультурного руху в Україні М.В.Дутчак вважає, що держава повинна поставити таку мету діяльності „Спорту для всіх”: охопити 60-80 % населення за місцем проживання та в місцях масового відпочинку заходами здорового способу життя переважно з руховою активністю [2]. Цей дуже високий орієнтир пов'язаний з тим, що зараз не більше 20 % населення України віком понад 16 років охоплено регулярною спортивною діяльністю. При цьому половина з них мають випадкові та епізодичні фізичні навантаження (обов'язкові заняття у навчальних закладах, професійно-прикладні заняття для окремих спеціальностей, у відпустці, турпохід, оздоровчі заняття по вихідних, випадкові прогулянки тощо) [5, 6].

Самостійні фізичні навантаження та оздоровчі заняття формують відповідні свідомість та розуміння цінності здоров'я, необхідні навіть просто для виживання населення України у сучасних умовах [7].

Таким чином недостатньо вирішеними є дві групи питань. По-перше, це формування особистих цінностей, практичних навичок, мотивів до оздоровчих занятт. По-друге – розробка сучасної системи заходів та методик оздоровчих занятт у руслі суспільного руху „Спорт для всіх” у залежності від особливостей професійної діяльності, побуту, віку, статі, запитів, традицій, фінансових можливостей людей та організацій, наявних матеріальних ресурсів тощо [8].

У цій роботі поставлено мету визначити та проаналізувати необхідні заходи мотивації до спорту для всіх.

Методи дослідження: аналіз документів, методичних розробок, наукових праць; узагальнення досвіду фізкультурно-оздоровчої роботи в Харкові та на окремих підприємствах міста; моделювання заходів та методик спорту для всіх для окремого машинобудівного заводу.

Важливою проблемою є пропаганда здорового способу життя заходами фізичної активності. Виділяють чотири напрямки її вирішення:

- переконання в необхідності заняття фізичними вправами;
- підвищення фізкультурної обізнаності робітників;
- залучення населення до регулярних занятт;
- підтримка фізкультурної активності.

По кожному з цих напрямів в періодичних та разових виданнях існують обґрунтовані та такі, що є не досить підтвердженими, рекомендації. Людина вимушена випробовувати на собі різні вправи та методом проб та помилок знаходити свої індивідуальні засоби та методики їхнього використання.

Щоб підвищити мотивацію та ефективність пошуку цих індивідуальних стилів оздоровчої рухової активності потрібно розробляти та впроваджувати організаційні заходи. Наведемо деякі з них.

На підприємстві найбільш цікаві та цінні матеріали з підтримання здоров'я можуть бути розповсюджені через багатотиражки, стенді, листівки, фотомонтажі, відеокасети тощо. Для залучення до рухової активності та формування мотивів важливий сучасний кольоровий дизайн таких матеріалів (самостійні форми занятт, підтримання звичок здорового способу життя, правильний режим праці і відпочинку тощо).

Дослідження показали, що лекції не впливають суттєво на мотивацію та залучення до рухової активності, якщо в них використовують лише загальні відомості про корисність фізичних вправ. Тому важливо підбирати конкретний матеріал, доступні практичні рекомендації, переконувати на яскравих прикладах, подавати матеріал на тому рівні, який доступний слухачам лекцій.

Більш ефективна усна пропаганда у формі бесід з невеликим числом трудачих. Такі бесіди можуть бути організовані на підприємстві у вигляді диспутів в обідню перерву, в місцях відпочинку.

Зростає значення реклами спорту для всіх. Реклама повинна бути доступною, правдивою, використовувати місцевий матеріал. Необхідно застосовувати для пропаганди телебачення, Інтернет, радіо.

Аналіз досвіду показав, що окремий захід (фізкультурна пауза, робота кімнати психофізіологічного розвантаження, спортивне свято, створення спортивного клубу по інтересах і т.п.) приносить невеликий, частковий успіх, значення якого цінне як перший крок на шляху формування системи спорту для всіх. Такі заходи необхідні для поліпшення здоров'я, умов праці, створення сприятливого психологічного клімату.

Необхідність та практика використання окремих та комплексних форм спорту для всіх історично призвели до появи нових організаційних форм цього суспільного руху – центрів та шкіл здоров'я. Ця практика підтримки і зміцнення здоров'я на сьогодні випереджає наукове забезпечення. Так відбулося з клубами любителів бігу, формами аеробіки, атлетизму, захопленням нетрадиційними методиками підтримки і зміцнення здоров'я (системи дихального тренування, вправи по координації рухів з китайських систем оздоровлення і прикладної підготовки, психофізичні системи оздоровлення на основі індійських систем оздоровлення тощо).

Разом з тим для індивідуальної мотивації мають глибоке фізіологічне обґрунтування, виражений оздоровчий ефект, безпечні при розумному використуванні притаманні для більшості дорослого населення України методики оздоровчих занять.

В першу чергу заслуговують уваги гімнастичні вправи. Дія на окремі, навіть невеликі м'язові групи, запущення в роботу суглобово-зв'язкового апарату, можливість строгого дозування числа рухів, доступність для різного віку, змінна складність, що враховує рівень фізичного здоров'я – це далеко не повний перелік переваг гімнастичних вправ, які можуть бути використані у фізкультурно-оздоровчих заняттях.

На основі гімнастики може бути організоване велике число профільованих груп здоров'я на підприємстві. Такі групи особливо ефективні для робітників, в праці яких є виражені фізичні елементи важкості праці (нерозучна робоча поза, велике число рухів одних і тих же м'язів, напружена статична поза і т.п.).

Останнім часом з'явилася потреба в організації подібних профільованих груп для спеціалістів, які працюють з комп'ютерами. Фізичні чинники важкості і напруженості праці, як показали дослідження, пов'язані з напругою зору, стомленням м'язів спини, застійними проявами у кровообігу [5].

Важливою складовою мотивації є формування знань та практичних навичок саморегулювання емоційного стану. Саме ця мотивація займає чи не найважливіше місце у виробничому процесі через необхідність спілкування, ділової комунікації. Виходячи з цього стає важливим завданням оволодіння методами аутотренінгу.

Цей метод з'єднує регулювання м'язового тонусу з словесними підкріпленнями (формулами аутотренінгу). Порівняльна простота оволодіння методами аутотренінга при помітній його ефективності – все це обґрунтовані передумови для мотивації подібних форм фізкультурно-оздоровчих занять. Вони доступні для людей з вже наявними вираженими або прихованими формами захворювань і не вимагають спеціального оснащення місць заняття.

При праці, пов'язаній з помітними чинниками ризику для серцево-судинної системи (висока відповідальність за трудові дії і ухвалювані рішення, постійна нервово-емоційна напруга, складні міжособові відносини в колективі, виражена гіподинамія і т.д.) у самостійних та організованих заняттях треба орієнтуватися на оздоровчий біг, оздоровчу ходьбу і туризм. Відповідно до цього формуються у спеціалістів необхідні мотиви.

Мотивація професіонально-прикладної фізичної підготовки пов'язана з так званим опосередкованим впливом сили або витривалості на ефективність праці, на "ціну" продуктивності для здоров'я працюючого [5]. Сильніше цей опосередкований вплив виражений для професій з помітним фізичним навантаженням (металісти, зварювачі, ливарники, слюсарі-складальники крупних деталей). Професіонально-прикладна фізична

підготовка в цих випадках має силову спрямованість. Рекомендуються атлетична гімнастика, бодібілдинг, важка атлетика, вправи з гирями, вправи на тренажерах.

Висновки.

Вирішення сучасних завдань залучення населення до рухової активності потребує формування через мотиваційні механізми сучасних свідомості та цінностей здоров'я з урахуванням особливостей виробництва. Визначено чотири напрямки формування мотивів.

Показано можливість використання пропаганди, лекцій, реклами, бесід тощо. Проаналізовано доцільність впровадження окремих форм та методик оздоровчої фізичної активності при різних варіантах важкості та напруженості праці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту. Київ, 2004.- 11 с.
2. Дутчак М.В. Фізична культура населення України: проблеми та механізми вирішення // Психологі-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та вузі. Зб. наукових праць.- Рівне: Волинські обереги, 2002.- С.103-105.
3. Апанасенко Г.Л. «Спорт для всіх» и новая феноменология здоровья // Наука в олімпійськом спорте.- «Спорт для всіх». - Спец. Випуск 2000.- С. 37-40.
4. Цільова комплексна програма „Фізичне виховання – здоров'я нації”. – К., 1998.- 48 с.
5. Лабськир В.М. Психофізична культура: Навчальний посібник для студентів вузів. – Київ-Харків: ІСДО, 1993.- 96 с.
6. Приходько В.В. Здоровье – каждому – К.: Здоров'я, 1987.-102 с.
7. Леко Б.А. Здоровий спосіб життя – ідеальна норма чи недосяжний ідеал? // Теорія і методика фізичного виховання. № 4 (12).- 2003.- С. 27-31.
8. Дегтярьова І.В. Значення індивідуальних стилів для здорового способу життя інженерів. У зб. „Молода спортивна наука України”. – Львів, 2004. – С. 172.

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

Богдан ШИЯН
Леонід МОСІЙЧУК

КОМПЛЕКСНА СИСТЕМА НАВЧАЛЬНО-ТРЕНУВАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ ПІДЛІТКІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

Актуальність. Заходи, що вживаються на державному рівні з метою поліпшення фізичного стану школярів, не забезпечать позитивних зрушень без пошуку шляхів оптимізації фізичного виховання в загальноосвітній школі (Б.М. Шиян, 2002; Б.М. Мицкан, Г. Презлята, 2003). Провідне місце в цьому процесі посідає реалізація закономірностей адаптації організму школярів до рухової активності і їх підпорядкування волі педагога (І.С. Кучеров, 1981; Л.П. Матвеєв, Ф.З. Меєрсон, 1984).

Як відомо, мета фізичного виховання досягається шляхом розв'язання завдань, які умовно поділяють на навчальні та тренувальні (Б.А. Ашмарін, 1990, Л.П. Матвеєв, 1991, Б.М. Шиян, 2001). Особливої актуальності ці завдання набувають у підлітковому віці, який є періодом максимальних темпів природного розвитку практично усіх систем організму (І.А. Аршавський, 1982; А.А. Гужаловський, 1984; Л.В. Волков, 1999).

Проблемами адаптації організму дітей до фізичних навантажень займались А.А. Гужаловський (1984), В.Н. Платонов (1985), Б.А. Ашмарін (1990), Л.П. Матвеєв (1991), Л.В. Волков (1999). Ними доведено необхідність диференційованого фізичного виховання (З.І. Кузнєцова, 1967), обґрунтовано теорію сенситивних періодів у розвитку фізичних якостей (А.А. Гужаловський, 1984; Л.В. Волков, 1999), визначено оптимальну форму поступового підвищення величини фізичного навантаження (В.Н. Платонов, 1985; Б.А. Ашмарін 1990; Л.П. Матвеєв, 1991). Водночас у теорії фізичного виховання (Л.П. Матвеєв, 1991; М.М. Линець, 1997; В.Н. Платонов, 1997) немає єдиної позиції щодо визначення кількості наявних у людини відносно самостійних видів прояву фізичних якостей, що обмежує повноцінний всебічний розвиток рухових функцій. Також проблематичним є забезпечення вибіркового впливу у процесі одночасного розвитку цілого комплексу рухових функцій, оскільки використання явища "позитивного переносу" в розвитку фізичних якостей на сьогодні не є достатньо методично обґрунтованим (В.А. Романенко, 1997).

Педагогічні основи засвоєння фізичних вправ досліджували І.М. Онищенко (1975), М.М. Боген (1985), А.В. Чудиновських, А.Т. Воробйов (1990), Ю.К. Гавердовський, Ф.П. Мамедов, (1984), Б.М. Шиян (2002). Вони довели потребу в конкретизації навчальних завдань на кожен урок (М.М. Боген, 1985; А.В. Чудиновських, А.Т. Воробйов, 1990), виявили вирішальну роль належного рухового досвіду, розробили теорію адаптивного навчання (Ю.К. Гавердовський, Ф.П. Мамедов, 1984), також обґрунтували ідею комплексного підходу до вирішення навчальних та тренувальних завдань (І.М. Онищенко, 1975; Б.М. Шиян, 2002). Поряд з цим, випереджувальний розвиток необхідних фізичних якостей у контексті їх всебічного розвитку не знайшов свого належного наукового обґрунтування.

Аналіз літератури (Г.В. Фольборт, 1962; П.К. Анохін, 1975; Л.П. Матвеєв, Ф.З. Меєрсон, 1984; В.Н. Платонов, 1997) дозволив визначити біологічні основи формування довгострокової адаптації та логічні конструктивні функції педагога, що спрямовані на їх реалізацію (рис. 1). Слабкою ланкою у системі означених функцій є формування комплексної системи навчально-тренувальних завдань, яка визначає спрямованість та структурну впорядкованість навчально-тренувального процесу, виконуючи роль його системотворчої основи.

Отже, актуальність нашого дослідження зумовлена вирішальним значенням для ефективного фізичного виховання школярів методики формування комплексної системи

навчально-тренувальних завдань з одного боку і недостатністю її наукового обґрунтування з іншого.

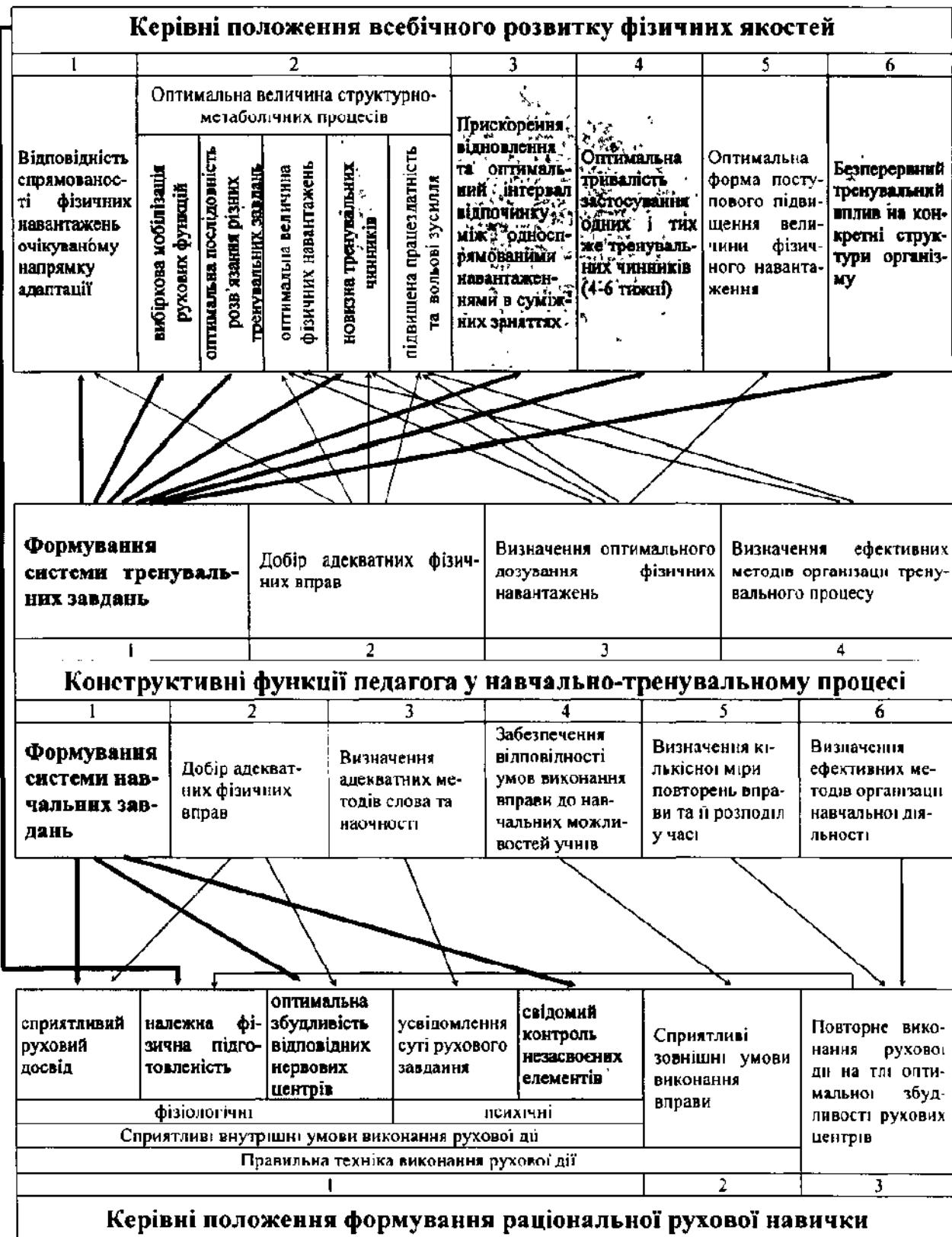
Мета дослідження – розробити науково обґрунтовану технологію формування комплексної системи навчально-тренувальних завдань у фізичному вихованні підлітків 13-14 років.

Завдання дослідження:

1. Здійснити аналіз фізичних якостей за видами їх прояву.
2. Теоретично обґрунтувати технологію формування системи тренувальних завдань для всебічного розвитку фізичних якостей.
3. Сформувати систему навчальних завдань для засвоєння рухових дій підлітками 13-14 років.
4. Сформувати комплексну систему навчально-тренувальних завдань для засвоєння рухових дій узгоджено із всебічним розвитком фізичних якостей та добрati адекватні засоби її реалізації у фізичному вихованні підлітків 13-14 років; експериментально перевірити її ефективність.

В основу аналізу фізичних якостей за видами їх прояву було покладено схему, яка загалом відображає взаємозв'язки між швидкістю, силовою та витривалістю. Їх можна умовно виразити у формі рівностороннього трикутника (рис. 2), кути якого позначаються як швидкість, сила та витривалість. Кожна вершина характеризується якісно відмінними зовнішніми показниками, а отже, і факторами, що зумовлюють їх прояв. У переходах між “чистим” проявом фізичних якостей спостерігається поступова втрата ознак одних якостей з набуттям ознак інших. Специфічне їх поєднання для кожної проміжної ланки свідчить про наявність у цьому проміжку певного самостійного виду прояву тої чи іншої фізичної якості. У результаті пошуку специфічного складу зовнішніх показників рухових завдань та факторів, що лежать у їх основі, ми отримали 16 (разом із гнучкістю) відносно самостійних видів прояву фізичних якостей. Лише за умови їх спільного вдосконалення можна забезпечити повноцінний всебічний розвиток фізичних якостей. Тому обґрунтування системи тренувальних завдань згідно з визначеннями керівними положеннями формування довгострокової адаптації було спрямоване на пошук шляхів безперервного вдосконалення усіх 16 видів прояву фізичних якостей школярів.

Проблема реалізації цієї вимоги була пов’язана із надто великою кількістю тренувальних завдань, які передбачалося вирішувати, оскільки спостерігалася конфліктна ситуація між необхідністю безперервного вдосконалення усіх визначених видів прояву фізичних якостей та вибірковістю впливу на окремі рухові функції з метою їх оптимального навантаження. У пошуку шляхів зменшення кількості паралельного розвитку означених складових при збереженні всебічності впливу з метою виявлення можливостей використання “позитивного переносу” у розвитку різних видів прояву фізичних якостей ми проаналізували і порівняли моррофункціональні та психічні фактори, що зумовлюють їх прояв (табл. 1). В результаті теоретичних пошуків ми дійшли висновку, що вдосконалювати усі різновиди прояву фізичних якостей можна не лише постановкою такої ж кількості адекватних тренувальних завдань, але і значно меншою їх кількістю. Це можливо також і за умови комбінування тренувальних завдань таким чином, щоб іхня мінімальна сукупність забезпечувала вплив на моррофункціональні компоненти, що лежать в основі усіх сторін рухової активності підлітків. В даному випадку напілність тренувальних впливів акцентується на удосконаленні факторів, що зумовлюють прояв фізичних якостей. З метою отримання тренувальних впливів на зазначені фактори було розроблено 27 комбінацій тренувальних завдань для всебічного розвитку фізичних якостей, три з яких наведені в таблиці 2.

Рис. 1. Керівні положення комплексного вирішення навчально-тренувальних завдань фізичного виховання та конструктивні функції педагога у їх реалізації

Примітка: – предмет дослідження

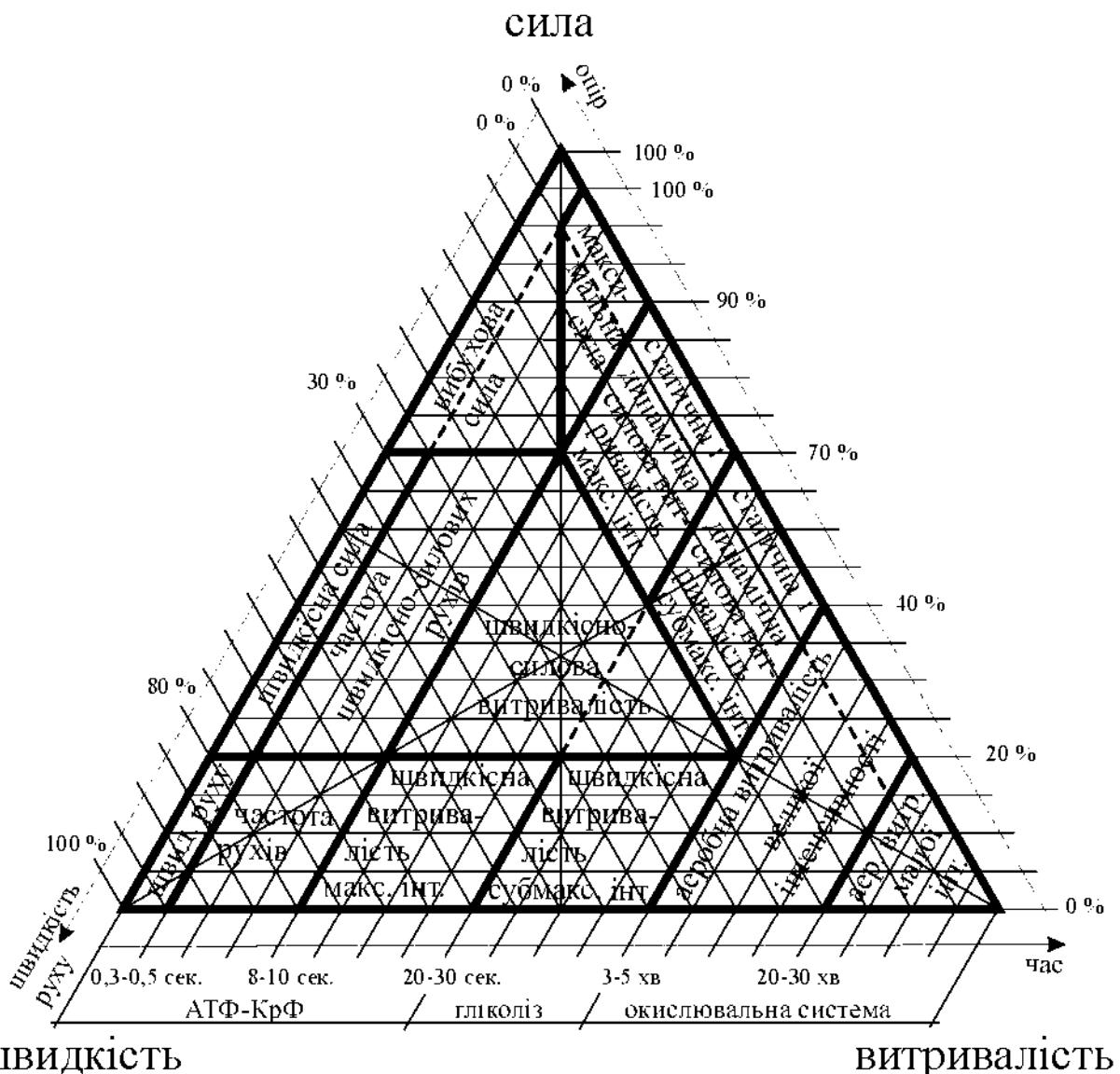

Рис. 2. Різновиди прояву фізичних якостей

Враховуючи те, що розвиток фізичних якостей на уроках фізичної культури обмежений у часі, а також те, що всі зрушення, викликані комплексними фізичними навантаженнями повертаються до вихідного рівня вже через добу, вирішувати усі тренувальні завдання на кожному занятті не доцільно. Більш ефективним, за даними Л.П. Матвеєва (1991) та В.Н. Платонова (1997), є послідовне чергування занять із різними за тренувальною спрямованістю навантаженнями. Визначаючи структуру тижневого мікроциклу, ми орієнтувалися на мінімальну кількість занять на тиждень, при якій забезпечувався б оптимальний інтервал відпочинку між навантаженнями однакової спрямованості, що за даними літературних джерел не перевищує 48 годин. Тому з метою реалізації фази суперкомпенсації тижневий мікроцикл повинен включати як мінімум три заняття.

Таблиця 1

Фактори, що зумовлюють прояв фізичних якостей

Фізичні якості		Швидкісні				Силові					
Різновиди прояву		Швидкість				Сила					
Фактори, що зумовлюють їх прояв		швидкістю подвижного руху	частота необмежених рухів	максимальної інтенсивності	швидкістю витривалості у зоні	максимальна сила	відбухова сила	швидкістна сила	частота швидкісно-силових рухів	швидкісно-силова витривалість	силова витривалість у зоні
Аферентні		Проприорецептори									
Центральні		м'язові веретена									
Ефекторні		сухожилні рецептори									
Механічні властивості Рукавого апарату	шлях енергозабезпечення та тип РО	властивості нервових процесів	сила	динамічність							
окислення	глікоз	АТФ-КрФ	швидкість	швидкість	швидкість						
			ПРО	ПРО	ПРО						
			ПАНО	ПАНО	ПАНО						
			сність	сність	сність						
			МСК	МСК	МСК						
			роздягуваність	роздягуваність	роздягуваність						
			реактивність	реактивність	реактивність						
			міцність	міцність	міцність						

Умовні позначення: ● – провідні фактори; ○ – підпорядковані фактори; ① – збільшення м'язової маси

Таблиця 2

Можливі варіанти комбінування тренувальних завдань для всебічного розвитку фізичних якостей

		№	1	2	3
		Комбінації			
		Фактори, що зумовлюють прояв фізичних якостей			
Ефекторні	Аферентні	м'язові веретена	Вибухова сила		
	Пропріорецептори	сухожильні рецептори	частота необтяжених рухів		
		суглобові рецептори	Динамічна силова витривалість у зоні максимальної інтенсивності		
			Статична силова витривалість у зоні субмаксимальної інтенсивності		
			Аеробна витривалість		
	Інтерорецептори		Плавдистична сила		
		Уявлення про результативність дій	Частота необтяжених рухів		
	Вольтові зусилля		Динамічна силова витривалість у зоні максимальної інтенсивності		
	Координaciя НЦ		Статична силова витривалість у зоні субмаксимальної інтенсивності		
			Аеробна витривалість		
Центральні	Властивості нервових процесів	збудливість	Плавдистична сила		
		лабільність	Частота необтяжених рухів		
		сила	Динамічна силова витривалість у зоні максимальної інтенсивності		
		безперервне збудження	Статична силова витривалість у зоні субмаксимальної інтенсивності		
		почергове збудження			
		запушення максимуму РО			
		запушення оптимуму РО			
		почергове запушення РО			
Механічні-пластичні рухові апарату	Шлях енергозабезпечення та тип РО	ПРО	ІІРО-б		
	окислення				
		потужність	ІІІРО-б		
		сміність потужності			
		сміність			
	ПАНО	ІІІІРО-б			
	MCK				
	реактивність	О			
	міцність	О			

Умовні позначення ті ж, що і в таблиці 1.

Головним критерієм поділу тренувальних завдань за переважною спрямованістю нам послужив шлях енергозабезпечення – фосфатний, гліколітичний та окислювальний. За умови трьохразових занять на тиждень оптимальним варіантом є комплексні заняття із вдосконаленням лише двох енергосистем, кожна з яких від заняття до заняття почерговою змінюється (рис. 3). Тренувальні завдання, згідно з даними літературних джерел (Л.П. Матвеєв, 1991; В.Н. Платонов, 1997), вирішувались у послідовності застосування шляхів енергозабезпечення. Враховуючи, що вправи на розвиток швидкісних та силових якостей можуть забезпечуватись енергією одним і тим же джерелом, у межах кожного з них тренувальні завдання вирішувались у такій послідовності: швидкість – сила – витривалість. Забезпечивши паралельний розвиток гнучкості на кожному занятті, ми отримали систему тренувальних завдань на окремий тренувальний мікроцикл (рис. 3).

Відповідно до принципу оптимальної тривалості застосування тренувального комплексу (А.Н. Воробйов, 1997) одна комбінація тренувальних завдань використовувалася протягом одного тренувального мезоцикла (не більше шести тижнів). Потім використовувалася інша комбінація, але при цьому безперервна стимуляція адаптаційних процесів у всіх морфофункциональних структурах організму не втрачалася.

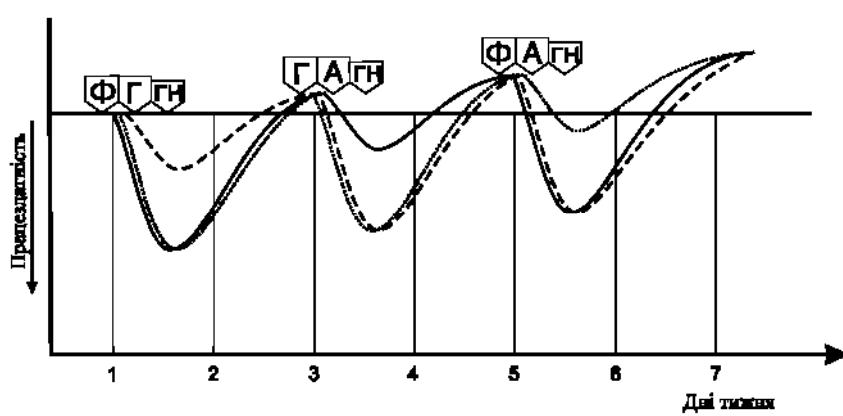

Рис. 3. Структура тижневого мікроциклу всебічного розвитку фізичних якостей підлітків:

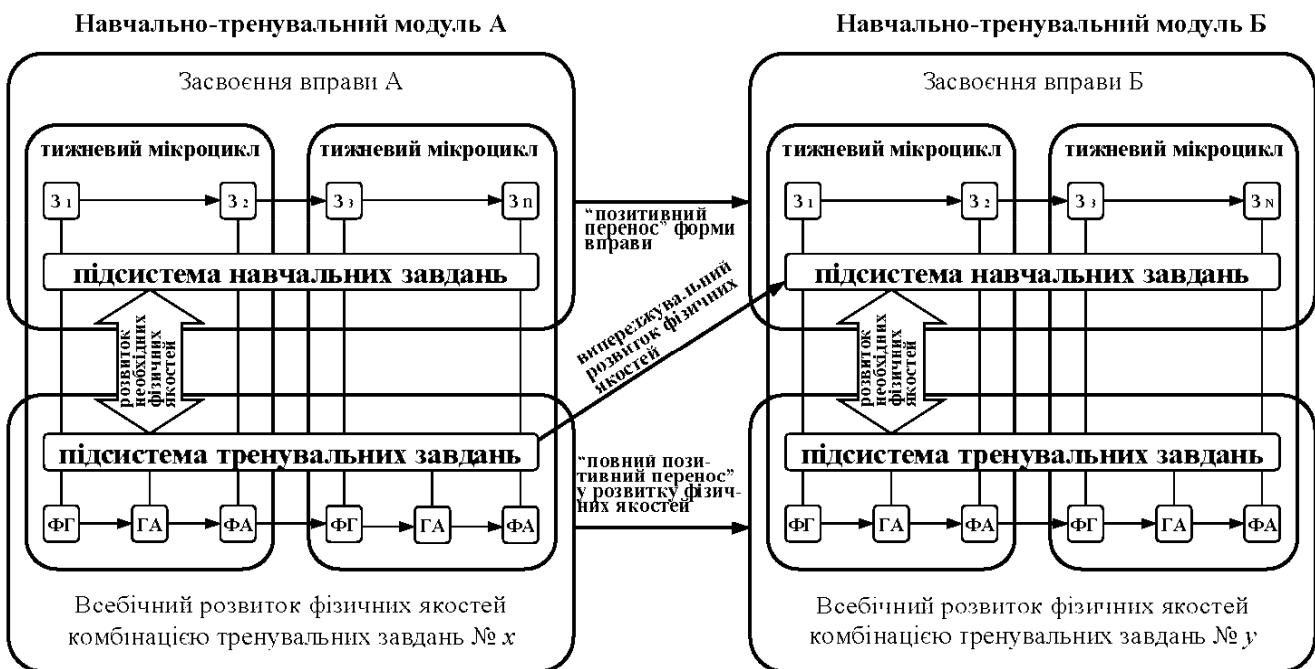
- (—) – навантаження фосфатної спрямованості;
- (—) – навантаження гліколітичної спрямованості;
- (—) – навантаження аеробної спрямованості;
- ГН – гнучкість

послідовності засвоєння рухових дій та раціональної послідовності вирішення завдань, необхідних для засвоєння кожної вправи. Свідомий контроль незасвоєних елементів під час виконання вправи забезпечувався конкретизацією завдань на кожен урок.

Опираючись на діалектичний взаємозв'язок змісту і форми фізичних вправ ми сформували комплексну систему навчально-тренувальних завдань для засвоєння рухових дій узгоджено зі всебічним розвитком фізичних якостей, а також розробили схему добору адекватних засобів реалізації цієї системи. Формування системи навчально-тренувальних завдань полягало в узгодженні тренувальних завдань із тренувальною спрямованістю навчальних вправ, а також технічної основи тренувальних рухових дій із технікою навчальних (рис. 4).

Наповнення системи навчально-тренувальних завдань додатковими фізичними вправами здійснювалося таким чином, щоб зміст як навчальних, так і тренувальних рухових дій сприяв всебічному розвиткові фізичних якостей, а форма – ефективному формуванню рухових навичок. Для забезпечення відповідності змісту і форми фізичних вправ поставленим завданням їх добір здійснювався шляхом моделювання в рухових діях сутності рухового завдання. При цьому також ураховувалося, щоб розвиток кожної рухової функції був спрямований на усі головні м'язові групи.

В основу формування програми вивчення рухових дій був покладений принцип доступності навчального матеріалу для школярів. Його реалізація передбачала врахування таких умов засвоєння рухових дій: сприятливий руховий досвід; свідомий контроль незасвоєних елементів під час виконання вправ; оптимальна збудливість ЦНС; належна фізична підготовленість. Сприятливий руховий досвід забезпечувався шляхом визначення раціональної

Рис. 4. Комплексна система навчально-тренувальних завдань у фізичному вихованні підлітків

Умовні позначення: ФГ – тренувальні завдання фосфатно-гліколітичної тренувальної спрямованості; ГА – тренувальні завдання глікопітично-аеробної тренувальної спрямованості; ФА – тренувальні завдання фосфатно-аеробної тренувальної спрямованості. 3₁ – 3_n – конкретизовані навчальні завдання.

→ – оптимальний інтервал відпочинку між суміжними заняттями

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

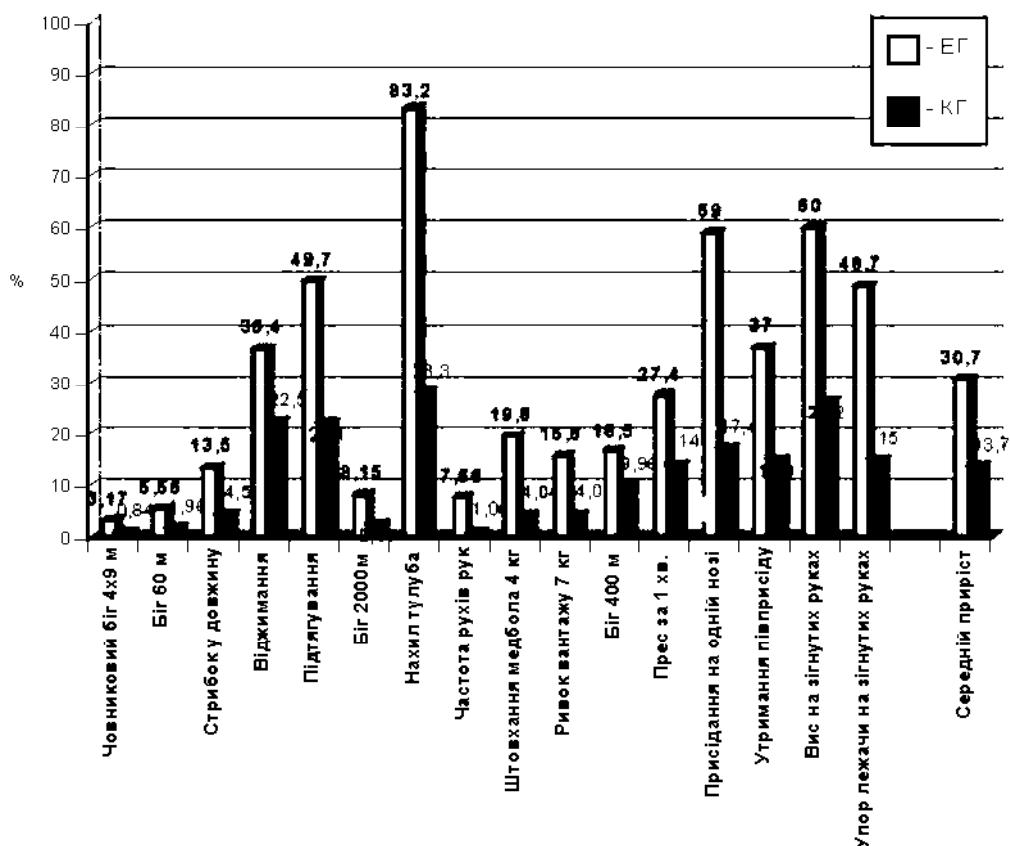
Кожний тренувальний комплекс використовувався без змін протягом засвоєння однієї рухової дії. Далі, з метою оновлення тренувальних чинників, формувався новий тренувальний комплекс.

У процесі констатуючого експерименту у восьмикласників був визначений рівень соматичного здоров'я (за методикою Г.Л. Апанасенка) та рівень фізичної підготовленості (за шкільним комплексним тестом та з допомогою додаткових тестів). Також здійснювалось тематичне оцінювання навчальних досягнень учнів.

Розроблена нами програма вимагала адекватного підходу до методики тестування фізичної підготовленості. Тому комплексний тест передбачений шкільною програмою був доповнений нами додатковими тестами, які

розширили можливість виявити рівень досконалості всіх сторін рухової підготовленості школярів.

На початку експерименту достовірних розбіжностей у показниках фізичної підготовленості та функціонального стану між контрольними і експериментальними класами виявлено не було ($P > 0,05$). Якісна оцінка рівня фізичної підготовленості за шкільними нормативами (за 12-бальною шкалою) відповідала середньому рівневі в обох групах (4,8 бала у хлопців КГ; 5,3 бала у хлопців ЕГ; 5,7 – у дівчат КГ; 5,6 – у дівчат ЕГ). Рівень соматичного здоров'я в обстежених класах був низьким.

Рис. 5. Відносний прістріт фізичної підготовленості обстежених дівчат після експерименту

Після реалізації експериментальної програми було проведено повторне тестування підлітків. Результати тестування **фізичної підготовленості** свідчать про достовірно кращий ($P < 0,01$) прістріт результатів дітей експериментальної групи майже у всіх тестових завданнях. Рівень фізичної підготовленості хлопчиків контрольних класів за шкільним комплексним тестом після завершення експерименту покращився на 0,8 бала ($P > 0,05$) і залишився середнім (5,6 бала), а хлопчиків експериментальних класів – на 2,5 бала ($P < 0,001$) і став достатнім (7,8 бала). У дівчаток контрольних класів рівень фізичної підготовленості покращився на 1,3 бала ($P > 0,05$) і з середнього перемістився на нижню межу достатнього (7 балів). У дівчаток

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

експериментальних класів оцінка покращилася на 3,2 бала ($P < 0,001$), а рівень фізичної підготовленості перемістився з середнього на верхню межу достатнього (8,8 бала). Середній відносний приріст фізичної підготовленості (рис. 5) у хлопчиків контрольних класів становив 4,2 %, експериментальних – 24,3 %. У дівчаток контрольних класів – 13,7 %, експериментальних – 30,7 %.

Значні зрушения ($P < 0,01$) у хлопців відбулися в силових показниках, що свідчить про сприятливі біологічні передумови з 13 до 14 років для вдосконалення різних видів прояву сили. Незначні зрушения ($P > 0,05$) у тесті на виявленні рівня розвитку аеробної витривалості вказують на розбалансованість у діяльності систем організму підлітків, що підтверджує дані літературних джерел про необхідність зниження величини фізичних навантажень при розвитку цієї якості. Проте достовірно кращі ($P < 0,05$) зрушения в експериментальних класах указують на необхідність цілеспрямованого розвитку означених якостей у хлопців 13-14 років.

Результати тестування свідчать також про відсутність у підлітків з 13 до 14 років сенситивного періоду для розвитку швидкості. Але статистично достовірна різниця в кінцевих показниках між контрольними і експериментальними класами переконують нас у необхідності цілеспрямованого розвитку швидкості і в підлітковому віці.

Більші зрушения у фізичній підготовленості у дівчат, особливо у показниках різних видів витривалості, підтверджують дані про те, що взаємні зв'язки між різними системами організму дівчат 13-14 років після критичного періоду міцнішають. Це свідчить про наявність у них у цьому віці кращих біологічних передумов для всебічного розвитку фізичних якостей.

По закінченні експерименту в учнів експериментальної групи спостерігалися статистично кращі ($P < 0,01$) показники функціонального стану організму, що позитивно позначилося на рівні **соматичного здоров'я**.

Загальна сума балів хлопців експериментальних класів (табл. 3) після експерименту зросла з одного до чотирьох балів, що свідчить про покращення соматичного здоров'я із низького рівня до нижчого за середній. У хлопців контрольних класів загальна сума балів зменшилася на один бал, таким чином, рівень соматичного здоров'я залишився низьким.

Таблиця 3

Порівняльна характеристика морфофункціональних індексів школярів після експерименту (КГ ♂ = 32; ♀ = 24; ЕГ ♂ = 30; ♀ = 26)

Показники		Статистичні дані		Початок експерименту		Кінець експерименту		Абсолютний приріст		Відносний приріст (%)		
				КГ		ЕГ		КГ		КГ		
			бали		бали		бали		бали		ЕГ	
1	Індекс подвійного добутку	♂	97,2	1	101,6	0	114,4	0	101,08	0	-17,2 17	0,52 1
		♀	100,1	1	97,6	1	98,15	1	93,5	1	1,95 4	4,1 4
2	Індекс Руф'є (у.о.)	♂	12,11	-1	13,42	-2	14,77	-2	11,16	-1	-2,66 2,26	-22 16, 6
		♀	13,76	-2	14,22	-2	12,21	-1	10,42	2	1,55 3,8	11, 26, 7
3	Життєвий індекс ($\text{МЛ} \times \text{КГ}^{-1}$)	♂	58,9	2	58,9	2	59,25	2	63,1	3	0,35 1,5	4,2 4,4
		♀	52,5	2	51,4	2	54	2	55,8	3	1,5 4,4	2,8 8,6
4	Силовий індекс (%)	♂	42,9	0	46,4	1	50,5	1	56,2	2	7,6 1,63	9,8 10,5
		♀	38,5	0	35,9	0	40,1	0	46,4	2	4,2 1,63	21, 29, 2
5	Масовий індекс (балі)	♂		0		0		0		0		
		♀		0		0		0		0		
	Рівень соматичного здоров'я (сума балів)	♂	Низький	2	Низький	1	низький	1	нижчий від сер.	4		
		♀	низький	1	низький	1	низький	2	середній	8		

У дівчаток спостерігався дещо інша картина. Так, в учиць експериментальних класів рівень соматичного здоров'я покращився з одного до восьми балів і став середнім у дівчат контрольної групи зростання було не таким значним (з одного до двох балів), і рівень соматичного здоров'я залишився низьким. Позитивний характер зрушень в обох обстежених групах підтверджує дані літературних джерел про сприятливі біологічні передумови для цілеспрямованого вдосконалення серцево-судинної системи у дівчат після 13 років.

Менші зрушення в рівні соматичного здоров'я у хлопчиків порівняно з дівчатами зумовлені віковою функціональною напруженістю їх серцево-судинної системи.

Таким чином, статистично достовірна різниця у показниках функціонального стану організму після експерименту та якісна різниця в рівні соматичного здоров'я доводять значно вищу оздоровчу ефективність експериментальної методики.

Оцінювання навчальних досягнень підлітків здійснювалося досвідченими вчителями з фізичного виховання шляхом експертної оцінки після засвоєння кожної вправи. З метою активізації діяльності учнів використовувався змагальний метод організації діяльності. Оцінювання здійснювалося за дванадцятибальною шкалою, розробленою у Тернопільському інституті післядипломної освіти.

Як видно з рисунку 6, експериментальна навчально-тренувальна програма показала свою ефективність уже на початку експерименту при засвоєнні бігових вправ. Далі, як у хлопчиків, так і у дівчаток, різниця в оцінках стає

помітнішою. Найбільша різниця спостерігається в кінці навчального року: середній рівень успішності учнів контрольної групи становив 6,9 бала у хлопців та 6,6 бала у дівчат, що відповідає середньому рівню навчальних досягнень. У хлопчиків експериментальної групи середня успішність становила 8,4 бала, у дівчат – 8,1, що відповідає вищому за середній рівніві навчальних досягнень.

Така динаміка рухової підготовленості обстежених груп пов'язана як з більшого дієвістю експериментальної програми засвоєння фізичних вправ, так і з поступовим підвищенням рівня фізичної підготовленості школярів, особливо експериментальних класів.

Узагальнюючи викладене вище, слід підкреслити, що зважаючи на розмаїття підходів до аналізу фізичних якостей, нами у процесі теоретичного дослідження була розроблена система, яка упорядковує сучасні уявлення про складові фізичних якостей та про внутрішні фактори, що лежать в основі їх прояву.

На основі проведених досліджень, які полягали у вивченні біологічних закономірностей розвитку тренованості та виявленні на основі них наявних прогалин у сучасній теорії та методиці фізичного виховання підлітків нами сформована концепція програмування комплексного вирішення навчально-тренувальних завдань у процесі фізичного виховання підлітків. Її реалізація дозволила оптимізувати процес засвоєння рухових дій та всебічного розвитку фізичних якостей у діалектичній взаємодії.

Результати тестування вихідного та кінцевого рівня фізичної підготовленості підлітків 13-14 років підтвердили дані досліджень інших авторів про те, що цей вік хлопців є сенситивним періодом для розвитку швидкісної та максимальної сили. У дівчат цей період є сенситивним для розвитку анаеробної та аеробної витривалості.

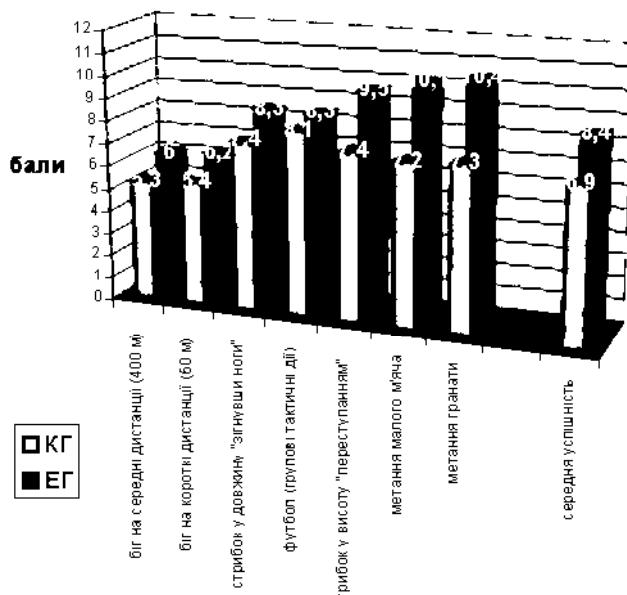

Рис. 6. Тематичне оцінювання хлопців

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

Підтверджено положення про доцільність конкретизації на кожне заняття загальних навчальних завдань у процесі засвоєння фізичних вправ; положення, згідно з яким розробка принципів теорії фізичного виховання і спорту повинна спиратися на теорію адаптації організму до фізичних навантажень.

Аналіз зрушень у фізичній підготовленості школярів ЕГ порівняно зі школярами КГ підтвердили доцільність впливу на ті сторони рухової активності підлітків, для яких сенситивний період розвитку вже минув, або які перебувають у стані біологічної затримки розвитку.

Новим у нашому дослідженні є розробка науково обґрунтованої методики формування навчально-тренувальної програми комплексного вирішення завдань фізичного виховання підлітків 13-14 років, яка передбачає всебічний розвиток фізичних якостей узгоджено із тренувальною суттю навчальних вправ та добір адекватних засобів комплексного вирішення навчально-тренувальних завдань.

Абсолютно новими є дані про методику формування програми тренувальних завдань для всебічного розвитку фізичних якостей у процесі фізичного виховання підлітків. Ця програма передбачає забезпечення повного комплексу факторів довгострокової адаптації до фізичних навантажень. Новим є підхід до методики оцінки загальної фізичної підготовленості.

Експериментальна перевірка ефективності розробленої навчально-тренувальної програми показала достовірно значимі зрушения в рівні фізичної підготовленості, соматичного здоров'я та технічної підготовленості підлітків.

Наша робота не розв'язує всіх аспектів піднятого проблеми. Її подальше дослідження може бути спрямоване на розв'язання таких завдань:

визначення критеріїв об'єднання в окремому занятті різних тренувальних завдань за переважною спрямованістю;

виявлення (ступеня) кореляції кожної комбінації тренувальних завдань із усіма різновидами прояву фізичних якостей, а також між окремими комбінаціями;

пошук критеріїв забезпечення раціональної послідовності вирішення різноспрямованих тренувальних завдань в окремому занятті та системі суміжних занять.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гужаловский А. А. Проблема «критических» периодов онтогенеза в ее значении для теории и практики физического воспитания // Очерки по теории физической культуры: труды ученых соц. стран. Сост. и общ. ред. Матвеев Л. П. – М.: Физкультура и спорт, 1984. – С. 211 – 222.
2. Матвеев Л. П., Меерсон Ф. Принципы теории тренировки и современные положения теории адаптации к физическим нагрузкам // Очерки по теории физической культуры: труды ученых соц. стран. Сост. и общ. ред. Матвеев Л. П. – М.: Физкультура и спорт, 1984. – С. 224 – 241.
3. Платонов В. Н. Общая теория подготовки спортсменов в олимпийском спорте. – Киев “Олімпійська література”, 1997, – 583 с.: іл.
4. Шиян Б.М. Терія і методика фізичного виховання школярів. Частина1. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2001. – С 106.

Тетяна КРУЦЕВИЧ

МОТИВАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ШКОЛІ

В основні організації фізичного виховання в сучасних умовах повинен бути пріоритет потреб, мотивів і інтересів особистості до рухової активності як складової частини способу життя для забезпечення повноцінної життєдіяльності організму в усіх вікових етапах.

Фізичне виховання можна розглядати як вид діяльності, спрямований на задоволення визначених потреб людини і суспільства. Діяльність – це специфічно людська форма активного ставлення до навколошнього світу, зміст якої складає доцільну зміну і перетворення. Фізична культура розглядається і як результат діяльності, і як сама діяльність, спрямована на формування людини як частини світу. Основами діяльності є свідомо сформована мета, що лежить поза діяльністю у сфері людських мотивів, ідеалів, цінностей.

Специфіка фізичного виховання полягає в тому, що усвідомлена інформація стає мотивованим стимулом до виконання фізичних вправ, використання сил природи і формування Наукові записки. Серія: Педагогіка. – 2004. – №4.

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

такого способу життя, який сприяв би досягненню як особистих так і суспільних цілей. Критерієм ефективності цього процесу повинен бути рівень здоров'я дітей та підлітків, рівень їхньої фізичної працездатності і соціальної активності.

Для виявлення особистих і соціальних запитів, що задоволяються школярами у фізичному вихованні, була відкрита тема наукових досліджень «Формування мотивації до рухової активності як фактора здорового способу життя підлітків і юнаків», у зведеному плані НДР Держкомспорту у 2003р., № держ. реєстрації 0103U00302.

Основними методами дослідження є теоретичний аналіз і синтез, соціологічні, психологічні методи.

В організації досліджень, що проводяться з школярами і студентами, брали участь викладачі, аспіранти, здобувачі і студенти Національного університету фізичного виховання і спорту України та інших ВНЗ країни.

Результати дослідження і їх обговорення.

У теорії і методиці фізичного виховання нами сформульований «Принцип пріоритету потреб, мотивів інтересів особистості», який полягає у побудові системи фізичного виховання в цілому та окремих програм з урахуванням індивідуальних і групових, соціальних і духовних потреб людей, а також формування мотивації до занять фізичною культурою і спортом.

Мотивація до навчальної і виробничої діяльності є предметом дослідження вже протягом багатьох років [П.М. Якобсон, 1969; А.Ц. Пуни, 1984; С.В. Бобровицька, 1997 та ін.]. Однак було б невіправданим вважати, що це питання вивчене раз і назавжди і її (мотивації) формування в онтогенетичному аспекті має вже чітко виведені закономірності свого прояву, визначені сензитивні і критичні періоди розвитку, як ми звикли виділяти у рухових здібностях. Мотиваційна діяльність школярів, в даному випадку в галузі фізичного виховання, пов'язана із багатьма факторами як біологічного, психологічного, так і соціального характеру. В умовах нашої держави на початку нового сторіччя відбувається зміна не лише соціально-економічних умов життя, але й суспільних формаций, на стику яких живе вже не одне покоління людей. Дуже наочно вплив політичних, ідеологічних і соціальних факторів простежується за зіставлення даних соціологічних досліджень кінця 80-х, 90-х років 20-го сторіччя і початку 2000 – х років. Мотиви діяльності школярів можна з'ясувати при аналізі цілей, переслідуваних ними при заняттях фізичними вправами. (табл. 1)

Таблиця 1

Мета заняття фізичними вправами школярів (%)

Мета заняття	1987	1997	2003
Для поліпшення здоров'я	55	60	35
Стати сильним, витривалим	34	41	26
Для розваги	6	13	25
Стати “Чемпіоном”	18	25	31
Удосконалення форми тіла	9	18	44
Підготовка до служби в армії	42	12	0

Отже цілі школярів віддзеркалюють стандарти політики держави. У 80-х роках фізична культура розглядалася як елемент культури комуністичного суспільства, виховання особистості, готової до праці і захисту держави. 42% хлопчиків відповіли, що вони мають на меті підготувати себе до служби в армії, чого ми не бачимо у відповідях сучасних школярів.

Тепер підлітки більше уваги приділяють своїй статурі, бажають стати більш привабливими, подобатися протилежній статі, замислюються про власне здоров'я.

Змінюються загальнокультурні інтереси підлітків (таблиця 2). Знижується інтерес до читання художньої літератури, це заняття замінюється переглядом телепередач, комп'ютерними іграми, спілкуванням із друзями. Школярі менше відвідують гуртки технічної творчості, музичні школи.

Змінюється інтерес до видів спорту. Тепер пріоритетними є аеробіка, фітнес, а також футбол, баскетбол, плавання.

Демократизація суспільства зробила природним запитання «Що не подобається Вам на уроках фізкультури?», на яке раніше школярі напевно широ не відповіли б (табл. 3).

Таблиця 2.

Загальнокультурні інтереси підлітків (%)

Види занять у вільний час	1987 р.	1997 р.	2003 р.
Читання книг	47	24	18
Заняття спортом	28	40	20
Перегляд телепередач	4	52	55
Спілкування з друзями	23	51	54
Допомога батькам	1	40	21
Відвідування дискотек	0	12	16
Заняття музикою	11	2	7
Заняття в гуртках технічної творчості	11	1	0,5
Комп'ютерні ігри	0	25	25
Вивчення іноземної мови	3	9	11

Змінюються соціально-економічні умови, політика та ідеологія держави в усіх сферах діяльності. Нажаль системи освіти, що за умов реформування однак залишається авторитарною. У школярів із віком знижується інтерес до урочних форм заняття фізичною культурою, що виявляється у відвідуванні уроків та ставлення до них. За нашими даними [Т.Ю. Круцевич, 2000; Г.В. Безверхня, 2003] близько 50% школярів не має стійкого інтересу до уроків фізкультури. Наприкінці 80-х років були наведені дані Corbins (1989), про зниження у старших класах американських шкіл відвідування уроків фізичного виховання, що змусило адміністрацію деяких шкіл звернутися до соціологів і психологів, які провели опитування школярів і виявили втрату їх інтересу до уроків. Були визначені причини, серед яких ігнорування вчителями інтересів підлітків до видів спорту та авторитаризму у заняттях. Результатом дослідження стало запушення школярів до складання програм занять, що з одного боку продемонструвало демократизм адміністрації, повагу до думки школярів, а з іншого боку дозволило внести корекцію у програми занять, які тепер стали цікавими.

Причини незадоволеності процесом фізичного виховання наших школярів вичення яких демонструє їхнє свідоме ставлення до предмета і дає можливість коригувати організацію та методику процесу фізичного виховання. Вони полягають у наступному:

недостатньо реалізується диференційований підхід на уроках фізкультури, що призводить до неадекватності фізичних навантажень на заняттях;

не враховуються інтереси школярів при плануванні фізичних вправ, що обумовлено жорсткою державною програмою, яка визначає перелік видів спорту і кількість годин, що відводяться на них, а також вивчення техніки вправ, засвоєння яких входить в оцінку з фізичної культури. Це вимагає зміни програми фізичної культури в загальноосвітній школі, відведення більшої кількості годин для варіативного компоненту й адаптації програми щодо інтересів учнів конкретної школи;

більшість школярів – хлопчиків і дівчаток – висловлюють бажання займатися під сучасну музику, стильні ритми, що робить заняття фізичними вправами більш привабливими. Для цього необхідно включати як мінімум в підготовчу частину уроку музичний супровід;

змагальний метод виконання вправ не користується популярністю серед старшокласників, особливо дівчат, а більшою мірою ефективний у середніх класах.

Прагнення підлітків до зміщення здоров'я та удосконалення форми тіла свідчить про наявність у них ціннісних категорій, спрямованість на досягнення культури здоров'я і культури тіла, що є одними із складових фізичної культури. Однак ці ціннісні категорії засвоєні підлітками у вигляді образів і не підкріплени реальною діяльністю. Бажання змінити здоров'я не реалізується ні поведінкою підлітків, ні зміною способу життя. Тільки близько 20% опитаних дотримуються режиму дня, використовують загартовуючі процедури 6-9%; близько 55-65% мають шкідливі звички і тільки близько 25-30% вказують на заняття фізичними вправами.

Таблиця 3.

Що не влаштовує школярів на уроках фізичної культури

Варіанти відповідей	Клас																
	5 (n = 111)		6 (n = 163)		7 (n = 134)		8 (n = 142)		9 (n = 312)		10 (n = 190)		11 (n = 167)		Усього (n = 1219)		
	х	д	х	д	х	д	х	д	х	д	х	д	х	д	х	д	
Великі фізичні навантаження	n	3	5	7	12	2	26	8	13	18	40	14	29	14	23	46	148
	%	4,8	10,4	7,4	15,2	3,0	37,7	12,9	16,2	11,5	25,8	17	26,8	19,7	23,9	7,8	23,3
Недостатні навантаження	n	7	0	16	9	5	7	3	4	18	0	8	2	7	3	64	25
	%	11,1	0	19	11,4	7,6	10,1	4,8	5	11,5	0	9,7	1,8	9,8	3,1	10,9	3,9
Відсутність вправ, які подобаються	n	11	6	26	22	11	30	8	15	45	74	17	21	14	38	132	206
	%	17,4	12,5	30,9	27,8	16,9	43,4	12,9	18,7	28,6	47,7	20,7	19,4	19,7	39,6	22,6	32,4
Спрямованість занять	n	7	9	2	2	10	4	11	5	15	8	6	8	8	17	52	53
	%	11,1	18,7	2,3	2,5	15,4	5,7	17,7	6,2	9,5	5,2	7,3	7,4	11,2	17,7	8,9	8,3
Не цікаво	n	7	3	14	11	6	30	8	16	32	40	16	21	14	24	97	145
	%	11,1	6,2	16,7	13,9	9,2	43,5	12,9	20	20,3	25,8	19,5	19,4	19,7	25	16,6	22,8
Не досить змагальних моментів	n	10	5	20	6	7	2	7	6	27	9	6	2	7	3	84	33
	%	15,8	10,4	23,8	7,5	10,7	2,8	11,3	7,5	17,2	5,8	7,3	1,8	9,8	3,1	14,4	5,2
Відсутність музичного супроводу	n	0	5	4	12	3	27	4	42	18	80	14	48	7	51	50	265
	%	0	10,4	4,7	15,2	4,6	39	6,4	52,5	11,5	51,6	17	44,4	9,8	53,1	8,6	41,7
Мало ігор	n	15	11	16	16	27	15	27	24	59	38	42	17	18	15	204	136
	%	23,8	22,9	19	20,2	41,5	21,7	43,5	30	37,5	24,5	51,2	15,7	25,3	15,6	34,9	21,4

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

Категорії «культура здоров'я» і «культура тіла» є взаємозалежними, що актуалізує створення комплексної виховної моделі заходів у процесі фізичного виховання школярів. До них відносяться:

- розробка системи педагогічного контролю, включає оцінку гармонійності статури і таким чином стимулює школярів до заняття фізичними вправами для самовдосконалення;
- включення у систему «Спорт для всіх» змагань із фітнесу у тій частині, що стосується оцінки статури;
- урахування у системі оцінки фізичної підготовленості школярів прогресу досягнень за четверть, півріччя, навчальний рік; проведення змагань за номінацією «Переможи себе», де результат оцінюється чи за приростом, чи за індексами: швидкісному, швидкісно-силовому, витривалості, розрахованими за зристно-ваговими показниками;
- розширення обсягу теоретичних знань школярів щодо методів самооцінки і самоконтролю фізичного здоров'я, впливу фізичних вправ на організм людини, негативного впливу шкідливих звичок на розвиток організму у період статевого дозрівання, які можна включити в уроки анатомії, біології, валеології. Уроки фізкультури обов'язково повинні включати методичну частину, в якій школярів навчали б методам дозування фізичних навантажень, складання індивідуальних програм самостійних занять та визначення критеріїв ефективності занять;
- для формування свідомого ставлення школярів до власного здоров'я необхідно розробити «Щоденник здоров'я», куди учні могли б записувати результати періодичного та оперативного контролю власного фізичного стану за доступними об'єктивними і суб'єктивними показниками, а також фіксувати рухову активність протягом дня і тижня, що дало б їм можливість самостійно визначити ефективність іхнього рухового режиму.

Таким чином можна дійти висновку, що перспективного удосконалювання системи фізичного виховання школярів є не збільшення обов'язкових урочиних форм занять, а поліпшення якості занять, порівняно із тією, що є на сьогоднішній день у системі шкільної освіти, за рахунок адаптації програм з фізичної культури щодо мотивів та інтересів сучасних школярів, а також формування мотивації підлітків до самовдосконалення засобами фізичного виховання і моделі поведінки, яка забезпечує здоровий спосіб життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безверхня Г.В. Мотивація до занять фізичною культурою і спортом школярів 5-11 класів. Автореф. канд. дис ЛДФК, 2004. – 22с.
2. Бобровицкая С.В. Некоторые особенности мотивации поступления в педагогический ВУЗ: Психологическая служба образования России. Сб. трудов, 1997. – С. 134-142.
3. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы. Санкт-Петербург: Питер, 2002. – 508с.
4. Круцевич Т.Ю. Петровский В.В. Физическое воспитание как социальное явление // Наука в олимпийском спорте Спец выпуск “Спорт для всех” – К.: Олимпийская литература, 2001. – С. 5-7.

Наталя ФРОЛОВА

ПРОБЛЕМА ПОШУКУ НОВИХ ШЛЯХІВ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Постановка проблеми. Проголошення державної незалежності України, принципів демократизації і гуманізації суспільного життя викликало кризові явища також і у системі фізичного виховання також. Цей стан зумовлений як соціально-економічною кризою, так і політичною – переходом від авторитарних до демократичних форм управління державою і суспільством.

Дослідження провідних спеціалістів не лише дозволили обґрунтувати необхідність перебудови системи фізичного виховання, але і визначили її основні напрямки. Це, перш за все, реалізація принципів гуманістичної педагогіки і психології, де особистість дитини є найвищою соціальною цінністю, а учень перетворюється з об'єкту соціально-педагогічного впливу педагога в суб'єкт активної творчої діяльності.

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

Як зазначено в цільовій комплексній програмі “Фізичне виховання – здоров’я нації” (1998): “... освіта, як складова частина загальної системи, має закласти основи забезпечення та розвитку фізичного і морального здоров’я, комплексного підходу до формування розумових і фізичних якостей особистості, вдосконалення фізичної і психічної підготовки до активного життя і професійної діяльності на принципах індивідуального підходу, пріоритету оздоровчої спрямованості” [6].

Забезпечення фізичної і духовної досконалості на всіх вікових етапах розвитку дитини можливе через системне розв’язання педагогічних і соціальних проблем, тобто розуміння і реалізацію цих важливих завдань у діалектичній єдності. Критерієм їх усвідомлення служить реальна практика, яка проявляється у різних видах і формах діяльності: педагогічній, сімейній, громадській, фізкультурно-оздоровчій, рекреаційній тощо.

Інтенсифікація навчально-виховного процесу, погіршення екологічних та економічних умов життя вимагають від організму школяра, особливо в період навчання у початкових класах, специфічної адаптації до статичного компоненту, пов’язаного з розумовим і фізичним навантаженням. Вивченю проблеми молодшого шкільного віку присвятили свої дослідження Е.Вільчковський, О.Савченко, М.Скрипник, В.Столітенко, С.Цвек та ін.

З метою підвищення ефективності впливу фізичного виховання на розвиток організму школярів у наш час вченими ведуться пошуки нових підходів до складання навчальних програм і планування (М.Зубалій, О.Куд, М.Молнар, Г.Петренко, Л.Сергіенко, А.Цось, Б.Шиян); розробляються питання оптимізації дозування фізичних навантажень з урахуванням типологічних, психофізіологічних і соціальних особливостей учнів (М.Антропова, Я.Вайнбаум, О.Дубогай, В.Кучма, Л.Матвеєв, А.Хрипкова); визначаються результативні форми організації діяльності школярів та ведуться пошуки методичних прийомів і засобів, що активізують інтерес учнів до уроків фізичної культури і формують потребу й уміння самостійно займатися фізичними вправами (В.Бальсевич, М.Віленський, Л.Волков, Н.Козленко та ін.).

На сьогодні ще недостатньо досліденою залишається проблема комплексної реалізації духовних цінностей на тлі фізичної досконалості, а також не враховуються можливості спрямованого на це особистісного підходу в процесі фізичного виховання, що й обумовило актуальність нашого дослідження.

Мета. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури дослідити шляхи розвитку, становлення та специфічні особливості педагогічної системи реалізації особистісно зорієнтованого підходу у фізичному вихованні молодших школярів.

Результати дослідження. На ранніх етапах розвитку людської цивілізації виховання було в переважно фізичним, оскільки такими були соціальні замовлення та вимоги життя. Із змінами та ускладненнями в суспільстві соціальних відносин змінювались і функції фізичного виховання. Поступово відбувався процес його втілення в сферу матеріального виробництва та духовне життя людей.

Взаємозв’язком фізичного і духовного виховання вирізнялись фундаментальні концепції багатьох духовних шкіл Стародавнього Сходу. Так, за системою Йоги, фізичний розвиток людини (Хатха-йога) – це перший крок до гармонізації, а розвиток духовної сфери є завершенням попереднього розвитку фізичної, емоційної та інтелектуальної сфер. Система Йоги розробляє практичний шлях звільнення (розширення меж буття) людини через систематичні вправи тіла і свідомості, які призводять до внутрішнього зосередження. Постулати даної системи лягли в основу сучасних методик Східних единоборств (айкідо, карате, кун-фу, джиу-джитсу тощо).

Прагнення пізнати природу людини, її соціальну роль у суспільстві призводять до усвідомлення провідної ролі фізичного виховання. Класики зарубіжної педагогіки (Я.Коменський, Ж.Русо, Й.Песталоці, Р.Малкастер та ін), а також вітчизняні вчені (К.Ушинський, Г.Сковорода, В.Сухомлинський) будували свої науково-педагогічні системи, враховуючи сутність принципу природовідповідності виховання як основи формування духу і тіла підростаючого покоління.

Принцип культуроідповідності в навчанні і фізичному вихованні не менш важливий і передбачає слідування за ідеалом (освітнім і виховним) певного часу і свого народу. Емпіричним шляхом народна педагогіка дійшла висновку, що фізичний розвиток дитини

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

сприяє виробленню таких важливих рис, як наполегливість, відвага, рішучість, чесність, дисциплінованість, здатність до переборення труднощів тощо.

Фізичне загартування молоді займало особливе місце у Запорізькій Січі. Козацька молодь систематично розвивала свої природні задатки, вдосконалювала тіло і душу, однаково піклувалась про своє інтелектуальне, моральне, духовне і фізичне вдосконалення.

Диференційованим підходом відрізнялася система фізичного виховання Ж.Руссо. На його думку, хлопчиків варто привчати до фізичних вправ з метою розвитку сили і виховання волі, що до виховання дівчаток, то воно повинно розвивати легкість, добірність, граційність рухів. Основою цього виховання мають служити дитячі рухливі ігри та фізичні вправи на свіжому повітрі.

Практичним втіленням гуманістичних ідей і принципів педагогічної науки стала розроблена П.Лесгафтом система фізичного виховання, заснована на всебічному вихованні з урахуванням вікових, анатомо-фізіологічних і психологічних особливостей дитини [2]. Раціональне співвідношення розумового і фізичного виховання, особливо в дитячому віці, вважалося одним з найважливіших принципів у розробленій ним системі шкільної освіти. Вчений вважав, що "...будь-яка одноманітна діяльність втомлює, пригнічує молоду людину і вбиває в ній самостійність. Необхідно, щоб розумове і фізичне виховання йшли паралельно, інакше ми порушимо правильний хід розвитку в тих органах, які залишаються без вправи" [2; 79].

П.Лесгафт прагнув обґрунтувати систему фізичного виховання відповідно до фізіологічних закономірностей і вікових особливостей дітей, що послужило підставою для формування педагогічних принципів послідовності, поступовості, гармонійності фізичного розвитку. Він вважав, що до учнів у процесі фізичного виховання треба підходити як до особистостей, що прагнуть до самовдосконалення. Висуваючи основні завдання освіти, які передбачають вироблення в особистості свідомого ставлення до своїх дій, П.Лесгафт прагнув розвинути в дитині бажання самовдосконалення шляхом поступового наближення до ідеалу [2].

Таким чином, всі основні принципи гуманістичної педагогіки (природовідповідності, культуроідповідності, демократизації, комплексності тощо) знайшли своє обґрунтування і практичну розробку у започаткованій П.Лесгафтом та його однодумцями системі фізичного виховання дітей та молоді.

Однак, в період тоталітарного комуністичного режиму на зміну гуманістичним ідеалам фізичного виховання, розробленим Я.Коменським, К.Ушинським, П.Лесгафтом, приходить новий тип "фізкультурного руху" з жорсткою організацією і регламентацією, які були передбачені державною програмою підготовки будівників комунізму і захисників державності.

Основним завданням фізичної культури тих часів було тренування тіла, ігноруючи вікову традицію багатьох народів – духовно-моральну і тілесну єдності систем особистісного вдосконалення. При такому підході недостатньо реалізуються духовні цінності фізичної культури і не враховується, що фізичні здібності обмежені фізіологічними можливостями плодського організму, а духовні – не мають обмежень.

Під час фізичної діяльності духовні якості активізуються через засвоєння спеціальних знань, створення особистісно розвивальних ситуацій та свідоме ставлення дитини до певної діяльності. Джерелом духовних сил дитини є відчуття життерадісності, бадьорості, невтомлюваності, чому сприяє розвиток витривалості та сили, виховання почуття краси рухів, гармонійності природи. На думку В.Сухомлинського, раціональнішим шляхами вдосконалення особистості повинні стати ефективні засоби і методи духовного виховання, нові знання про використання фізичних і психологічних можливостей організму у сфері фізичної культури [3].

Основні засади творення української системи тіловиховання сформульовав Г.Вашенко: поєднання тіловиховання з розумовим, моральним, естетичним вихованням; вирішення за допомогою тіловиховання головних історичних завдань – створення незалежної соборної України, розбудова її господарства; історичним підґрунттям системи тіловиховання повинна стати історія і культура різних народів світу; поєднання тіловиховання із самовихованням особистості – усвідомлення цілей, завдань і сенсу фізичного виховання і на цій основі самостійні, без наказів і мушттри, заняття духовним і тілесним вдосконаленням [1].

Пріоритетною метою національної освіти України сьогодення, як зазначається у цільовій комплексній програмі "Фізичне виховання – здоров'я нації", є створення умов для розвитку кожної дитини у заданому природою генетичному полі, використання принципів

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

природовідповідності, диференціації, індивідуалізації, народності, особистісної зорієнтованості тощо [6].

Поставлену мету може вирішити лише повернення до гуманізації фізичного виховання, яке проявляється у відмові від насильницьких, авторитарних методів у стосунках між учителями й учнями; створенні умов кожному учаснику педагогічного процесу для повного розвитку своїх фізичних і духовних здібностей. Гуманістичні цінності освіти передбачають зміну авторитарно-дисциплінарної моделі навчання на особистісно зорієнтовану.

Необхідність розробки проблем осоਬистісно зорієнтованого фізичного виховання детермінується змінами у парадигмі при розбудові національної школи України, сучасними досягненнями психолого-педагогічної і методичної науки та досвідом роботи вчителів-новаторів, здобутками використання диференційованого та індивідуального підходу у навчально-виховному процесі, недостатнім рівнем здоров'я та фізичної підготовки учнів тощо .

З одного боку, розвиток школяра як суб'єкта природи висуває цілком нові завдання фізичного виховання, які пов'язані зі збереженням здоров'я, увагою до його тілесності, розвитку його природних потреб, здібностей, вихованням його екологічної освіти. З іншого боку, найважливішим компонентом фізичного виховання школяра як члена суспільства повине бути процес соціалізації, дорослішання, становлення цілісної особистості.

На наш погляд, розробку проблеми осоਬистісно зорієнтованого підходу у фізичному вихованні неможливо здійснити без всебічних знань про особливості розвитку дитини та без діалектичного підходу до багаточисельних даних, які отримані та накопичуються у фізіології, морфології, психології, антропології, генетиці, соціології та інших науках про людину. Найважливішим положенням є висновок про те, що фізичний розвиток, так само як і психічний, є результатом взаємодії соціального та біологічного.

Висновки. Вищезазначені теоретичні положення осоਬистісно зорієнтованого підходу, які отримали певне визнання в педагогічній науці, а також особливості фізичного і психофізіологічного розвитку молодших школярів, лягли в основу розробки власної системи реалізації осоਬистісно зорієнтованого підходу у процесі фізичного виховання молодших школярів.

Ми розглядаємо осоਬистісно зорієнтований підхід у фізичному вихованні молодших школярів як навчально-виховний процес, що надає можливість кожному вихованцю усвідомити себе осошибістю, відповідальним суб'єктом власного фізичного і духовного розвитку і, спираючись на свої природні здібності, за допомогою різноманітних фізичних вправ самовиразитися, досягти успіху у навчальній і фізкультурній діяльності [4, 5].

Таке визначення дає більш точне за обсягом уявлення про осошибістісно зорієнтований підхід, орієнтує у визначені цілісної системи реалізації даного підходу у процесі фізичного виховання, який спрямований на формування та розвиток гармонійної осошибістості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ващенко Г.І. Тіловиховання як засіб виховання волі і характеру. – Мюнхен: Авангард, 1956. – 54 с.
2. Лесгафт П.Ф. Руководство по физическому образованию детей школьного возраста / Избр. пед. соч.- М.: Изд-во АПН РСФСР, 1952.- Т. 2.-336 с.
3. Сухомлинський В.А. Проблема воспитания всесторонне развитой личности: В 5 т. – К.: Рад. школа, 1979. – Т.1. - 214 с.
4. Фролова Н.О. Методичні особливості впровадження нових форм осошибістісно-орієнтованого підходу у фізичне виховання молодших школярів // Матеріали Всеукраїнської наукової конференції “Сучасні проблеми фізичного виховання і спорту школярів та студентів України”. – Суми, 2001. – С. 49-52.
5. Фролова Н.О. Реалізація теоретичного та методичного аспектів осошибістісно-зорієнтованого підходу у фізичному вихованні молодших школярів // Збірник наукових праць ІУ Міжнародної науково-практичної конференції “Фізична культура, спорт та здоров'я нації”. – Вінниця, 2001. – С. 420-422.
6. Цільова комплексна програма “Фізичне виховання – здоров'я нації” // Затверджено Указом Президента України від 1 вересня 1998р. № 963/98. – К., 1998. – 14 с.

Людмила ПЕТРУК

ФІЗИЧНИЙ РОЗВИТОК ТА ФІЗИЧНА ПІДГОТОВЛЕНІСТЬ ДІТЕЙ 7-9 РОКІВ, ЯКІ ІНТЕНСИВНО ЗАЙМАЮТЬСЯ РОЗУМОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Актуальність. Фізична підготовленість є одним із показників фізичної активності і рівня здоров'я підростаючого покоління [2]. Стан фізичного розвитку та фізичної підготовленості школярів значно погіршується, що не може не турбувати.

Результати вивчення фізичного розвитку школярів Інститутом педіатрії і акушерства Академії медичних наук України показують тенденцію уповільнення за останні десять років темпів росту і розвитку дітей. Матеріали цільової комплексної програми “Фізичне виховання – здоров'я нації” засвідчують, що серед 6-18-річних учнів 56% мають низький рівень фізичного здоров'я, 36% – нижче середнього і лише 7,5% – високий. За даними Міністерства охорони здоров'я України [3] серед школярів спостерігаються функціональні зміни в діяльності різних систем організму: відхилення в серцево-судинній системі у 26,6% учнів, захворювання органів дихання мають 27% дітей і близько 40% мають захворювання шлунково-кишкового тракту. 60% першокласників мають психомоторні порушення, у 40% дошкільнят і 64% учнів початкових класів спостерігаються різноманітні порушення постави.

У червні 2001 року на спільній сесії Академії педагогічних наук і Академії медичних наук України “Актуальні проблеми здоров'я та освіти дітей на початку ХХІ століття” були оприлюднені дані про те, що лише 35% дітей, які прийшли до школи, є здоровими, а закінчують школу здоровими близько 11%.

Наведені цифри переконливо доводять, що проблема змінення здоров'я дітей є актуальною, а особливо дітей, які інтенсивно займаються розумовою діяльністю.

Початкова школа – відповідальний етап у формуванні людської особистості. Тому у процесі організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності з дітьми молодших класів слід приділяти особливу увагу впливу специфічних умов навчання на показники здоров'я дітей.

Наукові дослідження щодо вдосконалення системи фізичного виховання, з урахуванням рухового режиму та гігієнічних норм навчання у загальноосвітніх закладах нового типу існують у незначній кількості (Т.В.Гнітецька, 1997,1998; В.П.Бенедь, 2000). Питання використання відповідної системи фізичного виховання, яка здатна компенсувати надмірне розумове навантаження, а також поєднання розумової діяльності і фізичних вправ та їх вплив на дитячий організм висвітлені в наукових дослідженнях В.В. Крижановської (1979-1981), Т.Ю.Круцевич (1981-1999), А.Г.Сухарєва (1972-1991), А.В.Магльованого (1993), В.А.Савенкова, О.С.Холодова (2001) і ін.

Мета роботи – оцінити рівень фізичної підготовки і фізичного розвитку дітей 7-9 років, які інтенсивно займаються розумовою діяльністю для уdosконалення програми фізичного виховання.

Результати дослідження. Нами були обстежені діти 7-9 років, які навчалися в школі “Центр надії” з поглибленим вивченням іноземних мов. Дослідження проводились протягом 2001-2003 років.

Педагогічний процес фізичного виховання в школі “Центр надії” здійснюється за такими ж формами, як і у загальноосвітніх школах і доповнюється створенням нових форм.

Найважливішими компонентами рухового режиму учнів школи “Центр надії” у навчальні дні є:

ранкова гігієнічна гімнастика;

прогулянка по дорозі з дому до школи;

фізкультурно-оздоровчі заходи в режимі навчального дня (фізкультурні хвилини під час уроків, фізичні вправи і рухливі ігри на подовжених перервах.);

уроки фізичної культури тричі на тиждень; (проводяться у вигляді казкових подорожей за методикою М. Єфименка, з елементами дихальної гімнастики О.Стрельникової);

індивідуальні години двічі на тиждень; (особливістю методики занять є те, що вони відбуваються у вільній, невимушшій обстановці і мають ігрових характер);

виконання домашніх завдань з фізичної культури, самостійних занять та заняті фізичними вправами вдома.

Організовані форми фізичного виховання, передбачені шкільною програмою задовольняють в середньому 32% загальної добової потреби дитини, а побутові спонтанні рухи – 18-22%. Тому лише використання різноманітних форм фізичного виховання в режимі дня, в позаурочний і вільний час може доповнити нестачу рухової активності дітей.

Для поліпшення здоров'я дітей, підвищення рівня їх фізичної підготовки у школі діють спортивні гуртки та секції загальнофізичної підготовки, художньої гімнастики, баскетболу, волейболу. Традиційні види спортивних секцій доповнюються секціями східної боротьби, великого тенісу, спортивного танцю і ін. В школі “Центр надії” 29,0% дітей займаються в спортивних гуртках і секціях.

Впровадження ефективної системи фізичного виховання дозволяє позитивно вплинути на стан здоров'я і фізичну підготовленість підростаючого покоління.

При вивченні медичних карток учнів школи “Центр надії”, які відвідують уроки фізичної культури, були визначені найпоширеніші захворювання серед дітей молодших класів даного навчального закладу. Найбільший відсоток складають діти, які мають вади постави – 29,2%, захворювання ендокринної системи – 26,6%, порушення органів травлення – 9,2%, захворювання органів дихання – 6,6%, діти, які вимагають хірургічного втручання займають – 4,6%, вади зору і інфекційно-алергічні захворювання займають по 3,07%. Здорові діти складають 17,7%. 16,9% дітей даного закладу за станом здоров'я віднесені до спеціальної медичної групи.

Для оцінки фізичного розвитку і гармонійності дітей ми використовували метод антропометрії та перцентилів. Вимірювали довжину, вагу тіла та окружність грудної клітки, які представляли в певну область (коридор) центильної шкали, у відповідних таблицях [1]. Таким чином визначали гармонійність фізичного розвитку: коли різниця коридорів між двома із трьох визначених показників (росту, ваги, окружності грудної клітки) не перевищувала 1- розвиток вважали гармонійним, якщо різниця становила 2(чи більше) – дисгармонійним.

Аналіз літературних джерел дозволив виявити науковців, які висвітлюють питання гармонійного розвитку дітей. Так, за даними В.Абрамова, Ю.Борисової тільки 38,2% дітей мають гармонійний розвиток. Г. Максимів при обстеженні учнів перших класів відзначає дисгармонійний розвиток у 31% дітей.

Аналіз показників маси тіла обстежених нами дітей 7-9 років показав, що середню вагу мають 29,0%, підвищена маса тіла порівняно з нормативним рівнем спостерігається у 17,4% дітей. 53,6% учнів мають нижчі вікові норми показники маси тіла, основну кількість яких складають учні першого класу. Нормативний рівень довжини тіла спостерігається у 48,8% школярів. 38,7% учнів мають підвищені показники довжини тіла. 63,0% обстежених дітей за показником окружності грудної клітки відносяться до середнього і підвищеного рівня.

Оцінка гармонійного фізичного розвитку обстежених за трьома антропометричними параметрами показала, що лише 4,8% дітей даної школи мають дисгармонійний розвиток, порівняно з обстеженнями 2001 року (8,2%) спостерігається тенденція до зменшення дисгармонійного розвитку дітей у процесі навчання у школі.

Для індивідуальної оцінки фізичної підготовленості дітей використовувалися “Державні тести фізичної підготовленості школярів України”(1996). Біг на середній дистанції (1000м), спринтерський біг (30м), човниковий біг (4x9м), згинання і розгинання рук в упорі лежачи, піднімання тулуба в сід за 1 хвилину, нахил тулуба вперед з положення сидячи, стрибки у довжину з місця.

Тестування проводились протягом двох днів. Перший день: швидкість (спринтерський біг), сила ніг (стрибки), сила рук (згинання і розгинання рук в упорі лежачи), спритність (човниковий біг). Другий день: сила м'язів тулуба (піднімання в сід), гнучкість (нахил), витривалість (біг на середній дистанції). Середні значення результатів проведених досліджень наведені у таблиці 1.

Загальна оцінка рівня фізичної підготовленості (Таблиця 2) дітей 7-9 років, які інтенсивно займаються розумовою діяльністю за результатами 7 тестів показала, що в 50% дітей вона відповідає середньому рівню, а у 27,7% дітей перевищує його, і високий рівень фізичної підготовленості мають 1,9%. Порівняно з минулими роками спостерігається поліпшення

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

результатів. Так у 2001 році в 28,9% дітей спостерігався середній рівень фізичної підготовленості, 15,5% мали вищий за середній рівень, і у 2002 році середній рівень складав 45,2%, вищий за середній мали 20,7%.

Таблиця1

Середні значення антропометричних показників і фізичної підготовленості дітей 7-9 років.

	2001р.			2002р.			2003р.		
	7р.	8р	9р	7р	8р	9р	7р	8р	9р
$X \pm \sigma$ V									
Антропометричні показники дітей									
Зрост	122,0± 2,8 2,29	130,4± 5,1 3,91	136,9± 5,9 4,31	122,2± 23,1 1,72	126,4± 3,1 2,45	134,7± 5,9 4,38	122,1± 3,2 2,6	124,1± 6,3 5,1	130,9± 4,3 3,2
Вага	23,0 ±3,3 14,34	26,4 ±5,1 19,32	26,6 ±3,1 11,65	21,4 ±2,6 12,15	25,3 ±4,2 16,6	27,7 ±9,3 33,57	22,6 ±4,2 18,6	23,3 ±2,7 11,6	27,2 ±3,5 12,8
ОГК	56,2 ±2,2 3,91	61,8 ±4,7 7,60	61,9 ±2,4 3,87	57,2 ±1,5 2,62	58,8 ±4,3 7,31	63,8 ±4,6 7,21	57,8 ±2,6 4,5	59,0 ±3,1 5,2	60,9 ±3,2 5,3
Показники фізичної підготовленості учнів									
Біг 30м	6,75 ±0,79 11,75	6,17 ±0,46 7,47	6,68 ±0,52 7,76	6,92 ±0,53 7,66	6,49 ±0,66 10,17	6,23 ±0,52 8,35	6,52 ±0,39 5,98	6,34 ±0,27 4,26	6,19 ±0,59 9,53
Стрибки у довжину з місця	125,7± 17,814, 19	134,3± 16,712, 44	150,4± 12,18,0 4	129,1± 13,110, 21	135,8± 14,810, 93	139,6± 15,110, 81	136,6± 10,47,6 7	133,0± 15,111, 35	136,1± 17,312, 76
Згинання і розгинання рук в упорі лежачи.	13,43± 1,42 10,55	13,86± 4,32 32,18	14,66± 2,88 19,66	17,07± 0,885,1 6	13,72± 2,19 15,96	17,27± 4,95 28,66	12,94± 4,82 37,25	15,4±3, 02 19,6	15,75± 6,1438, 98
Човниковий біг 4×9м	12,12± 1,1 9,35	14,82 ±0,95 6,42	11,63 ±0,75 6,44	12,84 ±0,76 5,92	12,0 ±0,22 1,83	12,68 ±1,098, 67	12,42 ±1,1 8,86	12,2 ±0,74 6,06	12,09 ±1,06 8,76
Піднімання тулуба в сід за 1хв	22,63± 8,49 37,55	27,33± 6,34 23,19	34,46 ±3,75 10,87	23,92 ±4,39 18,35	26,05± 5,22 20,03	27,61 ±9,62 34,83	23,69 ±5,092 1,48	25,94± 8,51 32,8	31,55± 10,633, 88
Нахил тулуба вперед	8,56 ±3,39 39,60	8,4 ±3,75 44,59	11,2 ±4,614 1,17	8,0 ±1,17 14,63	11,5 ±5,494 7,73	8,16 ±3,29 40,4	8,18 ±4,25 51,95	8,0 ±4,67 58,37	9,95 ±5,08 51,05
Біг 1000 м	351,1± 45,412, 93	515,2± 69,213, 42	421,1± 53,612, 73	352,5± 34,39,7 3	382,5± 49,512, 92	370,7± 36,39,7 8	344,4± 33,99,8 6	359,5± 49,513, 75	358,8± 38,510, 73

Таблиця2.

Фізичної підготовленості учнів школи “Центр надії” протягом 2001-2003 років. (%)

Місяць, рік.	Звільнені	Допущені	Рівень фізичної підготовленості				
			високий	вищий за середній	Середній	нижчий за середній	низький
V.2001р	27,4	72,6	-	15,5	28,9	46,7	8,9
V.2002р	17,2	82,8	-	20,7	45,2	26,4	7,7
V.2003р	16,9	83,1	1,9	27,7	50	18,5	1,9

Висновки.

1. Більше половини обстежених дітей мають антропометричні показники, що відповідають нормативному рівню, з тенденцією до пониження маси тіла, переважно в учнів першого класу.
2. Для 4,8% обстежених дітей характерний дисгармонійний розвиток.
3. Отримані результати дозволяють виявити значну кількість низьких показників індивідуальних можливостей дітей. Спостерігається також значне внутрішньогрупове розсіювання результатів та наявність достовірних відмінностей між середніми значеннями вікових груп $P<0,05$.
4. Оцінка рівня фізичної підготовленості дітей дозволяє здійснювати диференційований підхід до процесу фізичного виховання учнів з низьким, середнім і високим рівнями фізичних можливостей.

ЛІТЕРАТУРА.

1. Воронцов И.М. Закономерности физического развития детей и методы его оценки. – Л.: ЛПМИ, 1986.
2. Круцевич Т.Ю. Методы исследования индивидуального здоровья детей и подростков в процессе физического воспитания. – Киев: Олимпийская литература, 1999. – 230с.
3. Мицкан Б, Презлята Г. Оздоровча функція фізичної культури: шляхи реалізації в умовах сучасної школи // Матеріали науково-практичної конференції “Концепція розвитку галузі фізичного виховання і спорту в Україні” Частина II. – Рівне, 2003. – С.59-64.
4. Шиян Б.М. Теорія і методика фізичного виховання школярів Ч. 2. – Тернопіль: “Навчальна книга – Богдан”, 2002.
5. В.Абрамов, Ю. Борисова. Оцінка рівня здоров'я дітей шкільного віку // Матеріали науково-практичної конференції. “Концепція розвитку галузі фізичного виховання і спорту в Україні”. – Ч.I.- Рівне, 2003. – С.122-126.

Наталія МОСКАЛЕНКО
Наталія ГОНТАРОВСЬКА

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧОЇ РОБОТИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКОЛАХ

Постановка проблеми. Сьогодення ставить перед освітянами нагальне завдання суттєвої перебудови системи фізичного виховання у взаємодії з інтелектуальною і соціальною активністю, формуванням психіки особистості дітей. Забезпечити фізичну досконалість і здоров'я дітей можна шляхом комплексного вирішення педагогічних, медичних і соціальних питань.

Оптимізації системи фізичного виховання в закладах освіти вчені приділяли багато уваги [1,3,4]. Разом з тим, в умовах трансформації нашого суспільства створюється щораз більше навчальних закладів нового зразка (гімназії, ліцеї, навчально-виховні комплекси, приватні школи), які визначають оздоровлення дітей та підлітків як важливий напрямок роботи закладу. Тому створення програми розвитку системи фізкультурно-оздоровчої роботи є актуальною проблемою, яка потребує розробки теоретичних положень моделі бажаного інноваційного процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Як зазначає Лазарев В.С.: “Для того, щоб зберегтися, школа повинна змінюватися”. Кожна школа пов’язана з оточуючим середовищем і тому зміни зовнішніх умов впливають на її життя. Одні зміни потребують швидких реакцій, другі ставлять школу перед необхідністю глибоких знань в цілях та засобах їх досягнення [5].

Як показує практика, школи по-різному адаптуються до змін в середовищі своєї діяльності [2,4,6]. Одні школи не прогнозують майбутніх змін, орієнтуючись переважно на існуючі вимоги та умови. Такий тип поведінки звуть реактивним. Інші школи, намагаються зрозуміти тенденції змін і здійснити випереджачу реакцію на них. Їх поведінка є активною.

Сьогодні стратегією активної адаптації в питанні створення системи фізкультурно-оздоровчої роботи реалізують багато шкіл України. Однак, серед шкіл, які активно адаптуються до змін середовища, також спостерігаються істотні зміни.

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

Вони проявляються перш за все в ступені інтеграції змін у проектах, які реалізуються. Частина шкіл стратегію інноваційних змін здійснюють частково, інші реалізують системну стратегію інноваційних змін.

У зв'язку з цим важливим є вивчення теоретичних підходів до реалізації ефективної стратегії організації фізкультурно-оздоровчої роботи.

Мета дослідження: науково обґрунтувати теоретичні підходи до розробки програми розвитку фізкультурно-оздоровчої роботи загальноосвітніх шкіл.

В школах необхідно відрізняти систему функціонування і систему розвитку. Навчально-виховний процес та інші процеси, які забезпечують його стабільне протікання, – це процеси функціонування школи. Вони орієнтовані на досягнення освітніх цілей. Функціонування забезпечується педагогічною системою школи.

Процеси змін педагогічної системи приводять до підвищення використання потенціалу школи – це процеси її розвитку.

Інноваційна система школи створюється, якщо розвиток її це система, з якої можна управлюти.

Інноваційна система школи забезпечує нововведення у педагогічну систему, інноваційний процес.

Виходячи із концептуальної схеми системного аналізу, програму розвитку школи можна визначити як модель бажаного інноваційного процесу, яка передбачає:

а) вихідний стан організації фізкультурно-оздоровчої роботи (кадровий потенціал, програмно-методичне забезпечення, матеріально-технічні умови, рівень здоров'я і фізичної підготовленості дітей тощо);

б) мету програми – очікувані та бажані результати;

в) склад та структуру дій щодо переходу до інноваційних змін.

У програмі повинні чітко бути визначені основні проблеми, нововведення, мета, план дій, інноваційні проекти, ресурсне забезпечення та кадрове забезпечення.

Зміни, що мають відбуватися в системі фізичного виховання, повинні стосуватися не лише і не стільки кількісних її сторін, а й якісного покращення змісту основних форм фізкультурно-оздоровчої роботи.

Інноваційна програма розвитку системи фізкультурно-оздоровчої роботи розробляється і планомірно запроваджується навчально-виховним комплексом № 28 м. Дніпропетровська. Реалізація програми передбачає організацію основних заходів за такими напрямками:

1. **Освітній** – це підвищення рівня знань батьків, керівників, вчителів з питань формування культури здоров'я.

Робота здійснюється в таких формах: індивідуальні консультації батьків; тематичні батьківські збори, науково-методичні семінари для вчителів початкових класів, педагогічні наради з питань організації фізичного виховання, спеціально організовані теоретичні заняття за допомогою зошитів з фізкультури: “Спортивна абетка” (1 кл.), “Разом з Фізкультуркіном” (2 кл.), “Фізкультуркін у Спортивній країні” (3 кл.), “Спортивний клуб Фізкультуркіна” (4 кл.).

Індивідуальні консультації з батьками здійснюють вчителі початкових класів, фізкультури, психологи школ. Індивідуальні консультації спрямовані на ознайомлення батьків з психо-фізіологічними особливостями розвитку дитини, складення рекомендацій щодо використання фізичних вправ для корекції психо-фізичного стану дитини, визначення системи контролю з рівнем фізичного стану дітей.

Тематичні батьківські збори. Проводяться вчителем початкових класів із запрошенням учителя фізичної культури, лікаря та психолога школи.

Орієнтовна тематика:

1. “Організація системи фізичного виховання молодших школярів”.
2. “Стан здоров'я та фізичної підготовленості молодших школярів”.
3. “Здоровий спосіб життя”.
4. “Рухова активність дітей – основа здоров'я дитини”.
5. “Фізичне виховання в сім'ї”.

Науково-методичні семінари для вчителів початкових класів організовує завуч початкової школи з метою вдосконалення організації системи фізичного виховання дітей молодшого шкільного віку.

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

Орієнтовна тематика семінарів.

1. Основні напрямки вдосконалення системи фізичного виховання дітей молодшого шкільного віку.
2. Організація фізкультурно-оздоровчих заходів в режимі навчального дня.
3. Фізичне виховання учнів спеціальної медичної групи.
4. Сучасні підходи щодо проведення уроків фізичної культури.
5. Домашні завдання з фізичної культури.
6. Організація теоретичних занять з дітьми молодшого шкільного віку. Методика проведення інтегрованих уроків згідно із зошитами “Спортивна абетка”, “Разом з Фізкультуркіним”, “Фізкультуркін у Спортивній країні”, “Спортивний клуб Фізкультуркіна”.
7. Методика проведення рухливих ігор на свіжому повітрі.
8. Організація режиму дня молодших школярів.
9. Диференційований підхід в системі фізичного виховання молодших школярів.

Педагогічна нарада з питань організації фізичного виховання. На педагогічній нараді викладачі фізичного виховання розкривають основні напрямки фізичного виховання в школі, нові підходи до організації системи занять, стан фізичної підготовленості школярів. Лікар школи доповідає про стан здоров'я школярів, аналізує фактори, які впливають на здоров'я дитини.

Теоретичні заняття. Необхідною умовою для формування стійкого інтересу до занять фізичною культурою є використання нестандартних форм подачі теоретичного матеріалу.

Одним із першочергових завдань, які сьогодні стоять перед спеціалістами фізичного виховання, є активний пошук шляхів підвищення рівня знань дітей з фізичної культури. Це пов'язано з тим, що у програмі з фізичної культури визначена головна мета в роботі вчителя з учнями молодшого шкільного віку – це виховати у них бажання систематично займатися фізичними вправами.

Як зазначають фахівці, треба переконати дітей у доцільноті відвідувати заняття фізичної культури, оволодівати знаннями про вплив фізичних вправ на організм. Існуючі форми проведення теоретичних занять з фізичного виховання не завжди враховують індивідуальні психо-фізіологічні особливості розвитку дитини в молодшому шкільному віці. А тому треба більш усвідомлено підходити до вибору форм теоретичних занять з фізичного виховання в початкових класах.

2. Оздоровлення дітей – це цілісна система, яка передбачає втілення щоденних занять фізичною культурою за основною програмою, а також додаткових уроків за експериментальними програмами відповідно до інтересів та вікових особливостей.

Втілення нових підходів до організації основних форм роботи в режимі для дітей шкільного віку. Особливу увагу треба приділяти дітям з відхиленням в стані здоров'я, які займаються в спеціальних медичних групах.

Система оздоровлення побудована таким чином, щоб всі діти мали можливість займатися фізичними вправами.

3. Лікувально-профілактичне направлення забезпечує проведення заходів з діагностики початкових форм захворювання, реабілітації після амбулаторного лікування, загартування, навчання психічної саморегуляції, втілення системи контролю за фізичним станом учнів.

Лікувально-профілактичний напрямок передбачає проведення заходів з діагностики початкових форм захворювання, лікування хворих школярів, реабілітація після амбулаторного або стаціонарного лікування, загартування учнів, проводиться профілактичний прийом вітамінів, навчання психічної саморегуляції, консультації вузьких спеціалістів.

Сьогодні для вирішення питань оздоровлення, профілактики і лікування захворювань можна використовувати наступні оздоровчі технології і немедикаментозні способи: імунна гімнастика, точковий масаж, горіховий та каштановий масаж, дихальна гімнастика, оздоровчий біг, ходіння босоніж, загартування ступнів ніг холодною водою, вітамінотерапія, елементи аромотерапії, лікувальна фізкультура, соляна шахта, фізиопроцедури, фіточай, часникові інгаляції, інгаляції.

4. Психолого-педагогічна реабілітація особистості – це формування в особистості, здатності до самостійного творчого здійснення свого життя, уміння жити в нових суспільних умовах, долаючи або компенсиуючи певні особистісні обмеження.

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

Метою реабілітаційної діяльності соціально-психологічної служби школи є фізичне, психічне і моральне здоров'я учнів, організація навчально-виховного процесу в такий спосіб, щоб максимально знизити навантаження дітей, уникнути неврозів, забезпечити своєчасну діагностику і корекцію, систематичну медико-психологічну допомогу, зміцнити адаптаційний потенціал дитини.

5. Вирішення завдань оздоровлення дітей – це **спільна робота педагогічного колективу та батьків**. Одним із напрямків вдосконалення системи фізкультурно-оздоровчої роботи є заличення батьків до участі у фізкультурно-оздоровчих заходах школи.

Програма взаємодії сім'ї та школи здійснюється за принципами особистісно-орієнтованого підходу. Основними функціями соціально-педагогічної діяльності є: освітня (цілеспрямований педагогічний вплив на поведінку та діяльність дітей); діагностична (проектування соціального розвитку мікросязуму); комунікативна (забезпечення навчальних та особистісних контактів).

Висновки. Таким чином, створення інноваційної програми розвитку фізкультурно-оздоровчої роботи повинно сприяти створенню кожній дитині оптимальних, саме для неї, умов щодо розвитку творчої особистості, поліпшенню стану здоров'я, формуванню свідомого ставлення до власного здоров'я.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бальсевич В.К. Концепция альтернативных форм организации физического воспитания детей и молодежи //ФК: воспитание, образование, тренировка. – 199. – № 1. – С. 24-25.
2. Бенедь С.П. Рівень фізичної підготовленості учнів молодшого шкільного віку шкіл нового типу // Фізична культура, спорт та здоров'я нації. – Вінниця, 2001. – С. 339-341.
3. Войцехівський Ю.С. Словянська гімназія. Шляхи її розвитку: концепція, структура, зміст навчання, організація навчально-виховного процесу //Відродження. – 1993. – № 2. – С. 6-9.
4. Гнітецька Т.В. Організаційно-педагогічні умови оптимізації фізичного виховання учнів гімназії (10-13 років) Дис...кандидата наук з фізичного виховання. – Луцьк, 1998. – 206 с.
5. Лазарев В.С. Системное развитие школы. – М., 2002. – 300 с.
6. Шиян Б. Ознаки сучасності та тенденції прогресу у фізичному вихованні школярів //Наукові записки. – ЛДПУ, 2000. – № 7. – С. 38-39.

Петро КОХАНЕЦЬ

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СТРУКТУРИ ОСОБИСТОСТІ ХЛОПЧИКІВ І ДІВЧАТОК 8 – МИ РОКІВ У ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Актуальність. Інтерес до проблеми волі є невипадковим: він тісно пов'язаний з інтересом до питань психології особистості (1), з одного боку, і з потребою вирішити в конкретно-психологічному плані філософську проблему волі і необхідності, – з іншого.

Значення вольових якостей в життедіяльності людини важко переоцінити. Найбільш яскраво вони проявляються при заняттях фізичними вправами в процесі тренувальної і змагальної діяльності (7).

Ця проблема приваблює увагу спортивних психологів, зокрема: А.І.Висоцького (2), Е.П.Ільїна (4), П.А.Рудика (8) та інших, викликаючи гострі суперечки і протиріччя.

На думку В.Н.Платонова (6), у психологічній науці ще не має чіткого однозначного розуміння волі і її складових механізмів.

Практичні рекомендації, що є в літературі з вольових якостей, по-перше – відносяться в більшості випадків до чисто спортивної діяльності і, по-друге, як правило, не охоплюють вікові аспекти і не є цілісною методикою виховання вольових якостей учнів молодшого шкільного віку.

Вивчення вікових особливостей молодших школярів як цілісної динамічної системи повинно прогнозувати не тільки розгляд окремих його підсистем, але і взаємозв'язків і взаємодій, що визначають структуру і цілісність всього організму. Надійність будь-якої системи може бути охарактеризована як висока – у разі великої кількості взаємозв'язків між елементами або підсистемами і як низька – при низькому рівні їх кореляції.

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

Аналіз літератури з даної проблеми показав, що заняття фізичними вправами має всі підстави для формування вольових якостей.

Мета дослідження. Дати порівняльну характеристику особистості 8 – мі річних дівчаток і хлопчиків.

Методи дослідження: аналіз науково-методичної літератури й узагальнення передового педагогічного досвіду, антропометрії, динамометрії, хронометрії, гоніометрії, анкетування, експертної оцінки і факторного аналізу.

Організація дослідження. Дослідження проводилося на базі Переяслав-Хмельницької ЗОШ №6, в якому взяли участь 50 дівчаток і хлопчиків 8 – мі років.

Результати дослідження та їх обговорення. В дослідженні використаний факторний аналіз (3, 5), який дозволив не тільки виділити основні компоненти кожного фактору, але й на основі факторної дисперсії показати, які параметри відіграють вирішальну роль у формуванні пошукового набору факторів.

Структура фізичного розвитку, фізичної підготовленості, вольових якостей та інтелектуального розвитку дівчат 8-ми років, що об'єднує 20 параметрів, складається із 5-ти факторів, сума дії яких становить 77% (табл. 1).

Таблиця 1

Структура особистості дівчаток 8 – мі років

№ з/п	Показники	Фактори				
		004*	206	874	157	130
1	Маса тіла	004*	206	874	157	130
2	Довжина тіла	046	076	809	014	305
3	Динамометрія	182	180	679	289	173
4	Біг 30 м	061	822	275	238	091
5	Біг 300 м	005	823	208	180	008
6	Біг 2x15	044	754	165	342	087
7	Вистр. вгору	239	359	096	428	273
8	Нахил уперед	414	054	569	444	044
9	Стриб. у довж	179	387	296	568	325
10	Ход. з закр. очима	045	075	366	770	033
11	Дисциплінованість	928	012	012	002	147
12	Самостійність	734	085	017	062	595
13	Наполегливість	857	138	046	063	290
14	Ініціативність	534	222	034	152	742
15	Витримка	824	205	089	188	020
16	Рішучість	240	055	006	076	895
17	Комп. показн. волі	808	051	021	086	569
18	Укр. література	680	087	028	368	027
19	Математика	804	161	183	212	092
20	Укр. мова	605	181	369	446	132
	Дисперсія вибірки	5,59	2,48	2,76	2,07	2,50
	Загальна сума дисперсії, %	28	12	14	10	13

*Нуль та кома опущені

В зміст першого фактора (28%) ввійшли параметри з високим вагомим коефіцієнтом – показники вольових якостей і інтелектуального розвитку.

Вольові якості в першому факторі визначилися дисциплінованістю (0,928), наполегливістю (0,857), витримкою (0,824) і комплексним показником волі (0,824).

Із показників інтелектуального розвитку в даний фактор увійшли всі значення – математика (0,804), українська література (0,680), українська мова (0,605), які в єдиності із значеннями вольових якостей утворюють генеральний фактор “ інтелектуально-вольового розвитку”. Цей факт підтверджується тим, що вивчення математики, української літератури, української мови здійснюється за рахунок прояву вище вказаних вольових якостей.

До другого фактора з загальною сума дисперсії 12% ввійшли показники з високим коефіцієнтом швидкісної витривалості (0,823) – біг на 300 м, показник швидкості (0,822) – біг на 30 м і спритності (0,754) – біг 2x15 м.

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

Ці показники в даному віці знаходяться на достатньо високому кореляційному рівні, і вони характеризують функціональні можливості, тому цьому фактору можна дати назву "спритності і швидкісної витривалості".

Основу змісту третього фактору (14%) складають показники фізичного розвитку – маса тіла (0,874) і довжина тіла (0,809). З дещо нижчим показником фізичної підготовленості у цей фактор увійшла динамометрія (0,679). Виходячи з цього, йому можна дати назву "фізичний розвиток".

До четвертого фактору з загальною сумою дисперсії 10% увійшов показник орієнтування в просторі (0,770) – ходьба з закритими очима, а також стрибок у довжину з місця – з невисоким коефіцієнтом (0,568). Виходячи з вище сказаного, цьому фактору можна дати назву "швидкісно-силової координації".

В останній п'ятий фактор із загальною сумою дисперсії 13% увійшли показники вольових якостей: рішучості (0,895) і ініціативності (0,742). Цей фактор отримав назву "вольовий".

Між цими якостями існує тісний кореляційний зв'язок і пряма взаємозалежність, позаяк нерішучий не може бути ініціатором у спортивних іграх, та навчальна і спортивно-змагальна діяльність вимагає прояву саме цих якостей.

Таблиця 2

Структура особистості хлопчиків 8-ми років

№ п/п	Показники	Фактори					
1	Маса тіла	179*	134	853	058	033	118
2	Довжина тіла	186	104	900	169	125	004
3	Динамометрія	271	613	412	231	0	181
4	Біг 30 м	48	829	059	095	203	206
5	Біг 300 м	27	907	215	080	128	167
6	Біг 2x15	116	185	287	818	028	028
7	Вистр. вгору	125	440	251	068	024	007
8	Нахил уперед	193	070	017	023	885	055
9	Стриб. у довж	11	910	113	207	123	124
10	Ход. з закр. очима	131	031	257	176	066	784
11	Дисциплінованість	646	126	351	056	189	043
12	Самостійність	962	034	124	089	033	091
13	Наполегливість	926	018	079	184	067	089
14	Ініціативність	894	123	005	070	035	027
15	Витримка	179	251	229	116	570	339
16	Рішучість	856	025	054	130	141	067
17	Компл. показн. волі	966	021	148	019	155	110
18	Укр. література	729	054	046	147	271	466
19	Математика	214	061	100	149	572	256
20	Укр. мова	433	339	104	182	169	699
		Дисперсія вибірки	5,589	3,195	2,228	1,465	1,718
		Загальна сума дисперсії, %	28,4	16,0	11,1	7,3	8,6
*Нуль та кома опущені							

Таким чином, необхідно відзначити, що найбільшу інформативність із показників фізичного розвитку, фізичної підготовленості, вольових якостей та інтелектуального розвитку мають саме вольові якості, для формування яких у 8-річних дівчат створюються сприятливі умови. Факторний аналіз фізичного розвитку, фізичної підготовленості, вольових якостей та інтелектуального розвитку хлопчиків 8-ми років показав наявність шести ортогональних факторів, внесок яких в загальну суму дисперсії склав 79,8%, а внесок генерального фактора рівний 28,4% (табл. 2).

Найбільш вагомими показниками в цьому факторі є дані про комплексний показник волі (0,966), самостійності (0,962), наполегливості (0,926), дисциплінованості (0,646). Із показників інтелектуального розвитку в даний фактор увійшло одне значення – оцінка знань з української літератури (0,729), яке в єдиності зі значеннями вольових якостей утворює фактор "комплексного прояву волі".

Як свідчать дані аналізу, між оцінкою знань з української літератури і вольовими якостями існує тісний взаємозв'язок, який вказує на пряму залежність між цими якостями. Для того, щоб учень міг покращити швидкість і якість читання, необхідно багато читати, що вимагає високого прояву вище перерахованих вольових якостей. З цього можна зробити висновок, що у 8- м років у хлопчиків є підстави для формування вольових якостей.

У другому факторі, внесок якого в загальну дисперсію становить 16%, вагомими показниками є фізична підготовленість: стрибок у довжину з місця (0,910), біг на 300 м (0,907), 30 м (0,829), динамометрія (0,613).

Найбільше значення в цьому факторі мають показники: стрибок у довжину з місця – який характеризує швидкісно-силову підготовленість, показники бігу на 300 м, для виконання якого необхідно володіти швидкісною витривалістю, і показники бігу на 30 м, які визначають таку якість як швидкість. Всі ці здібності значною мірою відображають одну із сторін загальної фізичної підготовленості. Таким чином, показники, що характеризують вольові якості, мали вагоме місце в першому факторі наявні з дуже низьким значенням, і тому може бути названий як фактор – "фізичної підготовленості".

Третій фактор (11,1%) складають показники, які характеризують фізичний розвиток: довжину тіла (0,900) і масу тіла (0,853), що об'єднує їх у фактор "фізичний розвиток".

Четвертий фактор в загальній структурі займає 7,3%, а найбільший внесок (0,818) має спритність – човниковий біг 2x15 м і вистрибування вгору (0,680), що дає підстави назвати цей фактор "спритності і швидкісно-силової координації", що значною мірою відбувається на технічній підготовці хлопчиків цього віку.

В п'ятому факторі з загальною сумою дисперсії 8,6%, найбільший внесок складає показник гнучкості (0,885) – нахил вперед. Із компонентів вольових якостей необхідно виділити показник витримки (0,570), а також показник інтелектуального розвитку (0,572) – оцінка знань з математики.

Вправи на розвиток рухливості в суглобах, як правило, характеризуються тривалою фіксацією, яка супроводжується болювими відчуттями, що вимагає від спортсмена витримки. В зв'язку з цим найбільш адекватною для цього фактору буде назва "рухливість суглобів".

У завершальному шостому факторі, внесок якого в загальну структуру становить 8,4%, найбільше значення має відхилення від норми при ходьбі з закритими очима (0,784) і українська мова (0,699).

Здатність орієнтуватися в просторі має безпосередній вплив на якість письма у хлопців. Виходячи з вище сказаного, цьому фактору можна дати назву "координаційні можливості".

Висновки. Результати досліджень показали, що структура особистості яка містить такі компоненти, як: фізичний розвиток, фізичну підготовленість, вольові якості та рівень інтелектуального розвитку, у хлопців 8-ми років визначається 6-ма ортогональними факторами, що на один фактор більше, ніж у дівчаток цього віку.

Це дає підстави стверджувати, що цей вік як у дівчаток, так і у хлопчиків є сенситивним для формування вольових якостей у процесі занять фізичною культурою, що вимагає розробки системи фізичних вправ, яка б дозволила на уроці фізкультури формувати ці якості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Від волі до особистості. – К., 1995. – 202 с.
2. Высоцкий А. И. Возрастная динамика волевой активности школьников и методика ее изучения: Автореф. Дис. ...д -ра психол. наук. – Л., 1982.
3. Заціорський В. М. Кибернетика, математика, спорт. М.:Фізкультура и спорт, 1969. – С. 6-11.
4. Ильин Е. П. Психология воли. – С.-П.: «Питер», 2000, – 288 с.
5. Окунь Я. Факторный анализ. – Москва: «Статистика», – 1974. – 190с.
6. Платонов В. Н. Общая теория подготовки спортсменов в олимпийском спорте. – К.: Олимпийская литература, 1997. – 583 с.
7. Пуни А. Ц. Психологические основы волевой подготовки в спорте. – М.: Фізкультура и спорт, 1977. – 96 с.
8. Рудик П. А. Психологические основы морально-волевой подготовки спортсменов // Проблемы психологии спорта. – М.,1962. – С. 9-19.

ФІЗИЧНІ ВПРАВИ ЯК ЗАСІБ УПРАВЛІННЯ НЕРВОВО-ЕМОЦІЙНОЮ НАПРУГОЮ ДІТЕЙ І ПІДЛІТКІВ

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Емоційна сфера є однією з найбільш складних систем в психічній регуляції діяльності людини.

Переплетення емоцій з великою кількістю психічних процесів, властивостей станів і якостей вказує на їх інтегративність і величезну роль, яку вони виконують у життєдіяльності. Емоції є одними з найбільш оперативних сигналізаторів практично всіх змін, які відбуваються в організмі.

Відображаючи відношення людини до навколошнього світу, а також особливості власного стану суб'єкта емоції дозволяють визначити характер тих якісних змін, які відбуваються в людині в процесі розвитку і діяльності.

У сучасних умовах, коли різноманітні емоційні стреси стали з особливою силою діяти на людину, виникла велика кількість проблем, пов'язаних із вивченням емоцій як найбільш інформативних характеристик, що дозволяють описати особливості її психічного здоров'я [1].

Найбільш чутливими до різних емоційних стрес-факторів є діти. Розглядаючи складну ситуацію, яка склалась в останні роки в Україні через наслідки Чорнобильської катастрофи, політичні перетворення, що викликали глибоку економічну кризу і, оцінюючи її як емоційно напружену, ми спостерігаємо її негативні наслідки в психічному здоров'ї дітей і підлітків [2].

Діти і підлітки так само, як і дорослі відчувають на собі негативний вплив високих нервово-психічних навантажень. Для сучасного навчання характерне збільшення обсягу інформації, завантаженість учнів навчальними завданнями, що спричиняє зменшення часу активного відпочинку, зниження рухової активності. Все це призводить до значного нервово-емоційного напруження і, як наслідок, до погіршення функціонального стану організму.

Мета дослідження. Виявити ефективність використання спеціально спрямованих фізичних вправ на функціональний стан організму дітей і підлітків в умовах нервово-емоційної напруги.

Завдання дослідження. 1. Вивчити стан проблеми в педагогічній літературі та освітній практиці.

2. Визначити ефективність використання фізичних вправ як засобу управління нервово-емоційною напругою дітей і підлітків.

Виклад основного матеріалу. Триває перебування в стані нервово-емоційної напруги на фоні стомлення, що розвивається у ЦНС може бути причиною різноманітних відхилень у діяльності окремих систем і всього організму в цілому. Навіть тоді, коли ці зміни не досягають клінічно окреслених форм (донозологічний стан), вони є серйозно небезпечні, тому що лежать в основі наступних патологічних перебудов функціонального стану. У зв'язку з цим виникає необхідність поліпшення функціонального стану, профілактики і зниження негативних наслідків нервово-емоційної напруги дітей і підлітків [5].

Одним із засобів оптимізації функціонального стану і нейтралізації порушень, викликаних нервово-емоційною напругою, є регулярні заняття фізичними вправами. Значення позитивних ефектів адаптації до фізичних вправ полягає в тому, що вони підвищують резистентність організму не тільки до фізичних навантажень, але і до інших факторів навколошнього середовища. Профілактичний ефект впливу має дуже широкий діапазон: підвищення стійкості до негативних емоцій, болі, гіпоксії, метеорологічним факторам, проникаючої радіації і т.д. Водночас, незважаючи на наявні дані, проблема спрямованого використання засобів і методів фізичної культури з метою корекції функціонального стану і підвищення стійкості до дій несприятливих соціальних і природних факторів залишається відкритою.

Мало вивченим є віковий аспект даного питання. Слід зазначити, що саме поняття «функціональний стан», широко поширене у фізіології м'язової діяльності, спортивній медицині, психології і психофізіології фізичного виховання, до цього часу не має однозначно чіткого визначення. Різні автори, виходячи із поставлених перед ними специфічних завдань, вкладають різну суть у його зміст.

Функціональний стан, в даному випадку, розглядається як складна багаторівнева біологічна система, що характеризується визначеною динамікою розвитку, просторово-часовою організацією, тривалістю й інтенсивністю прояву, що включає велику кількість центральних і периферичних структур і процесів, в основі об'єднання яких лежить мета діяльності, спрямована на досягнення корисного пристосувального результату. У функціональному стані, як системної реакції організму, виділяють фізіологічний (біохімічний), психологічний і поведінковий аспекти, комплексне вивчення яких дає цілісну його характеристику. Під впливом фізичних вправ відбуваються істотні зміни в кожній із цих сторін функціонального стану. Слід відзначити, що різноманітні види фізичних вправ у залежності від спрямованості, обсягу, інтенсивності, величини м'язової маси, яка приймає участь у роботі, координаційної складності, типу м'язових скорочень, можуть порізному впливати на функціональний стан в умовах високих інформаційних навантажень. Найбільш ефективними, із погляду підвищення резервних можливостей, зниження психофізіологічних витрат у стані нервово-емоційної напруги, є динамічні фізичні вправи, переважно аеробного характеру, які залишають до роботи більше 50% усієї м'язової маси.

Виділяють три види механізмів оптимізації функціонального стану організму в умовах нервово-емоційної напруги за допомогою фізичних вправ:

- діючі під час фізичного навантаження і відразу після нього;
- в період відновлення;
- після систематичних тренувань.

Термінові профілактичні ефекти пов'язані з тим, що в умовах фізичного навантаження можуть бути відреаговані потенційно шкідливі компоненти нервово-емоційної напруги (наприклад, надлишкові концентрації катехоламінів і глукокортикоїдів) і оптимізовані негативні психічні стани (емоційна напруженість, ситуативна тривожність, депресія, ворожість).

Вказані профілактичні ефекти фізичних управ виявляються в гальмуванні ерготропних процесів при одночасному посиленні трофотропних, спрямованих на відновлення енергетичних і пластичних ресурсів. Це визначається існуванням прямого зв'язку між активністю ерготропної системи мозку (насамперед гіпоталамуса) і тонусом скелетної мускулатури. Після фізичного навантаження в стані покою спостерігається зниження рівня неспецифічної активації ЦНС. У результаті посилюються гальмівні неспецифічні впливи на гама-мотонейронну активність, послаблення якої призводить до розслаблення інтрафузальних м'язових волокон, визначає зменшення чутливості м'язових веретен, що зумовлює обмеження потоку імпульсу від пропріорецепторів до альфа-мотонейронів і зниження тонічного компонента м'язової напруги. Падіння м'язового тонусу після фізичного навантаження відзначається й у результаті периферичних змін (порушення нервово-м'язової передачі; погіршення збуджуваності м'язів). Формуючи стан м'язового розслаблення, центральні і периферичні фактори знижують реактивність гіпоталамуса і, відповідно, величину зворотних реакцій на дії психосоціальних подразників. Оптимізуючий вплив фізичних вправ на психіку, що виявляється як під час фізичного навантаження, так і в період відпочинку, зв'язується також із підвищеним виробленням у ЦНС опіоїдних пептидів і їх модулюючої дії на мозкові структури [3].

Кумулятивні ефекти, що виявляються при постійному використанні фізичних вправ, зумовлені підвищенням потужності й економічності функціонування неспецифічних стрес-реалізуючих і стрес-обмежуючих систем, а також системи транспорту й утилізації кисню, на основі утворення розгалуженого структурного сліду. У відношенні психічного статусу сприятливий вплив систематичних фізичних навантажень виражається в підвищенні самооцінки, почуття добробуту, задоволеності життям, а також зміні індивідуально-типологічних і особистісних властивостей (зниження тривожності, нейротизму, підвищення сили нервової системи за збудженням і гальмуванням), схильності до різноманітних порушень у психічній сфері під впливом стрес-факторів психосоціальної природи. При цьому на поведінковому рівні відзначається поліпшення продуктивності напруженої м'язової, розумової і сенсомоторної діяльності, приріст її кількісних і якісних показників [4].

Висновки. 1. Проведений аналіз переконливо свідчить, що в сучасних умовах розвитку суспільних відносин значне місце повинно бути приділено зміцненню фізичного та психічного здоров'я дітей і підлітків, підвищенню їх адапційних можливостей до умов стресу засобами і методами фізичного виховання.

2. Обговорювані механізми являють собою прояви феномена позитивної перехресної адаптації, у відповідності до якого придбання стійкості до одного фактору середовища забезпечує підвищення резистентності до інших несприятливих соціальних і природних впливів.

ЛІТЕРАТУРА

- Бундзен В.П. и др. Современные технологии укрепления психофизиологического состояния и психосоциального здоровья населения// Теория и практика физической культуры. – 1996. – № 8. – С.58-63.
- Внешняя среда и психическое развитие ребенка (Борман И., Нибш Г., Пантиухина Г.В. и др.); Под. ред. Р.В.Понковой-Ямпольской и др. М: Медицина, 1984. – 207с.
- Криволапчук И.А. Эффекты влияния физических упражнений на функциональное состояние организма в условиях высокого нервно-эмоционального напряжения //Актуальные проблемы физической культуры. Медико-биологические проблемы физического воспитания и спорта: Материалы региональной научно-практической конференции. – Ростов на Дону, 1995. – С.27-31.
- Немчин Т.А. Пути и средства укрепления нервно-психическим напряжением – В книге Экспериментальная и прикладная психология. – Л., 1979. – С.134-138.
- Социальные аспекты психического здоровья детей и подростков// Материалы международного конгресса /АПН України, Одесса, 1994. – 250с.

Ганна БЄЛЕНЬКА

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ФІЗИЧНОГО ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНИКА В ПРОЦЕСІ ПІЗНАННЯ НИМ СВІТУ ПРИРОДИ

Актуальність. В дошкільному віці інтенсивно здійснюється фізичний та психічний розвиток малюка. Фізичний розвиток забезпечує міцну основу для розумового, морального та естетичного розвитку. Батьки, медичні працівники, педагоги докладають усіх зусиль, щоб розвиток маленької особистості був гармонійним. А от чого прагне сам малюк? Адже кожен, хто мав справу з дітьми дошкільного віку, спостерігав прояви капризування останніх з приводу їжі, режиму, виконання культурно-гігієнічних та загартовуючих процедур. Виходячи з особистісно-орієнтованої парадигми сучасної освіти в Україні, гуманізації та демократизації навчально-виховного процесу, очевидно доцільно переглянути у його концептуальних положеннях співвідношення між двома вихідними точками розвитку маленької дитини: „треба” і „хочу”. Протиріччя, що існують між ними, безперечно, є рушійними силами розвитку особистості. Уникнути їх не можна, але зробити менш гострими і болочими – цілком можливо.

Питання фізичного розвитку дітей дошкільного віку завжди були в центрі уваги науковців і практичних працівників системи дошкільної освіти. Їм присвячені роботи Амосова М., Богініч О., Денисенко Н., Дмитренко Т., Вільчковського Е., Логінової В., Осокіної Т., Поліщук О., Хухлаєвої Г., Шияна Б. та багатьох інших. Проте, як зазначено у „Коментарі до Базового компонента дошкільної освіти в Україні”: „Переважна більшість дошкільнят зазнає дефіциту руху, недостатньо загартована, характеризується низькою витривалістю. У надзвичайно відповідальний період для становлення організму, психіки, особистості життя дітей проходить в ускладнених умовах. Наприкінці дошкільного дитинства стійкі нервові розлади фіксуються приблизно у кожній п'ятої, а функціональні – у кожній третьої дитини” [2, 21]. Одже результати роботи в галузі фізичного виховання дошкільників не можна назвати задовільними. Одним із засобів її оптимізації ми вважаємо активізацію пізнавального компонента фізичної діяльності самої дитини. Проте систематичні наукові дослідження у даному напрямі не проводилися.

Мета даної статті полягає в обґрунтуванні положення про провідну роль пізнавальної активності малюка на початковому етапі започаткування його до здорового способу життя.

Результати дослідження. У період від народження до року, за умов цілеспрямованого виховання і навчання, закладається позитивне ставлення дитини до виконання культурно-гігієнічних процедур, доцільної організації всіх процесів життєдіяльності, використання оздоровчих факторів природи. В основі його лежить динамічний стереотип, що формується шляхом систематичного повторення певних дій дитини у певний час. Процес формування динамічного стереотипу можна прискорити, якщо орієнтуватись на пізнавальну активність

малюка, адже саме на пізнання оточуючого світу спрямовуються всі вольові зусилля маленької дитини, які ми й можемо використати. Саме пізнавальний інстинкт змушує дитину у віці декількох днів піднімати й утримувати таку важку для його слабких шийних м'язів голову. Традиційно, щоб допомогти дитині, дорослі ставили на рівні її очей яскравий предмет, як правило, іграшку. Проте, зосередити увагу дитини легше на живому об'єкті природи – яскравому яблукові, гілочці бузку, рибці в акваріумі тощо. Дані спостережень за дітьми раннього віку дозволили констатувати, що тривалість періоду зосередженості уваги (а отже й періоду максимального вияву вольових та м'язових зусиль) малюка на живих об'єктах природи на 20% більша, ніж при спогляданні іграшок чи інших предметів побуту.

Під час залучення дитини до водних процедур – вмивання, купання, обтирання ми використовували наступний механізм зацікавлення малюка процесом взаємодії з водою. По-перше, використовували не проточну воду з під крану, а охолоджену до потрібної температури кип'ячену, що готувалась наступним чином: у миску діаметром 25-40 см клали 3-5 листочків смородини (або суніці, горіха волосського, квіту яблуні, чорниці, ціле яблуко – в залежності від сезону) і заливали окропом. По-друге, використовували різноманітні рослинні об'єкти природи, цікаві для спостереження з дітьми, як своєрідний „наповнювач” води для гігієнічних процедур. По-третє, спонукали дітей до включення всіх органів чуття у процес обстеження води і тих об'єктів, що впливають на її стан: листя і квіти збагачують запахом та ароматом, окремі з них здатні впливати на колір (нагідки, горіх, береза тощо), навіть робити приємно на смак. Охолоджувалась вода природним шляхом, за яким спостерігали і діти. Пізнавальний інтерес спонукає дитину до практичного маніпулювання з тими об'єктами природи, що знаходились у воді. Щоб дістати їх, малюку доводилось самостійно занурювати руки у воду, робити хапальні рухи, обстежувати листя чи плоди, що знаходились у воді. Процес взаємодії з водою ставав для дитини цікавим і захоплюючим. Вмиватися такою ароматизованою водою приемно, її можна спробувати на смак, нюх, дотик. Наявність кожного разу нового об'єкта для спостережень активізувало дитину і сприяло виникненню стійкого позитивного ставлення до водних процедур (вмивання, купання, загартування).

Починаючи з 3-річного віку, ми використовували цікаві для малюка прийоми охолодження води. У морозильній камері заморожували кубики льоду, в середині кожного з яких знаходилось певне включення – пелюстка квітки, листочек, ягідка. Привабливі за зовнішнім виглядом, ці кубики спочатку розглядалися з дитиною, а потім по черзі занурювались у воду. За допомогою долоньки і водяного термометра встановлювалась різниця у початковій і подальшій температурі води. До того ж процес танення льоду є надзвичайно цікавим для дітей і дорослих: навколо кожного кубика утворюються невеликі турбулентні водяні потоки, пелюстка, що знаходилась у середині, вивільняється і повільно спливає на поверхню води. Старших дітей – у віці 5-6 років – ми залучали і до заморожування води у спеціальних пасочках і формочках, різних за формуєю і обсягом. Надалі діти мали можливість використати ці кубики льоду для створення необхідної температури для власних загартовуючих процедур, спостерігаючи за процесом танення льоду і показниками термометра. Пізнання об'єктів і явищ природи виступало стимулюючим фактором у розвитку прагнення дітей приймати загартовуючі процедури. У такий спосіб сама процедура загартування ставала цікавою і діти, керовані пізнавальним інтересом, прагнули до постійного зниження температури води, вимірюючи її у кубиках льоду. Наприклад, сьогодні до води додали 2 кубики льоду з „сюрпризом”, через три дні – чотири, ще через три дні – п'ять.

Сонце і свіже повітря – оздоровчі сили природи є, водночас, і цікавими об'єктами для спостережень з дітьми дошкільного віку. Перебування дитини на свіжому повітрі – сон, ігри, пішохідні прогулянки з дорослими надзвичайно корисні для її здоров'я. Здавно було помічено, що перебування серед природи зміцнює організм, підвищує працездатність, і лише експериментальним шляхом було встановлено надзвичайно велике значення в цьому фітонцидів – летючих речовин, що їх виділяють рослини. Український ботанік, академік М.Г.Холодний називав їх вітамінами повітря. Фітонциди згубно діють на патогенні бактерії, у тому числі й дихальних шляхів, тому діти значно менше хворіють і швидше поновлюють здоров'я, перебуваючи в природі, а не у приміщеннях. Важливе значення для нормального функціонування нервової системи дитини мають ті сенсорні враження, що вона їх одержує під

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

час спілкування з природою. Лікування красою поступово входить до системи оздоровлення людей, а найчутливішими до неї є діти.

Виходячи з вікових особливостей дітей, ми постійно використовували ігрові прийоми як засіб зацікавлення малят об'єктами і явищами природи, та забезпечення позитивно-емоційного фону сприймання загартовуючих і зміцнюючих здоров'я процедур. З цією метою використали „сонячного зайчика” – відомий усім прийом використання маленького лusterка для фокусування і руху сонячних променів. Проте, на звичайні лusterко наклеювали паперовий силует зайчика. У такому разі, при фокусуванні сонячного світла, отримували не просто світлу пляму, а образ справжнього зайчика від якого відходили сонячні промінчики. Сонячний зайчик, пересуваючись, спрямовував увагу дітей на потрібні об'єкти спостережень („Знайди Зайчука, куди він заховався?”), стимулював рухову активність дітей, а саме ходьбу, біг, стрибки у ігрових вправах („Спіймай, дожени Зайчука”). З трьох років вчили малят самих створювати сонячних зайчиків, завдяки чому діти навчалися координувати м'язи кисті руки та дрібні м'язи пальців. З п'яти років діти самостійно створювали й інші образи сонячних персонажів, вирізаючи їх з паперу – метеликів, оленів, курчат тощо.

В процесі проведення прогулянок в природі відбувався природний розвиток основних рухів дітей, оскільки керовані пізнавальним інтересом та наявним руховим досвідом, вони самостійно, відповідно до сезону, обирали природні матеріали для їх виконання: метали каштани або сніжки, будували з піску чи снігу, обходили й перестрибували калюжі, снігові кучугури, камінці, колоди тощо, доганяли літаючі крилатки ясения чи клена, насіння кульбаби й тополі, ходили прямыми й звивистими стежками поодинці чи у парах. Таким чином, діти поступово адаптувались до природного довкілля, виявляли рухову активність у знайомому природному оточенні. Пізнавальна активність сприяла ініціюванню дітьми контактів з об'єктами природи, нескладному експериментуванню, в процесі якого вони набували когнітивного та рухового досвіду спілкування з об'єктами та явищами природи (бережно навіппиньки підходили до цікавих комах, обережно торкалися рослин або їх частин, швидко тікали від комара, кидали у струмок різні рослинні об'єкти: листочки, гілочки, пелюстки, спостерігаючи за ними), наслідували рухи тварин, рослин, явищ природи.

Викладене дозволяє зробити такі висновки:

1. Організовуючи процес фізичного розвитку малюка, необхідно виходити не лише з його потреб, але й бажань та інтересів. Заняття фізичними вправами, загартування, виконання гігієнічних процедур можна зробити цікавими, мобілізувавши при їх виконанні не лише фізичні, а й інтелектуальні сили дітей.

2. Пізнавальний інтерес виступає стимулом рухової активності маленької дитини, забезпечуючи її фізичний розвиток та набуття рухового досвіду. В свою чергу, достатній руховий досвід допомагає краще і швидше пізнавати оточуючий світ.

3. Найбільше приваблюють дітей в оточуючому довкіллі динамічні і мінливі об'єкти природи. Тому увага дорослих (батьків і педагогів) до них та вивчення можливостей їх використання мають бути посилені.

Подальші наукові розвідки у даному питанні вбачаємо у конкретизації змісту знань дітей про світ природи в контексті інтеграції його в процес фізичного виховання малюка. Потребує свого вивчення і методика опосередкованого впливу на розвиток вольових зусиль дитини та її фізичних якостей в процесі ознайомлення з природою.

ЛІТЕРАТУРА

1. А.Погрібний, А.Алексюк, О.Вишневський, В.Майборода, П.Кононенко, М.Стельмахович, Т.Усатенко. Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні. – К., 1997. – 150 с.
2. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні: Наук.-метод. посібник /Наук. ред. О.Л.Кононко. – К., 2003. – 243 с.
3. Яришева Н.Ф. Методика ознайомлення дітей з природою. – К., 1993. – 257 с.
4. Ганна Беленська. Взаємозв'язок фізичного та інтелектуального розвитку дошкільника в процесі пізнання ним світу природи.
5. В статті розглядаються питання впливу стимулюючого фактора – пізнавального інтересу дитини на ефективність процесу її фізичного виховання, описані прийоми опосередкованого керівництва розвитком вольових якостей маленької дитини.

РОЛЬ СПОРТУ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОЇ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ПЕРШОКЛАСНИКІВ

Актуальність: У законах України “Про освіту”, “Про фізичну культуру і спорт”, Державній національній програмі “ОСВІТА” (Україна ХХІ ст.), “Державні програми розвитку фізичної культури і спорту в Україні” поставлена мета – створити умови, за яких будуть викликані до життя творчі сили молодої особистості, відкриється простір до її активної самореалізації.

Особливої гостроти в цьому контексті набуває проблема формування в учнів фізкультурних знань, культури рухів, які повинні займати одне з провідних місць у системі ціннісних орієнтацій людей різних соціальних і вікових груп, формування пріоритету здоров'я як найвищої людської цінності і на основі цього покращення загального фізичного стану організму.

Успішне розв'язання даної проблеми можливе лише за умови цілеспрямованого, комплексного вирішення завдань із формування фізичної культури кожної особистості, починаючи з раннього віку і впродовж усього життя.

Окремим аспектам формування фізичної культури підростаючих поколінь присвятили свої дослідження вітчизняні та зарубіжні вчені. [1,2,4,5,6,7,9,10].

Однак, незважаючи на такий широкий спектр досліджень, проблема формування особистої фізичної культури першокласників вивчена недостатньо. Недослідженіми залишається роль і місце спорту у процесі формування особистої фізичної культури першокласників.

Такий стан речей і спонукав нас до більш глибшого вивчення означеної проблеми, що визначило об'єкт, предмет і мету дослідження.

Об'єкт дослідження. Процес фізичного виховання молодих школярів загальноосвітньої школи.

Предмет дослідження. Роль і значення спорту у процесі формування особистої фізичної культури першокласників.

Мета дослідження. Визначити місце спорту у процесі формування особистої фізичної культури першокласників.

Відповідно до предмета і мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Визначити місце спортивних організацій у процесі формування особистої фізичної культури першокласників.

2. Вивчити стан відвідування учнями перших класів спортивних секцій та їх участі у спортивних змаганнях.

3. Розробити рекомендації щодо залучення першокласників до заняття спортом.

Експериментальна база дослідження. Експериментальна робота проводилася з учнями перших класів загальноосвітніх шкіл Тернопільської області та міста Тернополя. На різних етапах експериментальної роботи брало участь 100 учнів; опитано 58 учителів фізичної культури, 48 учителів початкових класів, 56 викладачів вищих навчальних закладів фізичного виховання і спорту, 171 студента факультету фізичного виховання та підготовки вчителів початкових класів.

Методи дослідження: вивчення літературних джерел і документальних матеріалів; теоретичний аналіз і синтез; педагогічні спостереження; опитування (анкетування, бесіди); педагогічний експеримент; тестування; методи математично-статистичної обробки даних.

Проведений нами аналіз літературних джерел з означеної проблеми виявив, що більшість педагогів і батьків вважають, якщо учень займається спортом, то проблема формування його особистої фізичної культури вирішена і потреба в заняттях фізичними вправами сформована на все життя. Але це не так. Проведені дослідження [9] показали, що із 840 дітей, які займалися раніше спортом, 620 перестали займатися ще в школі, 540 з них після цього більше не займалися самостійно ніякими видами фізичних вправ, 60 займались епізодично, і лише 50 продовжили займатися різними видами фізичних вправ самостійно.

З метою вивчення думки фахівців щодо місця спорту у процесі формування особистої фізичної культури першокласників нами проведено опитування у вигляді анкетування вчителів

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

фізичної культури, вчителів початкових класів, професорсько-викладацького складу факультетів фізичного виховання України, студентів випускних курсів факультетів фізичного виховання і підготовки вчителів початкових класів.

Узагальнювши результати опитування різних груп респондентів, ми отримали інформацію про позицію всіх зацікавлених сторін щодо процесу формування фізичної культури першокласників.

Не має єдиної думки серед респондентів щодо ролі учасників процесу фізичного виховання у формуванні фізичної культури молодших школярів (табл. 1).

Таблиця 1.

Роль учасників процесу формування фізичної культури першокласників (у %)

Категорії опитаних	Учасники процесу формування фізичної культури					
	Педагоги	Батьки	Сама дитина	Громадські організації	Релігійні громади	Спортивні організації
Учителі фізичної культури	32	44	24	0	0	0
Учителі початкових класів	35	45	15	0	0	5
Викладачі факультету фізичного виховання	34	50	14	0	0	2
Студенти факультету фізичного виховання	7	59	30,3	0	0	3,7
Студенти факультету ПВПК	10	65	15	0	0	10
Загальний середній результат	23,6	52,6	19,66	0	0	4,14

Через обмеженість фінансування значно знизили свій вплив на молодь і спортивні організації, що засвідчує і результат опитування. В боротьбі за престиж країни на змаганнях різного рангу загублено масову фізичну культуру.

Відвідування учнем спортивної секції визначалося під час бесід з батьками та тренерами з видів спорту.

Аналіз відвідування спортивних секцій міськими дітьми засвідчив, що незначна їх частина відвідує секції від одного до трьох разів на тиждень. Поглиблений аналіз даного питання виявив, що діти переважно відвідують спортивні секції, які організовані при школі чи ДЮОСШ. Це секції з баскетболу, легкої атлетики, футболу, ритмічного і бального танцю, плавання.

Зовсім іншу картину ми спостерігаємо у сільських школах. Порівняно з міськими дітьми, сільські учні практично не відвідують секцій. Такий стан речей зумовлений тим, що, з одного боку, поблизу немає спеціалізованих дитячих спортивних шкіл, а з іншого, що самі вчителі не зацікавлені в організації спортивних секцій. Інтерв'ю у сільських учителів фізичної культури виявило ще одну причину такого стану. Більшість учителів стверджує, що вони не мають належної теоретичної і методичної підготовки для організації і проведення тренувального процесу і не проти, щоб на курсах підвищення кваліфікації можна було ліквідувати дані прогалини освіти.

Аналіз середніх показників (у %) відвідування учнями спортивних секцій виявив значну перевагу міських дітей над сільськими.

В загальному показникі участі дітей, які займаються у спортивних секціях у міських дітей коливається в межах 26,6-51,2% та 0-53,4% у сільських.

Важливим показником зацікавлення дітей молодшого шкільного віку до занять спорту є їх участь у спортивних змаганнях.

Аналіз результатів засвідчує, що міські діти беруть участь у змаганнях на першість класу, за клас (під час змагань із ровесниками з інших класів). Це переважно змагання за шкільною програмою, в деяких випадках із елементами рухливих ігор і художньої самодіяльності. Першокласники беруть участь у змаганнях за школу. Це переважно змагання з фізичної підготовленості за системою Державних тестів.

На відміну від своїх міських однолітків, діти, які проживають у сільській місцевості, не беруть участі у спортивних змаганнях. Такий стан речей зумовлений, у першу чергу, тим, що вчителі фізичної культури і початкових класів не організовують змагання. Хоча є багато позитивних прикладів, коли діти, які навчалися у сільській школі, добивалися вагомих спортивних результатів не лише на обласних, а й на змаганнях загальнодержавного та міжнародного рівня.

Аналізуючи середні результати участі учнів у змаганнях, ми бачимо, що міські діти беруть у них участь частіше. Це зумовлено тим, що міські школи знаходяться під постійним контролем міського відділу освіти, який організовує різні змагання, значна кількість шкіл проводить змагання – товариські зустрічі чи першість шкіл одного району. Іншим вагомим аргументом на користь участі міських дітей у змаганнях є те, що у місті працює ціла мережа спортивних шкіл, які також організовують змагання, в першу чергу, з метою відбору перспективних учнів для занять спортом.

Вище викладені результати досліджень спонукали нас розробити методику запушення дітей до заняття спортом та експериментально перевірити її ефективність.

Після експерименту кількість дітей, запущених до роботи секцій, збільшилася майже на третину (91,2-93,4% – міські школярі та 55,6-100% – сільські школярі). Такого результату ми домоглися завдяки впровадженню спрощених правил змагань з ігрових видів спорту. Ці правила і лягли в основу роботи спортивних секцій у школах. Як показали наші спостереження найбільшою популярністю користуються секції футболу і баскетболу.

Опитуючи батьків, ми виявили їх бажання щодо заняття дітей у спортивних секціях при школі. Більшість батьків висловилися за те, щоб їх діти відвідували секції плавання, тенісу, спортивного танцю, аеробіки, гімнастики. Зауважимо, що уподобання батьків і дітей не завжди збігаються. Як було зазначено вище, діти віддають перевагу ігровим видам спорту.

Поширюючи знання дітей про фізичну культуру, ми використовували яскраві альбоми, ілюстрації з журналів, художню літературу, яка допомагала розповісти про різні види спорту, відомих спортсменів або показати фрагменти різноманітних змагань. На уроках малювання давали дітям завдання оформити альбоми: “Літні види спорту”, “Зимові види спорту”, “Спортивні ігри” і визначали найкращий альбом. Так нами реалізувалися міжпредметні зв’язки та формувались основи не лише особистої фізичної культури, але й естетичної.

Першокласникам особливо подобалися дидактичні ігри зі спортивною тематикою: “Відгадай вид спорту”, “Спортивне доміно”, “Спортивне лото”, “Режим дня”, “Я знаю”. З метою формування системи знань нами використовувалися спортивні кросворди, які діти розгадували з великим задоволенням. Участь дітей у цих дидактичних іграх значно допомогла їм запам’ятати назви фізкультурного інвентарю, обладнання, рухливих і спортивних ігор, засвоїти спортивну термінологію, прізвища видатних спортсменів та переможців Олімпійських ігор [3].

Узагальнюючи вище викладене ми можемо зробити наступні **висновки**:

1. Проведений нами аналіз літературних джерел з означеної проблеми виявив різноманітність думок педагогів і батьків. Одна група вважає що, якщо учень займається спортом, то проблема формування його особистої фізичної культури вирішена і потреба в заняттях фізичними вправами сформована на все життя. Інша група вважає, що це не так. Значна частина дітей молодшого шкільного віку, які займалися спортом перестали займатися ним ще в школі, з них є такі, які після цього більше не займалися ніякими видами фізичних вправ, і лише незначна частина продовжила займатися різними видами фізичних вправ.

2. Через обмеженість фінансування та в боротьбі за престиж країни на змаганнях різного рангу значно знизили свій вплив на молодь спортивні організації.

3. Аналіз середніх показників (у %) відвідування учнями спортивних секцій виявив значну перевагу міських (26,6-51,2%) дітей над сільськими (0-53,4%).

4. Використання в практиці фізичного виховання розробленої нами методики кількість дітей, запущених до роботи секцій і участі у змаганнях, збільшилася майже на третину (91,2-93,4% – міські школярі та 55,6-100% – сільські школярі).

ЛІТЕРАТУРА

- Борейко М.М. Оптимізація фізичного виховання дітей 7-8 років засобами легкої атлетики: Дис. канд. наук. з фізичного виховання і спорту: 24.00.02. – Львів, 2002. – 209 с.

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

2. Воробей Г.В. Фізичне виховання молодших школярів // Навчальна програма і дидактико – методичні матеріали до неї. – Івано-Франківськ: ОГУВ, 1993. - 144 с.
3. Огнista К.М. Методика формування фізичної культури учнів початкових класів (форми, засоби, методи): Навчальний посібник. – Тернопіль: ТДПУ, 2003. – 164 с.
4. Спорт и американское образование // "Физическое воспитание и спорт в школах зарубежных стран". – М.: ЦООНТИ. – ФиС. – 1993. – №1. – С. 3.
5. Столітенко В.В., Воробей Г.В. Фізичне виховання молодших школярів: Навч. посібник. – К.: ІЗМН, 1997.- 140 с.
6. Физическое воспитание в школах Финляндии: // “Физическое воспитание и спорт в школах зарубежных стран”. – М.: ЦООНТИ. – ФиС, 1993. – №1. – С.18.
7. Хоменко Н.М. Формирование потребности в физическом совершенствовании у младших школьников: Автореф дис. канд. пед. наук: 13.00.01 / НИИ пед. Украины. – К, 1992. – 16 с.
8. Чорнобай І.М. Про контрольні якісні показники рівня фізичної культури дитини молодшого шкільного віку // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: Збірник наукових праць під ред. Єрмакова С.С. - Харків: ХХПІ, 1999.-№ 1.- С. 9-13.
9. Шиян Б.М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. – Частина 1. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2001. – 272 с.
- 10.Шиян Б.М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. Частина 2. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2002. – 248 с.

Віктор ШАНДРИГОСЬ

СПОРТИВНА БОРОТЬБА ЯК ЗАСІБ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

Постановка проблеми. Останнім часом все частіше виникають дискусії між фахівцями в галузі фізичного виховання школярів і учнівської молоді на тему: «Яким повинен бути урок фізкультури?» Судячи з публікацій, сьогодні виділяються наступні основні підходи до переорієнтації мети, завдань і сутності змісту уроків фізкультури в загальноосвітніх навчальних закладах:

- 1) це нове осмислення іхньої оздоровчої суті, коли вищою цінністю шкільної фізкультури є здоров'я учнів, високий рівень фізичного розвитку і фізичної підготовленості;
- 2) можна говорити про екстенсивний підхід, при якому основним є значимий тренувальний ефект в результаті збільшення обсягу обов'язкових шкільних занять;

3) спортивно-орієнтований підхід, який ґрунтуються на раціональному поєднанні класно-урочної і секційної форм заняття. Є й інші підходи до змісту уроку фізкультури [1, 2, 4, 6, 9, 12].

Заняття боротьбою розглядаються багатьма фахівцями як один з дієвих засобів фізичної підготовки підростаючого покоління а, отже, мають велике прикладне значення, оскільки боротьба здавна користується великою популярністю у дітей і молоді. Популярність спортивної боротьби у дітей і підлітків пояснюється ще й тим, що вона дуже динамічна. Щоб вийти переможцем у сутичці, потрібно бути сильним, спритним, мати швидкість мислення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальновідомо, що боротьба-природна, обумовлена природою потреба дітей і підлітків у єдиноборстві. На думку П.Ф. Лесгафта, боротьба–це один з найефективніших засобів фізичного виховання молоді [7].

На думку ряду авторів, заняття боротьбою розглядаються як один із прекрасних засобів фізичної підготовки школярів дитячого і підліткового віку [3, 4, 5, 8, 10, 11, 13, 14]. Разом з тим аналіз літературних джерел показав, що цей вид спорту залишився поза межами навчальної програми загальноосвітньої школи з фізичної культури.

Метою дослідження було проаналізувати проблему використання спортивної боротьби у фізичному вихованні школярів.

Методом дослідження нам слугував аналіз науково-методичної літератури.

Результати дослідження. Проведені дослідження [4, 11, 14] показали, що заняття боротьбою сприяють правильному і всебічному фізичному розвитку учнів, удосконаленню всіх рухових якостей і, що особливо важливо, розвитку багатьох цінних якостей характеру: волі, наполегливості, самоволодіння, цілеспрямованості. Окрім того, боротьба справляє сильний фізіологічний вплив на організм учнів. Заняття зі спортивної боротьби проходять порівняно з іншими уроками більш щільно, пульсова крива учнів правильно і безупинно наростає і в Наукові записки. Серія: Педагогіка. – 2004. – №4.

останній чверті уроку дорівнює приблизно 160 ударам на хвилину. Уроки з елементами боротьби звичайно насиченні і викликають в учнів інтерес та прагнення займатися боротьбою також і в позаурочний час.

Різні види спортивної боротьби досить широко практикувалися в навчальних закладах. Міністерством освіти СРСР 7 лютого 1975 року була затверджена нова програма з фізичного виховання для загальноосвітніх шкіл. Програмою були передбачені уроки з класичної боротьби для хлопців 14-17 років (7-10-й класи) у другій чверті навчального року. У 7 і 8 класах боротьбі було відведено по 8 уроків, у 9 і 10 по 10 уроків. Включення боротьби як програмного матеріалу в уроки з фізичної культури, безумовно, сприяло розвитку масовості і популярності цього виду спорту серед старших школярів.

Однак, в останній програмі з фізичного виховання для школярів [15], на жаль, місця для боротьби не знайшлося (навіть у варіативній частині). Частково можна зрозуміти розробників шкільної програми. Навчальні програми у загальноосвітніх школах на даний час настільки ущільнені, що ввести новий розділ або вид можна або лише за рахунок інших розділів чи видів, або шляхом збільшення кількості годин, а відповідно, кардинальної перебудови всього навчального плану.

На предмет «Фізичне виховання» відведена визначена кількість годин і, як би там не було, але вмістити в цей предмет ледь не всю програму літніх і зимових олімпіад неможливо. Укладачі програми з фізичного виховання змушені були обмежитися лише тими видами спорту, що необхідні для всебічного розвитку організму, для зміцнення здоров'я, для вироблення психічних і рухових якостей і навичок, необхідних у повсякденному житті тощо. При підборі вправ враховувався вік і стать учнів. Вправи не повинні були бути занадто складними і вимагати дорогого обладнання. При цьому враховувалася ступінь підготовленості вчителя фізичної культури, тому що він повинен здійснювати кваліфіковане проведення уроків.

Вилучення спортивної боротьби із шкільної програми було викликане певними труднощами. По-перше, це стосувалося обладнання місць для занять боротьбою. По-друге, більшість учителів фізичної культури були слабо знайомі або зовсім не знайомі з прийомами і методами занять з боротьби. Багатьом викладачам доводилося займатися самоосвітою, використовуючи методичні посібники і розробки.

Виходячи з вище зазначеного, коротко викладемо особливості проведення заняття фізичної культури з елементами боротьби. Відсутність борцівського килима і спеціального устаткування не повинна бути на перешкоді для проведення занять з боротьби. Якщо в школі немає борцівського килима, ряд вправ можна проводити на маленьких килимах або на гімнастичних матах, причому у цьому випадку виконуються лише вправи і прийоми у партері. Вправи і прийоми у стійці можна вивчати без опору партнера. Окрім того, можна виконувати ряд підготовчих вправ, таких як, наприклад, підворот, перетягування і перештовхування (опирання), вправи з набивними м'ячами тощо. Для проведення прийомів у партері рекомендується використовувати гімнастичні мати. З чотирьох матів можна скласти квадрат і накрити його килимом, а з боків – килимовими доріжками.

Заняття з боротьби починаються після хорошої гімнастичної і акробатичної підготовки, у якій чільне місце посідають різні вправи з переходу у положення моста. Якщо в школі наявний борцівський килим, то звичайно застосовується коловий метод тренування. Перша половина уроку відводиться на вивчення нових вправ; усіх школярів поділяють на пари. Попередньо у розминці учні розігриваються за допомогою спеціальних борцівських вправ, близьких за формою до сутинки, що проводиться в основній частині уроку, або розігривають ті групи м'язів, що беруть участь при виконанні основної вправи чи прийому. До кожного прийому учні виконують по 4-5 підвідних вправ.

Одночасно на уроці можуть займатися від 12 до 18 чоловік, або від 6 до 9 пар. На кожну пару дается 2 гімнастичних мати, на яких відпрацьовується новий прийом без опору партнера. Фронтально розучуються нові вправи з боротьби, потім основні завдання прийому вивчаються всією групою (усі пари виконують вправу одночасно). Це не важко здійснити, якщо в залі є 10 і більше матів. Вчитель уважно спостерігає за учнями, керує і допомагає більш якісному виконанню технічного прийому.

Наступним завданням вчителя є пояснити школярам, які групи м'язів беруть найбільшу участь у виконанні прийому. Під час розучування прийому вчитель зупиняє один або два рази

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

всіх учнів, розповідає, які групи м'язів беруть участь у виконанні прийому, а для кращого засвоєння техніки показує і виправлює помилки школярів.

У другій половині основної частини уроку вивчені прийоми закріплюються і удосконалюються. Для цього колове тренування є одним з методів організації, що дає хороші результати. Одночасно усі пари виконують вправи. Після цього дается сутичка, яка в основній частині, як правило, триває від 1,5 до 2 хв.

Як варіант уроку, можна запропонувати комбінацію з включенням «станцій» без регламенту вправ. На такій «станції» учні за власним бажанням вибирають, яку вправу чи прийом вони будуть відпрацьовувати. Звичайно на такій «станції» удосконалюються улюблені прийоми. Включення таких «станцій» в урок активізує учнів на краще засвоєння техніки.

В усіх випадках учитель фізичної культури зобов'язаний, проводячи заняття зі спортивної боротьби, домагатися від учнів дисципліни і дотримання гігієнічних вимог, щоб уникнути насамперед травм і нещасних випадків. Такі вправи, як борцівський міст, махові рухи, кидки варто дозволяти виконувати лише на м'якій підстилці, використовуючи гімнастичні мати усіх видів. Варто негайно припиняти боротьбу при захопленнях пальців, при їхньому стисканні. Категорично забороняється застосовувати важіль проти суглоба і захоплення за волосся, ніс (ніздрі), вуха, м'які частини тіла.

У зміст заняття, окрім навчання техніки боротьби, повинні включатися вправи з обтяженнями, на гімнастичних приладах, рухливі і спортивні ігри. Основне завдання цих занятт – допомогти всебічного фізичного розвитку, виховати необхідні морально-вольові якості.

Висновки:

1. Заняття боротьбою є могутнім оздоровчим засобом, який впливає на розвиток основних фізичних якостей учнів, викликає прискорення фізичного розвитку, сприяє покращенню функціонального стану дітей і підлітків.
2. Боротьба є видом, який не вимагає значних матеріальних затрат і доступний для викладання на уроках фізичної культури у загальноосвітніх навчальних закладах.
3. Для покращення ставлення учнів загальноосвітніх шкіл до фізичної культури, підвищення рівня їхнього фізичного стану, слід ввести в програму з фізичної культури види спортивної боротьби, починаючи з початкових класів. Водночас, це буде одним із шляхів популяризації і розвитку спортивної боротьби в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамович В.Б., Майский А.Б. Урок физической культуры: Учебное пособие.–Набережные Челны: Филиал ВГИФКа, 1989.–29 с.
2. Бальсевич В.К., Лубышева Л.И. Новые технологии формирования физической культуры школьников // Проблемы совершенствования физического воспитания учащихся общеобразовательных школ: Сб. работ участников Международного семинара / Под общ. ред. В.И. Ляха и Л.Б. Кофмана.–М., 1993.–С. 42-50.
3. Богдан І.Г., Дубовис М.С. Спортивная борьба в школе: Посібник для вчителя.–К.: Радянська школа, 1990.–108 с.
4. Воробьев С.В. Оптимизация физической подготовки школьников 4-6 классов на основе занятий борьбой самбо: Автореф. дис. ... канд. пед. наук / КГАФК.–Краснодар, 1996.–20 с.
5. Звягинцев Г., Гаткин Е. Самбо для малышей // Физкультура и спорт.–1997.–№ 6.–С. 26-27; № 7.–С. 27.
6. Курдюков Б.Ф. Научно-педагогические аспекты совершенствования процесса обучения в общеобразовательных учебных заведениях нового типа средствами физической культуры: Автореф. дис. ... канд. пед. наук / КГАФК.–Краснодар, 1994.–25 с.
7. Лесгафт П.Ф. Руководство по физическому образованию детей школьного возраста.–Т. I-II., 2-е изд.–СПб., 1909.–103 с.
8. Локштанов В.И., Царик Е.В., Круглик Е.Я. Учись борьбе, играя // Спорт в школе.–1998.–№ 11.–С. 14-15; № 12.–С. 13-15;
9. Мансуров И.И. Основы методики физкультуры в школе: Ставропольское книжное издательство, 1991.–220 с.
10. Рыбалко Б.М., Рудницкий В.И., Коцурко Е.И. Спортивная борьба в школе: Пособие для учителя.– Минск: Народная асвета, 1984.–79 с.
11. Утенов О.У. Физическая подготовка юношей в процессе обучения элементам борьбы в общеобразовательной школе: Автореф. дис. ... канд. пед. наук / ЦНИИС.–М., 1991.–20 с.

12. Хрущев С.В., Дубогай А.Д. Физическая культура как фактор укрепления здоровья детей в режиме продленного дня школы // Физкультура в режиме продленного дня школы / Под ред. С.В. Хрущева.–М.: Физкультура и спорт, 1986.–С. 7-15.
13. Чумаков Е.М. Уроки борьбы // Спорт в школе.–2000.–№ 37-38.–Вкладыш. С. 1-16; № 39-40.–Вкладыш. С. 1-8.
14. Ярмолюк В.С. Начальное обучение детей 6-8 лет элементам единоборств в общеобразовательной школе (предварительное исследование) // Сборник научных трудов молодых ученых.–Смоленск: СГИФК, 1996.–Вып. 3.–С. 55-57.
15. Основи здоров'я і фізична культура: Програма для загальноосвітніх навчальних закладів 1-11 класів / Науково-методичний центр середньої освіти; Інститут проблем виховання АПН України / М.Д. Зубалій (ред.).–К.: Початкова школа, 2001.–112 с.

Людмила ЗАРІЧАНСЬКА
Лідія ЗАВАЦЬКА

ПРОСВІТНИЦЬКА РОБОТА СЕРЕД БАТЬКІВ ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ ФІЗКУЛЬТУРНО-СПОРТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПРОФІЛАКТИКИ РЕСПІРАТОРНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Актуальність. Формування стратегії активізації здорового способу життя серед широких верств населення є важливим постулатом сучасної ідеології фізкультурно-спортивного руху в Україні. Визначено, що просвітницька та агітаційно-розв'язнювальна робота є однією з площин, в якій повинна виршуватися дана проблема.

Ситуація зі станом здоров'я населення і, зокрема дітей шкільного віку, зумовлює пошук ефективних засобів оздоровлення та запобігання захворюванням.

Визначено, що респіраторним захворюванням належить значний відсоток у структурі дитячої захворюваності і, що активна рухова діяльність, загартування, дотримання санітарно-гігієнічних правил виступають першочерговими засобами їх попередження. Однак аналіз наукових досліджень [2,4] свідчить, що більше 60 % часу перебування в школі діти знаходяться в стані відносної малорухомості. В домашніх умовах цей показник ще вищий і, як наслідок, потреба в русі у них задовільняється на 25-35 %. Обмежено використовуються в практиці фізичного виховання засоби загартування. В специфічних умовах школи використовуються лише деякі з форм загартування, такі як: проведення занять на свіжому повітрі, в залі з відкритими вікнами в холодну пору року тощо.

В практиці сім'ї такі засоби загартування, як обливання стоп і тулуба, контрастний душ використовуються рідко або взагалі не використовуються [3]. Дослідники [1] пояснюють це явище, в певній мірі, некомпетентністю батьків у питаннях застосування засобів загартування в домашніх умовах тощо.

Тому одним з шляхів зниження гостроти проблеми респіраторних захворювань серед молодших школярів може виступати оптимізація просвітницької роботи серед батьків щодо значення і методики проведення фізкультурно-оздоровчих занять, загартувальних процедур та інших профілактических заходів в умовах сім'ї.

Метою нашої роботи було обґрунтувати зміст організаційно-педагогічних заходів в умовах комплексу «Сім'я – навчально-оздоровчий заклад» для запобігання гострих респіраторних захворювань у молодших школярів.

Завдання дослідження:

1. Вивчити питання практичного застосування засобів фізичного виховання і загартування в умовах сім'ї, як факторів запобігання респіраторних захворювань.

2. Розробити план просвітницької роботи з батьками щодо значення і методики застосування загартувальних та інших профілактических процедур в умовах комплексу «Сім'я – навчально-оздоровчий заклад».

Для вивчення даного питання нами було проведено анкетування серед батьків дітей 7-8 років м.Рівне (всього 50 осіб).

Результати дослідження.

Результати анкетування свідчать, що більшість батьків (96 %) надають перевагу самоорганізації рухової діяльності дітей. Разом з тим 16 % дітей регулярно займаються спільно з батьками фізкультурно-спортивною діяльністю (в фітнес-клубах, тренажерних чи інших спеціально обладнаних приміщеннях). Однак кількість батьків, що не використовують таку форму заняття – в 4 рази більше (64 %). Заняття в басейні відвідує лише одна дитина з дванадцяти. Кожна п'ята дитина 7-8 років епізодично виконує ранкову гімнастику. Спеціальні дихальні вправи практично не використовуються.

Засоби, які мають найбільший профілактичний ефект для запобігання рестраторних захворювань, а саме: відвідування басейну, виконання спеціальних дихальних вправ, застосування холодних ванн для ніг, загартування носоглотки, обливання, контрасний душ, місцевий масаж грудної клітки, обличчя, носо-губного трикутника використовуються батьками найрідше. Це можна пов'язати з тим, що саме з методики загартування і певних видів масажу у батьків найнижчі знання. Якщо з методики проведення заняття фізичними вправами батьки оцінили свої знання в середньому на 5,2 +- 0,22 бала (за 12-ти бальною системою), то з методики загартувальних процедур – на 4,0+- 0,21 бала, а з методики профілактичного масажу – на 3,8 +- 0,11 бала.

Значна частина батьків (44,4 %) бажали б поповнити свої теоретичні знання з проблем застосування засобів фізичного виховання, загартування, гігієнічного масажу з метою зміцнення здоров'я своїх дітей. Більшу зацікавленість у них викликають методики профілактичного масажу (64,7 % опитаних), поповнити знання з методики загартування хотіли б 39,3 % батьків, а з методики застосування фізичних вправ – 29,2 %.

Разом з тим, визначено, що незалежно від наявності необхідних знань, батьки не хочуть проводити деякі загартувальні процедури. Зокрема, під час аналізу запитання “Які засоби ФВ Ви хотіли б використовувати з дітьми” визначено, що перевага була надана найдоступнішим і найлегшим за організацією заходам і процедурам: самостійним заняттям фізичними вправами дітей (100%), прогулянкам в морозну погоду (88%), точковому масажу носо-губного трикутника (68 %), ранковій гімнастиці (48 %). Обтирання, як загаровуючу процедуру, хотіли б використовувати 28 % батьків, холодні ванни для ніг – 24 %, створення штучних протягів – 22 %, а контрасний душ і купання в холодній воді допускають можливим лише 4 % опитаних батьків. Найбільший інтерес зі спеціально організованих загартувальних процедур викликало загартування носоглотки (у 90 % батьків).

Профілактика рестраторних захворювань потребує створення цілісної системи педагогічного впливу для виховання у школярів потреби до систематичних заняття фізкультурно-спортивною діяльністю, загартування, дотримань режиму дня тощо. Цілком природно, що дітей не хвилює проблема збереження здоров'я, лише з віком вони усвідомлюють його цінність. Тому турбота про вдосконалення фізичного стану школярів як запоруки міцного здоров'я в майбутньому завжди була й буде справою дорослих – сім'ї, школи, позашкільних закладів.

Визначено, що для підвищення рухової активності молодших школярів і формування у них потреб до систематичних заняття фізичною культурою рекомендовано використовувати:

- механізм формування звичок поведінки, який передбачає введення в діяльність дітей систематичного виконання індивідуальних завдань з фізкультури і перевірки їх результатів;
- оцінку результатів фізичної активності, яка повинна фіксувати зрушенні, що відбуваються під впливом систематичних занять;
- емоційний фактор і враження від відвідування спортивних чи інших фізкультурних заходів;
- наслідування позитивних прикладів фізичного вдосконалення від батьків, ровесників;
- врахування інтересів і бажань учнів під час вибору видів фізичних вправ, що сприятиме отриманню позитивних емоцій від фізичної активності;
- підвищення просвітницької роботи з батьками щодо значення і методики застосування загартувальних та інших профілактичних процедур та формування у дітей позитивного ставлення до їх застосування.

Отримані результати були використані нами для розробки програми просвітницької роботи з батьками в умовах комплексу “Сім'я – навчально-оздоровчий заклад”.

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

Педагогічний експеримент був організований на базі ДЮСШ при Міжнародному університеті “Рівненський економіко-гуманітарний інститут” ім. акад. С.Я. Дем’янчука. У ньому брали участь батьки дітей 7-8 років, що відвідували оздоровчі заняття з плавання (всього – 50 осіб).

Програма передбачала просвітницьку роботу щодо значення та методики загартувально-оздоровчих заходів в домашніх умовах, методики оперативного контролю за функціональним станом дітей тощо. Повідомлення здійснювалися на загальних зборах (раз в місяць) та в індивідуальних бесідах з батьками.

План просвітницької роботи з батьками включав методичні семінари на фізкультурно-оздоровчі і профілактичні теми:

1. Вікові та індивідуальні особливості дітей.
2. Вплив систематичних занять фізичною культурою на стан здоров'я і успішність дітей.
3. Організація занять фізичною культурою в сім'ї і школі.
4. Руховий режим школяра.
5. Значення особистого прикладу та авторитету батьків у фізичному вихованні дітей.
6. Методика проведення загартувальних процедур (повітрям, водою).
7. Методика профілактичного масажу.
8. Методика оперативного контролю за функціональним станом дітей.

Батьків регулярно інформували про показники фізичного розвитку та фізичної працездатності дітей, обґрутували зв'язок частоти захворювань на респіраторні захворювання з низькими функціональними та антропометричними показниками.

Програма домашніх профілактичних занять передбачала: масаж обличчя в поєднанні зі спеціальними водними процедурами, контрастне обливання і холодні ванни, масаж грудної клітки, дихальну гімнастику, ходьбу і біг підтюпщем (або інші фізичні вправи, ігри) з чергуванням природного і вираженого діафрагмального дихання.

Для контролю за станом здоров'я дітей в домашніх умовах батьків знайомили з правилами ведення «Паспорту здоров'я».

Окремим напрямком експериментальної програми була робота з дітьми, організована в ході секційних занять щодо формування у них позитивного ставлення до застосування загартувальних та оздоровчих процедур.

Експеримент тривав один рік. На його початку та по закінченні були проведені дослідження функціонального стану, фізичного розвитку, рівня захворюваності учнів та проведене повторне анкетування батьків.

Результати повторних досліджень [3,4] підтверджують ефективність цілеспрямованої просвітницької діяльності серед батьків в умовах комплексу «Сім'я – навчально-оздоровчий заклад» для підвищення активності у застосуванні форм фізкультурно-спортивної діяльності, засобів загартування в умовах сім'ї, що позитивно впливає на запобігання виникнення респіраторних захворювань у молодших школярів.

Висновки:

1. Більше, ніж 70% учнів не дотримуються у повному обсязі вимог здорового способу життя. Обмежено використовуються в практиці фізичного виховання засоби загартування.
2. В практиці сім'ї такі засоби загартування, як обливання стоп і тулуба, контрастний душ використовуються рідко або взагалі не використовуються, що пояснюється, зокрема, некомпетентністю батьків у питаннях застосування засобів загартування в домашніх умовах.
3. Значна частина батьків (44,4 %) хотіли б поповнити свої теоретичні знання з проблем застосування засобів фізичного виховання, загартування, гігієнічного масажу для зміцнення здоров'я дітей в умовах сім'ї. Найбільший інтерес у них викликають методики профілактичного масажу (64,7 % опитаних). Знання з методики загартування хотіли б поповнити 39,3 % батьків, а з методики застосування фізичних вправ – 29,2 %.
4. Організація просвітницької діяльності серед батьків в умовах комплексу «Сім'я – навчально-оздоровчий заклад» щодо значення та методики загартувально-оздоровчих заходів в домашніх умовах, методики оперативного контролю за функціональним станом дітей тощо є ефективним засобом підвищення фізкультурно-спортивної активності дітей 7-8 років, і може виступати одним з шляхів зниження гостроти проблеми виникнення респіраторних захворювань серед дітей молодшого шкільного віку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Давиденко Е.В., Семененко В.П. Оздоровительный эффект сочетания занятий физическими упражнениями со средствами закаливания в условиях внеклассной работы начальной школы / Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві Зб. наук. праць –Луцьк: П-тво “Медіа”, 1999. –С.621-624.
2. Данилевич М. Фактори впливу на фізичну активність школярів // Науковий вісник ВДУ: Здоров'я, фізична культура і спорт. –1997. – № 6. – 94-97.
3. Зарічанська Л. Порівняльна характеристика впливу різних засобів загартування на зміцнення здоров'я дітей: Зб. наук. праць “Концепція розвитку галузі фізичного виховання і спорту в Україні” –Рівне: Редакційно-видавничий центр Міжнародного університету “РЕГІ” ім. Акад. С.Дем'янчука, 2003. – Ч.ІІ. –С.42-47.
4. Зарічанська Л. Значення засобів фізичного виховання для профілактики гострих респіраторних захворювань у молодших школярів. Зб.наукових праць з галузі фіз.культ. та спорту: Молода спортивна наука України. – Вип.8. – 2 т., 2004. – С.148-154.
5. Куц А.С. Организационно-методические основы физкультурно-оздоровительной работы со школьниками, проживающими в условиях повышенной радиоактивности. Докт. дис... пед. наук: 24.00.02.- К., 1997. – 361с.
6. Educational Work with parents as a Means of Activation Physical Training, Sport Activity and Prophylactic of Young Schoolchildren's Respiratory Illnesses.

Нінель МАЦКЕВИЧ

ОСОБЛИВОСТІ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧОЇ РОБОТИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Постановка проблеми. Статистичні дані, що подаються науковцями, свідчать про зниження рівня фізичної підготовленості та здоров'я учнів загальноосвітніх шкіл [10, 6, 8]. Отже, закономірним є те, що пошук шляхів виходу з кризового становища системи фізичного виховання привів до парадигми особистісно орієнтованого фізичного виховання [2, 7], тобто положення про цінність здоров'я і фізичної досконалості кожного школяра і сутності фізичного виховання як діяльності, яка охороняє дитинство школяра, зберігає і фізично розвиває дитину. Окремої уваги потребує питання організації фізкультурно-оздоровчої роботи в початковій школі з урахуванням анатомо-фізіологічних особливостей організму учнів, фізичних якостей та формування рухових умінь. Адже в молодшому шкільному віці закладається фундамент здоров'я та фізичного розвитку дітей. Вік 6-10 років найвідповідальніший в житті дитини, найсприятливіший для росту і загартування організму, розвитку більшості фізичних якостей, формування інтересів, потреб, звичок.

Завдання дослідження: шляхом аналізу наукових даних обґрунтувати доцільність застосування певних форм та методів фізкультурно – оздоровчої роботи з учнями початкової школи.

Результати дослідження. Діти 6-10 років характеризуються ростом тіла у довжину (щороку на 3-4 см), незавершеним процесом окостеніння (кістки тазу остаточно не зрослися, кістки скелету легко зазнають деформації), м'язи та зв'язковий апарат розвинені недостатньо, хребет гнучкий, і дітям потрібне велике напруження, щоб утримувати його у вертикальному положенні. Слабкість серцевого м'яза пояснюється тим, що частота серцевих скорочень у учнів початкової школи становить 90-92 поштовхи за хвилину, спостерігаються різкі коливання частоти пульсу, порушення ритму. М'язова система розвивається інтенсивно, але не рівномірно, відстають у розвитку дрібні м'язи, м'язи тулуба розвинені краще, ніж кінцівок. Працездатність м'язової системи низька, і діти швидко втомлюються, особливо від одноманітної роботи. Обмін речовин перебігає у молодших школярів швидше, ніж у дорослих [1, 12]. За даними науковців, дихання у дітей поверхневе, немає стійкого ритму, частота дихання 20-25 циклів. Н.А.Фомін, Ю.Н.Вавілов [11] акцентують увагу на тому, що діти погано переносять гіпоксемію (зниження вмісту кисню в крові). Фахівці зазначають, що процеси збуджування нервової системи у дітей переважають над процесами гальмування, сприйняття навколишнього світу легке, але поверхневе, вони склонюють зовнішній вигляд, а не зміст. Функціональні показники в учнів початкової школи мають порівняно високий ступінь

розвитку, але ще недостатній. Мислення домінує образне, конкретне, увага, характерна для дітей 6-10 років, нестійка.

В контексті цих даних особливо актуальним є врахування анатомо-фізіологічних особливостей організму дітей для розвитку фізичних якостей, формування рухових умінь і навичок. Акцент в дослідженнях вчених зроблено на те, що вік 6-10 років характеризується загрозою викривлення хребта. Як свідчать науковці [1], лише 20-22% учнів початкової школи мають правильну поставу. Потрібно відзначити, що постава може бути виправлена за допомогою фізичних вправ. В роботі з фізичного виховання необхідно враховувати і те, що навіть за невеликих навантажень частота серцевих скорочень швидко збільшується, але так само швидко повертається до норми. Навантаження та вправи, що потребують швидкісної витривалості, переносяться дітьми погано, виконання дітьми нових рухів характеризується скутістю та неточністю. Учням початкової школи притаманна велика рухливість, часте переключення з одного виду діяльності на інший, а від однотипних дій (сидіння, стояння) вони швидко втомлюються, поведінка дітей характеризується нестриманістю. Науковці рекомендують враховувати особливості нервової діяльності учнів віком 6-10 років [11]. Вони вказують, що діти не витримують дії сильного і тривалого монотонного подразника.

Природний фізіологічний ріст організму супроводжується зростанням рухових можливостей. Розвиток їх залежить від рухової діяльності дитини. У школярів віком 6-10 років розвиток фізичних якостей має, як відзначають дослідники, свої особливості: спритність, а також швидкість рухів розвивається інтенсивніше, ніж сила і витривалість [5].

Від 7 до 12 років відбуваються найістотніші зміни в розвитку координації рухів. Від 6-7, 9-11 років – час, коли найшвидше зростає відносна сила м'язів. С.В.Цвек [12] вказує на відмінність у величинах приросту витривалості різних груп м'язів: найбільше, за даними вченого, збільшується витривалість розгиначів тулуба (на 84,8%), м'язів ліктки (на 75,5%), згиначів кисті (на 75,5%); повільнішими темпами збільшуються витривалість згиначів передпліччя (на 50,3%), розгиначів передпліччя (на 40,8%). Сила розгиначів тулуба зростає швидко тільки після 9 років, з 8 до 9 років спостерігається найбільший приріст сили згиначів кисті і передпліччя, розгиначів передпліччя, лікткових м'язів. Потім від 9 до 11 років приріст сили цих м'язів поступово зменшується. Важливо зазначити, що в учнів початкової школи відбувається цілеспрямоване формування свідомої мотивації фізичного вдосконалення.

В молодшому шкільному віці діти характеризуються здібностями оволодівати технічно складними формами рухів [11], учням початкової школи потрібно давати якомога більше вправ для виховання координації дій (вдосконалювати розрізновання темпу, амплітуди, ступеня напруження, чуття часу і простору). В період від 8 до 12 років діти можуть навчитись практично всіх рухів, які вимагають високої точності і координації. В цьому віці важливо не допускати граничних навантажень, що може привести до загальної затримки росту, тривалого напруження. Вчені пропонують динамічні вправи, ігри з короткочасними швидкісно-силовими напруженнями, завдання з подоланням невеликих відстаней за найкоротший час, ігри з раптовими зупинками, а для розвитку витривалості давати фізичне навантаження на організм дитини трохи більше за те, до якого вона звикла, але загальна кількість повторних дій має бути невеликою і чергуватися з короткими перервами для відпочинку. В дослідженнях Н.П.Волкової [4], Н.А.Фоміна, Ю.Н.Вавілова [11] обґрунтуються особливості форм і методів роботи з учнями початкової школи. Автори акцентують увагу на необхідності віддавати перевагу ігровому методу проведення уроків фізичної культури, що обумовлюється нестійкою увагою дітей, швидким зниженням інтересу до виконання окремих частин складних за координацією рухів. Цілісні, добре усвідомлювані й емоційно забарвлені дії (наприклад, в сюжетних рухливих іграх) виконуються дітьми без напруги, легко запам'ятовуються. В руках, які вимагають суворої диференціювання м'язових зусиль і точності в положенні окремих частин тіла, інтерес школярів підтримується вмілим підкресленням успіхів, введенням елементів змагання.

Одною з основних причин негативних змін в стані здоров'я дітей з початком навчання в школі є різке зменшення рухової активності. Як показано в багатьох дослідженнях [3, 9], в останні десятиріччя в більшості дітей спостерігається дефіцит рухів у режимі дня. Вчені доводять, що у першокласника практично вдвое скорочується його рухова активність порівняно

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

з дошкільним періодом. В учнів молодших класів рухова активність займає тільки 16-19% денного часу, в тому числі на організовані форми фізичного виховання припадає лише 1-3%.

Зниження природної рухової активності дітей науковці пов'язують ще й з тим, що в зв'язку з інтенсифікацією процесу навчання підвищився рівень розумового навантаження на нервово-емоційну сферу учнів, а відповідно зменшився обсяг рухів [3].

Висновок. Уміння враховувати вікові анатомо-фізіологічні та індивідуальні особливості дітей початкової школи, стан здоров'я та фізичного розвитку дасть змогу вчителю, використовуючи сучасні технології, здійснювати особистісний підхід у виборі засобів, методів педагогічного впливу в процесі фізичного виховання.

Подальші наукові дослідження ми бачимо в напрямку пошуку шляхів формування свідомої мотивації фізичного вдосконалення учнів початкової школи та нових форм і засобів рухової активності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ареф'єв В.Г., Столітенко В.В. Фізичне виховання в школі. – Київ, 1997. – 151 с.
2. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання. – К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.
3. Борисенко А. Управління руховим режимом учнів початкових класів. Методичні рекомендації. – Київ: Радянська школа, 1988. – 95 с.
4. Волкова Н.П. Особливості професійної підготовки спеціалістів фізичної культури та спорту для роботи з дітьми молодшого шкільного віку // Матеріали першої республіканської наукової конференції “Концепція підготовки спеціалістів фізичної культури та спорту в Україні”. – Луцьк: Надтир'я, 1994. – С. 169-170.
5. Ганц О.М. Особливості фізичного розвитку дітей молодшого шкільного віку // Матеріали II всеукраїнської науково-практичної конференції “Концепція підготовки спеціалістів фізичної культури в Україні”. – Луцьк: Вежа, 1996. – С. 378-381.
6. Дубенчук А. Вісті з серпневих нарад // Фізичне виховання в школі. – 1999. – № 4. – С. 53.
7. Дубогай О.Д. Особисто-орієнтовані підходи у фізичному вихованні школярів // Фізична культура, спорт та здоров'я нації: Збірн. наук. праць. – Ч.І. – Київ-Вінниця, 1998. – С. 32-36.
8. Качеров О., Козетов І., Тупіца Ю. Фізична культура і здоров'я сім'ї // Фізичне виховання в школі. – 1999. – № 2. – С. 52-54.
9. Кудренко А.І. Міжпредметні зв'язки, як форма збільшення обсягу рухової активності молодших школярів // Матеріали першої республіканської наукової конференції “Концепція підготовки спеціалістів фізичної культури та спорту в Україні”. – Луцьк: Надтир'я, 1994. – С. 160-161.
10. Сінгаєвський С. Фізичне виховання школярів // Фізичне виховання в школі. – 1999. – № 2. – С. 25.
11. Фомін Н.А., Вавілов Ю.Н. Физиологические основы двигательной активности. – М.: Физкультура и спорт, 1991. – С. 223.
12. Цвек С.Ф. Фізичне виховання молодших школярів. – Київ: Радянська школа, 1986. – 125 с.

Ігор ШЕРЕМЕТЬ

АНТИАЛКОГОЛЬНЕ ВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ

Останнім часом загострюється проблема пристрасті неповнолітніх до спиртного. Спочатку вживання алкоголю підлітками має епізодичний характер (свята, дні народження і інші події), але поступово перетворюється у звичку. Дослідження вчених наводять на сумні роздуми: майже третина опитаних учнів 10-11 класів визнають, що вживають спиртні напої не рідше, ніж раз у тиждень, а 9% – що регулярно [1, 341].

Ці дані підтверджуються і результатами проведеного нами дослідження, яким було охоплено 325 учнів 9-11 класів міських та сільських шкіл Тернопільщини. Аналіз відповідей старшокласників на запитання анкети “Чи вживаєте алкоголь (не вживаю, вживаю рідко, вживаю систематично)” засвідчує, що 57,5% опитаних вживає алкоголь рідко, а 6,8% – часто, так що у цілому 64,3% опитаних в тій чи іншій мірі причетні до вживання спиртного.

У процесі алкотизації старшокласників серед інших чинників неабияке місце займає їх невміння розумно організувати свій вільний час, який займає в їх житті значний обсяг. На запитання “Яке місце відводите фізкультурі і спорту у Вашому дозвіллі?” опитані старшокласники дали такі відповіді: 47,6% старшокласників відводять фізкультурі і спорту значне місце, 28,2% – другорядне, а 24,2% – взагалі не займаються фізкультурою і спортом під час дозвілля. Серед улюблених занять під час дозвілля тільки 22,4% старшокласників назвали заняття фізкультурою і спортом.

Як засвідчують наведені дані, фізкультура і спорт ще не ввійшли в життя старшокласників як необхідний компонент їх життєдіяльності, а тому не можуть сприяти їх антиалкогольному вихованню.

У той же час саме фізкультура і спорт серед усіх видів проведення дозвілля прямо протистоять вживанню спиртного. Фізкультура і спорт не тільки не сумісні із вживанням алкоголю, так би мовити фізіологічно. Не сумісними є ці види проведення дозвілля і психологічно. Фізкультура і спорт пов’язані із сильними емоційними переживаннями, які “витісняють” алкогольні переживання.

Окрім того, для старшокласників характерне природне прагнення до спортивних занять, до вдосконалення своїх фізичних якостей, умінь і навичок. Тому заняття фізичною культурою і спортом можна розглядати як важливий засіб виховного впливу, за допомогою якого можна формувати позитивні якості, долати шкідливі звички до вживання алкоголю.

Переважна більшість вчителів фізичної культури вважає, що найрадикальнішим засобом у плані використання фізичної культури і спорту в антиалкогольному вихованні старшокласників є їх залучення до роботи у фізкультурних гуртках і спортивних секціях – 66,5%, участь у масових спортивних заходах – 12,2%, особистий приклад вчителя – 3,0%. На жаль, 10,2% опитаних вчителів не відповіли на відповідне запитання анкети.

Великі можливості для антиалкогольної виховної роботи зі старшокласниками закладені в навчальній програмі з фізичної культури. Щоб виявити, які конкретно знання про шкідливість алкоголю розкривають вчителі на уроках фізичної культури, нами під час анкетного опитування 102 вчителів було поставлено запитання: “Які конкретні знання про негативний вплив алкоголю на організм і діяльність людини подаєте учням на уроках фізичної культури і в яких темах?”. Аналіз відповідей вчителів на це запитання анкети засвідчив, що тільки 9,1% з них інформують учнів про негативний вплив алкоголю на центральну нервову систему, 6,1% – на психічні розлади, 6,1% – на спадковість, 3,9% – на роботу серця, 3,0% – на легені. Жоден з опитаних вчителів не вказав тему навчальної програми, під час вивчення якої реалізовувалось розглянуте, вище мізерна антиалкогольна інформація. На жаль, 25% опитаних не дали відповіді на це запитання.

Для належної організації антиалкогольного виховання старшокласників засобами фізичної культури і спорту важливо залисти до цієї роботи і сім’ю. Адже загальновідомо, що значна частина старшокласників своє дозвілля організовує безконтрольно, коли батьки не цікавляться цим питанням.

Анкетне опитування 176 батьків засвідчило, що тільки 27,8% батьків розуміють роль заняття старшокласників фізкультурою і спортом у профілактиці вживання неповнолітніми алкоголю. Аналіз результатів анкетного опитування показав, що лише 13,5% батьків правильно виковують своїх дітей засобами фізичної культури і спорту, допускають помилки у цій справі 31,2% батьків, не знають завдань і методики фізичного виховання 20,2%, не займається питаннями фізичного виховання своїх дітей взагалі 35,1% батьків.

Враховуючи вищезазначене, ми розробили і реалізували систему антиалкогольної виховної роботи зі старшокласниками, яка передбачала такі моменти:

- розробку змісту антиалкогольного виховання і його реалізацію на уроках фізичної культури і заняттях спортивних секцій;
- залишення учнів до роботи спеціального факультативу “Антиалкогольна пропаганда засобами фізичної культури”;
- залишення старшокласників до роботи спортивних секцій та масових фізкультурно-спортивних заходів;
- підвищення обізнаності батьків про шкідливість вживання алкоголю і залишення їх до антиалкогольної виховної роботи з учнями.

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

У ході дослідно-експериментальної роботи з формування у старшокласників знань про алкоголізм, його згубний вплив на організм і діяльність людини та потреби у здоровому способі життя враховувалися наступні аспекти їхніх вікових особливостей:

- слабка поінформованість про шкідливий вплив спиртних напоїв на молодий організм;
- незнання того, що фізкультурно-спортивна діяльність є альтернативою щодо шкідливих звичок;
- невміння оптимально організувати своє дозвілля, заповнювати його активною практичною діяльністю [2, 8].

При цьому нами чітко виділились соціально-психологічні установки щодо організації роботи з попередження пияцтва і алкоголізму. Основними з них є:

- оцінка сутності негативних явищ як фактора соціального гальмування особистості, що заважає її розвитку;
- зсув акценту з процесу боротьби з деструктивною звичкою на її використання;
- орієнтація старшокласників на позитивний ідеал у набутті позитивних особистих якостей і активному творчому довголітті завдяки систематичним заняттям фізичними вправами;
- виховання активного несприйняття усіх форм “помірного” вживання алкоголю; об’єднання на цій основі зусиль усіх учасників педагогічного процесу [3, 80].

Формування таких соціально-психологічних установок у ході дослідницько-експериментальної роботи здійснювалось поетапно, а саме:

I етап. Формування понять, знань у питаннях негативного ставлення до алкоголю й усвідомлення здоров'я як найважливішої соціальної цінності.

II етап. Формування відповідних суджень, оцінок. Вироблення емоційно-позитивного ставлення до занять фізичною культурою і спортом.

III етап. Формування переконань і вироблення імунітету до вживання спиртних напоїв [3, 120].

Ефективними формами та методами роботи для реалізації антиалкогольного виховання були розповіді, пояснення, лекції, а також фронтальні, групові й індивідуальні бесіди, пресконференції. Вони сприяли розширенню знань і уявлень старшокласників щодо загальнолюдських моральних норм про здоров'я як найважливішу соціальну цінність, про сутність негативних явищ та про наслідки пияцтва й алкоголізму. Нами була розроблена і реалізована така тематика антиалкогольного змісту:

1. Тверезість і молодь.
2. Учитель тверезості (ідеї Л.М. Толстого про вдосконалення особистості).
3. Тверезість – норма життя.
4. Фізичні вправи як альтернатива пияцтву і алкоголізму.
5. Уроки тверезості.
6. Щоденник гіркого п'яниці.
7. Про безалкогольні традиції.
8. Як провести безалкогольний день народження.
9. Наше дозвілля: його розумне використання.
10. Мотиви і причини виникнення звички до вживання спиртного.
11. Майбутньому подружжю.
12. Несумісно з працею.
13. Шкода не тільки собі, а й суспільству.
14. Туристична стежка в тверезість.
15. Біла ворона і інші.
16. З чого треба починати долати алкогольні звички.

Окрім спеціальних бесід, лекцій, диспутів, на означену нижче тематику проводилися “міні”-бесіди чи бесіди-дискусії у можливий час: на перервах, на уроках (так звані “фізкультурні п'ятихвилинки”), перед секційними заняттями і після них, перед проведенням фізкультурно-масових і спортивних заходів, а також у процесі спілкування з учнями.

У розмовах зі старшокласниками ми всіляко уникали командного тону, оскільки він викликав агресивну поведінку з їхнього боку. Демократичний стиль спілкування з учнями, особливо з тими, які мають звичку вживати спиртні напої, приносив кращі результати. Особливо це спостерігалося під час єдиноборств, ігор, змагань і інших видів занятт, що підвищують емоційну напругу.

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

Крім того, для експериментальних класів був запропонований цикл лекцій, тематика яких розкривала проблему пияцтва й алкоголізму всебічно:

1. Пияцтво й алкоголізм: причини, мотиви, вплив на зростаючий організм.
2. Фізична культура і спорт у попередженні прилучення до спиртних напоїв.
3. Здоровий спосіб життя й алкоголь.
4. Пияцтво й алкоголізм серед школярів.
5. Злочин і відповідальність: умовно-правові заходи боротьби з пияцтвом і алкоголізмом.
6. Ворог молодої родини: вплив спиртних напоїв на статеве дозрівання юнаків і дівчат, алкоголь і сексуальні розлади, мікроклімат у родині з алкогольними традиціями.
7. П.К. Іванов і його система “Детка” у боротьбі за тверезість і здоровий спосіб життя.
8. Способи викорінювання вживання спиртних напоїв.
9. Алкоголь і працездатність.
10. Історія руху тверезості.

У кожному випадку складався план виступу з огляду на підготовленість слухачів і актуальність для них даного питання. Для підсилення впливу широко використовувалася наочність (ілюстрації, діаграми, фотографії, слайди, відео- і кінофільми, дані Інтернету). Це сприяло логічному й емоційному викладу матеріалу, підвищенню результативності виховного та профілактичного впливу лекцій.

Дійовою формою роботи зі старшокласниками щодо профілактики пияцтва і алкоголізму був факультатив “Антиалкогольна пропаганда засобами фізичної культури”, проведений нами в експериментальних класах школи №7 м. Тернополя. Головними завданнями факультативу було поглибити знання, сформувати уміння і навички, розробити методику розвитку фізичних якостей, необхідних для зміцнення здоров’я, забезпечення здорового способу життя, активної праці, оскільки старшокласники займаються спортом, вчаться правильно і раціонально використовувати своє дозвілля, відволікаються від шкідливих звичок. У процесі занять фізичними вправами вони оволодівають фізкультурним мінімумом, вчаться правильно дихати, спонтанно розслабляти м’язи, застосовувати аутогенне тренування для зміцнення нервової системи, подолання шкідливих звичок і профілактики перевтоми з допомогою процедур для загартовування.

Факультативний курс для старшокласників складався із шести занять за такими темами:

1. “Система спортивно-оздоровчої роботи в школі”.
2. “День здоров’я”.
3. “Спортивні ігри та естафети”.
4. “День туризму”.
5. “Ранкова гігієнічна гімнастика”.
6. “Заняття групи загальної фізичної підготовки”.

Заняття супроводжувалося проведенням конференції “Від спорту – до подвигу”, змаганнями з міні-футболу, зі спортивного орієнтування, конкурсом спортивних газет тощо.

Серед них особливо успішними у середовищі старшокласників були: День туризму, проведення літніх олімпійських ігор, конкурси на найсильнішого і найсміливішого “Я знаю, що силу маю” та “Я знаю, що сміливий”; абсолютна першість школи з настільного тенісу, бадмінтону, легкої атлетики, футболу, гандболу, волейболу.

Фізкультурно-спортивна активність старшокласників визначалася за допомогою наступних критеріїв: регулярність відвідування факультативних занять; рівень розвитку основних фізичних якостей і рухової підготовленості.

Проведення факультативу було спрямоване на фізичне і моральне становлення старшокласників. Педагогічний процес був спеціально спроектований на цільову настанову використання фізичної культури та спорту в профілактиці пияцтва й алкоголізму. Він включав фізичну підготовку, оволодіння системою знань про алкоголь і здоровий спосіб життя, формування негативного ставлення учнів до вживання спиртних напоїв.

В основі проведення факультативу лежала необхідність організації конкретної практичної роботи, що викликає потребу у прояві моральних дій і вчинків. Проводячи профілактику деструктивних явищ у шкільному середовищі, ми орієнтувалися на постійне вдосконалення змісту, форм і методів виховного впливу. У ході їхнього впровадження і багаторазової перевірки дійшли до висновку, що перевагу треба надавати гнучкій організації

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

занять, яка дозволяє переходити від однієї форми виховного впливу до іншої з використанням найбільш широкого спектра методів і засобів профілактичної роботи.

Одним з важливих педагогічних факторів підвищення ефективності роботи школи з попередження пияцтва й алкоголізму в старшокласників у процесі занять на факультативі було створення умов, що сприяють розвитку інтересу до певних занять. Виходячи з того, що секційні заняття є добровільними, школярі обирали факультатив до душі, а, отже, приходили на заняття з певним рівнем інтересу. Надалі їхній інтерес змінювався і розвивався, тому що учні мали змогу займатися різноплановою діяльністю. Добре організовані заняття і правильно обраний вид спорту оптимізували фізичний стан і розвиток організму відповідно до закономірностей зміщення здоров'я.

У ході дослідно-експериментальної роботи в учнів формувалася ціла система опорних понять і знань про користь занять фізичною культурою у формуванні здорового способу життя. Школярі довідалися багато фактів з життя прославлених важкоатлетів, представників пауерліфтингу, бодібілдингу, армрестлінгу, футboldістів, баскетболістів, гірськолижників тощо. Традиційні, а особливо нові види спорту стали дуже популярними серед школярів і заликали їх до занять і систематичних тренувань.

Слід зазначити, що факультатив, який ми проводили у експериментальних класах, істотно вплинув на фізичний розвиток старшокласників: підвищився соціальний статус школярів, попіклілася їхня працездатність і здоров'я. Анкетування, проведене нами наприкінці дослідно-експериментальної роботи, підтверджує ці висновки. Нами шляхом анкетування було вивчено 100 учнів. На питання: “Чи вважаєте ви, що факультативні заняття з фізичною культурою допомагають у навчанні, трудовій діяльності та подоланні труднощів?” ствердно відповіли 83% учнів. На питання: “Які, на вашу думку, мотиви додаткових занять фізичними вправами, фізичними іграми, фізичним розвитком взагалі?” значна частина учнів підкреслила “бажання самоутвердитися” – 43,5%; “придбати навички” – 25,5%; “вправити недоліки у фізичному розвитку” – 12,5%; “можливість почувати себе впевнено” – 11%; “цікаво” – 7,5%.

Спостереження за учнями старших класів показали, що стійка мотивація фізичного розвитку і спортивного вдосконалення позитивно впливає на ставлення школярів до регулярних занять фізичною культурою, стає стійкого нормою поведінки.

Отже, дуже важливо, щоб факультативні заняття організовувалися таким чином, щоб старшокласники могли на практиці перевірити і відчути соціальну й особистісну значимість профілактичної роботи засобами фізичної культури. Моральне виховання учнів у процесі такої діяльності буде приносити позитивні результати тоді, коли фізичний і моральний розвиток буде здійснюватися в нерозривній єдності. Адже формування негативного ставлення до вживання спиртних напоїв здійснюється більш ефективно в процесі активної діяльності, що вимагає прояву певних морально-вольових якостей. Тому виховну профілактичну роботу з учнями необхідно починати із застачення їх до активної діяльності таким чином, щоб всіляко зацікавити їх. Адже зацікавлення поступово формує мотивацію майбутньої діяльності, яка переростає у стійку потребу, що додає старшому підлітку енергії та прагнення до досягнення поставленої мети.

На базі експериментальної школи №7 м.Тернополя було організовано педагогічний всеобуч для батьків учнів експериментальних класів. Батькам було прочитано цикл лекцій про шкідливий вплив спиртних напоїв на організм людини:

1. Анатомо-фізіологічні особливості учнів старшого шкільного віку.
2. Вплив занять фізичними вправами на стан здоров'я, працездатність і поведінку школярів.
3. Пияцтво й алкоголізм, їхня сутність і характеристика.
4. Мотиви і причини прилучення до вживання спиртних напоїв.
5. Фактори, що впливають на виникнення в старшокласників потреби споживання алкоголю.
6. Функціональні розлади в дітей при епізодичному і систематичному споживанні спиртного.
7. Вживання алкоголю і закон.
8. Профілактика пияцтва і алкоголізму.
9. Роль фізичної культури і спорту в профілактиці пияцтва й алкоголізму.

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

Проведення цього всеобучу давало батькам не тільки медичні знання про небезпеку пияцтва й алкоголізму, але й підвищувало їхню правову освіченість.

Добре себе зарекомендувала також така форма виховної профілактичної роботи, як конференція батьків на тему “Ми за здорову націю”, організована нами при допомозі бібліотекаря.

Проведена нами антиалкогольна виховна робота передовсім показала, що значно зросла обізнаність старшокласників щодо негативного впливу алкоголю на організм людини і її діяльність. Якщо під час констатуючого експерименту старшокласники показали надто бідний багаж знань про шкідливість алкоголю, знання були неконкретні, що не могло стати на заваді у поширенні серед них спиртного. То внаслідок розкритої методики антиалкогольної виховної роботи сталися значні позитивні зміни: по-перше, переважна більшість старшокласників показали знання медичних, соціальних, моральних, правових, економічних та інших проблем, які викликаються вживанням алкоголю; по-друге, ці знання мають конкретний характер, що є доброю передумовою для формування відповідних переконань і установок стосовно негативного впливу алкоголю; по-третє, помітне збагачення поінформованості старшокласників антиалкогольною інформацією з переходом із класу в клас; по-четверте, підвишився інтерес до уроків фізичної культури і занять у різноманітних спортивних секціях, як таких, що зацікавлювали додатковою “позанавчальною” інформацією тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безпалий В.А. Соціально-психологічні фактори, що впливають на формування у старшокласників шкідливих звичок // Матеріали Всеукраїнської науково-методичної конференції “Гуманізація навчально-виховного процесу як засіб попередження правопорушень серед учнівської та студентської молоді”. – К.: ІСДО, 1994. – С. 340-341.
2. Оржеховська В. Здоровий спосіб життя: Превентивне виховання // Освіта України. – 2004. – 5 квітня (№14). – С.8.
3. Турчак А.Л. Предупреждение вредных привычек у старших подростков средствами физкультуры. Дис.... канд. пед. наук. 13.00.01. – К., 1993. – 184 с.
4. Шевченко С. Шкідливі звички шкільної молоді / До проблеми оздоровлення нації // Рідна школа. – 2000. – №2. – С.19-22.
5. Максимова Н.Ю. Психологічні чинники вживання алкоголю// Безпека життєдіяльності. – 2003. – №11. – С.35-38.
6. Дедловская В.И. Алкоголь – беспощадный враг // ФК в школе. – 2003. – №6. – С76-79.
7. Савчук Б. “Алкогольний фактор” в українській історії // Пам’ять століть. – 2002. – №2. – С.50-59.
8. Конышев В. Алкоголь: опасная польза// Физкультура и спорт. – 2002. – №8. – С.10-11.
9. Віктораш В. До вашої уваги, панове питуЩі! (Про шкідливість алкоголю) // Науковий світ. – 2001. – №7. – С.24-25.
10. Самчук Л.І., Букшина Т.Ф. Профілактика алкоголізму, наркоманії, тютюнопаління (Рек. сп. літер.) // Рідна школа. – 2002. – №12. – С. 56-58.
11. Чень І. Соціально-педагогічні дослідження впливу шкідливих звичок на організм учнів різного віку // Студентський науковий вісник ТДПУ ім. В.Гнатюка. – Тернопіль, 2002. – Вип. 5. – С.124-127.
12. Панина Г., Пилип'ян К., Штукатурова В. Профілактика вредных зависимостей у детей: психолого-педагогический подход// Восп. шк. – 2001. – №9. – С.54-60.
13. Шевченко С. Шкідливі звички шкільної молоді: (До проблеми оздоровлення нації) // Рідна школа. – 2000. – №2. – С.19-22.

Ірина ТАДЕЄВА

СТАН СФОРМОВАНОСТІ ЗНАНЬ ПРО ГУМАННІСТЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Актуальність. З приходом дитини до школи починається новий етап її життєвого шляху, коли головним суспільно значущим видом діяльності стає навчання. У цьому віці вона ознайомлюється з нормами гуманної поведінки, оцінює свої успіхи й невдачі. Навчання приводить у дію цілий ряд внутрішніх процесів розвитку дитини, в результаті чого виникають розумові операції, які впливають на моральну спрямованість дитячих вчинків.

Процес виховання у молодших школярів гуманних якостей особистості на уроках гуманітарного циклу зумовлюється об'єктивними факторами кожної школи: педагогічним

керівництвом учнями, зацікавленням їх до практичної роботи, гуманної громадської діяльності, діяльності щодо засвоєння основних понять політики незалежної України, рівнем теоретичної і практичної підготовки вчителів.

Мета дослідження – виявити коло знань учнів початкових класів про гуманність.

Організація і методика дослідження.

В дослідженні брали участь 30 вчителів і 375 учнів початкових шкіл Рівненської, Хмельницької та Херсонської областей. Експериментальним дослідженням було охоплено 184 учнів перших класів, 60 учнів других, 63 учні третіх та 68 учнів четвертих класів.

Під час експерименту нами були використані такі **методи дослідження**: педагогічне спостереження, анкетування, метод індивідуальних та колективних бесід, аналіз результатів діяльності.

Знання про моральні, у тому числі і гуманістичні, норми, як і всі інші знання, фіксуються в наукових поняттях, рівні розвитку яких у молодших школярів встановлюються за 4 параметрами: здатністю словесно виразити гуманні уявлення, вмінням виділити гуманні поняття, вмінням адекватно виділити в понятті ситуацію, що аналізується, вмінням розрізняти і правильно називати гуманні якості героїв художніх творів і реальних людей. Це дозволило розробити методику дослідження рівня знань учнів про гуманність, за якою визначено чотири рівні.

Дуже низький – дитина взагалі не може виразити жодного уявлення, не виділяє гуманістичних понять; не вміє адекватно виділити в понятті ситуацію, що аналізується; не розрізняє гуманні якості героїв художніх творів і реальних людей.

Низький – дитина може виразити частину гуманістичних уявлень, розкрити кілька (менше 7-ми) понять про гуманність, але її визначення часто тавтологічні; не вміє адекватно виділити в понятті ситуацію; не розрізняє гуманні якості реальних людей.

Середній – дитина може виразити описово більшість уявлень та понять; орієнтована на гуманну поведінку та розвиток гуманних якостей людини; виявляє гнучкість застосування знань при аналізі ситуацій.

Високий – дитина може адекватно визначити всі поняття, якості свої та літературних персонажів; для неї характерні гнучкість застосування знань при аналізі ситуацій, усвідомлює свою гідність, вільну позицію, необхідність гуманного ставлення до інших і дотримання моральних норм.

Відповідно до мети та завдань дисертаційного дослідження, нами була складена поетапна програма фіксації, аналізу й оцінки гуманності молодших школярів.

Здатність словесно виразити гуманні уявлення визначалась методом понятійного словника і системи питань, які пропонувалися учням у процесі роботи над матеріалом підручників з предметів гуманітарного циклу. Експериментальний словник складався з 21-го поняття (безкорисливість, вимогливість до себе, відвертість, відповідальність, добродійність, доброзичливість, дружелюбність, душевність, людяність, милосердя, миролюбність, повага до гідності іншого, рефлексія, співпереживання, співчуття, такт, терпимість, толерантність, уважність, чуйність).

Результати дослідження

У результаті дослідження було встановлено, що здатність до словесного вираження понять про гуманність в учнів початкових класів дуже низька. Уявлення учнів про гуманність однономанітні за змістом і характером. Вони є фрагментарними і не дають можливості зробити висновок про спрямованість особистості. Рівень здатності до словесного виявлення гуманних уявлень дітей молодшого шкільного віку настільки низький, що кореляція знань з реальними вчинками та мотивами поведінки є неможливою. Розкрити зміст 21-го запропонованого поняття із 184 учнів першого класу не зміг жоден, при цьому спостерігалися такі тлумачення як: чуйний це той, хто добре чує; із 60 другокласників із цим завданням упоралось лише 2 учні, з 63 третьокласників -5, а серед 68 учнів четвертого класу правильно виразили зміст уявлень про гуманність 8 учнів. Зміст менше, ніж 7-и понять розкрили 54,3 % учнів перших, 50% учнів других, 42% учнів третіх та 29,4 % учнів четвертих класів.

Із отриманих даних можна зробити висновок про те, що учні початкових класів мають слабкі уявлення про гуманні поняття, а отже, не можуть усвідомлювати норми та необхідність

гуманної поведінки. З віком здатність дітей до словесного вираження понять про гуманність підвищується, що пояснюється розвитком інтелектуальних здібностей та мовлення учнів.

Уміння виділити гуманні поняття визначалися за допомогою модифікованого варіанту методики з картками. На одній картці був опис гуманної якості, а на іншій – її назва. Діти повинні були правильно підібрати опис і назву якості. Кожному учневі пропонувалось 32 картки. Результати дослідження показали, що учням краще вдалося підібрати гуманні поняття та назвати якості особистості за їх описом. І хоча показники сформованості у молодших школярів здатності до виділення гуманних понять також досить низькі (високого рівня досягли лише 14,7% четверокласників, 9,5% третьокласників та 3,3% другокласників, а серед першокласників цього рівня не виявлено у жодного учня), вони є вищими від показників рівня здатності молодших школярів до словесного вираження гуманних уявлень.

Щоб дослідити, в якому обсязі учні використовують гуманні поняття, ми провели спеціальні бесіди. Результати їх проведення показали, що змістового розмежування понять про гуманність у дітей першого-другого року навчання не відбувається, узагальнені судження значно переважають над фактичними.

Здатність учнів молодшого шкільного віку розрізняти й правильно називати гуманні якості героїв художніх творів і реальних людей перевірялось за допомогою 27 карток: на 16 з яких були описані прояви гуманних якостей і на 11 – прояви негативних якостей у поведінці дитини. Здатність учнів молодшого шкільного віку розрізняти й правильно називати гуманні якості героїв художніх творів і реальних людей перевірялось за допомогою 27 карток: на 16 з яких були описані прояви гуманних якостей і на 11 – прояви негативних якостей у поведінці дитини.

Дітям було запропоновано розподілити картки, відкладши справа ті, на яких, на їх думку показані позитивні вчинки, а зліва – ті картки, у яких мова йде про негативні вчинки. До проявів гуманних якостей ми віднесли: 1. Радіє успіхові товариша, навіть якщо самого спіткала невдача. 2. Віддасть улюблену річ, яка більше потрібна іншому, не чекаючи в обмін іншої речі або похвали. 3. Охоче береться за складні справи, які доводить до кінця. 4. Щиро ділиться своєю радістю чи смутком з іншими. 5. Виконує доручення чи прохання інших, навіть якщо має цікавіші справи. 6. Відчуває жалі до людини, яку спіткало нещастя, горе. 7. Завжди охоче допомагає іншим. 8. Бажає іншим добра. 9. Усуває сварки інших дітей. 10. Вибачає іншим дітям їх неправильні вчинки. 11. Робить зауваження про неправильну поведінку так, що вони не образливі. 12. Уважно ставиться до інших дітей. 13. Швидко реагує на різні ситуації, які виникають у житті інших людей. 14. Виявляє почуття жалю і прагне допомогти людям хворим, бідним, нещасним. 15. Вважає себе хорошою дитиною, потрібного і батькам, і друзям, і вчителям. 16. Може подумки поставити себе на місце іншої людини.

До проявів негативних якостей особистості ми віднесли: 1. Не цікавиться справами інших дітей. 2. Не любить ділитися своїми речами, солодощами. 3. Відмовляється від доручень чи прохань інших людей, які вимагають від нього великих зусиль. 4. Відмовляється допомагати іншим, бо вважає, що кожен повинен справлятися самостійно. 5. Байдуже ставиться до невдач інших дітей. 6. Бажає аби іншим завжди було гірше, ніж йому. 7. Викликає сварки інших дітей. 8. Кепкує над недоліками чи неправильними вчинками інших дітей. 9. Ображає інших дітей. 10. Не помічає, коли хтось стурбований чи має поганий настрій. 11. Допомагає товаришам тільки тоді, коли доручить вчитель.

При правильному виконанні цього завдання можна було очікувати від учнів перших класів 2944 правильних вибори, від учнів других класів 960 правильних виборів, від учнів третіх класів 1024 правильних виборів, а від учнів четвертих класів 1088 правильних виборів.

Фактично учнями першого класу зроблено 2762 правильних вибори, учнями другого класу – 924, учнями третього класу – 988, а учнями четвертих класів – 1054 вірних виборів.

Таким чином, учні перших класів правильно визначили прояви гуманних якостей у 95% випадків, учні других – у 96,3% випадків, учні третіх – у 96,5 % випадків, а учнів четвертих класів у 96,9% випадків. Із можливих при правильному упізнанні усіх зазначених на картках вчинків 2024 виборів учнями перших класів зроблено 1713, що становить 84,6%; учнями других класів із можливих 660 зроблено 566 виборів, що становить 84,8 %; учнями третіх класів із можливих 693 зроблено 581 вибір, що становить 83,8%; учнями четвертих класів із можливих 747 зроблено 634, що становить 84,9%.

Інакше кажучи, учнями молодшого шкільного віку гуманні вчинки упізнаються і оцінюються правильніше, ніж прояви негативних якостей особистості. Найбільшу кількість помилок було допущено при відповіді на питання про надання допомоги товаришам: 169 учнів перших, 37 учнів других, 40 учнів третіх та 48 учнів четвертих класів вважали природнім відмовитися від допомоги товаришу, покладаючись на відмовки про зайнятість своїми справами і на те, що кожен повинен справлятися сам. Особистий досвід підказує дітям, що допомога здійснюється за вимогою вчителів.

Аналіз результатів експерименту показав, що учні початкових класів без утруднень розмежували позитивні і негативні прояви якостей. Це свідчить про те, що діти молодшого шкільного віку достатньою мірою усвідомлюють прояви гуманних якостей особистості, здатні відзначати та оцінити їх. Незважаючи на це, учні початкових класів відчували складнощі перед завданням навести приклади подібних вчинків своїх товарищів чи герой художніх творів. Причому учні початкових класів більше уваги приділяють позитивним якостям особистості, і менше негативним. При визначенні проявів негативних якостей особистості дітьми молодшого шкільного віку допущено більше помилок.

Високого рівня гуманістичних знань досягло 1,2% першокласників, 2,4% другокласників, 9,5% третьокласників і 14,7% четвертоокласників. Середній рівень спостерігався у 12,1% першокласників, 13% другокласників, 4,9% третьокласників та 17,6% учнів четвертого класу, низьким він залишився у 16,3% першокласників, 41,6% другокласників, 31,7% третьокласників і 22% учнів четвертого класу, а дуже низьким – у 80,5% першокласників, 38,3% другокласників, 46% третьокласників і 45,6% учнів четвертого класу (рис.1).

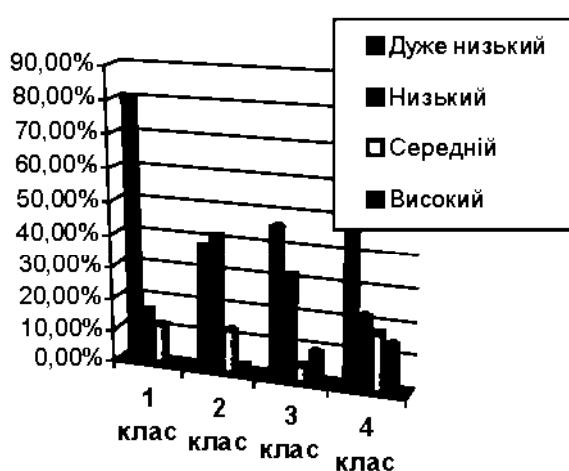

Рис. 1. Характеристика знань про гуманість у молодших школярів

одноразового враження від вчинку дитини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адаптированный модифицированный вариант детского личностного вопросника Р.Келлера: Методические рекомендации/ Сост.Э.М.Александровская, И.Н.Гильяшева.- Л.: Изд-во ЛГУ, 1985.- 162с.
2. Андерсон Дж. Воспитайте в своем ребенке уверенность // Дошкольное воспитание.-1996.-№3.-С. 90-92.
3. Бал Г.А. Концепция самоактуализации личности в гуманистической психологии.- К.: Донецк, 1993.-32 с.
4. Бех І.Д. Психологічна суть гуманізму у вихованні особистості // Педагогіка і психологія: Вісник АПН України.-1994.-№3.- С.3-12.
5. Словарь практического психолога / Сост. С.Ю. Головин. – Минск: Харвест.- 1997.- 516 с.

Отже, можна зробити **висновок** про те, що саме позитивні вчинки та якості більше привертають увагу, краще запам'ятовуються і відтворюються учнями молодшого шкільного віку.

Отримані результати виявлення рівнів гуманістичних знань у дітей дозволять нам зосередити увагу при плануванні виховної роботи, зібрати об'єктивні дані та уникнути помилок

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Сергій ПУТРОВ

ГЕНЕЗИС СТАНОВЛЕННЯ ПРЕДМЕТА “ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ” У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Постановка проблеми. Сучасна система фізичного виховання студентської молоді вищих навчальних закладів є пріоритетною у формуванні фізичної культури як частини загальної культури молодої людини, здорового способу і спортивного стилю життєдіяльності майбутніх фахівців виробництва, науки, культури. Л.Б.Андрющенко зазначає, що формування соціально активної особистості в гармонії з фізичним розвитком – важлива умова підготовки випускника вищого навчального закладу до професійної діяльності в суспільстві, яке розвивається за законами ринкової економіки [1, 47]. Т.Ю.Круцевич вважає, що сьогодні перед студентською молоддю суспільством поставлене глобальне соціально-економічне завдання з інтеграції вітчизняного культурного потенціалу у світову спільноту [2, 167]. Крім глибоких професійних знань за вибраною спеціальністю, майбутній фахівець повинен володіти високими фізичними кондиціями та працездатністю, особистою фізичною культурою, духовністю, неформальними лідерськими якостями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема становлення й розвитку предмета “фізичне виховання” у вищих навчальних закладах висвітлена у працях Н.Ф.Куликко, В.В.Столова, Р.С.Тягура, О.В.Утишевої.

Українські фахівці з фізичного виховання та спорту розглядають у своїх дисертаціях питання, пов’язані з організацією фізичного виховання у вищих навчальних закладах. Наприклад: В.Є.Білогур – теоретико-методичне забезпечення фізичного виховання у вищих навчальних закладах; І.Р.Бондар – фізичне виховання студентів з низьким рівнем фізичної підготовленості; А.І.Драчук – оптимізацію фізичного виховання студентів вищих закладів освіти гуманітарного профілю; А.П.Д’яченко – професійно-прикладну фізичну підготовку студентів-стоматологів; В.Д.Єднак – удосконалення нормативної бази фізичного виховання студентів груп загальної фізичної підготовки основного відділення вищого навчального закладу; Г.Є.Іванова – оптимізацію фізкультурно-оздоровчої роботи в технічних вищих навчальних закладах шляхом валеологічної освіти студентів; О.О.Малімон – диференційований підхід у процесі фізичного виховання студентів; Ю.В.Новицький – організаційно-методичний підхід в індивідуалізації процесу фізичного виховання студентів; С.А.Савчук – корекцію фізичного стану студентів технічних спеціальностей у процесі фізичного виховання; Н.І.Фалькова – фізичну підготовку студенток економічних спеціальностей з урахуванням іх моррофункціональних особливостей.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

На думку Ж.К.Холодова, В.С.Кузнецова, особливістю фізичного виховання є те, що воно забезпечує системне формування рухових умінь і навичок і спрямоване на розвиток фізичних якостей людини, сукупність яких певною мірою визначає її фізичну дієздатність.

Б.М.Шиян стверджує, що “процес фізичного виховання характеризується такими особливостями:

– по-перше, це добре продуманий, спроектований, завчасно підготовлений процес, який передбачає активну діяльність учителя, засоби, методи і форми навчання, адекватні поставленим завданням;

– по-друге, це процес свідомої й активної участі учнів у вирішенні поставлених завдань шляхом виконання фізичних вправ, формування навичок удосконалення фізичних якостей, набуття знань. При цьому він базується на фізіологічних, психологічних, загальнопедагогічних закономірностях. Більше того, на певному рівні цей процес стає творчим і стосується інтелектуальної сфери учнів;

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

— по-третє, фізичне виховання пов’язане з подоланням труднощів, що вимагають і сприяють розвитку моральних і вольових якостей” [3, 35].

Ураховуючи вимоги сьогодення, до майбутньої професійної діяльності, необхідний глибокий аналіз і осмислення фізкультурної освіти, шляхів її історичного розвитку.

Формулювання цілей статті: висвітлити питання про становлення і розвиток предмета “фізичне виховання” у вищих навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу.

У 1926 році фізичне виховання вводиться в навчальні плани робфаків, а також деяких педагогічних, медичних, сільськогосподарських і технічних інститутів.

У Резолюції ЦК РКП (б) від 13 липня 1926 року “Про завдання партії в галузі фізичної культури” зазначалося, що “фізичну культуру слід розглядати не тільки з погляду фізичного виховання й оздоровлення та як одну із сторін культурно-господарчої і військової підготовки молоді (стрілецький спорт і таке інше), але й як один із методів виховання мас (оскільки фізична культура розвиває волю, виробляє колективні навички, настирливість, поміркованість та інші цінні якості) і, разом з тим, як засіб до залучення широких робітничих і селянських мас навколо тих чи інших партійних і професійних організацій, що через них робітничо-селянські маси втягуються до політично-громадського життя”.

19 липня 1929 року СНК РРФСР прийняв Постанову про введення фізичної культури в навчальні плани всіх вищих навчальних закладів.

О.В.Утишева вважає, що введення фізичної культури як навчального предмета в програму навчання студентів вищих навчальних закладів, позитивно вплинуло на постановку фізичного виховання студентів і одночасно визначило нові форми роботи з фізичного виховання, які охоплювали всіх студентів заняттями фізичними вправами [4, 185].

16 жовтня 1929 року ЦК РКП(б) прийняв Постанову про фізкультурний рух у колишньому Радянському Союзі, яка визначила шляхи подальшого зростання й розвитку фізичної культури. Президія ЦВК СРСР у Постанові з питань фізичної культури від 3 квітня 1930 року підкреслила важливе значення її у справі “виховання нової людини”, а роботу з фізичної культури в крайні визначила як справу державної ваги, запропонувала урядам союзних республік, а також відповідним державним і суспільним організаціям здійснити низку заходів, спрямованих на розвиток фізичної культури, у тому числі на забезпечення обов’язкового фізичного виховання студентської молоді.

Початок 30-років ХХ століття був важливим періодом у справі побудови основ концепції фізичного виховання у вищих навчальних закладах. Працювали курси фізичної культури, які охоплювали систематичними заняттями та спортом порівняно значну кількість студентів. У всіх педагогічних і медичних інститутах успішно проводилися обов’язкові заняття фізичними вправами з усіма студентами, і вже з’явився деякий досвід з проведення обов’язкових занять із студентами. Інститути фізичної культури здійснювали професійну підготовку фахівців фізичного виховання з вищою освітою, які спільно із старими фахівцями прийшли працювати у вищі навчальні заклади. Формувалися й конкретизувалися основні принципи, зміст й методи роботи з фізичного виховання студентів.

У 1929/1930 навчальному році був введений обов’язковий курс фізичного виховання. Вчені (Г.А.Малаховський, 1940; Г.Г.Шахвердов, 1948; Ф.П.Шувалов, 1934) зазначають, що вищі навчальні заклади почали будувати гімнастичні зали, спортивні майданчики, придбали необхідний інвентар й устаткування. І.Г.Чудінов (1959) вважає, що зміст і методичні основи курсу фізичного виховання визначалися директивними вказівками й програмами з фізичного виховання для вищих навчальних закладів. Програми розкривали мету й завдання фізичного виховання, встановлювали його форми, вказували на основні методи роботи, кількість годин, відведених на заняття фізичним вихованням. У програмах були вимоги, які пред’являлися студентам у процесі фізичного виховання, обсяг програмного матеріалу з окремих видів спорту й окремих фізичних вправ. Вона також містила коло питань з теорії фізичного виховання, висловлювала ряд основних організаційно-методичних вказівок і правил з проведення курсу фізичного виховання.

На думку О.В.Утишева, система й концепція фізичного виховання у вищих навчальних закладах мали прикладний, прагматичний характер [4, 187]. До 1931 року обов’язкові заняття фізичного виховання у вищій школі проводилися згідно з інструктивними вказівками й

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

положеннями Наркомпроса РРФСР. Ці положення були першими офіційними документами з організації, побудови й проведення фізичного виховання у вищих навчальних закладах. Відповідно до вимог цих документів на першому й другому курсах вищих навчальних закладів на фізичне виховання відводилося по 45 годин на навчальний рік. Заняття проводилися систематично. За даними О.В.Утишевої, зміст занять складав: гімнастичний цикл – 10 годин, фехтування – 7 годин, легкоатлетичний комплекс – 7 годин, лижі – 10, військово-польовий комплекс – 7 годин і 4 години – питання теорії фізичного виховання [4, с. 187]. Такий розподіл занять повторювався й на другому курсі. Всі студенти повинні були заздалегідь пройти спеціальний медичний контроль. Заняття фізичного виховання включалися в загальний розклад інститутів та університетів і були спрямовані на зміщення здоров'я студентів, підвищення їх фізичного розвитку, виховання сили, спритності й інших якостей.

Президією ЦВК СРСР від 3 квітня 1930 року було затверджене “Положення про Всесоюзну раду фізичної культури при ЦВК СРСР” як вищий державний орган країни, що здійснює керування фізичною культурою та спортом.

У цей період був створений Всесоюзний фізкультурний комплекс “Готовий до праці й оборони” (ГПО) першого і другого ступенів. В Україні проголошено гасло “Одержати значок ГПО – справа честі кожного комсомольця”. Упровадженням у 1932 році другого ступеня комплексу ГПО, а у 1934 році – ступеня “Будь готовий до праці й оборони СРСР” було завершено, як вважає В.В.Кулик, “формування основи радянської системи фізичного виховання”. За його даними, “з 1931 до 1940 року українська фізкультурна організація підготувала близько 1,5 мільйона людей, які виконали нормативи комплексу ГПО”.

Нові програми передбачали, як зазначає О.В.Утишева, такі завдання фізичного виховання у вищих навчальних закладах:

– фізичне виховання повинно було бути частиною педагогічного процесу й мати зв'язок з усім педагогічним процесом у вищій школі. Ця група завдань переслідувала мету виховати студента не тільки сильним і спритним, але й активним поборником і провідником радянської фізичної культури. Програма передбачала, що студентство повинно отримати ряд відомостей організаційно-інструктивного порядку, щоб потім застосовувати найкращим чином знання фізичної культури в педагогічному процесі та в процесі виробничої практики;

– фізичне виховання повинно зміцнювати здоров'я студентів, а також впроваджуватися в їх побут. Ставлячи завдання масового оздоровлення студентства, програма передбачала оволодіння студентами такими масовими формами фізкультурної роботи, як, наприклад, проведення комплексу ранкових фізичних вправ, рухливих ігор, танців і розваг, прогулянок та екскурсій;

– через фізичне виховання набувалися навички, необхідні для подолання труднощів, що зустрічаються у військовому житті, а також виховати фізичні й вольові якості, необхідні бійцеві Червоної Армії. Особлива увага надавалася плаванню, веслуванню, іграм на місцевості, вивченням засобів захисту й нападу без зброї, різним видам метання, стрільби; фізичне виховання повинне було сприяти засвоєнню політехнічних навичок. Програма містила такі розділи: завдання фізичного виховання у вищих навчальних закладах; методичні вказівки до проведення занять; перелік фізичних вправ і зміст теоретичних занять; вказівки до проведення обліку роботи [4, 188].

У 1934-1936 роках були розроблені й введені нові програми з фізичного виховання. За даними О.В.Утишевої, Нарком освіти РРФСР видав “Програму з фізичної культури для педагогічних інститутів”, розраховану на 168 годин навчальних занять з гімнастики й спорту; Наркомзем СРСР – “Програму з фізичної культури для вищих сільськогосподарських навчальних закладів”, розраховану на 200 годин для вищих навчальних закладів з 4-річним терміном навчання й на 250 годин для вищих навчальних закладів з 5-річним терміном навчання; Наркомздрав СРСР – “Програму з фізичної культури для медичних інститутів” і Наркомат легкої промисловості СРСР – для вищих навчальних закладів своєї системи [4, 191].

Як зазначає Р.С.Тятур, “з 1947 року в усіх вищих навчальних закладах відновлено кафедри фізичного виховання і спорту. На перших двох курсах на фізичне виховання відводилося 2 години на тиждень обов'язкових занять. Студент, закінчуєчи II курс, повинен був завершити здачу норм ГПО II ступеня” [5, 259].

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У 50-ті роки ХХ століття остаточно склалася концепція фізичного виховання студентської молоді, що мала відповідні цілі, завдання й принципи, й була реалізована в системі непрофесійної студентської освіти в галузі фізичної культури.

У кінці 80-х років ХХ століття спостерігається переорієнтація в теорії фізичного виховання у вищих навчальних закладах у напрямку його гуманізації й лібералізації.

У середині 90-х років ХХ століття спостерігається переход від утилітарної концепції фізичного виховання у вищих навчальних закладах до ліберально-гуманістичної.

З позицій сьогодення, на думку І.О.Герасимової, орієнтуючи предмет фізичного виховання на задоволення потреб студентів у використуванні різних форм фізичної культури, необхідно серйозно обґрунтувати теоретичний і методичний зміст навчальної програми [6]. Свобода вибору, різноманітність форм фізкультурно-спортивних занять, максимальна самостійність в ухваленні рішень повинні стати основними критеріями при здійсненні концепції фізичного оздоровлення студентів. Методологічно важливо, щоб процес фізичної освіти у вищій школі був якомога менше організований як процес трансляції готових знань, передачі певних способів у вигляді незмінних видів діяльності, образів, стандартів, шаблонів.

Перспективи подальших розвідок.

Провідні ідеї позитивного історичного досвіду становлення й розвитку предмета фізичного виховання у вищих навчальних закладах можуть бути використані в реформуванні сучасної української системи фізкультурної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрушенко Л.Б. Спортивно ориентированная технология обучения студентов по предмету "Физическая культура" // Теория и практика физической культуры. – 2002. – №2. – С. 47-54.
2. Теория и методика физического воспитания / Под ред. Т.Ю.Круцевич. – К.: Олимпийская литература, 2003. – Т. 2. – 390 с.
3. Шиян Б.М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. – Тернопіль: Богдан, 2001. – Ч. 1. – 272 с.
4. Утишева Е.В. Физкультурное образование: социально-педагогические и социологические проблемы: 13.00.04 / Санкт-Петербургская государственная академия физической культуры им. П.Ф.Лесгафта. – Санкт-Петербург, 1999 – 350 с.
5. Тягур Р.С. Історія фізичної культури і спорту: Курс лекцій. – Івано-Франківськ, 1999. – 275 с.
6. Герасимова И.А. Формирование физической культуры и здорового образа жизни у студентов высших учебных заведений на основе их личностной самооценки: Дис... канд. пед. наук: 13.00.04. – Волжский, 2000. – 131 с.

Володимир МАЗЯР

РОЛЬ ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ У ФОРМУВАННІ ПОШУКОВОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТУ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Актуальність. Проблема оптимізації навчального процесу у вищих закладах освіти, які готовують фахівців сфери фізичної культури, є традиційно актуальною (Б.М. Шиян, 1997; Ю.М. Шкребтій, 2003; А.В. Цось, 1994 та ін.). Значна кількість досліджень присвячена активізації навчальної діяльності студентів. Проте, аналіз науково-методичної літератури свідчить, що переважна частина цих досліджень присвячена підвищенню навчальної активності студентів на семінарських, лабораторних, практичних та самостійних заняттях (В.М. Вергасов, 1985; В.М. Готліб, 1989; С.Д. Неверковіч, 1991; С.І. Савчук, 2000 та ін.). Застосування ж активних методів навчання у процесі лекційних занять досліджується епізодично [1, 3] і потребує подальшого вивчення.

Одне із завдань нашого дослідження полягає в обґрунтуванні ефективності шляхів активізації навчальної діяльності студентів факультету фізичного виховання на лекційних заняттях.

Одним із таких шляхів є створення для студентів системи проблемних ситуацій та їх використання під час лекційних занять.

Ми поділяємо підхід М.І. Махмутова [3], який, визначаючи чотири рівні повноти проблемного навчання, вважає, що рівень участі студента у процесі створення проблемної

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

ситуації і вирішення проблеми залежить від форми заняття. Автор небезпідставно вважає, що на лекції найчастіше створює проблемну ситуацію і вирішує цю проблему сам викладач. Рівень самостійності пізнавальної активності студентів передбачає, у кращому випадку, їх співпрацю з викладачем. Це зумовлене, найголовніше, об'єктивною неготовністю студентів до швидкого самостійного опрацювання всіх видів лекційної інформації і певною обмеженістю часу заняття.

Результати теоретичного дослідження дозволили нам конкретизувати вимоги щодо ефективного використання проблемних ситуацій у навчальному процесі. Такими вимогами є відповідність проблемної ситуації:

- видів і формі заняття;
- особливостям навчального матеріалу;
- технічному забезпеченню навчального процесу;
- рівню підготовленості студентів для сприйняття конкретної проблеми.

Враховуючи дидактичні можливості лекційного заняття у підсиленні пошукової діяльності студентів, у навчальній практиці факультету фізичного виховання Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка окрім інформаційного виду використовуються й інші види лекційних занять. Зокрема, лекція – прес-конференція, лекція з наперед запланованими помилками, розмірковування вголос, метод діалогу, лекція проблемного характеру.

Визначення ефективності застосування зазначених активізуючих прийомів стало предметом проведеного нами педагогічного експерименту.

У нашому дослідженні підготовка *лекції-прес-конференції* розпочиналась на напередньому лекційному занятті – назвавши тему наступної лекції, викладач пропонує студентам підготувати найсуттєвіші, на їх погляд, запитання із зазначеної теми. Під час перших спроб студентам пропонується список рекомендованої для вивчення літератури, а в подальшому студенти здійснюють самостійний пошук необхідних джерел інформації. Перед початком лекції (а по можливості напередодні) викладач збирає запитання і сортує їх за змістом. Необхідність підготувати запитання і грамотно його сформулювати примушує студента самостійно працювати з науково-методичною літературою, активізує розумову діяльність на лекції – студент зіставляє самостійно здобуту інформацію з матеріалами лекції, окрім того, очікування відповіді на власне запитання підвищує загальну увагу кожного студента тощо.

Нами встановлено, що у 77% зафікованих випадків запитання студентів найчастіше мають проблемний характер, і тому вже самі запитання, як правило, стають джерелом проблемної ситуації.

Лекція з наперед запланованими помилками. У нашому дослідженні такі помилки розподілено на два види:

- помилки, що акцентують увагу на головному в конкретній формулі або визначенні;
- активізуючі помилки.

Нами встановлено, що у практиці педагогічної освіти доцільно надавати перевагу другому видові цих помилок.

Якщо факт існування помилки став відомим студентам під час лекції, то ефективність заполучення студентів до її обговорення безпосередньо на момент визначення помилки є достовірно вищою порівняно з тим, якщо обговорення переноситься на закінчення лекційного заняття. Зокрема, результати педагогічного експерименту свідчать, що в обговоренні помилки "за свіжими враженнями" беруть участь 23% студентів, тоді як наприкінці заняття лише 11.

Якщо, в силу різних причин, студенти не помічали помилку, то наприкінці лекції їм пропонувалося знайти цю помилку через систему направляючих запитань. Нами досліджено два варіанти обговорення:

- повне обговорення наприкінці лекційного заняття;
- початок обговорення наприкінці лекційного заняття і докладніше обговорення матеріалу на семінарі.

Важливо зазначити, що такі помилки вимагають від викладача ретельної підготовки і навіть "відпрацювання". Результати пошукового дослідження дозволили визначити нам основний недолік зазначеного методичного прийому – в описаному варіанті його можна використати 1-2 рази. Якщо „невимушенну помилку” використовувати більшу кількість разів, то студенти починають відчувати неприродність таких ситуацій і, як наслідок, – пошукова

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

активність зменшується. Частіше можна використовувати інший підхід – повідомити на початку заняття, що в матеріалі лекції може бути помилка. Багаторазове використання зазначеного прийому не знижувало активності студентів.

Одним з активізуючих прийомів, які використовуються переважно досвідченими лекторами є *роздільковування відповідей*. Лекція читається у вигляді відповідей на запитання: викладач ставить собі запитання і дає на нього відповідь. Такий методичний прийом розвиває у студента спочатку здатність до логічного сприйняття матеріалу, а надалі студент оволодіває логікою розмірковувань викладача. 100% студентів експериментальних груп у своїх виступах на семінарських заняттях та у спілкуванні з учнями під час проходження педагогічної практики, залежно від своїх власних можливостей та характеру повідомлення, використовують цей прийом.

Одним з кращих методів усного викладення матеріалу К.Д. Ушинський вважав *метод діалогу*. Ефективність цього методу значною мірою визначається правильністю формулювання запитань і послідовністю їх постановки.

У нашому дослідженні використовувався діалог, який ґрутувався переважно на трьох типах запитань:

– перший тип – з чого ми повинні розпочати обговорення конкретної інформації? Приклад: “Яку вивчену інформацію нам необхідно буде використати сьогодні для розгляду “Методики раціональної організації учнів на уроці в процесі вивчення технічних прийомів футболу?”;

– другий тип – що можна зробити з цією інформацією? Приклад: “В чому полягає раціональність організації учнів на різних етапах навчання?”;

– третій тип – чого ми можемо досягти, використовуючи інформацію таким чином? Приклад: “А для чого організовувати учнів на уроці різними методами і при цьому урізноманітнювати способи виконання вправ?”.

Результати дослідження свідчать, що найвищу активність проявляли студенти, які мають високий рівень знань – 93% з них, хто брав участь у діалогах.

Лекція проблемного характеру. На таких заняттях студент не просто засвоює систематизовану інформацію, а засвоює навчальний матеріал як суб'єктивне відкриття ще невідомого дотепер для себе знання [3].

Проблемні ситуації на лекції задавалися нами різними способами:

– створення ситуації з надлишковою інформацією;
– використання протиріччя між запасом знань студентів і необхідністю вирішити практичне завдання;
– “занурення” студентів у ситуацію протиріччя між новими фактами, явищами і старими знаннями, які необхідно використати.

Створення ситуації з надлишковою інформацією ставило студента перед необхідністю вибору потрібної йому інформації. Так, на лекції, присвяченій вивченню теоретико-методичних положень навчання технічних прийомів футболу, викладач пропонує студентам пригадати матеріал попередніх лекцій, що виступатиме як опорна надлишкова інформація. В даному випадку – методи, що використовуються для навчання техніки фізичних вправ і характерні ознаки різних рівнів сформованості рухової дії. На підставі цієї інформації студентам пропонується визначити, які з цих методів доцільно використовувати на першому етапі навчання. Вислухавши кілька відповідей, викладач пропонує всім студентам записати в конспекті свої варіанти для подального порівняння з матеріалом лекції. Після використання такого активізуючого прийому у експериментальних групах “ціна” подальших пояснень викладача значно зростала – 100% студентів цих груп були уважнішими порівняно із студентами контрольних груп. Разом з тим, у результаті аналізу конспектів лекцій нами встановлено, що абсолютну активність впродовж усіх випадків використання зазначеного методичного прийому зберігали лише ті студенти, які давали переважно правильні відповіді (43%). „Хронічна неуспішність” знижує активність студентів – участь таких студентів у вирішенні проблемних ситуацій стає епізодичною (54%), або ж студенти зовсім не виконують завдань (3%).

Другим способом створення проблемної ситуації, ефективність якого вивчалась у нашому дослідженні, є *використання протиріччя між запасом знань студентів і необхідністю*

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

вирішити практичне завдання. Наприклад, перед тим як перейти до розгляду традиційно складного для сприйняття студентами матеріалу “характеристика техніки фізичної вправи” викладач демонструє короткий відеоматеріал: два варіанти виконання однієї з фізичних вправ. Після перегляду студентам пропонується порівняти техніку виконання цієї фізичної вправи у різних виконавців. Спроби студентів здійснити аналіз виявляються безуспішними – того запасу знань, який є у них, виявляється замало для того, щоб здійснити предметне, а не загальне порівняння. Після цього послідовно розкривалася сутність таких понять як “компоненти техніки фізичної вправи”, “фази рухів”, “структурні характеристики техніки” тощо. Нами відзначено стійкість уваги у 100% студентів експериментальних груп до такої інформації. Ми припускаємо, що основним активізуючим фактором є уточнення студентам практичної важливості запропонованих теоретичних положень. Зазначений прийом є ефективним для студентів всіх рівнів навчальних досягнень.

Ефективним виявився і спосіб створення проблемної ситуації шляхом “занурення” студентів у ситуацію протиріччя між новими фактами і старими знаннями, які необхідно використати.

Висновки. В результаті наших досліджень встановлено:

- однією з головних переваг створення проблемних ситуацій на лекційних заняттях є те, що студенти засвоюють не лише результати у вигляді готової інформації, а й шляхи отримання цих результатів;
- рівень активності студентів у обговоренні навчального матеріалу на наступному семінарі після лекційного заняття із використанням активізуючих прийомів є вищим порівняно з традиційними інформаційними лекціями;
- всі досліджені нами види активізації пізнавальної діяльності студентів на лекційних заняттях є ефективними для студентів, які мають високий і вищий від середнього рівні знань;
- для студентів з низьким і середнім рівнями навчальних досягнень найефективнішими виявилися такі активізуючі прийоми: лекція–прес-конференція, лекція з наперед запланованими помилками, розмірковування вголос, використання протиріччя між запасом знань студентів і необхідністю вирішити практичне завдання.

Вважаємо, що є об'єктивна потреба у подальшому вивчені шляхів активізації навчальної діяльності студентів факультетів фізичного виховання і вищих закладів освіти фізкультурного профілю з використанням системного підходу та урахуванням особливостей навчального процесу.

ЛІТЕРАТУРА.

1. Куриш В.І. Алгоритм тестового контролю знань студентів як дієвий фактор у підвищенні ефективності навчального процесу // Освіта в галузі фізичної культури: стан, проблеми, перспективи: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції присвяченої 50-річчю ЛДІФК. – Львів, 1996. –Ч.І. –С. 216-219.
2. Махмутов М.И. Проблемное обучение: Основные вопросы теории. –Москва: Педагогика, 1975. –367 с.
3. Сатетдинов Д.Ш. Применение технологий контекстного обучения на факультете физической культуры // Проблемы профессиональной подготовки специалистов по физической культуре и спорту: Материалы международной научно-практической конференции. – Чебоксары, 1999. – С. 95-98.

Орислава БРУНАРСЬКА
Наталія КРУГЛЯК
Олег КРУГЛЯК

ВИХОВАННЯ У СТУДЕНТІВ ІНТЕРЕСУ ДО ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНИМИ ВПРАВАМИ НА ОСНОВІ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

Перебудова вищої освіти у нашій державі передбачає докорінне і всебічне вдосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців для народного господарства, у тому числі – для закладів охорони здоров'я.

Постановка проблеми. Фізичне виховання є важливим засобом у системі підготовки молодших спеціалістів та виховання студентів медичних училищ, формування у них особистої фізичної культури, що дасть можливість їм самовдосконалитися протягом життя та

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

застосовувати свої знання і вміння для зміцнення здоров'я, фізичної реабілітації, корекції здоров'я майбутніх пацієнтів.

Зміст фізичного виховання студентів медичних училищ регламентується державними навчальними програмами із дисципліни "Фізичне виховання" [5, 6], які розроблені на основі вимог Державного стандарту освітньої галузі "Фізична культура і здоров'я", Законів України "Про фізичну культуру і спорт", "Про освіту", "Про вищу освіту", Цільової комплексної програми "Фізичне виховання – здоров'я нації", Державних вимог до навчальних програм з фізичного виховання. Зазначимо, що дані навчальні програми вперше спрямовані на реальне забезпечення переходу від радянської, тотально одержавленої, уніфікованої, дещо воєнізованої системи фізичного виховання студентів до їх розвитку в умовах громадсько-демократичного суспільства з притаманним йому розмаїттям і взаємодією особистих, регіональних і державних інтересів.

Основними завданнями фізичного виховання для студентів-медиків, як підкреслюється у навчальних програмах, є: знання, потреби, уміння здійснювати рухову, фізкультурно-оздоровчу та спортивну діяльність; досягнення оптимального рівня здоров'я, фізичного розвитку і підготовленості; виховання моральних і вольових рис характеру особистості; формування ціннісних орієнтацій щодо здорового способу життя та культури здоров'я; виховання звички регулярно займатися фізичними вправами.

Багаторічний стаж нашої праці у вищих навчальних закладах вказує на те, що рівень ставлення студентів до занять фізичними вправами знизився. Це, на нашу думку, пояснюється зменшенням інтересу студентської молоді до виконання фізичних вправ, який можуть виховувати викладачі всіх дисциплін навчального закладу [2, 7].

Безперечно, що "джерелом" ідей і координатором виховання інтересу до занять фізичними вправами у вищому навчальному закладі повинен бути викладач фізичного виховання.

Досліджувати проблему виховання інтересу до занять фізичними вправами у студентів-медиків спонукали нас праці В.Ф.Ведмеденка [1], О.Остапенка [4] та багаторічний досвід педагогічної праці зі студентами вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації.

Молодь, як вказує В.Ф.Ведмеденко [1], реалізує інтерес до виконання фізичних вправ через такі чотири етапи.

На першому етапі з'являється споглядальний інтерес. Цьому сприяють розповіді викладача про виконання фізичних вправ як форми активного відпочинку.

На другому етапі розвивається споглядально-дійовий інтерес, коли викладач демонструє і пояснює значення фізичних вправ для зміцнення здоров'я людини.

Третій етап – етап причинно-пізнавального інтересу. Студенти перечитують науково-популярну педагогічну і медичну літературу, де розкривається значення для організму виконання фізичних вправ.

На четвертому етапі формується пізнавально-творчий інтерес. Студенти не тільки усвідомлюють суть засобів фізичного виховання, але й шукають оптимальний варіант для свого самовдосконалення.

Одним із засобів виховання інтересу до систематичних занять фізичними вправами у студентів, на нашу думку, є реалізація на заняттях з фізичного виховання медичних училищ міждисциплінарних зв'язків із такими дисциплінами: анатомія і фізіологія; хімія; фітотерапія; основи реабілітації, фізіотерапії, лікувальної фізичної культури і масажу; клінічні дисципліни: терапія, хірургія і педіатрія та інші.

Метою нашого дослідження було вивчення стану реалізації міждисциплінарних зв'язків викладачами фізичного виховання медичних училищ у дисципліні "Фізичне виховання" з метою виховання у студентів інтересу до занять фізичними вправами.

Завдання дослідження: дослідити реальний стан реалізації міждисциплінарних зв'язків викладачами фізичного виховання медичних училищ на лекціях і практичних заняттях з

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

дисципліни “Фізичне виховання” з метою виховання у студентів інтересу до занять фізичними вправами.

Методи дослідження: педагогічні спостереження.

Результати дослідження. Для дослідження реального стану реалізації міждисциплінарних зв’язків викладачами фізичного виховання медичних училищ на лекціях і практичних заняттях з дисципліни “Фізичне виховання” з метою виховання у студентів інтересу до занять фізичними вправами, нами проведені педагогічні спостереження занять з даної дисципліни у Самбірському і Бориславському медичних училищах Львівської області.

У протоколи спостереження занотовувалася інформація інших дисциплін, яка надавалася викладачами для студентів при проведенні занять із дисципліни “Фізичне виховання”, а саме: анатомії і фізіології; хімії; фітотерапії; основ реабілітації, фізіотерапії, лікувальної фізичної культури і масажу; клінічних дисциплін: терапії, хірургії і педіатрії та інших дисциплін.

Проаналізовано 46 занять з дисципліни “Фізичне виховання” (по 23 заняття у кожному навчальному закладі). Безперечно, всі заняття з фізичного виховання проводилися методично правильно, із дотриманням усіх вимог, які ставляться навчальною програмою з фізичного виховання до вищих навчальних закладів I – II рівнів акредитації.

Для оцінки стану реалізації міждисциплінарних зв’язків викладачами фізичного виховання медичних училищ на лекціях і практичних заняттях з дисципліни “Фізичне виховання” з метою виховання у студентів інтересу до занять фізичними вправами, ми застосували методику дослідження О.Я.Кругляка [3], яким запропоновано визначення міжпредметної щільності уроку (заняття) фізичної культури:

міжпредметна щільність уроку (позаурочні форми заняття) – це відсоткове відношення часу, затраченого на реалізацію міжпредметних зв’язків до тривалості уроку (позаурочні форми заняття).

Формула визначення міжпредметної щільності уроку або позаурочні форми заняття (1):

$$МПЩ = \Sigma T_{мпз} / T \times 100\%, \quad (1)$$

де: МПЩ – міжпредметна щільність уроку (позаурочні форми заняття);

Σ – знак суми;

Т_{мпз} – час, затрачений на реалізацію міжпредметних зв’язків;

Т – тривалість заняття.

О.Я.Кругляком запропоновано 4 рівні МПЩ: нульовий, низький, середній і високий.

Нульовий рівень МПЩ відповідає показнику – 0%, тобто міжпредметні зв’язки відсутні. Реалізація міжпредметних зв’язків від 1 до 10%, 11 – 20%, більше 21% становлять відповідно низький, середній і високий рівні МПЩ.

Дану методику ми застосували для визначення міждисциплінарної щільності (МДЩ) занять з фізичного виховання у вищих навчальних закладах I рівня акредитації – медичних училищах міст Самбора і Борислава..

Із 23 спостережених занять із дисципліни “Фізичне виховання” у кожному навчальному закладі, які проводили викладачі фізичного виховання, нульовий рівень МДЩ, тобто міждисциплінарні зв’язки відсутні, у 4 (18%) заняття Самбірського медичного училища і 6 (26%) занять Бориславського медичного училища. На інших відвіданіх нами заняттях реалізовувалися міждисциплінарні зв’язки у більшості випадків на середньому і низькому рівнях, відповідно 10 (43%) і 9 (39%) заняттях у Самбірському медичному училищі та 9 (39%) і 8 (35%) заняттях Бориславського медичного училища (рис.1).

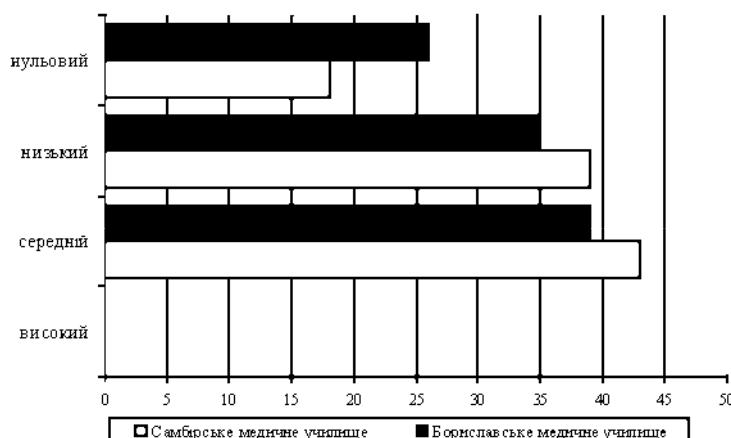

Рис.1. Рівні реалізації міждисциплінарних зв'язків викладачами фізичного виховання медичних училищ

Дані дослідження вказують резерви виховання інтересу до занять фізичними вправами на основі реалізації міждисциплінарних зв'язків у дисципліні “Фізичне виховання”.

Висновки. 1. Виховання інтересу до занять фізичними вправами можна здійснювати за допомогою реалізації міждисциплінарних зв'язків на заняттях із дисципліни “Фізичне виховання”.

2. Проведені дослідження дають підставу для висновку про реалізацію міждисциплінарних зв'язків на заняттях із дисципліни “Фізичне виховання” названих вищих навчальних закладах на середньому і низькому рівнях, що безпосередньо впливає на рівень інтересу студентів до занять фізичними вправами.

Рекомендації. 1. Для підвищення рівня реалізації міждисциплінарних зв'язків у робочі програми з дисципліни “Фізичне виховання” рекомендуємо ввести графу “Міждисциплінарні зв'язки”, де вказувати дисципліни, теми і питання з інших дисциплін.

2. Практикувати проведення спільних засідань предметної комісії викладачів фізичного виховання із іншими комісіями, на яких спільно координувати реалізацію міждисциплінарних зв'язків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ведмеденко В.Ф. Теоретичні основи і практика виховання молоді засобами фізичної культури: Навчальний посібник. – К.: ІСДО, 1993. – С.45 – 55.
2. Канішевський С.М. Науково-методичні та організаційні основи фізичного самоудосконалення студентства: Видання друге, стереотипне. – К.: ІЗМН, 1999. – 270 с.
3. Кругляк О.Я. Реалізація міжпредметних зв'язків вчителями фізичної культури та початкових класів у процесі фізичного виховання учнів молодшого шкільного віку //Молода спортивна наука України: Зб. Наук. праць з галузі фізичної культури і спорту. Випуск 8. – Львів, 2004. – Т.3. – С.171 – 175.
4. Остапенко О. Виховання в учнів 8 – 9 класів інтересу до занять фізичною культурою //Фізичне виховання в школі. – 2002. – №2. – С.19 – 23.
5. Фізичне виховання. Програма для студентів медичних училищ України /Укладач: О.П.Бабешко. – К., 1999. – 25 с.
6. Фізичне виховання. Навчальна програма для вищих навчальних закладів України I – II рівнів акредитації /Укладачі: Р.Т.Раєвський, М.О.Третьяков, Канішевський С.М., В.Д.Дехтар, Ю.І.Тупиця, П.С.Козубей. – К., 2003. – 44 с.
7. Шиян Б.М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. – Частина 2. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2002. – С.93 – 96.

Олександра АЛЄКСЄНКО

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК ЗАСІБ КОРЕКЦІЇ БІОЛОГІЧНОГО ВІКУ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ВІДДІЛЕННЯ

Актуальність. Важливою частиною загальної культури людини, духовного надбання народу є фізична культура. Недосвідченість нашого суспільства з питань здорового способу життя та основ оздоровчої фізичної культури призводить до розвитку різних захворювань і їх омоложення [3]. Раціональне й ефективне використання засобів і методів фізичної культури найбільше значення має для студентів спеціального навчального відділення, чисельність якого невпинно зростає з року в рік. Проблема нашого пошуку полягала у відсутності методико-експериментальних досліджень з комплексного підходу до виховання майбутніх фахівців [4].

Метою нашого дослідження було дослідити біологічний вік студентів спеціального медичного відділення та визначити його динаміку в процесі фізичного виховання за запропонованою нами програмою.

Методи досліджень. Для кількісної характеристики здоров'я обстежених студентів ми визначали їх біологічний вік [7].

Також ми використали таке поняття, як популяційний стандарт – середня величина ступеня старіння в даному календарному віці для даного контингенту. Такий підхід дозволив ранжувати осіб одного календарного віку (КВ) за ступенем „вікового зношення”, а значить, за „запасами здоров’я”.

Оцінки здоров’я, що спираються на визначення біологічного віку (БВ), в залежності від величини відхилення його від популяційного стандарту:

1 ранг – від -15 до -9 років; 2 ранг – від -8,9 до -3 років; 3 ранг – від -2,9 до +2,9 років;
4 ранг від +3 до +8,9 років; 5 ранг – від +9 до +15 років.

1 ранг відповідає різко сповільненому, а 5 – різко прискореному темпу старіння, 3 ранг відтворює приблизну відповідність БВ і КВ. Особи, віднесені до 4 та 5 рангів за темпами старіння, належать включити в загрозливий за станом здоров’я контингент. Необхідний для визначення БВ тест «статичне балансування» (СБ) виміряли в секундах при стоянні досліджуваного на лівій нозі, без взуття, очі заплющені, руки вздовж тулуба, притиснуті до нього, без попереднього тренування. Враховувалась найбільша тривалість стояння на одній нозі з трьох спроб з інтервалом між ними 5 хвилин. Індекс самооцінки здоров’я (СОЗ) визначали за спеціальними запитаннями. Величину належного БВ визначали за формулою:

$$\text{жінки НБВ} = 0,581 * \text{КВ} + 17,3;$$
$$\text{чоловіки НБВ} = 0,629 * \text{КВ} + 18,6.$$

Результати дослідження. При обстеженні студентів 1 курсу природничо-географічного факультету спеціального навчального відділення КВ був в межах 17-21 років. БВ цих студентів був в діапазоні 24-52 роки у студенток і 58-66 років у студентів.

КВ студентів П курсу природничо-географічного факультету був 18-21 років у жінок і 18-23 роки у чоловіків. А БВ відповідно 24-65 років у жінок і 53-64 роки у чоловіків.

КВ студенток 1 курсу фізико-математичного факультету у жінок – 17-23, у чоловіків – 17-19 років. БВ відповідно 31-51 рік і 54-67 років. У студентів П курсу картина аналогічна: при КВ 18-22 роки у жінок БВ 28-46, а у чоловіків при КВ – 18-22 роки БВ – 52-67 років.

У студентів ІІІ курсу природничого і фізико-математичного факультетів дані теж аналогічні: жінки 19-24, чоловіки 21-23 роки. На фізико-математичному: 19-22 і 20-25 (КВ). БВ відповідно 25-68 та 30-51; 27-57 та 31-47.

Залежно від величини відхилення БВ від популяційного стандарту ми ранжували оцінки здоров’я. За нашими даними, 297 студентів з 315 обстежених за темпами старіння були віднесені до 5 рангу (94,4%) і 14 – до 4 (4,4%). Тобто, за темпами старіння 98,8% досліджуваних студентів можна віднести за цим показником в загрозливий за станом контингент (різко прискорені темпи старіння). Лише у 1 студентки визначався уповільнений (0,03%) темп старіння, а у 3 (0,09%) біологічний та календарний вік приблизно зберігалися.

Нами була визначена динаміка біологічного віку. В результаті роботи студентів за експериментальною методикою заняті у студенток 1 курсу природничо-географічного факультету біологічний вік знизився на 7,9 років, у студентів – на 13,5. На 2 курсі цього факультету БВ зменшився на 9,59 років у жінок і на 7,57 – у чоловіків. На фізико-

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

математичному факультеті картина аналогічна. У жінок зменшення БВ на 8,9 років(1 курс) і 7,09 (2 курс). У чоловіків 8,0 та 10,2 роки відповідно.

Особливості методики занять з фізичного виховання у спеціальному навчальному відділенні. Для корекції біологічного віку (зменшення показників БВ) на заняттях зі студентами була реалізована система заходів, спрямованих на оздоровлення молоді засобами фізичного виховання [1,2,6,8,9,10]. Була розроблена і втілена в навчальний процес тренувальна програма, що включала в себе: елементи самомасажу біологічно активних точок голови, шиї та вух; комплекс вправ для суглобів кінцівок і хребта; були використані такі ресурси, як слово, звернене до себе; зміна психологічного стану (думки, почуття, емоції) на позитивний; вільний танок. Все це використовувалося в поєднанні з самоаналізом, психофізичною корекцією зору, вправами для очей, ритмами музики. Ключовими елементами методики було створення внутрішньої радості не тільки під час виконання вправ, а й взагалі в побуті, постійне підтримання стану спокою та рівноваги.

Таким чином нами був вдало використаний інтегративний підхід у відновленні здоров'я студентів через використання засобів фізичної і психофізичної реабілітації та свідому роботу зі своїм здоров'ям студентів. Використовувалися сучасні наукові підходи відновлення зору і здоров'я через поліпшення функції вищих центрів засвоєння і переробки інформації, що, в свою чергу, сприяє підвищенню успішності студентів.

Висновки. 1. На основі наших даних можна зробити невтішний висновок про значне постаріння студентської молоді, особливо чоловіків. В зв'язку з цим можна говорити про вражене зниження резервів здоров'я.

2. Свідома робота з фізичного виховання позитивно впливалася на показники здоров'я студентів. Після впровадження в навчальний процес з фізичного виховання запропонованої нами методики ми зафіксували уповільнення темпів постаріння студентів, що виявилося в зменшенні кількості студентів із загрозливим станом здоров'я (відхилення БВ від популляційного стандарту) на 20,7%.

3. Запропоновані нами нові підходи в управлінні оздоровленням студентів у процесі фізичного виховання висувають ідею самостійної свідомої діяльності студента в педагогічному процесі. Втілений у навчальний процес з фізичного виховання студентів спеціального навчального відділення комплексний підхід до людини як біоенергоінформаційної системи дозволив змістити акценти на самостійну, свідому роботу самого студента над власним здоров'ябудуванням, на формування особистості, свідому самобудову індивідуальності та висококваліфікованого фахівця.

Рекомендації. 1) Пропонуємо втілювати в навчальний процес з фізичного виховання у спеціальному навчальному відділенні елементи запропонованої нами програми та використовувати її для самооздоровлення в режимі дня студентами всіх навчальних закладів. Виявлені нами позитивні зрушення біологічного віку, рівня індивідуального здоров'я, адаптаційного потенціалу системи кровообігу тощо. свідчать про відновлювальний вплив даної програми.

2) Ми пропонуємо в майбутньому втілити визначення біологічного віку в навчальний процес з фізичного виховання у студентів спеціального навчального відділення і його позитивні або негативні зрушення враховувати при запіковому оцінюванні роботи студента в кінці кожного семестру.

В **перспективі** ми плануємо продовжити вивчення проблеми управління оздоровленням студентської молоді, спираючись на роботу з власною свідомістю і використовуючи засоби фізичного (природного) виховання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аболін Л.М. Психологические механизмы эмоциональной устойчивости человека.- Казанский университет, 1987.- 262с.
2. Анохин П.К. Избранные труды. Философские аспекты теории функциональной системы. – М.: Наука, 1978.
3. Апанасенко Г.Л., Попова Л.А. Медицинская валеология. – К.: Здоров'я, 1998.-248с.
4. Апанасенко Г.Л., Гоч В.П., Кулинченко В.Л., Минцер О.П., Попова Л.А., Скоморовский Ю.М. Концепция подготовки в Украине специалистов по специальности „педвалеолог”// Сб. Валеология: становление и пути развития. Валеоцентр Лаукар. – Севастополь, 1999.-С.67-79.

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

-
5. Баевский Р.М. Прогнозирование состояния на грани нормы и патологии. - М.: Медицина, 1979. - 298с.
  6. Брехман И.И. Введение в валеологию – науку о здоровье. - Л.: Наука, 1987.-125с.
  7. Войтенко В.П. Здоровье здоровых. Введение в саналогию. - К.: Здоров'я, 1991.
  8. Дичев Т.Г., Тарасов К.Е. Проблемы адаптации и здоровья человека. - М.: 1975.
  9. Куликова А.Д. Психогигиеническая реабилитация студентов специальной медицинской группы. // Средства и методы сохранения и восстановления здоровья студентов. Тезисы докл. республиканской межвузовской науч-практич. конф.- К.: 1991.- 72с.
  10. Орлов Ю.М. Самопознание и самовоспитание характера. - М.: Просвещение, 1987. - 224с.

Едуард МАЛЯР

ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ НАПРЯМІВ ПОБУДОВИ ПРОФЕСІОГРАМИ СТУДЕНТІВ-ПОДАТКІВЦІВ З МЕТОЮ ПОКРАЩЕННЯ ЇХ ППФП

Постановка проблеми. НТП, сучасний спосіб життя ставлять підвищені вимоги до майбутнього фахівця. Йдеться, зокрема, про його адаптаційні можливості до невпинно зростаючих психічних навантажень, темпу і ритму життя. Тому кінцевою метою фізичного виховання у ВЗО є виховання здорового, фізично розвинутого спеціаліста, який володіє певним обсягом знань, умінь і навичок під час проведення самостійних занять з фізичної культури, високим рівнем надійності щодо професійної діяльності та психологічної підготовки.

Зміст нової навчальної програми з ф/в для ВЗО України I-II, III-IV рівнів акредитації (2003 р.) [8], реформа вищої школи направлені, передусім, на підвищення фахової підготовки майбутніх спеціалістів, їх психофізичного стану та рівня здоров'я, що відображене у розділі „Професійно-прикладна фізична підготовка студентів”.

Визначення основних вимог та змісту ППФП з урахуванням умов та характеру праці майбутніх фахівців покладено на кафедри фізичного виховання сумісно з керівництвом факультетів, інститутів. Проте, проблема вирішується досить повільно, що зменшує ефективність процесу фізичного виховання студентів [3,4].

Практика роботи у вузі, аналіз літературних джерел, програмно-нормативних документів та дисертаційних досліджень [1,2,3,4,5,6,7,8] говорить про відсутність розробок науково обґрунтованих програм ППФП студентів спеціальності „Оподаткування”, залишається не розробленою професіограма податківця, відсутнє її наукове обґрунтування.

Мета статті – виявити професійні якості та здібності, які необхідні працівнику органів Державної податкової служби.

Завдання дослідження:

Зробити аналіз анкетування та професіографічний аналіз документів, які визначають основний зміст роботи працівника органів Державної податкової служби.

Визначити основні напрями побудови професіограми податківця.

Методи дослідження: анонімне анкетування, бесіди, професіографічний аналіз, інтерв'ювання, порівняльний аналіз, методи математичної статистики.

Результати дослідження:

Дослідження проводилося на протязі 3-х місяців (лютий – квітень 2004 р.). Анкетування, інтерв'ювання, бесіди з працівниками податкової служби здійснювалось у 4-х областях України (n=111) – Тернопільська (n=35), Івано-Франківська (n=40), Хмельницька (n=20), Закарпатська (n=15). До опитування також були запущені студенти 1-ого курсу спеціальності „Оподаткування” Тернопільської академії народного господарства (ТАНГ) (n=27).

Анкета складалась з 53-х питань, що визначали ПВЯ, якими повинен володіти податківець. Питання були розподілені на 6 блоків: морально-психологічні – 10, соціологічні – 4, лідерські і престижно комунікативні – 16, інтелектуальні – 7, фізичні – 6, психофізичні – 10. Респондентам потрібно було вибрати **вкрай необхідні, бажані або нейтральні** якості для успішної професійної діяльності працівника податкової служби.

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Узагальнений аналіз відповідей працівників податкової служби (n=111) на питання 6-ти блоків анкети дав нам такі результати:

Вкрай необхідні якості: дисциплінованість(85,6 %), працелюбство(54,9 %), наполегливість(60,3 %), добросовісність(61,2 %), витримка та самовладання(59,4 %), уміння застосовувати у роботі свої знання і досвід(81 %), раціональне використання часу(61,2 %), вимогливість до себе і до людей(54,9 %), самовіддача у роботі(50,4 %), спостережливість(69,3 %), уміння обґрунтувати та відстоювати свою думку(57,6 %), оперативність у сприйнятті рішень(66,7 %), продуктивність та аналітичність мислення(70,2 %), стійка довготривала пам'ять(72 %), кмітливість(52,2 %), прагнення до професійного удосконалення(60,3 %), витривалість(52,2 %), високий рівень працездатності у складних умовах (динамічне здоров'я)(62,1 %), емоційна стійкість(58,5 %), стійкість до довготривалої, монотонної роботи(61,2 %), високі показники функцій уваги(69,3 %).

Бажані якості: воля(44,1 %), чесність та правдивість(50,6 %), тактовність(45,9%), нетерпимість до порушень дисципліни, до антигромадських порушень(48,6 %), бережливе ставлення до суспільної власності(48,6 %), спроможність „надихати” та вести за собою людей(62,1 %), уміння слухати співрозмовника(52,3 %), уміння лаконічно висловлювати свої думки(49,5 %), єдність слова і праці(56,7 %), ініціативність(60,3 %), простота, доступність, доброзичливе ставлення до колег по роботі(57,6 %), здогадливість(54 %), активність до сприйняття інформації(52,2 %), прагнення до постійного самовдосконалення(59,4 %), евристичні (творчі) якості(62,1 %), розвиток пізнавальної потреби(75,6 %), належний рівень знань в області використання фізичної культури в режимі праці та відпочинку(55,8 %), швидкість(63 %), сила(49,5 %), спритність(45 %), високий рівень функціонування та надійності серцево-судинної, дихальної, м'язової систем, системи терморегуляції(62,2 %), спроможність перебудовувати структуру діяльності щодо ситуації, яка змінилася(62,2 %), висока стійкість до перешкод(54,1 %), високий рівень функціонування зорового, слухового та вестибулярного аналізаторів(58,6 %), тонке м'язове відчуття(60,3 %), координація рухів(60,3 %), спроможність працювати у заданому темпі, при ліміті та дефіциті часу.

Зробивши порівняльний аналіз результатів анонімного анкетування серед працівників податкової служби (n=111) та студентів 1-ого курсу спеціальності „Оподаткування” Тернопільської академії народного господарства (n=27) можна стверджувати, що існують суттєві розбіжності у виборі професійно важливих якостей (ПВЯ) для успішної професійної діяльності працівника податкової служби. Так при виборі вкрай необхідних якостей спостерігаємо наступне: дисциплінованість (податківці-85,6%; студенти-59,2%), чесність та правдивість відповідно – 41,4%; 33,3%, тактовність (41,4%; 25,9%), раціональне використання часу (61,2%; 37%), вимогливість до себе і до людей (54,9%; 33,3%), спостережливість (69,3%; 44,4%), продуктивність та аналітичність мислення (70,2%; 25,9%), емоційна стійкість (58,5%; 70,3%), витривалість (52,2%; 59,2%), спритність (37,8%; 55,5%), стійкість до виконання довготривалої, монотонної роботи (61,2%; 25,9%).

Результати нашого опитування свідчать про те, що в освітньо-кваліфікаційній характеристиці (ОКХ) спеціальності „Оподаткування”, у розділі „Вимоги до професійного відбору” містяться загальні рекомендації, які розроблені поверхнево, студенти спеціальності „Оподаткування” недостатньо проінформовані про особливості та специфіку обраної професії, відсутня професіограма та науково обґрунтована програма ППФП студентів спеціальності „Оподаткування”.

Професіографічний аналіз та анкетування дали можливість визначити такі ПВЯ та здібності працівників органів Державної податкової служби:

- працівники податкової служби займаються обчисленнями, інформаційним обслуговуванням, керуванням різноманітними підрозділами, рішенням оперативно-виробничих завдань;
- податківці часто працюють у несприятливих умовах (низькі та високі температури, протяги, запиленість та підвищена вологість) під час перевірок та обстеженні виробничих, торгівельних, складських приміщень, на транспорті, при проведенні перевірок на ринках, у пунктах обміну валюти тощо;

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

- психологічний стан податківця характеризується підвищеною мобілізацією таких якостей як воля, наполегливість, дисциплінованість, працелюбство, добросовісність, витримка та самовладання, чесність та правдивість, тактовність;
- працівник податкової служби повинен володіти такими психофізичними якостями як емоційна стійкість, висока стійкість до перешкод, стійкість до виконання довготривалої, монотонної роботи, спроможність працювати у заданому темпі при ліміті та дефіциті часу, високі показники функцій уваги, високий рівень функціонування зорового, слухового та вестибулярного аналізаторів;
- у роботі податківця на перший план постають лідерські та престижно комунікативні якості (уміння слухати співрозмовника, раціональне використання часу, ініціативність, єдність слова і праці, здогадливість, спостережливість, активність до сприйняття рішень, уміння обґрунтувати та відстоюти свою думку);
- під час здійснення різноманітних перевірок перед податківцем постають підвищені вимоги до фізичних стану: належний рівень розвитку таких фізичних якостей як витривалість (статична витривалість), сила, спритність, швидкість, високий рівень працездатності в складних умовах (динамічне здоров'я), високий рівень функціонування та надійності серцево-судинної, дихальної, м'язової систем, системи терморегуляції;
- при забезпеченні обліку платників податків, правильності обчислення та надходження податків, при аналізі причин та оцінці даних про факти порушень податкового законодавства наявність у податківця добре розвинутих інтелектуальних якостей є необхідною умовою (продуктивність та аналітичність мислення, стійка довготривала пам'ять, кмітливість, належний рівень знань в області використання фізичної культури в режимі праці і відпочинку);
- працівник органів Державної податкової служби повинен володіти розвинутими евристичними (творчими) здібностями при розробці нових напрямів роботи у системі оподаткування (уміння запропонувати нові, прогресивні проекти щодо покращення існуючого податкового законодавства), здатність через засоби масової інформації доступно, лаконічно донести до платників податків інформацію про порядок застосування законодавчих та інших нормативно-правових актів про податки та інші платежі, при проведенні різноманітних культурно-масових та фізкультурно-спортивних заходів;
- особливі вимоги ставляться до працівників податкової міліції, як одного із підрозділів Державної податкової служби: високий рівень розвитку фізичних, морально-психологічних, інтелектуальних та спеціальних психофізіологічних якостей при здійсненні оперативно розшукової роботи, при забезпеченні безпеки працівників органів Державної податкової служби та їх захисту від протиправних посягань, пов'язаних з виконанням ними посадових обов'язків, при прогнозуванні тенденцій розвитку негативних процесів кримінального характеру, пов'язаних з оподаткуванням.

Результати проведеного дослідження дають можливість зробити такі **висновки**:

Професіографічний аналіз виявив відсутність професіограми працівників органів Державної податкової служби, що знижує ефективність процесу фізичного виховання студентів спеціальності „Оподаткування”.

Вимагає перегляду зміст ОКХ спеціальності „Оподаткування” [7], оскільки існують суттєві розбіжності у визначенні ПВЯ податківця між студентами інституту фінансів ТАНГ (спеціальність „Оподаткування”) та фахівцями, які мають великий досвід роботи в цій галузі.

Подальші кроки нашого дослідження: з метою визначення оптимального змісту програми з фізичного виховання студентів спеціальності „Оподаткування”, іх ППФП необхідно розробити професіограму даної спеціальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ильинич В.И. ППФП студентов вузов. Научно-методические и организационные основы. – М.: Высшая школа, 1978. – 144 с.
2. Крисоватий А.І. Податкова система України. – Тернопіль: „Інтекс”, 2002. – С.68-74.
3. Маляр Е.І. Використання засобів спортивної гри футбол у ППФП студентів // Молода спортивна наука України: збірник наукових статей в галузі фізичної культури і спорту. – Львів: ЛДІФК, 2004 – випуск 8. Том 3. – С. 219-223.

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

4. Наскалов В.М. Научные основы составления программы ППФП студентов вузов. // Теория и практика физической культуры. – 1991. – № 6. – С.25-27.
5. Полиевский С.А. Физкультура и профессия.– М.: Физкультура и спорт, 1988. – 160с.
6. Пономаренко А.Н. Педагогические исследования в системе профессионально-прикладной физической подготовке // Педагогика, психология и медико-биологические проблемы физического воспитания и спорта: Сб. наук. ст. под ред. Ермакова С.С.- Харьков: ХДАДМ (ХПП), 1998 . - № 9. С. 17-18.
7. Освітньо-кваліфікаційна характеристика підготовки фахівця напряму 0501 -«Економіка і підприємництво» за спеціальністю «Оподаткування».
8. Фізичне виховання. Навчальна програма для вищих навчальних закладів УкраїниI – II, III – IV рівнів акредитації. – Київ, 2003.

Володимир НАУМЧУК

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТУ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Постановка проблеми. На сучасному етапі національно-культурного і державного відродження України першочерговим завданням вищої школи є підвищення якості підготовки фахівців, здатних до активної творчої діяльності в різних галузях громадського та суспільного життя. Прискорення темпів розвитку науки і культури, швидка зміна характеру та появі нових видів діяльності, притаманна роботі сучасного фахівця, вимагають від нього постійного професійного зростання, самовдосконалення. Сьогодні випускника школи, виходячи з потреб і вимог часу, має не тільки закласти міцний фундамент знань, але й навчити студентів самостійно їх поповнювати та оновлювати.

Успіх у роботі з підготовки висококваліфікованих кадрів може бути досягнутий за рахунок інтенсифікації навчально-виховного процесу з опорою на самостійну роботу майбутніх фахівців, активні форми та методи навчання. Саме самостійність, готовність до постійного пошуку сприяють вихованню у майбутнього педагога потреби і звички до самовдосконалення, становленню його професійної майстерності.

У теперішній час в якості цілей підготовки фахівців фізичної культури та спорту виступають не лише певні, винятково професійні характеристики, серед яких індивідуальні спортивні результати не є визначальними, але й зростаючою мірою і особистісні якості людини, її спосіб життя, рівень культури, інтелектуальний розвиток.

Сучасна концепція вищої освіти тісно пов'язує результати навчання у ВНЗ з рівнем самостійної роботи студентів. Це обумовлено об'єктивними причинами. Нинішній студент вже живе, а майбутній педагог неминуче буде жити в інших умовах. Терміни слугування отриманого у ВНЗ загальноосвітнього „капіталу” значно знижуються, відчутно скорочується „тривалість життя” професійних знань. Одночасно збільшується обсяг нової наукової інформації. За даними періодичної преси 70% всіх знань, які стануть необхідними майбутнім фахівцям протягом іхньої трудової діяльності, ще невідомі. Однак вже сьогодні педагог фізично не може охопити, опрацювати й застосувати у своїй діяльності весь обсяг наукової інформації. Природно, що частина її залишається нереалізованою. За таких умов самостійна робота стає визначальною. При цьому її роль і значення зростають.

Вплив самостійної роботи на процес професійного становлення студентів визначається багатофункціональністю цієї складової фахової підготовки і обумовлює стратегію педагогічного процесу, що передбачає індивідуалізацію процесу освіти, розвиток творчого потенціалу особистості, психологічне й методичне забезпечення нової педагогічної парадигми і забезпечення сходження до професійної компетенції та майстерності, співпрацю викладачів і студентів.

Мета статті – проаналізувати і уточнити сутність самостійної роботи студентів факультетів фізичного виховання.

Результати дослідження. У дидактиці вищої школи більшість дослідників (С.І.Архангельський, В.І.Загвязинський, С.І.Зінов'єв, І.І.Кобиляцький, Р.І.Нізамов та ін.) надання самостійності студентам розглядають як обов'язкову умову успішного формування

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

майбутнього фахівця, як один із основних принципів дидактики, а самостійну роботу студентів, – як основний шлях реалізації цього принципу.

Інтерес до проблеми самостійної роботи студентів зберігається вже упродовж десятиліть і не зменшується у наш час. Цим питанням займаються вчені-педагоги, фахівці вищої школи: Е.В.Гапон, Л.В.Жарова, Л.М.Журавська, В.А.Козаков, А.В.Петровський, Т.Г.Овчаренко та ін. Однак варто зазначити, що якщо вивченю проблеми самостійної роботи, як категорії, в психолого-педагогічній науці присвячена значна кількість досліджень, то цього не можна сказати про місце самостійної роботи в підготовці фахівця фізичної культури та спорту.

Аналізуючи дослідження педагогів і психологів, можна зробити висновок, що сутність поняття „самостійна робота студентів” (СРС), специфіка її організації, стимули, що спонукають студентів до самостійної роботи, ще мало вивчені. Судження окремих авторів доволі суперечливі, що дозволяє виділити декілька підходів до розкриття сутності поняття СРС.

Трапляються спроби розкрити сутність поняття „самостійна робота” як:

- метод навчання (Ю.К.Бабанський, І.І.Кобиляцький, А.Г.Ковалев);
- форма навчання (І.І.Ільясов, В.Я.Ляудіс);
- вид навчальної діяльності (Т.А.Ільїна, Є.К.Борткевич);
- засіб організації та управління самостійною пізнавальною діяльністю (А.А.Аюрзанайн, М.Г.Гарунов, П.І.Підкасистий).

Остання точка зору на сьогодні найбільш поширена. Зокрема Н.В.Кузьміна відзначає, що сутність кожної форми навчання полягає в тому, що вона є засобом організації пізнавальної діяльності. На думку П.І.Підкасистого, який тривалий час працював над розробкою проблеми СРС, з одного боку, вона виступає як педагогічний засіб організації та управління самостійною діяльністю студентів у процесі навчання, з іншого – є специфічною формою навчального і наукового пізнання [5].

Комплексно до проблеми сутності СРС підійшли автори дидактичної моделі організації самостійної роботи студентів на основі інтенсифікації навчання: А.М.Алексюк, А.А.Аюрзанайн, П.І.Підкасистий, В.А.Козаков та ін. [1]:

- з позиції викладача самостійна робота визначається як засіб організації, педагогічного керівництва, управління навчально-виховною діяльністю [навчанням] студента, яку він здійснює в системі як аудиторних, так і позааудиторних занятт;
- з позиції студента – кожна, організована викладачем активна діяльність студента, спрямована на досягнення поставленої дидактичної мети у спеціально відведеній для цього часу;
- з позиції процесу управління – самостійна робота як засіб організації навчального процесу чи наукового пізнання студента виступає у двоєдиній меті: як об'єкт діяльності студента (тобто навчальне завдання, яке він повинен викопати) та як форма прояву ним певного способу діяльності по виконанню відповідного навчального завдання з метою отримання нових знань або засвоєння та упорядкування вже наявних знань.

Розкриваючи сутність СРС як дидактичної категорії, автори розуміють її як різноманітність типів навчальних, виробничих, дослідницьких завдань, що виконують студенти під керівництвом викладача або самостійно з метою засвоєння знань, набуття вмінь і навичок, досвіду творчої діяльності та відрізювання системи поведінки, підкреслюючи, що у такому розумінні самостійну роботу слід розглядати ще як специфічну дидактичну форму індивідуального або колективного навчання.

Розглядаючи СРС як вид пізнавальної діяльності, автори відзначають, що в цьому випадку вона являє собою вже не педагогічне, а гносеологічне явище і виступає як специфічна форма навчального пізнання, внутрішнім змістом якого є самостійна побудова способу досягнення поставленої мети.

Останнім часом сформувалось уявлення, що сутність поняття СРС необхідно розглядати у зв'язку з сутністю пізнання у навчальному процесі, з двома функціями пізнання: відображенням і перетворенням дійсності. Відповідно до цього у навчанні розрізняють відтворючу (репродуктивну) та перетворючу (продуктивну) діяльності. Розробка цих видів навчальної діяльності привела до розуміння, що самостійність як характеристика

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

діяльності та самостійна робота як форма її прояву пов’язані зі способом і особливостями реалізації цих видів діяльності у навчальному процесі.

СРС повинна забезпечити послідовний перехід від навчальних форм оволодіння професією до самостійного виконання майбутньої професійної діяльності, від виконання навчально-дослідницької роботи до самостійного наукового дослідження.

Сутність СРС проявляється в активному ставленні до її мети. В одних випадках мета усвідомлюється і „привласнюється” студентом, що є необхідним, тому що у меті проектиуються очікувані результати. В других – студент приєднується до визначення мети на основі аналізу конкретної ситуації. У третіх – він самостійно визначає мету та відповідно до неї регулює свою діяльність. Головне при виконанні самостійної роботи полягає у тому, що мета діяльності студента включає в себе одночасно і функцію управління цією діяльністю.

Дидактична сутність СРС, її структура з одного боку зумовлена самостійною навчальною діяльністю. З іншого – вона є особливою системою умов навчання, яка організовується викладачем і є одним із важливих аспектів його діяльності. Тому в загальному, як зазначає В.Я.Лядус, структуру СРС можна представити як тодіжну до будь-якої педагогічної системи, що включає цілі навчання, зміст освіти, процес навчання та ін.

Аналогічної думки дотримується А.А.Аюрзанайн, який підкреслює особливу важливість організації професійно-спрямованої СРС. Під нею він розуміє систему, складовими якої є викладач, студенти, інформація та засоби навчання, у рамках якої відбуваються певні організаційні заходи для досягнення поставлених цілей навчання. Розуміння організації СРС як системи залежить від цільової настанови викладача як дослідника та рівня її розгляду. Цільова настанова полягає у тому, щоб розглядати організацію СРС як функціонуючу систему, що реалізовує професійно-спрямоване навчання в системі аудиторних і позааудиторних занять студентів та прагне досягнути належного рівня професійної підготовки. Рівень її розгляду визначає, що вважати системою у кожному конкретному випадку. У нашому дослідженні це рівень конкретної студентської навчальної групи або факультету фізичного виховання, які розглядаються з двох точок зору: з одного боку – як елемент вищого порядку (університет, суспільство), з іншого – як система, у якій елементи тісно пов’язані між собою через різні види діяльності.

Специфіка розгляду організації СРС як функціонуючої системи виражається у тому, що процеси організаційної навчальної діяльності викладача і самостійної навчальної діяльності студентів розглядаються, перш за все, з позиції вимог підготовки майбутнього фахівця.

У структурі самостійної роботи студентів факультетів фізичного виховання Т.Г.Овчаренко, Р.А.Белов, Т.Т.Ротерс [4] виділяють такі її основні елементи:

- 1) постановку мети та проблемних завдань;
- 2) визначення об’єкта діяльності;
- 3) вибір засобів пізнавальної діяльності;
- 4) вирішення проблемного завдання;
- 5) перевірку правильності вирішення завдання.

Розглядаючи представлені елементи та їх взаємозв’язок, автори відзначають, що за таких умов самостійна робота дозволяє застосовувати вже набуті знання, міцно й глибоко закріплювати їх у практичній діяльності, а також формувати важливі вміння, що складають основу самостійної діяльності і характеризують педагогічну майстерність майбутніх фахівців.

Крім системного підходу, сутність СРС можна розглядати з позицій діяльнісного підходу.

Діяльність відзначається активною взаємодією людини з довкіллям, у якому вона досягає свідомо поставленої мети. Будь-яка творча діяльність кожного фахівця, а особливо в галузі фізичної культури та спорту, є проявом самостійності. У діяльнішому підході самостійність виступає не стільки засобом досягнення мети, скільки рисою особистості. Це особливо підкреслюється у дослідженні В.А.Козакова. Оскільки самостійність є рисою особистості, а особистість формується у діяльності, автор допускає, що для розвитку самостійності необхідно створити адекватні умови діяльності [2]. Він визначає СРС як специфічну форму навчальної діяльності. Її специфічність полягає у тому, що СРС притаманна двоєдина мета: формування самостійності студента (спеціальна мета навчання) та

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

розвиток здібностей, засвоєння знань, формування вмінь і навичок студента (основна мета навчання).

Відповідно до цього П.А.Юцявічене вважає, що самостійність – це здатність людини ефективно виконувати на визначеному рівні дію чи комплекс дій без будь-якої сторонньої допомоги, керуючись лише власним досвідом [7]. При цьому дослідниця виділяє два її види: змістову та організаційну. Під змістовою самостійністю П.А.Юцявічене розуміє здатність людини приймати правильне рішення без сторонньої допомоги, а організаційна самостійність – це уміння людини організовувати свою самостійну роботу для реалізації цього рішення.

Н.А.Демент'єва вказує, що самостійність виражається в умінні без будь-якої допомоги мислити, діяти, у спроможності орієнтуватись у нових ситуаціях, самому бачити проблему, знаходити шляхи її розв'язання. Основними ознаками самостійності, на думку автора, є: володіння доцільними методами і прийомами роботи, уміння планувати та організовувати свою діяльність, уміння власними силами долати труднощі, здатність до самоконтролю на всіх етапах діяльності.

Стосовно самостійності у набутті знань А.М.Алексюк наголошує, що у даному випадку вона передбачає оволодіння складними вміннями і навичками бачити зміст та мету роботи, організовувати власну самоосвіту, вміння по-новому підходити до питань, які вирішуються, пізнавальну і розумову активність й самостійність, здатність до творчості.

У психологічних дослідженнях даній проблемі приділяли увагу Г.Г.Голубев, В.М.Мельников, К.К.Платонов, С.Л.Рубінштейн, Л.Т.Ямпольський та ін. Зокрема К.К.Платонов вважає, що самостійність – це спроможність систематизувати, планувати та регулювати свою діяльність без безпосереднього постійного керівництва і практичної допомоги з боку керівника [6]. У самостійності, як зазначив С.Л.Рубінштейн, проявляється свідома мотивація дій та їх обґрунтування, унезалежнення особистості від сторонніх впливів, намагання і спроможність діяти відповідно до власних переконань. Вказуючи на особливості особистості з високим рівнем самостійності, В.М.Мельников і Л.Т.Ямпольський відзначають, що такі особи незалежні, за власною ініціативою не шукають контакту з оточуючими, прагнуть робити все самі: приймати рішення, домагатись їх виконання, нести відповідальність; здатні пожертвувати будь-якими зручностями для збереження своєї незалежності [3].

Аналіз літературних джерел показав, що у дидактичному розумінні самостійність розглядається як система навичок свідомої самоорганізації. У вищій школі вона виступає як досягнення студентом такого рівня саморегуляції навчальної та інших форм діяльності та відносин у процесі засвоєння знань, який забезпечує розвиток рис характеру і переконань. У навчальній діяльності самостійність не обмежується лише простим запам'ятовуванням основних положень, законів, фактів. Знання, отримані таким чином, формальні, малорухомі, вони швидко амортизуються. Необхідна самостійність мислення, самостійність дій. А для цього потрібно шукати інформацію, аналізувати та узагальнювати її, виділяти головне, приймати програми дій, переносити знання у нові умови їх застосування тощо. Звідси самостійна навчальна діяльність характеризується не тільки набутими знаннями, але й способами їх отримання та використання.

Висновки. У вищих навчальних закладах розвиток особистості майбутнього педагога вимагає особливої уваги, оскільки поряд з практичною важливістю СРС має велике виховне значення: вона формує самостійність не тільки як сукупність певних умінь і навичок, а й як рису характеру, що відіграє власну роль у структурі особистості сучасного фахівця вищої кваліфікації.

Ми виходимо з того, що стрижнем самостійної роботи студента є наявність пізнавальної задачі та способу її розв'язання без прямої допомоги з боку викладача або з мінімальним його вручанням. При цьому самостійна діяльність студента завжди спрямована на переход від способу відтворення до принципово іншого – творчого вирішення задач.

Вищезазначене підкреслює необхідність переорієнтації професійних обов'язків викладачів від передачі знань студентам до управління їх навчанням.

Перспективи подальшого дослідження можуть бути пов'язані з виявленням умов, що забезпечують цілеспрямований „перехід” самостійної роботи у самоосвіту, самовиховання як основи становлення професійної майстерності фахівця фізичної культури та спорту; з

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

вивченням питань активізації і стимулювання самостійної роботи як засобу професійної підготовки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексюк А.М., Аюрзанайн А.А., Підкасистий П.І., Козаков В.А. та ін. Організація самостійної роботи студентів в умовах інтенсифікації навчання: Навч. посібник. – К.: ІСДО, 1993. – 336 с.
2. Козаков В.А. Самостоятельная работа студентов и её информационно-методическое обеспечение: Учеб. пособие. – К.: Выща школа, 1990. – 248 с.
3. Мельников В.М., Ямпольский Л.Т. Введение в экспериментальную психологию личности: Учеб. пособие. – М.: Просвещение, 1985. – 319 с.
4. Овчаренко Т.Г., Белов Р.А., Роттерс Т.Т. Организация самостоятельной работы студентов при изучении курса теории и методики физического воспитания: Метод. рекомендации. – К.: РУМК, 1990. – 56 с.
5. Підкасистий П.І. Сущность самостоятельной работы студентов и психолого-дидактические основы її класифікации // Проблемы активизации самостоятельной работы студентов. – Пермь: Изд-во Пермского университета, 1979. – С. 23-34.
6. Платонов К.К., Голубев Г.Г. Психология: Учеб. пособие. – М.: Высшая школа, 1977. – 247 с.
7. Юцявичене П.А. Теория и практика модульного обучения. – Каунас: Шнеса, 1989. – 272 с.

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ У ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Олег КРУГЛЯК

СТАН ПІДГОТОВЛЕНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Актуальність. На сучасному етапі розвитку нашої держави першочерговим завданням вищої педагогічної школи є підвищення якості підготовки фахівців – майбутніх учителів української національної школи, які повинні “не тільки володіти своїм предметом, а й уміти вільно орієнтуватися у відповідній галузі знань, здійснювати інтеграцію в рамках суміжних дисциплін ...”[4].

Проблемі підвищення якості підготовки вчителів у вищих педагогічних навчальних закладах присвятили свої дослідження А.М.Алексюк, О.А.Біда, Я.Болюбаш, С.У.Гончаренко, І.А.Зязюн, В.Г.Кремень, А.Ф.Линенко, С.О.Сисоєва, А.В.Степанюк, О.П.Пехота, М.М.Фіцула та інші.

Професійну підготовку фахівців у галузі фізичної культури досліджували науковці Г.Д.Бабушкін, В.Г.Григоренко, М.В.Кричфалущий, Г.В.Лошкін, В.І.Наумчук, Т.Г.Овчаренко, Б.В.Сермеєв, С.М.Філь, А.В.Цось, Б.М.Шиян, Ю.М.Шкребтій та інші вчені.

Н.В.Воскресенською, О.А.Бідою, О.А.Комар, Н.М.Мацкевич, О.А.Острянською, Л.С.Філатовою, О.Я.Савченко, Л.О.Хомич, І.Чорнобаєм виконані наукові дослідження в галузі підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Підготовка вчителів фізичної культури і початкових класів до реалізації міжпредметних зв'язків у процесі фізичного виховання учнів молодшого шкільного віку в нашій країні не вирчалася.

Метою нашого дослідження є вивчення стану підготовленості майбутніх учителів фізичної культури і початкових класів та викладачів педагогічних училищ (коледжів) до реалізації міжпредметних зв'язків у процесі фізичного виховання учнів молодшого шкільного віку.

Завдання дослідження: 1.Проаналізувати науково-літературні джерела з проблеми підготовки вчителів до реалізації міжпредметних зв'язків у процесі фізичного виховання.

2.Дослідити стан підготовленості майбутніх учителів фізичної культури і початкових класів та викладачів педагогічних училищ (коледжів) до реалізації міжпредметних зв'язків у процесі фізичного виховання учнів молодшого шкільного віку.

Методи дослідження: теоретичний аналіз науково-літературних джерел, опитування (анкетування).

Результати дослідження. Для вирішення *першого завдання* дослідження нами проаналізовано науково-методичну вітчизняну радянську і сучасну українську літературу.

Найбільший інтерес викликали у нас наукові дослідження, які присвячені:

а) підготовці вчителів до реалізації міжпредметних зв'язків у навчально-виховному процесі школярів;

б) підготовці майбутніх учителів фізичної культури і початкових класів до реалізації міжпредметних зв'язків у процесі фізичного виховання молодших школярів.

Науковці [3, 7, 10-14] надають важливого значення підготовці вчителя до реалізації міжпредметних зв'язків у навчально-виховному процесі школярів.

Зокрема, Н.А.Сорокін підкреслює, що майбутні вчителі повинні володіти міжпредметними зв'язками як умовою не тільки успішного вивчення програмового матеріалу, але й знати методику використання їх у шкільній практиці, у процесі своєї майбутньої діяльності з навчання і виховання учнів, формування їх наукового світогляду. Автор наголошує, що випускники педвузів не готові до реалізації міжпредметних зв'язків у школі, а також не володіють комплексом умінь і навичок реалізації цих зв'язків [11].

Майбутні вчителі не отримують необхідної підготовки до реалізації цілісного процесу – взаємозв'язку навчання і всіх видів виховання, а система педагогічного освіти спрямована на підготовку вчителя-предметника, твердять В.А.Сластьонін і А.І.Міщенко [10].

В.Г.Моторіна переконує, що майбутні вчителі повинні використовувати міжпредметні зв'язки не тільки для власної підготовки при вивчені програмного матеріалу, але й оволодіти методикою застосування зв'язків між навчальними предметами в шкільній практиці, у процесі навчання і виховання учнів [6].

На методичній підготовці вчителя до реалізації міжпредметних зв'язків у шкільному навчально-виховному процесі наголошує М.М.Фіцула [14].

Про підготовку вчителя на робочому місці, тобто у школі, до реалізації міжпредметних зв'язків вказують Б.Л.Тевлін [12] і С.Тройніцька [13]. У тогожних за змістом статтях, автори розглядають підготовку вчителя у школі на основі постійно діючого семінару-практикуму, методичного об'єднання вчителів, спеціальних засідань педагогічних рад.

Вагомий вклад у підготовку майбутнього вчителя початкових класів до здійснення інтегрованого навчання у початкових класах внесла О.А.Комар. Науковцем розроблена і впроваджена система підготовки вчителя початкових класів до інтегрованого навчання [3].

Дане дослідження є для нас теоретико-практичною базою для проведення власних досліджень з метою підготовки вчителя до реалізації міжпредметних зв'язків у процесі фізичного виховання учнів молодшого шкільногого віку.

Найбільших зусиль ми прикладали для пошуку наукових досліджень, які спрямовані на підготовку вчителя до реалізації міжпредметних зв'язків у процесі фізичного виховання школярів, у тому числі – молодших школярів.

Загалом, до невеликої кількості праць, що присвячені вивченню даної проблеми, ми проявили великий інтерес. Адже, ці праці слугували нам “відправною точкою” власних педагогічних досліджень.

Першу спробу підготовки студентів до реалізації міжпредметних зв'язків у процесі фізичного виховання, на нашу думку, зроблено І.П.Савінковим у кінці 60-х років минулого століття. Працюючи багато років у школі вчителем фізичної культури, анатомії і фізіології та одночасно методистом студентів факультету фізичного виховання педагогічного інституту, автор навчав майбутніх учителів фізичної культури реалізовувати міжпредметні зв'язки. Студенти на основі спостережень бачили переваги і можливості реалізації таких зв'язків на уроках фізичної культури [9].

Науковці А.А.Пашін і А.М.Можаров пропонують здійснювати міжпредметні зв'язки на уроках фізичної культури, у групі продовженого дня, при проведенні спортивних свят, використовуючи рухливі ігри та естафети. Під їхнім керівництвом, стверджують науковці, студенти педагогічного інституту під час проходження педагогічної практики в школі реалізовують міжпредметні зв'язки у процесі фізичного виховання молодших школярів [8].

С.А.Александров досліджував проведення уроків фізичної культури сюжетно-ігровим методом (три-казки), що побудовані на основі міжпредметних зв'язків, а також наголошує на підготовці вчителів фізичної культури і початкових класів до проведення таких уроків. Але система підготовки вчителів автором не визначена [1].

На нашу думку, М.А.Мілованов вперше досліджує підготовку педагога до реалізації зв'язків у процесі фізичного виховання молодших школярів. Підготовленість педагогів, на погляд дослідника, включає когнітивний компонент, до якого відносяться знання і мотивація до майбутньої діяльності та діяльнісний компонент, що включає наявність досвіду діяльності зі встановлення міжпредметних зв'язків. Основним засобом, запропонованим М.А.Міловановим у проведенному педагогічному експерименті, який забезпечує навчання основ фізичної культури молодших школярів на основі міжпредметних зв'язків, являється спецкурс, система педагогічних практик, курсові і дипломні роботи студентів. Дана технологія впроваджена автором на факультетах фізичної культури і початкового навчання педагогічного університету [5].

Дослідник міжпредметних зв'язків О.В.Міщенко теж стверджує, що підготовку фахівців до ефективної реалізації міжпредметних зв'язків фізичної культури з іншими предметами шкільної програми потрібно починати зі студентської лави [6].

Одним із перспективних шляхів інтеграції навчальних предметів фізичної культури і валеології, наголошує В.Білогур, слід вважати формування нової генерації викладачів, здатних залучати елементи валеологічних знань для формування фізично розвиненої особистості [2].

Таким чином, більшість опрацьованих нами наукових джерел присвячені реалізації і підготовці вчителів до впровадження міжпредметних зв'язків у навчально-виховному процесі школярів, тільки невелика кількість робіт розкриває реалізацію міжпредметних зв'язків у процесі фізичного виховання.

На жаль, жодна робота у нашій країні не присвячена підготовці майбутніх учителів фізичної культури і початкових класів до реалізації міжпредметних зв'язків у процесі фізичного виховання молодших школярів, хоча деякі науковці у своїх дослідженнях наголошують на цьому.

Для вирішення другого завдання – дослідження стану підготовленості майбутніх учителів фізичної культури і початкових класів та викладачів педагогічних училищ (коледжів) до реалізації міжпредметних зв'язків у процесі фізичного виховання учнів молодшого шкільного віку, нами проведено опитування у формі анонімного анкетування.

Для цього у кожне педагогічне училище (коледж), які готують учителів фізичної культури та початкових класів, поштою вислано 4 анкети для заповнення викладачами фізичного виховання та теорії і методики фізичного виховання. Одержано 88 заповнених анкет із 22 навчальних закладів усіх регіонів України.

Узагальнивши результати опитування респондентів, ми отримали інформацію про стан підготовленості майбутніх учителів фізичної культури і початкових класів та викладачів педагогічних училищ (коледжів) до реалізації міжпредметних зв'язків у процесі фізичного виховання учнів молодшого шкільного віку.

Відповіді викладачів педагогічних училищ (коледжів) на дев'ять питань анкети дали можливість виявити стан підготовленості студентів – майбутніх учителів фізичної культури та початкових класів до реалізації міжпредметних зв'язків у процесі фізичного виховання молодших школярів (таблиця 1).

Таблиця 1
Опитування викладачів про стан підготовленості студентів до реалізації міжпредметних зв'язків у процесі фізичного виховання молодших школярів

Питання анкети	Відповіді респондентів у %		
	так	ні	частково, інколи
Чи інформуєте Ви студентів про реалізацію міжпредметних зв'язків у процесі фізичного виховання учнів початкових класів при вивчені навчальної дисципліни “Фізичне виховання”?	33	24	43
Чи інформуєте Ви студентів про реалізацію міжпредметних зв'язків у процесі фізичного виховання учнів початкових класів при вивчені навчальної дисципліни “Теорія та методика фізичного виховання”?	34	32	32
Чи одержують студенти теоретичні знання і методичні вміння будувати урок фізичної культури (основ здоров'я і фізичної культури) використовуючи міжпредметні зв'язки?	27	40	33
Чи одержують студенти теоретичні знання і методичні вміння будувати позаурочні форми організації занять фізичними вправами із міжпредметними зв'язками?	16	47	37
Чи реалізовують студенти міжпредметні зв'язки на уроках фізичної культури (основ здоров'я і фізичної культури), перебуваючи на поурочній педагогічній практиці?	16	39	45
Чи реалізовують студенти міжпредметні зв'язки на уроках фізичної культури (основ здоров'я і фізичної культури), перебуваючи на переддипломній педагогічній практиці?	17	38	46

Продовження таблиці 1

Чи проводять студенти позаурочні заняття фізичними вправами із використанням міжпредметних зв'язків на поурочній педагогічній практиці?	22	32	46
Чи проводять студенти позаурочні заняття фізичними вправами із використанням міжпредметних зв'язків на переддипломній педагогічній практиці?	19	40	41
З якими труднощами на Вашу думку зустрічаються студенти при спробі реалізації міжпредметних зв'язків у процесі фізичного виховання учнів початкових класів?			Більше 50% респондентів наголошують про відсутність методичної літератури

Таким чином, тільки 23% респондентів (середнє арифметичне значення восьми відповідей ними “так”) вказує на те, що переважна більшість майбутніх учителів фізичної культури та початкових класів не підготовлені до реалізації міжпредметних зв'язків у процесі фізичного виховання молодших школярів.

Наступні питання анкети стосувалися дослідження стану підготовленості викладачів фізичного виховання та теорії і методики фізичного виховання педагогічних училищ (коледжів) до реалізації міжпредметних зв'язків у процесі фізичного виховання молодших школярів.

Опрацьовані результати двох питань анкети дали можливість виявити педагогічний стаж і професійну кваліфікацію респондентів (таблиця 2).

Таблиця 2

Склад опитуваних викладачів фізичного виховання та теорії та методики фізичного виховання педагогічних училищ (коледжів) України

Категорії опитуваних викладачів	Загальна кількість опитуваних	% від загальної кількості опитуваних
Педагогічний стаж:		
до 5 років	14	16
до 10 років	13	15
більше 10 років	61	69
Професійна кваліфікація:		
<i>викладач вищої категорії, з них:</i>	55	63
<i>викладач-методист</i>	14	16
<i>старший викладач;</i>	10	11
<i>викладач першої категорії</i>	18	20
<i>викладач другої категорії</i>	7	8
<i>викладач-спеціаліст</i>	8	9
Всього опитуваних викладачів	88	100

Дані опитування показують, що у переважної більшості викладачів фізичного виховання та теорії і методики фізичного виховання – вища категорія, що свідчить про високий рівень їх професійної кваліфікації.

На питання “Яке значення на Вашу думку має реалізація міжпредметних зв'язків у процесі фізичного виховання учнів початкових класів?” більшість респондентів (81%) визначили всі п'ять-шість запропонованих у анкеті відповідей. Це підтверджує розуміння викладачами значення реалізації міжпредметних зв'язків у процесі фізичного виховання молодших школярів.

На питання “Чи реалізовуєте Ви міжпредметні зв'язки на своїх дисциплінах?” ми отримали такі результати: 34% респондентів стверджують, що вони реалізовують міжпредметні зв'язки, 25% – не реалізовують, а більшість респондентів, а саме 41% – реалізовують міжпредметні зв'язки частково.

Відповідь на наступне питання анкети підтвердила, що проблема реалізації міжпредметних зв'язків у процесі фізичного виховання учнів початкових класів викликає інтерес у більшості респондентів (80%), хоча за підсумками результатів відповіді на питання, що стосувалося самоосвіти викладачів із проблеми реалізації міжпредметних зв'язків, викликає занепокоєння, що 50% респондентів займаються самоосвітою “інколи”, тобто час від часу.

На питання “Як Ви ставитися до ідеї підготовки майбутнього вчителя фізичної культури та початкових класів до реалізації міжпредметних зв'язків у процесі фізичного виховання?” – 91% респондентів відповіли позитивно. Це, на нашу думку, добрий показник для впровадження моделі підготовки майбутніх учителів фізичної культури і початкових класів до реалізації міжпредметних зв'язків у процесі фізичного виховання молодших школярів.

Тільки 22% респондентів дали позитивну відповідь на наступні питання, що стосувалися отриманих ними знань і методичних умінь реалізації міжпредметних зв'язків у процесі фізичного виховання під час навчання у вищому навчальному закладі або курсах підвищення кваліфікації. Це підтверджує дані літературних джерел, що проблема підготовки майбутніх учителів фізичної культури і початкових класів до реалізації міжпредметних зв'язків у процесі фізичного виховання ще не вивчалася.

На останнє питання, що стосувалося змін, які потрібно зробити для підготовки майбутніх учителів фізичної культури і початкових класів до реалізації міжпредметних зв'язків у процесі фізичного виховання, 90% респондентів наголошують на підготовці для студентів методичного посібника, 80% респондентів – організації теоретичної і методичної підготовки, 55% – проходження педагогічної практики у класах, де впроваджена дана технологія.

Висновки. 1. Аналіз науково-літературних джерел вказує, що інтерес учених спрямований на підготовку учителів різних предметів до реалізації міжпредметних зв'язків у навчально-виховному процесі школярів.

2. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури і початкових класів до реалізації міжпредметних зв'язків у процесі фізичного виховання молодших школярів у нашій країні не вивчалася. У зв'язку з цим назріла проблема розробки і впровадження у навчальний процес вищої школи моделі підготовки майбутніх учителів фізичної культури і початкових класів до реалізації міжпредметних зв'язків у процесі фізичного виховання.

3. Проведене дослідження дає підставу для висновку про незадовільний стан підготовленості майбутніх учителів фізичної культури і початкових класів до реалізації міжпредметних зв'язків у процесі фізичного виховання учнів молодшого шкільного віку.

4. Дослідження показало задовільний стан підготовленості викладачів педагогічних училищ (коледжів) до реалізації міжпредметних зв'язків у процесі фізичного виховання молодших школярів.

5. Для виявлення реального стану підготовленості майбутніх учителів фізичної культури і початкових класів до реалізації міжпредметних зв'язків у процесі фізичного виховання потрібні додаткові дослідження, а саме – анкетування майбутніх учителів фізичної культури та початкових класів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Александров С.А. Сюжетное программирование учебного процесса на уроках физической культуры в начальных классах общеобразовательной школы. Автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.04 /Академия физического воспитания и спорта Республики Беларусь. – Минск, 1993. – 23 с.
2. Білогур В. Досвід інтеграції навчальних предметів “Фізична культура” і “Валеологія” шляхом освіти нової генерації фахівців //Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2001. – №4. – С.37-38.
3. Комар О.А. Формування у студентів умінь здійснювати інтеграцію змісту навчальних предметів в початковій школі: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Укр. держ. пед. унів. ім.М.П.Драгоманова – К., 1996. – 24 с.
4. Кремень В.Г. Освіта і наука України: шляхи модернізації (Факти, роздуми, перспективи). – К.: Грамота, 2003. – С.40.
5. Милованов М.А. Межпредметные связи в обучении основам физической культуры младших школьников: Автореф...дис. канд. пед. наук: 13.00.01/ Ярославский госуд. пед. унив. им. К.Д.Ушинского – Я., 1995. – 18 с.
6. Міщенко О.В. Реалізація міжпредметних зв'язків у фізичному вихованні молодших школярів: Дис... канд. наук з фіз. вих. і спорту: 24.00.02. – Львів, 2002. – С.153.

7. Моторіна В.Г. Міжпредметні зв'язки як головна умова професійної підготовки вчителя математики //Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Випуск 27. – Херсон: ХДПУ. – С.158-162.
8. Пащин А.А., Можаров А.М. Используя межпредметные связи // Физическая культура в школе. – 1989. – №12. – С.14-17.
9. Савинков И.П. Межпредметная... О связи физической культуры с анатомией и физиологией //Физическая культура в школе. – 1967. -№3. – С.28.
10. Сластенин В.А., Мищенко А.И. Профессионально-педагогическая подготовка современного учителя //Советская педагогика. – 1991. – №10. – С.79-84.
11. Сорокин Н.А. Межпредметные связи в профессионально-педагогической подготовке учителя. //Советская педагогика. – 1983. – №9. – С.73-78.
12. Тевлін Б.Л. Методика реалізації міжпредметних зв'язків у школі //Директор школи. – 1998. – №25(37). – С.4-5.
13. Тройницька С. Використання міжпредметних зв'язків у навчально-виховному процесі сучасної школи //Імідж сучасного педагога. – 2002. – №3(22). – С.43-47.
14. Фіцула М.М. Педагогіка. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2002. – С.85.

Андрій ОГНИСТИЙ
Малгожата СОБЕРА

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ «ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ» ПІД ПРИЗМОЮ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ У ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР

Актуальність: Соціально-економічні й політичні зміни, зміцнення державності України, неможливі без структурної реформи системи вищої освіти, спрямованої на забезпечення мобільності, працевлаштування та конкурентоспроможності фахівців [5].

Однією із передумов входження до єдиної Європейської зони вищої освіти є реалізація Україною ідей Болонського процесу [1].

Основою входження українських вузів у європейський освітній простір є розробка і долучення до системи перезарахування кредитів ECTS (Європейська кредитно-трансферна система) [3].

Вони відображають кількість роботи, якої вимагає кожен блок курсу відносно загальної кількості роботи, необхідної для завершення повного року академічного навчання у закладі, тобто лекції, практична робота, семінари, консультації, виробнича практика, самостійна робота – в бібліотеці чи вдома, екзамени, дипломний проект, кваліфікаційну роботу і виробничу практику чи інші види діяльності, пов'язані з оцінюванням. ECTS, таким чином, базується на повному навантаженні студента, а не обмежується лише аудиторними годинами [1,7,8].

По новому у світлі приєднання до Болонської конвенції розглядаються питання підготовки нової плейди вчителів, знання і уміння яких повинні забезпечити конкурентоспроможність освіти на світовому ринку освітніх послуг.

Аналіз наукових джерел виявив широкий інтерес зарубіжних та вітчизняних фахівців до означеній нами проблеми Barblan A., 1999 [9]; Haug Guy, 2000 [10]; Van der Vende M.K., 2000 [2]; Долженко О.В., 2000 [3]; Журавський В.С., Згуровський М.З., 2003 [1]; Кремень В.Г., 2003 [5]; Степко М.Ф., Болюбаш Я. Я., Шинкарук В. Д., Грубінко В. В., Бабін І. І., 2003 [1] і ін.

Не на останньому місті стоїть галузь фізичного виховання, яка повинна забезпечити відмінний рівень здоров'я, високу продуктивність та цілий спектр рекреаційних і реабілітаційних заходів щодо підростаючого покоління. На жаль ми не виявили публікацій, які пов'язані з місцем фізичного виховання у процесі інтеграції національної системи освіти у болонський процес, що і зумовило актуальність нашого дослідження.

Об'єктом дослідження є процес фізичного виховання студентів вищих навчальних закладів педагогічного профілю.

Предметом дослідження є розробка структури навчального курсу „фізичне виховання” для студентів (кваліфікаційний рівень – бакалавр) вищих навчальних закладів педагогічного профілю.

Перед собою ми ставили наступні **завдання**:

1. Описати навчальний курс „фізичне виховання” за вимогами болонської конвенції.

2. Виділити змістові модулі предмету „фізичне виховання” та розробити їх технологію оцінювання.

Основними методами дослідження виступали методи вивчення літературних джерел і документальних матеріалів та теоретичний аналіз і синтез.

1. Вивчення літературних джерел і документальних матеріалів.

У процесі використання даного методу була отримана інформація про стан питання, що розглядається. Особлива увага приділялася вивченню таких матеріалів: а) постанов, інструкцій і нормативних документів що стосуються проблеми інтеграції у єдиний європейський освітній простір; г) публікацій авторів, що стосуються проблеми вдосконалення процесу фізичного виховання студентів.

2. Теоретичний аналіз і синтез застосовувалися нами із метою вибору теми дослідження, визначення його концепції. За допомогою теоретичного аналізу і синтезу були розглянуті та класифіковані складові структури предмету „фізичне виховання”.

З переходом на нову систему підготовки фахівців перед кафедрами фізичного виховання педагогічних вузів постає нове завдання з модифікації навчальних програм до вимог, що висуваються Болонською конвенцією про загальний європейський освітній простір.

Першим кроком модифікації навчального процесу до європейських вимог є розробка загальної структури предмету.

ОПИС ПРЕДМЕТУ НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ

Предмет: „Фізичне виховання”

Курс: бакалаврська підготовка	Напрям, спеціальність, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчального курсу
Кількість кредитів, відповідних ECTS: 12 (один європейський кредит 36 год.) або 8 (один український кредит 54 год.) Модулів: 5 – аудиторна, індивідуальна, самостійна, наукова робота, інші види робіт. Змістових модулів: (7+1) теоретичний, методичний, відвідування занять, участь в змаганнях, фізкультурно-оздоровчі заняття, ведення паспорту здоров'я, самостійні заняття, індивідуальні навчально дослідні завдання (ІНДЗ). Змістові модулі розробляються в залежності від професійно-прикладної спрямованості спеціальності. Загальна кількість годин: 432 год. Тижневих годин: 4 год.	Шифр та назва напряму: 0101 „Педагогічна освіта” Шифр та назва спеціальності: 6.010100 Педагогіка і методика середньої освіти Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Обов'язковий курс. Рік підготовки: 1,2,3 Семестр: (1,2,3,4,5,6) Лекції (теоретична підготовка): 30 год. Семінари (теоретико-методична підготовка: 30 год. Практичні заняття: 156 год. Самостійна робота: 108 год. Індивідуальна робота: 108 год. (під керівництвом викладача) Вид контролю: залік 2,4,6 – семестри)

Весь курс складається із змістових модулів, які формують зміст навчальної програми з фізичного виховання.

Модуль I Аудиторна робота.

Під час аудиторних занять студенти отримують знання і уміння з основних розділів фізичного виховання.

Модуль II Індивідуальна робота.

Індивідуальна робота проводиться під керівництвом викладача з студентами, які мають низький чи нижче середнього рівень успішності. На цих заняття деталізується інформація про розділи, які вивчаються на основному аудиторному занятті. Студенти виконують індивідуальні навчально-дослідні завдання. Кращі студенти приймають участь у змаганнях як учасники чи судді.

Змістові модулі з предмету „фізичне виховання”

Модуль I	Аудиторна робота	$3M_{1a}$	Заняття з фізичного виховання (практичні, лекції, семінарські)
		$3M_{2a}$	Теоретичний (базовий) компонент з фізичного виховання
		$3M_{3a}$	Методичний (базовий) компонент з фізичного виховання
		$3M_{4a}$	Ведення паспорту здоров'я
		$3M_{5a}$	Фізична підготовленість
		$3M_{6a}$	Контрольні заходи (модульне тестування, проміжна атестація, залік)
Модуль II	Індивідуальна робота	$3M_{1i}$	Індивідуальні заняття з фізичного виховання в поза навчальний час
		$3M_{2i}$	Теоретичний (елективний) компонент з фізичного виховання
		$3M_{3i}$	Методичний (елективний) компонент з фізичного виховання
		$3M_{4i}$	Ведення паспорту здоров'я
		$3M_{5i}$	Участь у змаганнях
		$3M_{6i}$	Фізична підготовленість
		$3M_{7i}$	ІНДЗ
Модуль III	Самостійна робота	$3M_{1c}$	Самостійні заняття з фізичного виховання
		$3M_{2c}$	Теоретичний (базовий, елективний) компоненти з фізичного виховання (опрацювання додаткової літератури)
		$3M_{3c}$	Методичний (базовий, елективний) компоненти з фізичного виховання
		$3M_{4c}$	Ведення паспорту здоров'я
		$3M_{5c}$	Фізкультурно-оздоровчі заняття
Модуль IV	Наукова робота	$3M_{1n}$	Публікації з фізичного виховання і спорту
		$3M_{2n}$	Участь у конференціях
		$3M_{3n}$	Участь в олімпіадах з теорії і методики фізичного виховання
		$3M_{4n}$	Участь в інших конкурсах, отримання грантів тощо.
Модуль V		Інші види робіт	

Модуль III Самостійна робота.

Самостійна робота включає виконання студентами фізичних вправ самостійно, робота в інформаційній мережі, з літературою, участь у змаганнях за межами вузу, ведення паспорту здоров'я. Спеціально для полегшення навчання студентів нами розроблені інтерактивні курси, які поміщені в загально університетську мережу та доступні з будь якого університетського комп'ютера. Студенти, які мають змогу користуватись світовою мережею INTERNET, можуть так само скористатись даним методичним інтерактивним забезпеченням.

Модуль IV Наукова робота.

Наукова робота передбачає участь в конкурсах, конференціях з питань, що стосуються фізичного виховання.

Важливим моментом у впровадженні ідей болонського процесу є визначення єдиних вимог до оцінювання студентів. Більшість європейських країн учасниць болонського процесу мають різні системи оцінювання. Тому постає закономірне питання: як привести всі системи оцінок до єдиного спільногого знаменника. Європейським освітнім співтовариством

запропоновано визначити рівні успішності за допомогою літер. Тобто незалежно від бальної системи оцінки переводити у рівні відмінно, добре, задовільно і так далі у відповідні літерні символи. Такий підхід дасть змогу мобільності і зніме протиріччя в системах національних опціональних системах по відношенню до загальної європейської.

На кафедрі фізичного виховання розроблена стобальна система оцінки змістових модулів з фізичного виховання ішкала їх переведення у стандарт ECTS.

За шкалою ECTS	За національною шкалою	За шкалою навчального закладу
A	відмінно	90–100
BC	добре	75–89
DE	задовільно	60–74
FX	незадовільно з можливістю повторного складання	35–59
F	незадовільно з обов'язковим повторним курсом	1–34

Так як кількість показників у змістових модулях значно перевищує числове значення сто і модулі мають різну значимість нами введено поняття коефіцієнту значимості який відображає значимість окремих модулів у загальній системі оцінювання з фізичного виховання. Нижче ми приводимо зразок розрахунку оцінки змістового модуля на прикладі теоретичних знань з фізичної культури.

Формула 1. Оцінка змістового модуля

$$M \text{ (оцінка за окремий змістовий модуль)} = \frac{B \times 100\%}{B_{\max}}$$

B – сума отриманих студентом балів за показники модуля;

B_{max} – максимально-можлива сума балів за модуль.

Формула №2. Оцінка за окремий змістовий модуль з врахуванням коефіцієнту значимості

$$P = \frac{M \times A \text{ (показник значимості змістового модуля)}}{100\%}$$

P – оцінка за окремий змістовий модуль з врахуванням коефіцієнту значимості.

M – оцінка за окремий змістовий модуль

A – показник значимості змістового модуля

Наприклад, визначаючи оцінку за базовий рівень теоретичних знань з фізичної культури, студент дав відповідь на п'ять запитань і отримав в сумі 15 балів. Тобто, відповідно до формул №1, п'ятнадцять множимо на сто і ділимо на максимальну суму, яку можна отримати за компонент знання (у нашому випадку двадцять п'ять).

$$M \text{ (оцінка за знання з фізичної культури)} = \frac{15 \times 100\%}{25} = 60\%$$

Отже, базовий рівень сформованості знань з фізичної культури становить 60%.

Коефіцієнт значимості базових знань з фізичної культури, становить 10, тоді формула №2 буде мати наступний вигляд:

$$P \text{ (оцінка за знання з врахуванням коефіцієнту)} = \frac{60 \times 10}{100\%} = 6 \text{ балів}$$

Нами розроблені коефіцієнти значимості для всіх змістових модулів оцінки з фізичного виховання. В залежності від курсу навчання деякі з них змінюються.

Значимість змістових модулів (по курсах)

Курс	1	2	3
1. Теоретичний компонент (базовий)	10	10	10
1а. Теоретичний компонент (елективний)	5	5	5
2. Індивідуальні навчально-дослідні завдання	5	5	10
3. Відвідування занять	15	15	15
4. Методичний компонент	20	20	15
5. Участь у змаганнях	10	10	10
6. Загальнофізична підготовка	10	10	10
7. Ведення паспорту здоров'я	10	10	10
8. Фізкультурно оздоровчі заняття	5	5	5
9. Самостійні заняття	10	10	10

На основі запропонованої системи обрахунку нами на базі математичного редактора Microsoft Excel 8.0 for Windows розроблена програма оцінювання студентів, яка досить проста у користуванні. Викладачу лише залишається внести дані про студента, а комп'ютер сам проведе підрахунок. Ці дані можуть бути завантажені у загально університетську комп'ютерну мережу і кожний студент чи викладач буде бачити свій стан чи стан групи з фізичного виховання.

В подальшому планується розробити практичні та методичні рекомендації щодо покращення показників, які відстають із врахуванням специфіки навчання на різних факультетах.

Висновки: Узагальнюючи вище викладене ми можемо визначити, що:

1. Перехід національної освітньої системи на рейки європейської вимагає переосмислення ключових положень формування змісту навчальних предметів та технології їх оцінювання.

2. Фізичне виховання як навчальний предмет у своїй структурі повинен включати аудиторний модуль, модулі самостійної, індивідуальної та наукової робіт, які наповнюються змістовими модулями.

3. Технологія оцінки змістових модулів повинна враховувати значимість того чи іншого показника у загальній структурі модуля. Коефіцієнти значимості можуть змінюватись в залежності від завдань які вирішуються на курсах навчання.

ЛІТЕРАТУРА

- Болонський процес у фактах і документах (Сорбонна-Болонья-Саламанка-Прага-Берлін) / Упорядники: Степко М.Ф., Болюбаш Я.Я., Шинкарук В.Д., Грубінко В.В., Бабин І.І. – Тернопіль: Вид-во ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2003. – 56 с.
- Ван дер Венде М.К. Болонская декларация: расширение доступности и повышение конкурентоспособности высшего образования в Европе // Высшее образование в Европе. -2000. - № 3. -Том XXV.
- Долженко О.В. Сорбонская и Болонская декларации: Информация к размышлению... // Вестник высшей школы: Alma mater -2000. -№ 6.
- Журавський В.С., Згурівський М.З. Болонський процес: головні принципи входження в Європейський простір вищої освіти. – К.: ІВЦ «Видавництво «Політехніка», 2003. – 200 с.
- Кремень В.Г. Болонський процес: зближення, а не упідішка//Дзеркало тижня. № 48(473). -13-19 грудня 2003.
- Матеріали науково-практичного семінару «Кредитно-модульна система підготовки фахівців у контексті Болонської декларації». – Львів: Вид-во «Львівська політехніка», 21-23 листопада 2003. – 111 с.
- Реформа высшего образования в Нидерландах // Голландский институт в Санкт-Петербурге: <http://www.holinst.spb.ru>.
- Степко М.Ф., Болюбаш Я.Я., Шинкарук В.Д., Грубінко В.В., Бабин І.І. Болонський процес у фактах і документах. -Тернопіль: Вид-во ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2003. – 52 с.
- Barblan A. The Sorbonne Declaration – Follow-Up and Implications: A Personal View. – Geneva: AEU/CRE, 1999. {Сорбонська декларація – реалізація і значення: особистий погляд}.

10. Haug Guy. Trends and Issues in Learning Structures in Higher Education in Europe. – Bonn, HRK, 2000.
– 77 pp. {Перспективи і проблеми навчальних структур у вищій освіті Європи}.

Ольга БОГІНІЧ

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧОЇ РОБОТИ З ДОШКІЛЬНИКАМИ

Виходячи із концепції про безперервну освіту і випереджаючий характер освіти щодо розвитку суспільства, виникає потреба у підготовці фахівців нового покоління. Передбачити, які саме знання для фахівців будуть потрібні суспільству у майбутньому важко, тому актуальною стає підготовка такої особистості, яка буде мати безумовну перевагу у творчому й успішному вирішенні проблем, що виникають. Ось чому для системи вищої освіти пріоритетом стає підготовка фахівця, що базується на формуванні чітких світоглядних позицій, переконань, інтелектуальних здобутків, творчих здібностей, гнучкості відповідно до вимог, що висуваються суспільством на різних стадіях його розвитку [2,3,4].

Отже, виходячи із актуальності стану здоров'я підростаючого покоління, зростає необхідність дослідження фахової підготовки педагогів до здійснення фізкультурно-оздоровчої роботи з дітьми дошкільного віку в руслі оздоровчої парадигми.

Враховуючи викладене, **метою** нашого дослідження виступає теоретичний аналіз сучасних підходів до фахової підготовки педагога, визначення основних компонентів готовності та обґрунтування необхідності цілісної підготовки до фізкультурно-оздоровчої роботи з дошкільниками.

Майбутнє кожної країни, її політичний, економічний та культурний рівень залежать від того, наскільки вона піклується про здоров'я підростаючого покоління.

Проблема фахової підготовки майбутнього вихователя до роботи з фізичного виховання дошкільників не знайшла свого висвітлення у вітчизняних дослідженнях, на відміну від проведених наукових досліджень з проблем підготовки педагогів до здійснення валеологічного виховання дошкільників (Книш Т.В. і Нестеренко В.В.) та проблем підготовки вчителя з фізичної культури в школі (Балбенко С.Ю., Вільчковський Е.С., Дашилко М.Т., Зубанова Н.Ю., Шиян Б.М., Линенко А.Ф., Мацкевич Н.М., Ніфаки Я.М., Петунін О.В., Цось А.В.). У зазначених наукових дослідженнях розглядалися напрямки педагогічної діяльності, проблеми професійної підготовки та формування професійної майстерності вихователів ДНЗ в галузі валеології та вчителів фізичної культури.

Результати дослідження.

Загальновідомо, що підготовка майбутнього фахівця здійснюється в процесі отримання ним професійної освіти. У досліджені Марченко О.І.[15] ми знаходимо трактування поняття „**професійна освіта**” як *процес і результат* оволодіння певним рівнем знань та навичок діяльності певного фаху. Виходячи з цього визначення, цілком правомірним є визначення у педагогічній енциклопедії поняття „**професійної підготовки**”, що передбачає сукупність спеціальних знань, умінь та навичок, якостей, трудового досвіду і норм поведінки, що забезпечують можливість успішної діяльності в означеній професії. Узагальнюючим показником теоретичної та практичної фахової підготовки в процесі вузівського навчання, за твердженням багатьох дослідників, є **готовність** майбутнього педагога до професійної діяльності.

Соціально-економічні та суспільно-політичні фактори, що характерні для сучасного етапу, висувають принципово нові вимоги до педагогічних кадрів, де важливим завданням постає мобільність професійної підготовки педагогів, формування особистісних якостей, творче вирішення професійно-практичних проблем. Саме тому, професор Мороз О.Г., розглядаючи один із компонентів системи професійної підготовки, поняття **дидактична підготовка** педагога, як процес навчально-освітньої діяльності майбутнього учителя, результатом якої виступає здатність розв'язувати дидактичні завдання на основі системи знань, умінь і способів діяльності, наголошує на необхідності формування у студентів не лише системи знань, а й **способів самостійної пошуку і діяльності, творчого мислення**. За твердженням Бондаря В.І підготовка до професійної діяльності педагога передбачає оволодіння майбутніми фахівцями

основними компонентами професійної освіти: *інформаційним* (знання) і *діяльнісним* (уміння і навички). Основний акцент автор робить на професійно-практичне спрямування цієї підготовки, підвищення її ефективності полягає у технологічності навчального процесу, за рахунок оволодіння студентами теорією та технологією проектуючої діяльності, що є найбільш наближеною до реалій педагогічної дійсності.

Досліджуючи проблеми підготовки фахівця дошкільного профілю, Кузьміна Е.М., Боброва М.П. розглядають *дидактичну підготовку* як процес спрямований на формування *дидактичної культури фахівця*, що забезпечує його готовність до продуктивної взаємодії з дошкільниками. Структурними компонентами такої підготовки виступають *цільовий, змістовний, технологічний і результативний* [12, 1-2].

Більш узагальнене спрямування, проте у руслі сучасних вимог, означене поняття отримує у роботах з проблем підготовки фахівців фізичного виховання і спорту, яке розглядається як *процес*, що забезпечує такий рівень професіоналізму, завдяки якому фахівець стане конкурентоспроможним на ринках праці, буде спроможним ефективно працювати на різних ланках спортивного руху (Барабанов А.Г., Ващеба О.М., Сущенко Л.П., Петунін О.В., Приходько В.В., Шиян Б.М. тощо) [6, 28].

Досліджуючи проблеми професійної підготовки фахівців в галузі фізичної культури, науковці наголошують на важливості їх теоретико-методичної підготовки (Шиян Б.М.); формуванні адекватної самооцінки вчителів фізичної культури (Гречко А.С.); активізації пізнавальної діяльності студентів (Дятловська С.І.); формуванні професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя (Зубанова Н.Ю.); використанні диференційованого підходу у процесі професійної підготовки (Цось А.В.); активізації самостійної роботи студентів (Наумчук В.І.) тощо.

Результатом підготовки майбутнього фахівця у навчальному педагогічному закладі виступає формування готовності до виконання професійних функцій педагогічної діяльності. У дослідженнях Мороза О.Г. *дидактична готовність* майбутнього учителя визначається як *усвідомлення і психологічне сприйняття власного рівня підготовки* відповідно до професійних функцій педагогічної діяльності. Ми спостерігаємо виділення автором особистісного аспекту у фаховій підготовці, у зв'язку з чим зростає актуальність проблеми підготовки педагога, який здатний моделювати власну творчу діяльність та самостійно визначати індивідуальну трасекторію навчання [14, с.35]. У структурі готовності автор виділяє *психологічну* готовність, що включає потребу у педагогічній діяльності, усвідомлення відповідності особистісних якостей вимогам діяльності, мотивацію особистісних праґнень; *теоретичну* і *практичну* готовність, що включає, крім знань, умінь і навичок, світогляд і загальну культуру, педагогічні здібності і професійно-педагогічну спрямованість [9, 73]. Співзвучна з вченім позиція Волошенко О.В., яка визначає *готовність* (до педагогічної творчості) як *здатність до здійснення творчої педагогічної діяльності*, що зумовлена рівнем розвитку професійних і особистісних якостей. Структурними компонентами готовності дослідниця виділяє *теоретичний, практичний і особистісний* аспект [10, с.16-17]. Кузьміна Е.М. та Боброва М.П., крім когнітивного і діяльнісного аспектів, виділяють ще й креативний та творчо-вольовий аспект готовності фахівця до педагогічної діяльності. [12, с.7]

Визначення Бондарем В.І поняття *готовності* до різних видів діяльності, як *здатності* самостійно ставити мету, обирати способи її досягнення, тобто організовувати, виконувати, регулювати та оцінювати власну діяльність, на нашу думку, є цілком закономірним і достовірним твердженням, воно відповідає вимогам сучасності, що висуваються перед фахівцями різних сфер діяльності, в тому числі і педагогічної. Мобільність, професіоналізм, творчість і самодостатність майбутнього педагога залежать від двох факторів, виділених в результаті фундаментальних досліджень Бондаря В.І.: наявності і постійного оновлення знань, достатніх для творчого здійснення діяльності; безпосередньої залученості до діяльності, у процесі якої формуються професійні уміння і розвиваються потреби, інтереси і мотиви придання нових знань, способів діяльності, необхідних для підвищення якості практичних дій. Особливо значущості набуває твердження вченого, про взаємообумовленість даного процесу, адже якість діяльності залежить від наявних знань, а пошук нових знань зумовлюється цілями і завданнями професійної діяльності []. Результати теоретичного аналізу свідчать про праґнення дослідників проектувати готовність на майбутню продуктивну професійну діяльність, так

Добровольською Л.П., крім *психологічного* і *практичного* компонентів, визначається і готовність до *подальшого вдосконалення себе як фахівця*. Сластьонін В.О. показником ефективності підготовки фахівців визначав її відповідність розробленій професіограмі або моделі майбутнього фахівця. У схемі професійної готовності автор виділяє *психологічну, науково-теоретичну, практичну, психофізіологічну та фізичну* готовність [11.с.103]. Модель готовності до педагогічної діяльності розроблена Кузьміною Н.В., що включає комплекс знань, стимули і мотиви діяльності, спрямованість особистості педагога, педагогічні здібності, професійно-значущі якості. [13.с.11]. В роботах Заремби Л.В., Віленського М.Я. готовність розглядається як синтез структурних компонентів – *мотиваційного і виконаючого*, в дослідженні Нестеренко В.В. розглядається готовність як професійно-валеологічна компетентність, що передбачає оволодіння когнітивним та операційним компонентом.

Результати проведених наукових досліджень з проблем підготовки майбутніх педагогів свідчать, що якість підготовки педагога оцінюється вченими з різних аспектів. У дослідженнях Полякової Т.С., Карпової Г.А., Зеєр І.Ф. виділяються функції педагогічної діяльності, в результаті оволодіння якими оцінюється якість готовності майбутнього педагога. Гоноболін Ф.М., Грішин Е.О., Щербаков О.І., Цьось А.В., Наумчук В.І. якість підготовки визначають наявністю професійних навичок і вмінь відповідно до компонентів діяльності педагога. Досліджаючи проблеми підготовки до професійної діяльності вчителя з фізичної культури, на нашу думку, Петунін О.В. розробив об'єктивну структуру готовності до професійної діяльності, що включає наступні елементи: *мотиваційний, інформаційний (когнітивний), діяльнісний та технічний* (спеціфічний для фізичного виховання).

Здійснений аналіз науково-педагогічних досліджень переконує нас у багатоаспектності дослідження проблеми фахової підготовки майбутнього педагога, виділення різноманітних функцій педагогічної діяльності вчителя, структурних компонентів готовності, що ускладнює гарантованість ефективності фахової підготовки, тому залишаються актуальними питання підготовки майбутнього педагога і на сучасному етапі. У зв'язку з вимогами сьогодення до підготовки педагогічних кадрів, продовжується пошук основних напрямків, цілей, процесуальності та результативності цієї підготовки.

Важливим у вивчення питань професійної підготовки педагога є теоретико-методологічне дослідження педагогічного процесу як онтологічної системи у дослідженнях Кушніра В.А. Автор розглядає професійну підготовку вчителя як системне та полісистемне поняття, виділяючи *предметний, методичний, практичний та методологічний складники*.

Загальноприйнятим є твердження, що фахова підготовка вихователя до здійснення фізкультурно-оздоровчої роботи відбувається в процесі вивчення навчального курсу „Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку”. Впродовж багатьох років так і було, проте впродовж останніх десятиріч в низці педагогічних дисциплін виокремлюється інтегрований курс валеології, який містить в собі великий виховний потенціал. Відмінність цього навчального курсу полягає у його спрямуванні не лише на дісву підготовку до фізкультурно-оздоровчої роботи з дітьми, але й на усвідомлення студентами актуальності та цінності здоров'я, механізмів його збереження та примноження, формування основ культури фізичного здоров'я у дітей.

Професійна діяльність вихователя має багатоаспектний характер і тому цілком закономірно, що процес підготовки до виконання професійних обов'язків з фізичного та валеологічного виховання дошкільників має відбуватися цілісно. Навчальні дисципліни «Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку» та «Технологія валеологічної освіти дошкільників» – належать до циклу фахових дисциплін *оздоровчого спрямування*. Саме оздоровче спрямування майбутньої професійної діяльності передбачає здійснення інтегративної, комплексної фахової підготовки, на основі оволодіння змістовим та діяльнісним компонентом цих навчальних предметів. *Фізкультурно-оздоровча робота* в дошкільних навчальних закладах повинна бути націлена на пошук резервів повноцінного фізичного розвитку дітей та формування основ здорового способу життя. Фахова підготовка до здійснення дієвого впливу на збереження та зміцнення здоров'я дітей, їх фізичного розвитку відбувається саме на основі вивчення навчальної дисципліни “Теорія та методика фізичного виховання дітей дошкільного віку”. Метою цієї підготовки є засвоєння студентами основ професійної діяльності педагога в галузі фізичного виховання дошкільників, оволодіння

майбутніми педагогами системою знань в галузі теорії та методики фізичного виховання, практичними вміннями та навичками з організації і проведення активних форм роботи з фізичної культури.

Крім цього, майбутні фахівці з дошкільного виховання, в процесі вивчення навчального курсу “Теорія і технологія валеологічної освіти дітей дошкільного віку”, повинні оволодіти процесуально-операційним компонентом здійснення виховної роботи по збереженню, формуванню та зміцненню здоров'я дітей дошкільного віку, розуміти особливості здійснення виховного впливу на дітей з метою формування у них мотивацій оздоровчої поведінки. Педагог повинен свідомо обирати доцільні технології валеологічного виховання дітей задля формування у них системних уявлень про можливості власного організму і реалізації їх з метою збереження здоров'я, про залежність здоров'я від звичок, власної поведінки, способу життя, особливостей психічного та морального здоров'я. Тому підготовка фахівця до фізкультурно-оздоровчої роботи передбачає і оволодіння ним системою знань, умінь та навичок по здійсненню валеологічної освіти дошкільнят. Сутність даної підготовки полягає у формуванні цілісного оздоровчого світогляду, поглядів та переконань, набутті системи наукових знань та досягненні високого рівня усвідомленого розуміння до проблеми здоров'я, що забезпечує їх відповідальнє і діяльнісне ставлення до реалізації здоров'ятворчих завдань. Ця підготовка не може здійснюватися в рамках одного предмету і тому носить міждисциплінарний характер.

Аналіз наукових досліджень з питань підготовки педагогів до професійної діяльності переконливо свідчить про те, не всі проблеми підготовки отримали своє наукове обґрунтування. В умовах перебудови вищої школи пріоритетності набуває цілісність підготовки професіоналів – особистостей, які здатні виявляти гнучкість та творчо вирішувати освітні проблеми. На сучасному етапі актуалізуються проблеми підготовки майбутнього педагога, до яких належить формування цілісної особистості фахівця, відходу від накопичення знань, які можуть застаріти, до формування умінь самостійного пошуку, відбору та ефективного використання необхідної науково-педагогічної інформації, на основі активізації пізнавальної діяльності студентів, побудові педагогічного процесу на засадах партнерської, діалогічної взаємодії, забезпечення розвитку професійного мислення, рефлексії для прийняття оптимальних рішень.

Виникає необхідність у теоретичному обґрунтуванні та дослідженні методологічних основ фахової підготовки майбутніх вихователів до фізкультурно-оздоровчої роботи з дітьми, на основі пошуку ефективних напрямів удосконалення педагогічної освіти в цілому та складників фахової підготовки в процесі вивчення конкретних навчальних дисциплін. Потребує вивчення питання технологічного забезпечення реалізації моделі фахової підготовки до здійснення фізкультурно-оздоровчої роботи відповідно до галузевих стандартів вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Діденко В.Ф. Філософія: проблеми, категорії, теорії. – К.: Педагогіка, 1996. – 188 с.
2. Кремень В. Сучасна філософія освіти і педагогічна наука /Педагогіка і психологія професійної освіти. – К., 2002. – № 4.
3. Марчук Е.К. Україна: новая парадигма прогресса.: Пер. с укр. – К.: Аваллон, 2001. – 224 с.
4. Філософський енциклопедичний словник /За заг. редакцією Шинкарчука В.І. – К.: Абрис, 2002. – 742 с.
5. Сущенко Л.П. Професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту. – Запоріжжя, 2002. – 441 с.
6. Бондар В.І. Дидактика: ефективні технології навчання студентів. –К., 1996. -129 с.
7. Мороз А.Г. Формирование готовности к педагогической деятельности у будущих учителей //Психолого-педагогические основы совершенствования подготовки специалистов в университете: Сб. науч. трудов. – Днепропетровск, 1980. – С. 68-75.
8. Волошенко О.В. Формування готовності майбутнього вчителя до педагогічної творчості в умовах коледжу: Автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.04. –К., 2002. – 20с.
9. Сластьонин В.А. Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки. –М., 1976. – 160с.
10. Кузьмина Е.М., Боброва М.П. Модель дидактической подготовки педагогических кадров дошкольных учреждений в контексте профессиональной деятельности. http://www.informika.ru/windows/magaz/pedagog/pedagog_5/a08.html

11. Кузьмина Н.В. Способности, одаренность, талант учителя. (В помощь лектору). – Л., 1985. -54с.
12. Навчальний процес у вищій педагогічній школі. /за заг. ред. Мороза О.Г. – К., 2001. -337с.
13. Шиян Б.М. Теоретико-методичні основи підготовки вчителів фізичного виховання в педагогічних навчальних закладах: Автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.04 /Інститут педагогіки і психології професійної освіти. – К., 1997. -50с.

Галина ГЕНСЕРУК

СПЕЦКУРС «ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ» ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Рівень розвитку інформаційного простору впливає на економіку, ділову і суспільно-політичну активність громадян. Переход до інформаційного суспільства, в якому відкриваються великі можливості для розвитку людей, сприяє ефективнішому розв'язанню їх професійних, соціальних та побутових проблем.

Інформатизація суспільства не могла не торкнутися системи народної освіти, зокрема галузі фізичного виховання і спорту. Використання інформаційних технологій в даній галузі покращує навчальний процес, оптимізує діяльність вчителя, сприяє якісному засвоєнню матеріалу [2,3]. Застосування даних технологій підвищує ефективність аналітичної роботи за рахунок скорочення часу проведення аналізу, повнішого впливу факторів на результати діяльності, заміни наближених чи спрощених розрахунків точними обчислennями.

Використання комп’ютерів, засобів телекомунікацій, аудіовізуальних та мультимедіа-технологій, аналітичних технологій відкриває перед учителем фізичної культури широкі можливості і, водночас, ставить перед ним нові завдання. Ефективність застосування інформаційно-аналітичних технологій визначається відповідними знаннями та вміннями педагога.

Зважаючи на викладене, метою даного дослідження є визначення змісту підготовки майбутніх учителів фізичної культури до використання інформаційно-аналітичних технологій у процесі фізичного виховання школярів.

Результати дослідження. У пошуках шляхів підготовки студентів вищих навчальних закладів фізичного виховання і спорту до використання інформаційних технологій в майбутній педагогічній діяльності нами було розроблено дослідно-експериментальний варіант системи такої підготовки [1]. Важливою складовою даної системи є розроблена нами програма спецкурсу „Інформаційно-аналітичні технології у фізичному вихованні школярів”, в основу якого покладено особистісно-діяльнісний підхід до організації пізнавальної діяльності студентів. При розробці даної програми ми враховували такі педагогічні закономірності, які лежать в основі особистісно-діяльнісного підходу до формування готовності майбутнього вчителя фізичної культури використовувати інформаційно-аналітичні технології в процесі фізичного виховання школярів.

взаємозв’язок цілей, змісту і методів підготовки студентів до роботи в умовах інформатизації суспільства;

залежність якості психолого-педагогічних знань та вмінь з проблем використання інформаційно-аналітичних технологій від характеру діяльності студентів;

залежність змісту і методів підготовки до педагогічної діяльності в умовах інформатизації суспільства від індивідуальних особливостей студентів.

Програма даного спецкурсу складається з двох розділів. Перший з них розкриває форми і методи підготовки студентів до використання інформаційних технологій в процесі фізичного виховання школярів, а другий – аналітичних. Курс включає: лекції, практичні заняття в комп’ютерному класі, семінарські заняття, навчально-тренувальні ігри різних типів.

При розробці навчальної програми підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до використання інформаційно-аналітичних технологій ми ставили перед собою наступні завдання:

поглибити вивчення форм і методів використання інформаційно-аналітичних технологій; сформувати вміння використовувати інформаційно-аналітичні технології в процесі фізичного виховання школярів;

розвивати творчі здібності майбутніх учителів фізичної культури.

В даній статті ми представляємо перший розділ спецкурсу.

Таблиця 1

**Тематичний план першого розділу спецкурсу
“Інформаційно-аналітичні технології у фізичному вихованні школярів”**

№ З/П	Зміст програми	Форми і методи організації занять	Кількість годин
	Інформаційні технології в галузі фізичного виховання і спорту		
1.	Інформаційні технології в освіті: проблеми і перспективи. Предмет і завдання курсу.	лекція	2
2.	Сучасний стан та перспективи розвитку інформаційних технологій.	семінар	2
	Використання комп’ютерних програм в процесі фізичного виховання школярів		
3.	Поняття і дидактичні характеристики програмного забезпечення галузі фізичного виховання і спорту. Типи навчальних програм. Вимоги до програмного забезпечення.	лекція	2
4.	Програмні навчальні засоби. Аналіз навчальних програм галузі фізичного виховання і спорту.	практичне заняття	2
5.	Аналіз діагностуючих та контролюючих програм. Складання комп’ютерних тестів.	практичне заняття	2
	Аудіовізуальні та мультимедійні технології навчання у процесі фізичного виховання школярів		
6.	Поняття аудіовізуальних та мультимедійних технологій навчання, їх місце в навчальному процесі. Дидактичні проблеми використання цих технологій у процесі фізичного виховання школярів.	лекція	2
7.	Використання звукових технічних засобів, засобів статичної та динамічної проекції на уроці. Використання мультимедійного проектора.	практичне заняття	2
	Форми організації навчання при використанні ІТ як засобу навчання і розвитку школярів.		
8.	Психолого-педагогічні проблеми організації індивідуальної, групової і колективної діяльності учнів в умовах використання ІТ.	лекція	2
9.	Використання ІТ вчителем у процесі підготовки до уроку.	моделювання педагогічних ситуацій	2
10	Використання ІТ під час проведення уроку.	моделювання педагогічних ситуацій	2
11.	Використання ІТ в позаурочній навчально-пізнавальній діяльності.	моделювання педагогічних ситуацій	2

Продовження таблиці 1

12.	Складання сценарію проведення уроку з використанням ІТ. Проведення фрагментів уроку з використанням ІТ.	ділова гра	2
13.	Використання вчителем ІТ в навчально-дослідній роботі.	практичне заняття	2
	Використання електронних та інтерактивних комплексів у процесі фізичного виховання школярів		
14.	Ознайомлення та робота з електронними підручниками та інтерактивними курсами, розробленими в галузі фізичного виховання і спорту.	практичне заняття	2
15.	Методика створення електронних та інтерактивних комплексів.	практичне заняття	2
	Використання та педагогічні можливості мережі Інтернет в процесі фізичного виховання школярів		
16.	Ознайомлення з роботою в мережі. Пошук необхідної інформації: пошукові системи, українські та російські пошукові засоби.	лекція	2
17.	Пошук інформації за допомогою пошукових сайтів та відомих адрес сайтів. Знайомство з сайтами галузі фізичного виховання і спорту. Робота з електронними бібліотеками.	практичне заняття	2
18.	Спілкування, обмін інформацією з колегами за допомогою електронної пошти.	практичне заняття	2
	Всього:		36

Вивчення даного спецкурсу було організоване таким чином, щоб студенти отримували стійкі знання з питань застосування, при проведенні уроків загальних, методичних, організаційних, технічних та дидактичних принципів використання інформаційних технологій. Так, наприклад, у блокі питань, пов'язаних з використанням мережі Інтернет, робота студентів здійснювалася за схемою: лекція, практичне заняття в комп'ютерному класі (робота з окремими Web-сторінками та в мережі Інтернет, спілкування з колегами по електронній пошті), обговорення отриманої інформації з проблем використання мережі Інтернет в процесі фізичного виховання школярів.

Курс спирається на вже вивчені курси педагогіки та інформатики.

На основі знань, отриманих в процесі вивчення спецкурсу в студентів формувалися наступні вміння:

конструктивні – розробляти конспекти уроків з використанням навчальних, контролюючих, діагностуючих програм в системі діяльності „вчитель – комп’ютер – учень”; враховувати індивідуальні особливості учнів при навчанні з використанням інформаційних технологій; аналізувати зміст навчальних програм та окремих уроків і готовувати матеріали для складання сценаріїв комп’ютерних програм;

організаційні – керувати навчально-пізнавальною діяльністю школярів в умовах використання інформаційних технологій; організовувати індивідуальну, групову, колективну діяльність учнів при використанні вище згаданих технологій;

камунікативні – аналізувати ступінь доступності для учнів завдань, сформульованих в комп’ютерних програмах та комп’ютерних підручниках; оцінювати інтерес школярів до роботи з програмами з метою встановлення найбільш сприятливих взаємовідносин;

гностичні – оцінювати свою готовність до педагогічної діяльності в умовах використання інформаційних технологій; аналізувати урок, проведений з використанням таких технологій.

Даний спецкурс сприяє формуванню у майбутніх учителів фізичної культури необхідних знань та вмінь з питань використання інформаційних технологій у процесі підготовки і проведення уроків, відкриває перед ними реальну перспективу подальшого розвитку педагогічних умінь використовувати інформаційні технології в процесі фізичного виховання школярів.

Викладене дає підстави для таких **висновків**:

1. Стрімкий розвиток інформаційних технологій в галузі фізичного виховання і спорту зумовлює необхідність підготовки майбутніх учителів фізичної культури до використання таких технологій в педагогічній діяльності.

2. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до використання інформаційних технологій повинна здійснюватися у системі, важливою складовою якої є вивчення спецкурсу „Інформаційно-аналітичні технології у фізичному вихованні школярів”.

ЛІТЕРАТУРА

1. Генсерук Г. Підготовка майбутнього вчителя фізичної культури до використання інформаційних технологій у фізичному вихованні школярів в процесі викладання медико-біологічних дисциплін // Молода спортивна наука України: Збірник наукових праць. – Львів: ЛДІФК, 2004.– Вип.8, том 4. – С.80-83.
2. Наумова Н. І. Комп'ютерні технології у навчальному процесі з фізичного виховання у ВНЗ // Збірник тез наук.-практ. конф. „Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві”. – Рівне, 2000. – С.201-202.
3. Шандригось В. Комп'ютеризація праці вчителя фізичного виховання: Автограф. дис...канд. наук. з фіз. вих. і спорту. – Л., 2002. – 24 с.

Михайло МАРЦИНЮК

СТУПЕНЕВА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИХ КОМПЛЕКСАХ

Постановка проблеми, аналіз останніх досліджень і публікацій. Підготовка висококваліфікованих фахівців посідає особливе місце в системі фізичного виховання. Нові концептуальні підходи відображають позитивні зміни у розвитку вищої освіти: наявність різних соціально-економічних зasad функціонування навчальних закладів, орієнтацію державної політики на принципи гуманізації, демократизації, екологізації. Законами України „Про освіту” (1996р.), „Про загальну середню освіту” (1999р.) і „Про вищу освіту” (2003р.) та відповідними постановами Кабінету міністрів України передбачено ступеневу підготовку фахівців, створення навчально-наукових комплексів, забезпечення наступності у змісті та формах організації навчально-виховного процесу, впровадження гнучких форм управління та економічної самостійності навчальних закладів.

Подолання суперечностей між вимогами науково-технічного розвитку суспільства, потребами сучасного виробництва і традиційними системами підготовки фахівців у навчальних закладах різних рівнів акредитації зумовлює необхідність вдосконалення навчально-виховного процесу на основі системного підходу. Це вимагає також створення й обґрунтування діяльності навчальних закладів нового типу, цільові функції яких спрямовані на забезпечення допрофесійної, професійної та вищої освіти, а також додаткової освіти (підготовка, перепідготовка, підвищення кваліфікації). За цих умов особливого значення набуває вибір та структурування змісту навчання на кожному освітньо-кваліфікаційному рівні.

Викладене вище підтверджує актуальність проблеми і обумовило вибір теми дослідження.

Робота виконується згідно плану НДР Івано-Франківського коледжу фізичного виховання.

Об'єкт дослідження – підготовка фахівців у навчально-наукових комплексах.

Предмет дослідження – процес ступеневої підготовки молодших спеціалістів та бакалаврів в Івано-Франківському коледжі фізичного виховання в умовах Галицького навчально-наукового комплексу при Львівському державному інституті фізичної культури.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні концептуальних зasad ступеневої підготовки фахівців у навчально-наукових комплексах, визначені критеріїв функціонування ступенів, побудові моделі підготовки фахівців і виявленні організаційно-педагогічних умов її впровадження та розробці методичних рекомендації для викладачів і студентів.

Концептуальні ідеї. Ефективність ступеневої підготовки фахівців з фізичного виховання підвищуватиметься за таких умов: теоретичного обґрунтування, розробки та впровадження моделі ступеневої підготовки молодших спеціалістів та бакалаврів у навчально-науковому комплексах; виявленні організаційно-педагогічних умов реалізації моделі; організації навчально-виховного процесу за інтегрованими навчальними планами; забезпечення наступності між окремими ступенями вищої освіти відповідного профілю.

Об'ект, предмет, мета і гіпотеза зумовили **завдання** дослідження:

1. Проаналізувати стан ступеневої підготовки фахівців у навчально-наукових комплексах різного профілю.

2. Розробити концептуальні засади ступеневої підготовки фахівців у таких комплексах та визначити критерії функціонування ступенів професійної підготовки для фахівців з фізичного виховання і спорту.

3. Теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити модель ступеневої підготовки фахівців у навчально-науковому комплексі.

4. Виявити особливості розробки інтегрованих наскрізних навчальних планів та програм для підготовки молодших спеціалістів та бакалаврів у навчально-наукових комплексах.

5. Виявити організаційно-педагогічні умови ступеневої підготовки фахівців в цих комплексах.

6. Розробити методичні рекомендації для вищих навчальних закладів щодо ступеневої підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання та підготувати дидактичні матеріали для науково-методичного забезпечення їх ступеневої підготовки у навчально-науковому комплексі.

Аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури з проблеми дослідження свідчить, що незважаючи на вагомі результати досліджень, розробку і впровадження програм для підготовки фахівців різних освітньо-кваліфікаційних рівнів поза увагою дослідників залишилися важливі питання теоретичних та методичних основ ступеневої підготовки фахівців у навчально-наукових комплексах. Зазначимо, що це стосується і підготовки фахівців фізичного виховання і спорту.

Вивчення вітчизняних та зарубіжних літературних джерел, а також документів і матеріалів дало змогу простежити різні підходи до аналізу проблем неперервної освіти, інтегрування змісту загальної і вищої освіти, обґрунтування шляхів розв'язання освітньо-виховних завдань у системі неперервної освіти з урахуванням вітчизняних та світових тенденцій.

Система багаторівневої вищої освіти охоплює ряд важливих аспектів. Провідними ідеями неперервної багаторівневої вищої освіти (молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр) як дидактичної системи є соціально-економічна зумовленість; відповідність конкурентоздатних спеціалістів вимогам і умовам ринку праці, професіоналізації суспільства, періодизації навчання; розвиток професійної майстерності, сходження ступенями професійної кар'єри з урахуванням змісту освіти на всіх рівнях; багатопрофільність підготовки.[3]

На основі аналізу чинного законодавства, постанов Кабінету Міністрів України та нормативних документів Міністерства освіти і науки України, зокрема Положення про навчальний та навчально-наукові комплекси, затвердженого відповідно до статті 34 Закону України „Про освіту” розкрито мету, основні завдання та структуру комплексів, функції їх учасників, органів управління їх діяльністю. Розкрито можливості навчально-наукових комплексів у створенні умов для розвитку особистості, формування професійної культури майбутніх фахівців, підвищення ефективності навчально-виховного процесу на основі забезпечення всіх ступенів та рівнів цих комплексів на основі єдності їх цілей і принципів. [1]

Проаналізовано комплекс взаємопов’язаних психологічних, загально педагогічних, методичних, організаційних, кадрових та фінансових проблем, котрі зумовлюють необхідність здійснення навчального процесу в умовах комплексів на нових засадах, а також потреби налагодження постійної взаємодії з іншими закладами вищої та післядипломної освіти різними міністерствами та відомствами. Стереотипні підходи до побудови навчально-вихованого

процесу та психологічні бар'єри пов'язані з нерозумінням переваг ступеневої освіти у загальнодержавному масштабі, у неправильній оцінці її значення для входження України у світовий культурно-освітній простір. [5]

Результатами теоретичного вивчення досліджуваної проблеми обґрунтовано концептуальні засади ступеневої підготовки фахівців в умовах навчально-наукових комплексів, зокрема: суть ступеневої підготовки фахівців полягає у забезпеченні диференційованого (залежно від умов праці, змісту майбутньої професійної діяльності, кваліфікації, зміни виробничих функцій та індивідуальних можливостей особистості) та інтегрованого (координація цілей різних типів навчальних закладів, наукових установ, підприємств та організацій) підходу до формування системи освіти; ступенева підготовка фахівців передбачає формування принципово нового змісту освіти, визначення цілей кожного зі ступенів відповідно до цілей професійної підготовки; основні завдання ступеневої професійної підготовки полягають у формуванні професійних знань та умінь на базі системи фундаментальних знань та можливості адаптації випускників до майбутніх змін в суспільстві, економіці, науці та виробництві; провідною ідеєю ступеневої підготовки є організація навчання за висхідними ступенями, які відображають послідовні етапи навчання, причому, кожен наступний ступінь є логічним продовженням попереднього, що створює умови для подальшого навчання і розширення сфери застосування праці випускників. [2]

Доведено, що ступеневу підготовку фахівців з фізичного виховання доцільно здійснювати у навчально-наукових комплексах, які є системою органічно пов'язаних між собою навчальних закладів, наукових установ, виробничих підприємств та організацій, підпорядкованих спільній меті. Кількість ступенів у навчально-науковому комплексі залежить від складності та характеру професії, соціальних вимог та регіональних умов; кожен ступінь має конкретну мету та завдання і водночас є складовою частиною неперервної вищої освіти; на кожному ступені встановлюються різні терміни навчання залежно від складності професії, освіти, кваліфікації та соціального досвіду студентів. Ступенева підготовка фахівців зумовлює необхідність нових підходів до науково-методичного забезпечення навчального процесу.

Виходячи з концептуальних зasad ступеневої підготовки фахівців та названих вище критеріїв функціонування ступенів, визначалися характеристики ступенів, які містили такі параметри: місце ступеня (початковий, проміжний, кінцевий); мета навчання на даному ступені; на які попередні ступені спирається даний ступінь та які можливості створює його освоєння для подальшого навчання; можливі терміни навчання на даному ступені; вимоги до осіб, які приймаються на навчання на даному ступені; зміст навчання на даному ступені та його науково-методичне і матеріально-технічне забезпечення; освітньо-кваліфікаційний рівень, який забезпечується на даному ступені. [4]

Побудова моделі базується на таких підходах: неперервність професійної освіти як фундаментальний принцип її розвитку; інтегративність як всезагальний принцип розвитку суспільства, науки, виробництва, освіти, що забезпечує міждисциплінарну комплексність, узагальненість, ущільненість знань, доцільність методів та засобів пізнання, вивчення педагогічних явищ та процесів, новоутворень в освітніх структурах; диференційованість, багаторівневість, багатопрофільність, професійна спрямованість; ступнєвість, комплексність та соціальна зумовленість. [6] Основними функціями моделі є інформаційна, діагностична, орієнтаційна та прогностична. Модель ступеневої підготовки фахівців у навчально-наукових комплексах розглядається як відкрита система, тобто вона може оновлюватися, змінюватися.

Висновки. Нові соціально-економічні умови розвитку неперервної вищої освіти в Україні, інформаційно-технологічна революція, стрімке оновлення інформаційних технологій, швидке накопичення інформації, об'єктивні потреби перебудови економіки на основі запровадження новітніх інформаційних технологій зумовлюють необхідність творчого пошуку у підготовці фахівців з фізичного виховання, їх випереджувального навчання з урахуванням сучасних світових тенденцій та прогнозування.

Впровадження ідей неперервної освіти тісно пов'язане з формуванням системи ступеневої підготовки фахівців, яка здійснюється в умовах навчально-наукових комплексів. Винятково важливого значення набуває визначення цільової спрямованості на всіх ступенях освіти, забезпечення наступності між ними, здійснення професійної підготовки за наскрізними

навчальними планами та програмами, що позитивно впливає на формування професійно значущих якостей особистості майбутніх фахівців з фізичного виховання.

ЛІТЕРАТУРА

1. „Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту)”. Постанова Кабінету Міністрів України №65 від 20.01.1998 року.
2. Мамрич С.М. Підготовка фахівців у навчально-науково-виробничих комплексах: Методичні рекомендації. – Львів, ОНМЦ ПТО, 1996. – 24 с.
3. Мамрич С.М. Організаційно-педагогічні умови ступеневої підготовки електромеханіків ННВК: Методичний посібник. – Львів, ОНМЦ ПТО, 2000. – 48 с.
4. Трач В.М. Реалізація ступеневої системи освіти в галузі „фізичне виховання і спорт” (на прикладі діяльності ЛДФК) // Оптимізація процесу фізичного виховання в системі освіти. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції присвяченої 40-річчю факультету фізичного виховання ТДПУ. – Київ-Тернопіль, 1997. – 252-254 с.
5. Сучасні системи вищої освіти: порівняння для України / За заг.ред. В.Зубка. – Київ: Видавничий дім „Akademiia”, 1997. – 290 с.
6. Шутка Г.І. Реалізація стандартів вищої освіти в ступеневій підготовці фізкультурних кадрів // Збірник наукових статей в галузі фізичної культури та спорту. – Львів, 2002. – 90-91 с.

Сергій СОБКО

СУЧАСНИЙ СТАН ОСОБИСТІСНОЇ АКТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ПОЗНАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми.

Чинна система фізичного виховання в Україні, фізичної культури і спорту перебуває у кризовому стані і не може задовільнити потреб населення, що обумовлено певними об'єктивними і суб'єктивними факторами розвитку суспільства.

Удосконалення фізичного виховання в загальноосвітній і професійній школі неможливе без пошуку нових, ефективних шляхів оптимізації професійної підготовки фахівців фізичного виховання і спорту. Адже система становлення фахівця, за якою студент був об'єктом навчання у вузі, передбачала передачу йому готових “рецептів” розв’язання педагогічних завдань. У студента не було потреби у проявах різноманітних форм активності, творчому підході до вирішення тих чи інших завдань. Питання управління діяльністю студентів пов’язувалося, головним чином, із роллю викладача, в руках якого знаходилася організація навчання, корекція дій студентів у стилі авторитарного керівництва. За таких умов у майбутнього вчителя не було можливості досягнути належного рівня професіоналізму і, разом з тим, стати активною, творчою особистістю.

Тому сучасна ситуація потребує таких методів освіти, що будуть стимулювати прояви особистості активності студентів, поступовий перехід від формування себе усередині освіти до самоосвіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми активності особистості переконує нас у тому, що дослідження даного феномену (активності людини) є комплексною проблемою, поєднуючи філософський, педагогічний, психологічний доробок про активність, діяльність, самостійність (Анциферова Л.І., Алексеєва Л.Ф., Борищевський М.Й., Джидарьян І.А., Іванов В.П., Коган Л.Н., Леонтьєв А.Н. та ін.).

Серед психолого-педагогічних надбань з цієї проблеми – розкриття сутності та значення активності особистості, характеру різноманітних поєднань, сприятливих для розкриття і всебічного розвитку особистості (Абульханова-Славська К.А., Артем’єва Т.І., Безпалько В.П., Бех І.Д., Віленський М.Я., Крупнов А.І., Маслоу А., Петунін О.В., Радул В.В., Рубінштейн С.Л., Сафін В.Ф., Хайкін В.Л. та ін.).

Нам імпонує розуміння активності особистості Артем’євої Т.І., яка визначає її (активність) як міру зусиль, що застосовуються особистістю для реалізації значущих потенційних можливостей. Активність знаходить свій прояв, перш за все, в організації таких

життєвих умов, які будуть схиляти її до реалізації виокремлених потенційних можливостей і забезпечувати досягнення наміченої мети [1, с.172].

Наукові праці, що містять ідеї оптимізації процесу набуття необхідних професійних умінь, навичок, стимуловання пізнавальної діяльності, як однієї з головних форм особистісної активності, організації умов, що забезпечують також міцність засвоєння теоретичних знань, опосередковано чи безпосередньо відбивають проблемні аспекти позанавчальної діяльності майбутніх учителів фізичного виховання (Бердников І.Г., Віленський М.Я., Наумчук В.І., Чих О.Н. та ін.).

Завдання даної статті полягало у вивченні сучасного стану особистісної активності майбутніх учителів фізичного виховання у позанавчальній діяльності.

Для вирішення завдань нами було проведено дослідження (на основі соціологічної методики збору інформації) з березня по травень 2004р. на факультеті фізичного виховання Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (КДПУ). На цьому етапі дослідження брали участь 226 студентів I-IV курсів денної форми навчання.

Результати дослідження

Сучасний стан особистісної активності майбутніх учителів фізичного виховання можна оцінити рівнем її прояву.

Перший рівень активності (низький) містить малочисельні позитивні мотиви навчання і праці, переважно, мотиви уникнення незручностей, дискомфорту або вузькоособистісні бажання щодо свого місця у суспільстві; ситуативне й короткочасне усвідомлення мети засвоєння професії, оволодіння системою провідних знань на рівні уявлень і фактів, фрагментарно сформовані навчальні вміння, які діють лише при підтримці і допомозі викладача.

Другий рівень активності (середній) характеризується тим, що навчання і праця виступають як засіб досягнення особистого благополуччя (швидко отримати професію, самостійність, навчитися працювати). Усі позитивні мотиви пов'язані лише з результативною стороною процесу навчання, орієнтовані на успіх, досягнення результату, в цілому мотивація ще не зміцніла; володіння системою провідних знань тільки на рівні оперування поняттями, навчальні вміння сформовані на рівні самокерування діяльністю за алгоритмом.

Третій рівень активності (достатній) являє собою сформовану зміцнілу позитивну мотивацію навчання і праці. Студент володіє системою провідних знань на рівні оперування законами; самостійно виконує завдання, пов'язані зі застосуванням відомої інформації до умов нової ситуації.

Четвертий рівень активності (високий) – чітко виражені потреби, мотиви, інтереси й ціннісні орієнтації, проявляється спрямованість глибоко вивчити професію, усвідомлюється місце цілей у загальній системі життєво значущих цінностей. Студент здатен сам поставити мету навчання й обрати шлях до її досягнення, може коректувати або доповнювати цілі навчання, володіє системою провідних знань на рівні оперування теоріями, проявляє повну самостійність у навчальній діяльності: бачить проблему, формує задачу, намічає план дій, аналізує рішення [2].

Активність студентів є важливою рисою життєвої перспективи майбутніх учителів фізичного виховання. Ця проблема є особливо гострою на сучасному етапі розвитку професійної освіти.

Так, на питання “Чи важливо, на Ваш погляд, студентові сьогодення бути активною людиною” більше 90% респондентів вказали – “це необхідно, щоб вийти на певний життєвий рівень та щоб досягти поставленої мети”.

Аналізуючи сучасний стан особистісної активності студентів факультету фізичного виховання, можемо акцентувати увагу на деяких особливостях позитивного впливу в цьому напрямку окремих аспектів зростання позанавчальної діяльності студентів. Позанавчальну діяльність ми визначаємо як сукупність професійних норм, ідеалів, окремих результатів суспільного впливу, які є також свідомим, індивідуальним переопрацюванням об'єктивних впливів, запомнених через почуття та розум.

Положення важливості позанавчальної діяльності підтверджується результатами нашого дослідження. Так, для прояву особистісної активності саме позанавчальну діяльність обрали значна кількість (66%) студентів.

Позанавчальна діяльність майбутніх учителів фізичного виховання являє собою широкий спектр різноманітних форм щодо прояву особистісної активності. Важливими формами, на які вказали респонденти є: "заняття з ПСМ", "педагогічна практика в школі", "безпосередня участь у змаганнях з різних видів спорту; обслуговування змагань в якості організатора, судді" та "робота в літньому таборі відпочинку дітей" – відповідно 84,9; 69; 61,1; 51,3%.

Проте далеко не всі форми позанавчальної діяльності майбутніх учителів фізичного виховання є для них важливими. Так, близько 60% респондентів вказали, що "науково-дослідна робота студентів" не є важливою формою позанавчальної діяльності, що, на нашу думку, є недоліком роботи факультету у цьому напрямку і вимагає більшої уваги з боку професорсько-викладацького складу (табл. 1).

Таблиця 1
Форми позанавчальної діяльності майбутніх учителів фізичного виховання

№ з/п	Варіанти відповідей	Не важливо %	Важливо %
1	Заняття з ПСМ	15	84,9
2	Науково-дослідна робота студентів	59	39,8
3.	Безпосередня участь у змаганнях з різних видів спорту	25,2	61,1
4.	Обслуговування змагань з різних видів спорту в якості організатора, судді змагань	25	61,1
5	Педагогічна практика в школі	22,3	69
6	Робота в літньому таборі відпочинку дітей	29,8	51,3

Заслуговують на увагу відповіді студентів щодо змісту та організації вищеперечисленних форм позанавчальної діяльності, які є для них "важливими". Так, майже 70% респондентів вважають її корисною, біля 60% – цікавою, близько 40% – ефективною. Водночас, 2,6% студентів вказують, що позанавчальна діяльність на факультеті є невдалою, 1% опитаних характеризує її як марно згаданий час, а 11,5% не визначились із відповіддю.

Результати нашого дослідження дозволили отримати інформацію щодо рівнів прояву особистісної активності майбутніх учителів фізичного виховання у позанавчальній діяльності (рис 1). Так, більше 40% респондентів визначають рівень прояву особистісної активності як достатній, близько 40% студентів характеризують його як середній. Водночас, 15,9% респондентів визначають його як високий і лише 4,4% опитаних вважають низьким.

Рис.1. Рівні прояву особистісної активності майбутніх учителів фізичного виховання у позанавчальній діяльності (де 1 – низький; 2 – середній; 3 – достатній; 4 – високий)

Висновки:

1. Проведене нами дослідження дозволило отримати інформацію щодо важливості форм позанавчальної діяльності для студентів: визначити ефективність змісту та організації позанавчальної діяльності на факультеті фізичного виховання отримати інформацію, що характеризує рівні прояву особистісної активності майбутніми вчителями фізичного виховання.

2. Результати дослідження дозволили визначити сучасний стан особистісної активності майбутніх учителів фізичного виховання, виявiti недоліки роботи у даному напрямку.

3. Попередній експрес-аналіз отриманих даних вже сьогодні дозволяє внести корективи у навчально-виховний процес, а майбутнє системне виконання зразків дозволить визначити динаміку ставлення студентів до поставленої проблеми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артем'єва Т.І. Розвиток личності і її способностей // Проблемы психології личності. – М.: Наука, 1982. – С.172.
2. Кульпіна Л. С. Активизація учения: сущность и содержание // Педагогика. – 1994. – №1. – С. 7-11.

Людмила СУЩЕНКО
Микола МАЛІКОВ

ПРО ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ, СПРЯМОВАНІ НА ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ

Розбудова незалежної України, відродження української нації спонукали до нового бачення професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту, спрямування її на потреби людини й держави. Це вимагає нових підходів до розробки змісту, форм і методів професійної підготовки фахівців нової формациї, впровадження у навчально-виховний процес вищих навчальних закладів сучасних інформаційних технологій.

Концептуальні положення щодо змісту й організації професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту у вищих навчальних закладах базуються на засадах Конституції України, Законів України "Про освіту", "Про вищу освіту", Національної доктрини розвитку освіти, Болонської декларації (1999), Євросоюзу, рекомендаціях ЮНЕСКО, які наголошують на необхідності фундаменталізації, неперервності, диверсифікації й гнучкості, протності, доступності, відкритості, гуманістичної спрямованості фізкультурної освіти.

Актуальність і доцільність дослідження проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту в сучасних умовах зумовлені необхідністю подолання суперечностей, які виникають між: вимогами інформаційного суспільства до професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту і їх кваліфікацією відповідно до освітньо-кваліфікаційного рівня; процесами демократизації і гуманізації педагогічної науки і практики щодо забезпечення відповідної фізкультурної освіти і їх відображенням у професійній підготовці майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту; потребами педагогічної науки і практики в урахуванні становлення й розвитку вітчизняної системи професійної підготовки фахівців фізичного виховання та спорту, зарубіжного досвіду професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту й недостатнім їх осмисленням і узагальненням в педагогічній науці; масовістю підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту та індивідуально-творчим характером їх професійної діяльності; обсягом наукової інформації, отриманої за допомогою сучасних інформаційних і комунікаційних технологій, зокрема мережі Інтернет, і умовами для її застосування в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу.

Розв'язання суперечностей потребує переосмислення мети, змісту, функцій і завдань професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту у вищих навчальних закладах України відповідно до вимог особистісно орієнтованої парадигми освіти, необхідності забезпечення високої конкурентоспроможності викладача фізичного виховання, тренера з певного виду спорту.

Різні аспекти функціонування системи неперервної професійної освіти висвітлені в працях вітчизняних учених

Професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту вивчалася В.М.Арзютовим, О.М.Ващебою, Е.С.Вільчковським, М.С.Герциком, О.Ц.Демінським, В.І.Завацьким, Наукові записки. Серія: Педагогіка. – 2004. – №4.

О.С.Куцом, В.М.Платоновим Б.М.Шияном, Ю.М.Шкrebіем. Особливе місце належить роботам українських учених, у яких аналізувалася професійна підготовка майбутніх фахівців у контексті особистісно орієнтованої освіти (Г.О. Бапл, І.Д. Бех, С.І. Подмазін, В.В. Рибалка).

У зв'язку з цим, ми поставили собі за мету з'ясувати структуру педагогічних технологій, спрямованих на реалізацію особистісно орієнтованого підходу до професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту.

Інформаційно-технологічний виклик ХХІ століття об'єктивно зумовив необхідність широкого впровадження інноваційних підходів до змісту та організації навчання в умовах професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що успішність функціонування освітніх систем і їх розвиток значною мірою визначається двома провідними тенденціями – гуманізацією і технологізацією педагогічного процесу. Розробка і впровадження педагогічних технологій ґрунтуються на цілком певних концептуальних засадах щодо глибинної сутності навчального процесу. Тому кожна конкретна педагогічна технологія відображає конкретний концептуальний підхід в освіті. У досліджені нами використовується поняття "педагогічна технологія" у визначенні, яке подає С.О.Сисоєва [1, с. 30].

Вчена тлумачить *педагогічну технологію* як засіб реалізації мети, яку ставить перед собою педагог і яка завжди формується й розробляється згідно з певним концептуальним підходом, відображає певну систему педагогічних поглядів [1, с. 30]. Ми повністю поділяємо думку, що у загальному сенсі технологія – це розробка певної ідеї. Тому поняття технології навчально-виховного процесу справедливо розглядається, як зазначає В.Ф.Паламарчук, як моделювання його змісту, форм і методів згідно з поставленою метою. Аналіз педагогічної літератури свідчить, що педагогічна технологія відображає процес (засіб) реалізації педагогічного задуму, який виражається у функціонуванні створеної відповідно до певного концептуального підходу та адекватної до потреб і можливостей особистості і суспільства навчально-виховної системи соціалізації, особистісного і професійного розвитку і саморозвитку людини в освітній установі. Ми приєднуємося до думки, що педагогічна технологія визначає упорядковані професійні дії суб'єктів педагогічного процесу, які при оптимальності ресурсів і зусиль усіх учасників педагогічної взаємодії сприяють реалізації свідомо визначеної мети та забезпечують можливість відтворення процесу на рівні, який відповідає рівню педагогічної майстерності педагога [1, с. 30]. Щодо технологічності в освіті, то цікавою є думка С.О.Сисоєвої, що вона "перш за все відображає процес практичного втілення сучасних концептуальних підходів до навчання і виховання людини, які без "технологічної обробки" залишаються лише теоретичними гаслами" [1, с. 30]. Важливо підкреслити, що інноваційні технологічні підходи спрямовані на формування пріоритету інтересів і запитів особистості майбутнього фахівця фізичного виховання та спорту, врахування її своєрідностей і можливостей.

На нашу думку, до структури педагогічних технологій, спрямованих на реалізацію особистісно орієнтованого підходу до професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту входять: технології індивідуалізації та диференціації навчання, технології групової та колективної взаємодії, інформаційні технології, а також технології творчого розвитку особистості (схема 1).

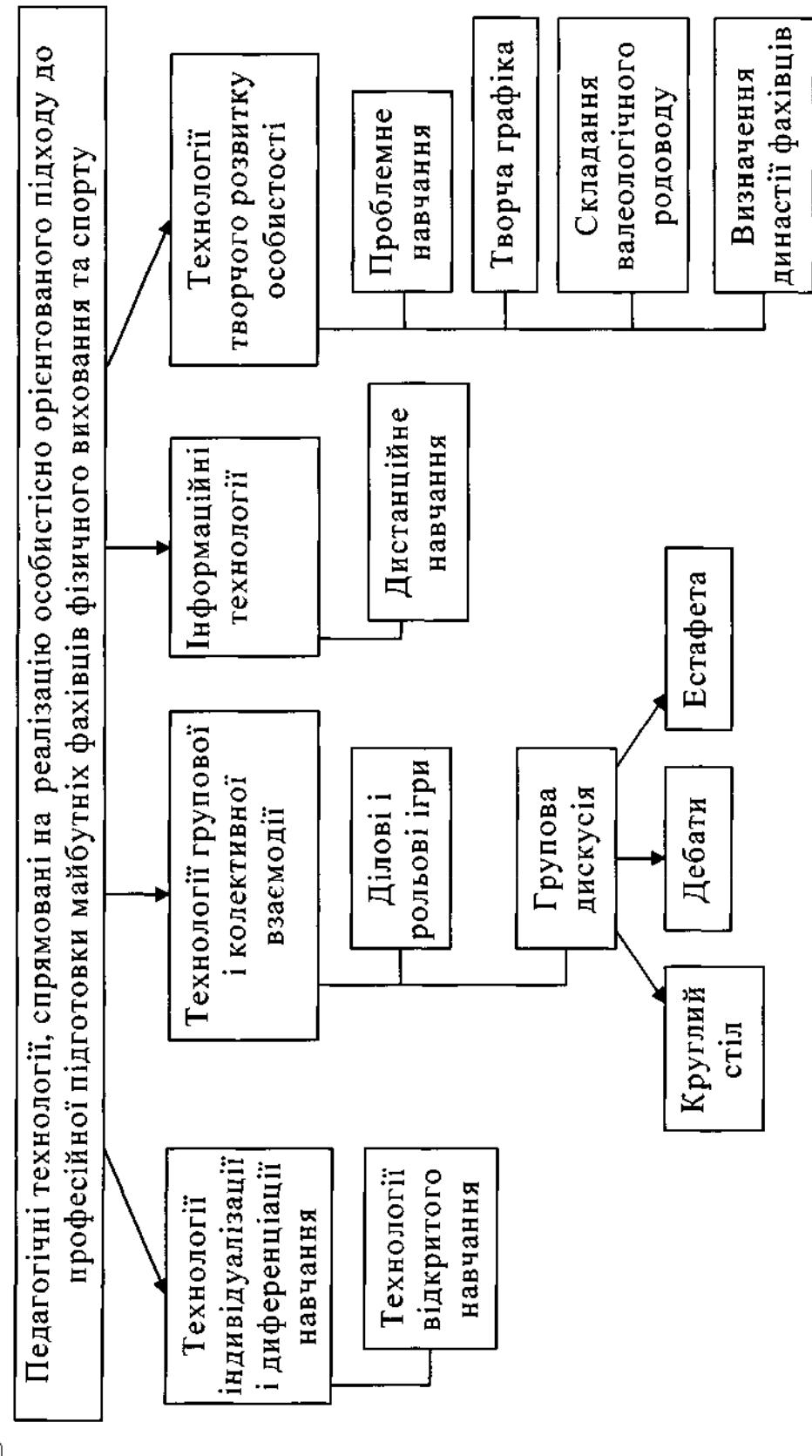

Схема 1. Структура педагогічних технологій, спрямованих на реалізацію особистісно орієнтованого підходу до професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту.

Аналіз педагогічної літератури свідчить, що у навчально-виховному процесі *технології творчого розвитку особистості* інтегруються в технології навчання й виховання, змішуючи акценти поставлених цілей, і значною мірою ефективність їх впровадження зумовлена підготовленістю викладачів до суб'єкт-суб'єктної взаємодії у педагогічному процесі. Значної уваги щодо розробки і впровадження педагогічних технологій у контексті гуманістичної

парадигми освіти потребують технології розвитку творчих якостей особистості, оскільки процес формування творчої особистості має свої особливості і закономірності. Саме це відкриває шлях до технологізації педагогічної творчості: створення технологій творчого розвитку суб'єктів педагогічної взаємодії як технологій кращого вибору й конструювання. Основою технології творчого розвитку особистості є проблемне навчання. Теоретичний аналіз літератури (Н.Н.Нікітіна, О.М.Железняков, М.А.Петухов) і власний досвід дозволив нам виділити *етапи побудови проблемного заняття*, які можуть бути такими: актуалізація опорних знань; аналіз проблемного завдання; виокремлення проблеми; визначення можливих припущенень; звуження поля пошуку; доказ робочих гіпотез; перевірка правильності вирішення завдання.

При вивченні дисципліни "Основи валеології" ми використовуємо завдання *творчої графіки*: складання "Ромашки", складання кросвордів, створення малюнків на тему "Антиреклама паління і вживання алкоголю". Розроблений також алгоритм визначення династій фахівців фізичного виховання та спорту. Мета: виявити членів династій фахівців фізичного виховання та спорту і їх вплив на формування професійного потенціалу студентів факультету фізичного виховання Запорізького державного університету. Алгоритм визначення династій фахівців фізичного виховання та спорту включає такі складові: прізвище, ім'я, по батькові членів династій фахівців фізичного виховання та спорту, який вищий навчальний заклад вони закінчили, ступінь родинності стосовно майбутнього фахівця, їхні побажання в професійному становленні студента. Так, Бабій Христина Іванівна, студентка II курсу факультету фізичного виховання Запорізького державного університету, пише, що її батько Бабій Іван Миколайович, випускник факультету фізичного виховання Запорізького державного університету, майстер спорту міжнародного класу, неодноразовий чемпіон України і копишицького СРСР з багатоборства, Срібний призер Кубка Європи з багатоборства, екс-рекордсмен світу з бігу з бар'єрами серед десятиборців, чемпіон Відкритої першості Болгарії з семиборства, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спорту Запорізького державного університету; її мати – Бабій Вікторія Григорівна, випускниця факультету фізичного виховання Запорізького державного університету, неодноразова чемпіонка першості України і копишицького СРСР з багатоборства, чемпіонка Спартакіади народів СРСР з багатоборства, викладач кафедри фізичного виховання Запорізького державного університету. Дорошенко Олександр Юрійович, студент IV курсу факультету фізичного виховання Запорізького державного університету, зазначає, що його брат Дорошенко Едуард Юрійович, випускник факультету фізичного виховання Запорізького державного університету, який він закінчив з відзнакою, дворазовий срібний призер чемпіонату України з міні-футболу серед команд першої ліги, кандидат в майстри спорту з міні-футболу, суддя з волейболу національної категорії, член виконкому федерації волейболу Запорізької області, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спортивних ігор Запорізького державного університету.

Таким чином, ми розглянули питання про педагогічні технології, спрямовані на особистісно орієнтований підхід до професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сисоєва С.О. Проблема підготовки вчителя до впровадження особистісно орієнтованих педагогічних технологій // Зб. наук. пр. – Миколаїв: Вид-во МФ НАУКМА. – 2001. – Т. 13: Педагогіка. – С. 26-32.
2. Нікітіна Н.Н., Железнякова О.М., Петухов М.А. Основи професіонально-педагогіческої діяльності. – М.: Мастерство, 2002. – 288с.

ВИВЧАЄМО ДОСВІД

Свген ПРИСТУПА

ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ГАЛУЗІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ В ЄВРОПІ

Головним фактором економічного і культурного розвитку суспільства 21 століття є широка мірою виступає система наукових знань, продуктувана і трансмітувана у структурі вищої школи (3, 2, 4, 5, 6).

Глобалізаційні процеси, характерною ознакою яких в останні роки виступає суттєве зростання глобальної економіки та глобального суспільства, поширення ринків збути, праці, з паралельним зростанням конкуренції, спричиняються до актуалізації проблеми мобільності висококваліфікованих кадрів, які володіють технологічними інноваціями. Поруч із зазначеним, важливу роль у адекватному розвитку глобального суспільства відіграє обмін науковими досягненнями (3, 4, 6). Наукові дослідження, а також їх головний продукт – знання завжди були важливим чинником, який спричиняється до розвитку співпраці між навчальними закладами у межах та поза межами конкретної країни. Останніми роками відносно новим явищем виступає співпраця (особливо міжнародна) у сфері підготовки висококваліфікованих кадрів з різних напрямків. Хоча багато фахівців підкреслює, що домінуючим пріоритетом для європейських університетів було і залишається збереження національної та регіональної ідентичності, впливи глобалізаційних змін на ринках праці та в структурі суспільств спричиняються до того, що багато інституцій вищої школи, стають міжнародними як за своїм змістом, так і за формою (3).

Необхідно зазначити, що в Європі зміни у зазначеному напрямку були стимульовані на наддержавному рівні (наприклад, в Європейському Союзі прийнято Сорбонську та Болонську декларації, в яких регулюються стратегічні завдання та способи координації співпраці у галузі вищої школи). У Сорбонській Декларації (25.05.1998 р.) підкреслюється центральна, домінуюча роль вищого навчального закладу у творенні європейських культурних вимірів, а також – створенні європейської мережі вищих навчальних закладів як головного способу підтримки мобільності фахівців та можливості влаштування їх на роботу. Метою Болонської Декларації (19.06.1999 р.) є реалізація ініціативи підвищення конкуренції у сфері підготовки фахівців вищої кваліфікації, для чого визначено завдання утворення мережі вищих навчальних закладів Європи. Напрямки спільної діяльності, зазначені у цих Деклараціях, є наслідком глобалізаційних процесів і викликані життєвою необхідністю реалізації спільної європейської політики у сфері підготовки висококваліфікованих кадрів та проведення спільних (комплексних) наукових досліджень. Однак, необхідно підкреслити, що інколи не зовсім аргументовано поряд із терміном “глобалізація”, застосовується поняття “інтернаціоналізація” (3, 4, 5). Поняття глобалізація у більшості випадків слід пов’язувати із зростанням глобальної економіки та глобального суспільства (5). На думку J. Knighta, інтернаціоналізація і глобалізація є різними явищами, хоча ці явища і мають певні спільні концепції (3). Глобалізацію слід трактувати як кatalізатор, в той час як інтернаціоналізація є реакцією відповідно на певні суспільні зміни. R. Scott підкреслює, що не всі інституції вищої школи є міжнародними, а в той же час – всі вони виступають об’єктами глобалізації (4). J. Knight дефініює інтернаціоналізацію вищої школи як ступінь впровадження до навчання, наукових досліджень та функціонування інституцій міжнародних елементів, наприклад, чинників інших культур, традицій, форм, способів та технологій. (3). Як вказується у багатьох наукових публікаціях, швидкі соціальні та економічні зміни, які здійснюються на глобальному рівні, зустрічаються зі станом неготовності суспільства, а зокрема – фахівців до ефективної діяльності у період таких суттєвих змін (4, 1, 3). Власне тому висококваліфіковані фахівці набувають вирішального значення у глобальному суспільстві. В той же час, способи, методи, зміст та структура підготовки кваліфікованих кадрів у вищій школі дуже швидко застарівають і не завжди встигають за глобальними змінами у структурі виробництва, культури та суспільства. Зазначені факти означають лише, що освіта, особливо освіта вища, є дуже

важливим фактором, який здатний адекватно впливати на розвиток як економіки, так і культури у спільному європейському просторі.

Головною функцією вищої школи є розвиток науки, або „обслуговування знань” в наступних аспектах: творення знання як головного продукту діяльності вищої школи, його збереженні та актуалізації, а також – передачі знання, або його впровадженню в практику (3, 4, 5). Функції вищої школи в науковій літературі розподіляються на загальні (підвищення рівня знань, формування системи цінностей, потреб і особистості студентів), спеціальні (забезпечення основи знань, необхідних для визначених спеціальностей) та академічні (підвищення рівня фахової підготовленості викладачів як продуcentів і кондукторів знань) (4, 5). В ході реалізації зазначених функцій вищої школи однією із найважливіших тенденцій, яка детермінує структуру вищої школи, є концепція про будову європейського суспільства, яке опирається на знаннях, діалозі порозуміння та співпраці (3, 4), що відображену у мегапроекті, метою якого є створення до 2010 року європейської сфери вищого шкільництва (The European Higher Education Area). Головним призначенням зазначененої спільноти вищого шкільництва в Європі є насамперед підвищення рівня знань, здатності до творення й адаптації нових технологій, оптимізація професійної мобільності людського потенціалу (5, 3). Європа знань (a Europe of Knowledge) щораз частіше вважається за найважливіший чинник економічного розвитку і необхідний фактор консолідації та збагачення європейської тоторожності, яка забезпечить мешканцям нашого континенту знання, уміння та навички, необхідні для життєдіяльності у 21 столітті. Адже першочергове значення освіти й едукаційної співпраці у сфері розвитку та зміцнення стабільних і демократичних суспільств є загальнознаною тезою (1, 5).

Конкретизація спільних заходів у галузі діяльності вищих шкіл Європи реалізована в Сорбонській, і, особливо – у Болонській Деклараціях, в яких окреслено завдання та способи спільної діяльності, а саме: створення умов для підвищення мобільності мешканців Європи, адаптація систем підготовки кадрів до вимог ринку праці, підвищення атракційності та конкурентоздатності вищих шкіл. Способами реалізації завдань Європейської сфери вищого шкільництва є: запровадження системи “легконастроїкованих” і порівнювальних ступенів (дипломів), впровадження двоступеневих навчальних планів (перший ступінь – навчання протягом 2-3 років з отриманням звання бакалавра, техніка, ліценціата залежно від країни, де реалізується навчання, а другий ступінь – навчання протягом 2-2,5 років з отриманням звання магістра, англійською мовою – undergraduate cycle + graduate cycle), запровадження пунктової (балльної) системи визначення досягнень студентів ECTS (European Credit Transfer System), усунення перешкод, які обмежують мобільність студентів та наукових працівників, співпраця у забезпеченні якості підготовки фахівців. Процеси глобалізації та інтеграції держав Європи спричиняються до поширення практики підготовки фахівців поза кордонами (transnational education, borderless education). Слід зазначити, що зацікавленість навчанням поза кордонами зростає завдяки діяльності Світової Організації Торгівлі, метою якої є не тільки подальша лібералізація торгівлі і послуг, а також заражування системи вищого шкільництва до елементів світового ринку послуг. Зазначена тенденція означає інтернаціоналізацію конкуренції на едукаційному ринку послуг. Власне, в таких умовах зростають зусилля освітніх і урядових інституцій у справі покращення якості підготовки фахівців, рівень якої може бути ностирифікований за допомогою акредитації, що є важливим етапом становлення цілісної та ефективної Європейської сфери вищого шкільництва.

Узагальнення наукових матеріалів та досвіду практики дозволяють виділити фактори, які спроможні впливати на становлення окремої освітянської інституції як міжнародного вищого навчального закладу:

- впровадження системи кредитових пунктів (ECTS) та академічне визнання дипломів, навчальних предметів, напрямків підготовки;
- реформування програм та навчальних планів підготовки фахівців;
- умови про співпрацю між вищими навчальними закладами зі спорідненими напрямками і профілями підготовки;
- міжнародна наукова співпраця;
- маркетинг міжнародного ринку праці і навчання поза кордонами;
- мобільність студентів та співпрацівників вищих навчальних закладів.

Необхідно підкреслити, що вищі навчальні заклади, які свідомо реалізують міжнародні завдання у своїй стратегічній політиці, як правило, є краще підготовленими до адекватних відповідей на глобалізаційні зміни та до конкуренції на ринку освітніх послуг (1, 2, 3, 4, 5).

Одним із важливих напрямків підвищення ефективності підготовки фахівців галузі фізичного виховання і спорту, а також якості наукових досліджень є міжнародна співпраця споріднених вищих навчальних закладів Європи. Єврокомісія підтримує таку співпрацю між навчальними закладами, визнаючи її пріоритетне значення для підвищення рівня підготовки фахівців. Для реалізації міжнародної співпраці в галузі освіти та науки в Європейському Союзі опрацьовано систему едукаційних програм під загальною назвою “Сократес”. Програма Сократес об’єднує своюю діяльністю дітей шкільного віку, молодь та дорослих. Головною метою цієї програми є розвиток почуття єдності серед мешканців європейських країн. Стосовно громадян Центральної та Східної Європи головним завданням програми є підтримка адаптаційних процесів до нових економічних, політичних та соціальних умов з перспективою формування нової об’єднаної Європи. У спільній програмі Сократес розрізняють наступні підпрограми: Еразмус – програма співпраці між вузами, суть якої полягає у підтримці виміни студентів та викладачів, дофінансуванні їх перебування у закордонних навчальних закладах, а також у регулюванні та уточненні системи зарахування певних періодів навчання за кордоном, спільному опрацюванню програм навчання, конструкуванні європейської мережі співпраці; Грюнтвіг – програма, яка реалізує систему освіти протягом цілого життя людини; Мінерва – програма, яка відповідає за промоцію і використання сучасних едукаційних технологій; Каменгус – програма, яка передбачає співпрацю на рівні дошкільних закладів та загальноосвітніх шкіл; Лінгва – програма, метою якої є промоція вивчення іноземних мов Євросоюзу; ОДЛ – програма, яка підтримує всі можливі способи дистанційного навчання; Еврідика – інформаційна система, яка надає дані про різні системи едукації, їх реформи та нові розв’язання у цій сфері; Аріон – система робочих візитів осіб, відповідальних за оцінку, керівництво та організацію едукації; Наріч – система національних осередків інформації, які займаються порівнянням підготовки кадрів та освітніх систем у Європі.

Партнерська співпраця в межах програми Еразмус у Вроцлавській Академії фізичного виховання, починаючи з 2002-2003 навчального року, реалізується з відповідними навчальними закладами європейських країн – Університетом Спорту в м. Кольн (Німеччина), Католицьким Університетом в м. Лев’ен (Бельгія) та ін. Поза тим, що можливості мобільності викладачів та студентів є дещо нижчими від вимог європейської політики, досвід, винесений з програми Сократес, виявився надзвичайно корисним.

Практично від 1997 року кожний вищий навчальний заклад, який виказав бажання участі у програмі Сократес, після подання необхідних документів, укладав угоду з Європейською комісією. Єврокомісія вимагає від вищого навчального закладу реалізації наступних кроків:

- проведення аналізу власної системи підготовки та скерування більшої уваги на спільність завдань, яких необхідно досягнути в об’єднаній Європі;
- зміцнення відповідальності навчального закладу за реалізацію поставлених глобальних завдань у сфері підготовки кадрів;
- формування і зміцнення стратегічного мислення у сферах точного визначення мети і завдань освітньої діяльності.

Європейський Союз та більшість західних партнерів свідомі тих труднощів, які існують у вищих навчальних закладах Центральної та Східної Європи. Тому не існує таких підходів, які б ставили за взірець західноєвропейські освітні інституції, оскільки таке моделювання, на думку спеціалістів, могло би призвести до втрати національної ідентичності та відріваності від реальних умов діяльності (3). Оптимальним варіантом європейської освітньої інтеграції вважається реальна оцінка як соціально-культурних, так і економічних умов регіону, держави, навчального закладу у поєднанні із стратегічними завданнями його розвитку. Роль, яку мають виконати вищі навчальні заклади Східної Європи у своїх державах в часі соціально-економічних реформ, є зовсім іншою, на відміну від освітніх інституцій Західної Європи (3). В системному документі “Європейський вимір інституціонального управління якістю” говориться про те, що не кожен вищий навчальний заклад мусить бути найбільшим чи найкращим, адже всі вони мають різні функції для реалізації (3). В той же час всі вищі навчальні заклади повинні прагнути до забезпечення високого рівня підготовленості своїх

випускників. У цьому відношенні заслуговує на увагу досвід реалізації системи Сократес – програми Європейського Союзу, метою якої є підтримка міжнародної співпраці у сфері мобільності підготовки кадрів. Важливу роль у цій ділянці освітньої роботи відіграє Європейська Система Кредитових Пунктів (ECTS), створена Єврокомісією. Система базується на кредитових пунктах, створених для підтримки мобільності студентів. Кредитові пункти служать для акумуляції і трансфера пунктів, отриманих за зарахування і встановлення кредитової “вартості” конкретних навчальних предметів, домовленість про умови перебування студентів на навчанні (терміни, кількість предметів, необхідних для отримання кредитових пунктів і т.д.). Наприклад, загальна кредитова “вартість” навчання на факультеті спортивних наук Кельнського спортивного університету (Німеччина) становить 240 пунктів, які студент повинен здобути протягом восьмисеместрового навчання (= 240 credits ECTS). Отже, на один семестр припадає приблизно 30 кредитових пунктів. Кредитова система передбачає, що кожен навчальний предмет має певну “кредитову вартість”, величина якої залежить від наступних чинників – важливості навчального предмету для даного напрямку підготовки, кількості годин, передбачених на предмет, а також форми реалізації предмету (лекції, семінарські і практичні заняття і т.д.), форми контролю за рівнем знань, умінь та навичок. Таким чином, кредитові пункти – це спосіб оцінювання (вимірювання) досягнень студента за визначений час (наприклад, семестр) і на визначеному рівні. Зазвичай, кредитові пункти студент здобуває у процесі реалізації модульної системи – окремого, логічно зв’язаного блоку навчання. Модульний блок є частиною модульної системи навчання, у якій програма розділена на рівномірні частини (сегменти). Важливою передумовою реалізації Європейської Системи Кредитових Пунктів є механізм академічного визнання (academic recognition) окремих курсів та навчальних предметів, а також дипломів між закордонними вищими навчальними закладами, які співпрацюють між собою. Багато вищих навчальних закладів, окрім кредитових пунктів, використовують для більш точного оцінювання досягнень студентів ще й систему офіційної реєстрації успішності (transcript). Після закінчення навчання і успішного складання заліків та екзаменів, а також отримання за виконану роботу певної кількості кредитових пунктів, цим студентам зараховується відповідний семестр, або навчальний (академічний) рік. Зазначена система підготовки дає змогу, окрім певної уніфікації напрямків підготовки у європейських вищих навчальних закладах, пришвидшити адаптацію майбутніх фахівців до глобальних умов сучасного суспільства. Слід зазначити, що головною рисою підготовки фахівців у галузі фізичного виховання і спорту у вищих школах Європи виступає надзвичайна різноманітність. Наприклад, підготовка фізіотерапевтів (фахівців фізичної реабілітації) у Бельгії та Голландії здійснюється протягом чотирьох років. При тому підготовка фізіотерапевтів у Голландії реалізується у межах медичної освіти. Випускники факультетів фізіотерапії в Шотландії та Ірландії після чотирьох років навчання отримують звання бакалавра, і лише після додаткових річних курсів навчання – отримують науковий титул магістра медичних наук (6). Аналогічна ситуація існує також і в інших напрямках підготовки фахівців галузі фізичного виховання і спорту (вчителі фізичного виховання, тренери, фахівці туризму та рекреації). Наприклад, підготовка фахівця кваліфікаційного рівня магістр з фізичного виховання в Україні та Польщі триває протягом п’яти років, а у Німеччині – чотири роки.

Саме тому головною метою функціонування кредитової системи є не уніфікація навчальних планів та програм підготовки, а якнайшире використання кращих зразків європейського досвіду у цій важливій сфері. Наступним важливим чинником ефективного функціонування європейської мережі вищих навчальних закладів є визнання (recognition) кваліфікаційного рівня – формальне підтвердження кваліфікаційних вартостей, виконане компетентним органом. Наприклад, визнання рівня кваліфікації може бути зреалізоване з метою продовження навчання (визнання академічне) на визначеному рівні, або визнання з метою отримання наукового ступеня, а також юридичне визнання диплома з метою отримання права конкретною особою на виконання професійної роботи. З метою вдосконалення процедури визнання дипломів при Раді Європи і ЮНЕСКО створено Європейську мережу центрів інформації про визнання кваліфікації випускників вищих навчальних закладів та їх мобільності.

Досвід реалізації програми Еразмус у галузі підготовки фахівців фізичного виховання і спорту засвідчує, що навчання у закордонних навчальних закладах може бути дуже

ефективним не тільки в аспекті професійної підготовки майбутніх фахівців, але й також найкращою дорогою до пізнання інших держав, національних культур, мов, традицій та звичаїв, що, в кінцевому результаті, позитивно впливає на професійну кар'єру молодого фахівця. В межах програми Еразмус реалізуються наступні завдання: виміна студентів та викладачів, організація виїздів студентів та викладачів, підготовка і впровадження європейської системи трансферу пунктів (ECTS), опрацювання нових програм навчання за участю двох і більше партнерських навчальних закладів, організація інтенсивних навчальних занять, реалізованих за участю міжнародних груп викладачів для міжнародної групи студентів, участь в тематичних мережах Еразмуса та ін.

Підставовими елементами системи ECTS є наступні: інформація (про зміст програми навчання та досягнення студента в навчанні), порозуміння (угода між навчальними закладами) про програму навчання, а також параметри застосування пунктів (балів) ECTS, які визначають "обсяг праці", яку мусить виконати студент, щоб отримати залік. Система ECTS дає можливість детально визначити засади реалізації та зарахування визначених термінів навчання за кордоном, спричиняючись тим самим до будівництва мостів порозуміння між вузами, а також розширення освітніх пропозицій на ринку едукаційних послуг. Ця система дозволяє і полегшує вузам ностирифікацію навчальних досягнень студентів, а також уможливлює перенесення, або точну інтерпретацію засад, обов'язкових в системах вищої школи різних країн.

В Академії фізичного виховання у м. Вроцлаві опрацьована нині діюча система кредитових пунктів (балів) у межах системи ECTS (1,2). Кредитові пункти признаються окремим навчальним дисциплінам, окреслюючи наклад праці студента, необхідний для зарахування конкретного предмету. Обсяг праці, яку студентові необхідно реалізувати для зарахування наприклад, семестру, оцінюється (умовно) у 30 балів кредитових (для навчального року – відповідно 60 балів). Кредитові бали визначають умовну, а не безумовну кількість праці студента, необхідну для зарахування конкретного навчального предмета. Отримання студентом відповідної кількості кредитових балів є підставою до зарахування визначеного терміну навчання (семестру, року). Okрім кількісного виміру праці студентів, актуальною залишається і якісна оцінка навчальних досягнень студентів. Слід підкреслити, що в європейських країнах системи якісних оцінок знань суттєво відрізняються, тому параметри якісного оцінювання студентів визначаються у порозумінні між вузами.

Досвід реалізації закордонного навчання в системі Еразмус дає всі підстави стверджувати про його високу ефективність не лише в аспекті професійної підготовки майбутніх фахівців галузі фізичного виховання і спорту, а й у загальнолюдському аспекті формування Європи без кордонів.

Таким чином, глобалізаційні процеси, характерні для сучасного суспільства, є важливою рисою системи підготовки кадрів вищої кваліфікації і в галузі фізичного виховання та спорту європейських країн. Знання існуючих тенденцій на ринку освітніх послуг дасть змогу українським вищим навчальним закладам галузі діяти не лише реактивно, а й у певній мірі впливати на конкурентні процеси.

ЛІТЕРАТУРА

1. Приступа Є., Рокіта А. Тенденції підготовки фахівців фізичного виховання і спорту в Європі //Педагогіка, психологія, та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: Збірник наук. праць за ред. Єрмакова С.С.-Харків-Львів: ХДАДМ(ХХП), 2003.- № 15.- С. 124-130.
2. Приступа Є., Рокіта А. Глобалізація підготовки кадрів у галузі фізичного виховання і спорту // Концепція розвитку галузі фізичного виховання і спорту в Україні: Зб. Наукових праць.- Рівне: РЕГІ.- Ч.1.- 2003.- С. 29-34.
3. Knight J. Internationalisation of Higher Education in Quality and Internationalisation in Higher Education.-Paris: OECD.- 1999.
4. Scott P. Massification, Internationalization and Globalization of Higher Education.- Buckingham: SRHE/OUPress.-1998.
5. Europejski wymiar Instytucjonalnego Zarządzania jakością / Carolyn Cambell, Sami Kanaan, Barbara Kehm et.al.-Wrocław: UW.- 2000.
6. Woźniewski M. Kształcenie oraz stan prawny zawodu fizjoterapeut w wybranych krajach Europy //Fizjoterapia.-1994.-N 1.-Tom 2.- S. 4-5.

СУЧАСНИЙ СТАН ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ ОСНОВНИХ ШКОЛ ПОЛЬЩІ

Структура та зміст польської системи фізичного виховання школярів за остане десятиріччя зазнала значних змін. Головною причиною цих змін є реформа освіти, яка розпочалася у Польщі з вересня 1999 року. Реформа внесла також певні зміни у технології навчання учнів. Значно збільшилася самостійність учителя у керівництві навчально-виховним процесом, зменшився вплив керівних органів освіти у сфері контролю за організацією і змістом педагогічного процесу в школі. За останні п'ять років від учителя не вимагають працювати за державними (обов'язковими) програмами з певного навчального предмета. Міністерство народної освіти і спорту залишило за собою право визначати базисний зміст знань, умінь та навичок з усіх навчальних дисциплін та складати навчальні плани для основних шкіл, гімназій та ліцеїв. Децентралізація і поширення автономії кожної школи вважаються основними компонентами концепції нової реформи шкільної освіти.

Починаючи з 1999/2000 навчального року, шкільна освіта Польщі функціонує відповідно до наступної структури: 1-6 класи основної школи, 1-3 класи гімназій, 1-3 класи ліцею (середня школа), а також 2-х чи 3-х – річні професійно-технічні школи.

У початкових класах навчання учнів здійснюється на основі інтеграції різних предметів. В 4-6 класах реалізується так зване блокове навчання, яке передбачає об'єднання предметів у відповідні блоки: природничо-біологічний, історико-філологічний та ін. Важливим елементом успішної реалізації вимог щодо блокового навчання є здійснення міжпредметних зв'язків.

Відповідно до нової концепції освіти з кожного навчального предмета визначений мінімум базових знань, умінь та навичок, якими повинні опанувати учні. Міністерство народної освіти і спорту визначило базовий мінімум з предмета “Фізичне виховання”, до якого можна додавати частину навчального матеріалу (шкільний компонент), яку отримує сам учитель при складанні авторської програми.

Учитель фізичного виховання має можливість застосовувати власну технологію педагогічної діяльності в проведенні уроків фізичної культури. Він є творцем і реалізатором власної навчальної програми, яка враховує потреби учнів. Тому при розробці своєї програми учитель повинен враховувати інтереси учнів щодо запропонованих фізичних вправ і певних видів спорту, матеріальну базу, географічно-кліматичні умови, у яких функціонує школа тощо.

Враховуючи потреби і зацікавленість усіх учнів, авторська програма повинна включати до свого змісту такі засоби, які відповідають фізичній підготовленості дітей даної вікової групи.

Нова концепція фізичного виховання школярів передбачає реалізацію не тільки тих завдань, які пов'язані з формуванням в учнів рухових вмінь та навичок, а також повідомлення їм певних валеологічних знань, які є підставою для запровадження засобів фізичної культури у повсякденний побут людини, турботу про збереження та зміцнення свого здоров'я.

Учитель фізкультури повинен так побудувати свою працю з учнями, щоб вони мали можливість опанувати такі знання, вміння та навички, які будуть їм потрібні у дорослому житті. Крім того, від учителя вимагається не тільки успішної реалізації освітніх, виховних та оздоровчих завдань з предмета, але також бути суспільно активною людиною, яка вміє встановлювати ділові контакти з місцевими спортивними та оздоровчо-фізкультурними організаціями, брати активну участь у важливих спортивних подіях даного регіону, активно заполучаючи до участі в них учнів своєї школи.

В польській педагогічній літературі в останні роки вказується на необхідність звернення уваги учителів на реалізацію виховного потенціалу засобів фізичної культури у профілактиці таких суспільних патологій як алкоголь, куріння, наркоманія.

Завдання фізичного виховання дітей та молоді мають диференціацію відповідно до етапів навчання учнів.

Основними завданнями фізичного виховання учнів на етапі початкового навчання є:

– формування у дітей мотивації до різних форм рухової активності, зокрема, спортивної, рекреаційної та оздоровчої;

– опанування учнями спеціальними знаннями, вміннями та навичками, які спрямовані на зміцнення власного здоров'я, відповідно до їх вікових можливостей;

– створення сприятливих умов для всебічного фізичного і психічного розвитку дітей.

Завданнями фізичного виховання учнів 4-6 класів основної школи є:

– формування усвідомлення учнями своїх потреб у психофізичному розвитку, а також поглиблення інтересу до систематичних занять фізкультурою та спортом;

– розвиток відповідної мотивації і позитивного емоціонального ставлення до занять з фізичної культури;

– формування навичок активного відпочинку у вільний від навчальних занять час (туристичні походи, рухливі та спортивні ігри тощо).

Важливою вимогою сучасної методики викладання предмета “Фізична культура” в польських школах є віддання пріоритету такій організації уроків, де головну роль відіграє засада співпраці учнів, а не тільки суперництво між ними. Основним чинником належної організації уроків є застосування методичних прийомів, які заохочують учнів до більшої рухової активності, що, у свою чергу, створює певні передумови для виховання дисциплінованості, наполегливості, сили вол тощо.

Педагогічне керівництво учнівським колективом полягає у створенні позитивної психологічної атмосфери взаємної довіри, переконання, що сила колективу визначається об'єктивною оцінкою кожного учня. Тому вчитель повинен намагатися під час уроків створювати такі ситуації, які спрямовані на зміцнення позитивних відносин між учнями, коли краще підготовлені з них допомагають слабшим учням в опануванні фізичних вправ з основної гімнастики, легкої атлетики, спортивних ігор та ін., що створює умови для встановлення відповідних інтерперсональних комунікацій.

Слід відзначити, що в переважній більшості шкіл високорозвинених країн світу звертається увага вчителів на створення такої моделі фізичного виховання, в якій реалізується вимога демократичної співпраці між учнями та вчителем. Так звана модель Team-work, у якій віддається перевага колективній (командній) праці над спортивним індивідуалізмом.

Цікавим, на нашу думку, є досвід польських учителів, які проводять регулярне опитування учнів з метою визначення ними найбільш цікавих для них засобів фізичної культури. Проведення такого анкетування дозволяє вибирати учням також різні форми рухової активності, які застосовуються у позаурочний час з урахуванням наявної в школі матеріальної бази (гімнастичний зал, спортивний майданчик, фізкультурний інвентар) для занять з легкої атлетики, спортивних ігор, можливості відвідувати басейн.

Учні мають можливість вибрати протягом шкільного року дві форми рухової активності (по одній на семестр). Крім найпопулярніших в учнів основних школ баскетболу та волейболу, вони обирають також туризм, плавання, аеробіку, гандбол і футбол. Протягом року учні мають можливість змінити обрану спортивну дисципліну.

На уроки фізичної культури в польських загальноосвітніх школах на даний час виділяється 3-4 години на тиждень (залежно від можливостей школи). У перспективі ці уроки повинні проводитися щоденно.

Важливою формою вдосконалення кваліфікаційного рівня вчителя фізичного виховання є організація спеціальних курсів для найдосвідченіших педагогів. Вони виконують функції опікунів тих учителів, які тільки розпочинають свою педагогічну діяльність у школі. Одним із аспектів співпраці педагога-опікуна з молодим вчителем (стажистом) є спільне опрацювання індивідуального плану підвищення професійної майстерності, в якому визначаються і конкретизуються завдання для молодого вчителя, вирішення яких призводить у майбутньому до опанування наступного кваліфікаційного рівня (вчитель-спеціаліст, контрактовий та ін.).

Крім виконання своїх безпосередніх обов'язків, вчитель повинен також відповідати за реалізацію програми з валеології, який в останні роки приділяється значна увага державними органами освіти. Міністерство народної освіти і спорту на підставі широкомасштабних досліджень встановило, що рівень здоров'я школярів значно знизився за останні 10-15 років. Серед учнів різного віку поширюються захворювання органів дихання, погіршуються сенсорно-моторні функції організму дітей, починаючи з початкових класів знижуються імунні можливості організму. Так, у 1-3 класах 30% учнів хворіє на астму або мають різні алергічні

захворювання. Тому популяризація валеологічного виховання в школі є надзвичайно важливою.

В польських школах у навчальних планах не визначено окремого предмета “Валеологія”. Однак базовий стандарт для загальноосвітніх шкіл передбачає реалізацію змісту цієї дисципліни в процесі викладання інших предметів, так звана “міжпредметна стежка”. Відповідальним за реалізацію програм з валеології директором призначається педагог-координатор, функцію якого виконує вчитель фізичного виховання. Він координує діяльність педагогів у школі, які повинні реалізувати під час викладання свого предмета також матеріал валеології.

Головною метою валеологічного виховання учнів польських шкіл є отримання учнями кожного класу певних знань, формування умінь та навичок, спрямованих на збереження та зміцнення особистого здоров’я. Загалом зміст валеології зосереджений на протидії несприятливим чинникам, які шкодять здоров’ю; формування в учнів гігієнічних навичок, дотримання відповідних вимог у раціональному харчуванні, опанування власними емоціями, вміння організовувати активний відпочинок тощо.

Відзначимо, що широка популяризація валеологічного виховання в Польщі почалася ще на початку 90-х років ХХ століття. У 1992 році в 15 навчальних закладах різних регіонів країни були створені “Школи здоров’я”, у яких була апробована програма з валеології. В основу концепції валеологічного виховання учнів було покладено наступні заходи:

- побудова нових спортивних об’єктів для шкіл;
- організація школами спортивних свят та різноманітну тематику, з активним запушенням до них батьків школярів;
- організація лекторію для батьків під гаслом “В себічний фізичний розвиток дітей – це шлях до їх успіхів у навчанні”.

Крім того, зміст валеологічного виховання реалізується в популярних лекціях для учнів у позаурочний час на теми медицини, охорони довкілля, статевого виховання тощо. У Польщі видається значна кількість методичної літератури, присвяченої валеології, а також методичні журнали для вчителів. Серед них провідну позицію займає журнал “Лідер”, на його шпальтах публікується досвід учителів-новаторів, пропагується здоровий стиль життя учнів, даються поради, щодо подолання шкідливих звичок.

Не викликає сумніву, що польська система фізичного виховання школярів зробила на початку ХХ століття значний крок уперед. Разом з тим відзначимо ряд недоліків, які, на нашу думку, гальмують модернізацію фізичного виховання учнів основних шкіл. До них належать:

- консерватизм учителів, особливо тих, хто працює понад 20 років, які не бажають змінювати свою технологію праці відповідно до вимог нової реформи шкільної освіти;
- невідповідність матеріальної бази ряду шкіл, сучасним вимогам системи фізичного виховання школярів. Біля 20% основних шкіл не мають гімнастичних залів для проведення уроків фізкультури. 6% шкіл не мають власного спортивного майданчику;
- повільний темп модернізації системи професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання у вищих навчальних закладах Польщі.

Однак, можна зробити такий узагальнений висновок: система фізичного виховання у польських основних школах, незважаючи на ряд недоліків, має достатній потенціал, як кадровий, так і науково-методичний, для успішної реалізації основних вимог реформи освіти, пристосування системи фізичного виховання до індивідуальних потреб та інтересів учнів, а також відповідає нормам і критеріям системи фізичного виховання школярів країн Євросоюзу, до якого Польща вступила першого травня цього року.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bakowski J., Ku skutecznieszemu nauczaniu, w: „Lider”, nr. 10, 2003 r., s. 3-5.
2. Bielski J., Teoretyczne i metodyczne podstawy efektywności pracy nauczyciela wychowania fizycznego, Piotrków-Trybunalski 2000, ss. 436.
3. Hodan B., Żukowska Z., Nauczyciel wychowania fizycznego i jego społeczno-wychowawcze funkcje, AWF Olomouc-Warszawa, 1996, ss. 353.
4. Jaworski Z., Podstawni R., Warunki socjozdrowotne i organizacyjne pracy nauczycieli wychowania fizycznego w szkołach podstawowych, w: „Lider”, nr. 10 2000, s. 3-5.

5. Jezierski R., Chobowcka E., Wychowanie fizyczne w zreformowanej szkole podstawowej – Poradnik dla nauczycieli, w: „Lider”, nr.10 1999, s. 3-33.
6. Wojnarowska B., Program edukacji zdrowotnej, w: „Lider”, nr. 1 1999, s. 3-34.
7. Zadania wychowania fizycznego w zreformowanej szkole, w: „Lider”, nr. 2 2000, s. 3-11.
8. Źelich K., Czynniki zagrożające zdrowiu w środowisku szkolnym, w: „Edukacja zdrowotna i promocja zdrowia w szkole” nr. 2 2001, s. 7-19.

Едвард ВІЛЬЧКОВСЬКИЙ
Володимир ПАСІЧНИК
Анджей ЧВЕНАР

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ У КРАЇНАХ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ

Подальше вдосконалення теорії і практики фізичного виховання дітей та молоді в Україні потребує вивчення й узагальнення досвіду цієї галузі в інших країнах світу.

За останні десять років у більшості країн Європи відбулося реформування середньої та вищої освіти, яке обов'язково передбачало модернізацію системи фізичного виховання школярів. Тому метою нашої праці було узагальнення організаційних зasad фізичного виховання учнів загальноосвітніх шкіл у країнах Західної Європи і виявлення чинників, що впливають на результативність навчально-виховного процесу цієї галузі освіти.

Створення Європейської Унії, яка об'єднує 25 держав, передбачає тісну співпрацю між ними в галузях економіки, політики, культури та освіти. Члени її, незважаючи на свої національні особливості, намагаються створити єдину гармонійну систему освіти дітей та молоді. Цей процес охоплює також інтеграцію шкільних систем з фізичного виховання. Однак реалізація цієї ініціативи відбувається із значними труднощами. Справа в тому, що в кожній країні існують свої національні підходи (концепції) щодо організації та змісту фізичного виховання школярів. Навіть в одній країні, наприклад Іспанії є 5 автономних регіонів, у Бельгії – 3, у Великій Британії – 4, у Німеччині – 16. Кожний з них має свої регіональні програми навчання, різну кількість годин, відведені на предмет “Фізичне виховання”, кваліфікацію вчителів та ін.

Слід констатувати, що, починаючи з шести-десятих років, у школах деяких європейських країн відзначається тенденція до зміцнення співпраці між школами та спортивними клубами. Особливих успіхів у цьому досягла Німеччина, де склалася чітка система спортивного вдосконалення дітей та молоді: від загальноосвітньої школи до спортивного клубу, а далі – до Центру підготовки олімпійського резерву.

Таким самим шляхом пішов розвиток “шкільного спорту” в Швеції та Данії. Ці концептуальні підходи викликали певні кадрові зміни. Замість вчителів фізичної культури у багатьох школах цей предмет, як спортивну годину, почали проводити тренери з різних видів спорту. Вони часто поєднують працю в школі і в спортивному клубі.

Проте у більшості країн Західної Європи ця навчальна дисципліна має назву –“Фізичне виховання”, а заняття спортом (спортивні секції) проводяться в школах у позаурочний час і відвідують їх учні за власним бажанням. У всіх країнах Європейської Унії, крім Ірландії, фізичне виховання є обов'язковим навчальним предметом у загальноосвітній школі.

У 1990 році за ініціативою ФРН, Данії та Голландії було створено Європейське Товариство Фізичного Виховання (European Physical Education Association –EUPEA). Метою його є вивчення досвіду фізичного виховання дітей та молоді європейських держав (в переважно тих, які входять до Європейської Унії), пошук найбільш ефективних шляхів удосконалення системи фізичного виховання школярів та студентів, надання консультацій спеціалістам у галузі фізкультури і спорту з різних країн нашого континенту.

Майже щороку за ініціативою EUPEA, що у наш час налічує представників біля 30 європейських країн, проводяться науково-практичні конференції (конгреси), на яких обговорюються різноманітні питання фізичного виховання учнів загальноосвітніх шкіл та студентів вищих навчальних закладів.

На конгресі у Мадриді (1991 рік) було прийнято Декларацію EUPEA, з якою його учасники звернулися до урядів держав, що входять до Європейського Товариства Фізичного Виховання. У Декларації наголошується, що дисципліна “Фізичне виховання” є однією з основних у навчальному плані загальноосвітньої школи. “Не може бути виховання, без фізичного виховання”.

Тому обов’язковим є:

1. Наявність навчальної дисципліни “Фізичне виховання” у школах усіх типів
- 1.2. Признання і широке застосування фізичного виховання студентської молоді у вищих навчальних закладах
- 1.3. Забезпечення достатньої кількості годин з фізичного виховання у загальноосвітніх школах

1.3.1. У початкових класах (діти до 11-12 років) уроки з фізичного виховання повинні проводитися щоденно

1.3.2. У середніх та старших класах загальноосвітніх шкіл (гімназія, ліцеї) – не менше 3 годин на тиждень

1.4. Фізичне виховання як важливий аспект початкової освіти учнів (особливо до 11-12 років) належить доручати спеціалістам фізичної культури, які мають відповідну підготовку у цій галузі (закінчили інститут фізкультури або факультет фізичного виховання вищого навчального закладу)

2. Важливо підтримувати ініціативи щодо відкриття нових навчальних закладів, які готують спеціалістів з фізичного виховання та спорту.

3. Необхідно розвивати широкий обмін інформацією з питань фізичного виховання дітей та молоді між Європейськими країнами з метою аргументованого впливу на уряд та державні органи, які здійснюють організацію та контроль за цією галуззю освіти.

4. Нагальною потребою є розробка європейського програмового мінімуму (базового компоненту) з фізичного виховання школярів і створення належних умов для його впровадження у практику навчальних закладів.

5. Необхідно постійно підвищувати кваліфікацію вчителів фізичної культури європейських країн шляхом організації для них курсів, проведення науково-практичних семінарів, конференцій за підтримкою органів освіти цих держав.

6. Важливим є зміщення контактів між представниками уряду та керівних органів європейських держав, які є кураторами фізичного виховання дітей та молоді у своїх країнах.

У Декларації відзначається, що ефективність фізичного виховання підростаючих поколінь значною мірою залежить від чіткої, науково обґрунтованої програми з цього предмету, яка передбачає доступні для учнів кожного класу різні форми рухової активності. Це означає, що кожний з них, незалежно від віку, може виконувати корисні, цікаві і посильні для нього фізичні вправи, брати участь у рухливих та спортивних іграх, збагачувати свій руховий досвід, отримувати необхідні знання з валеології та ін.

Результативність фізичного виховання учнів значною мірою залежить від кваліфікації педагогічних кадрів, які відповідають за проведення уроків у загальноосвітній школі. Тому підготовка вчителя початкових класів у галузі фізичної культури повинна передбачати не менше 1000 годин за період навчання в інституті. Майбутні спеціалісти фізичної культури і спорту, яких готують вищі навчальні заклади, повинні за п’ятирічний строк засвоїти обсяг знань, умінь та навичок з психолого-педагогічних дисциплін, теорії та методики фізичного виховання і спорту в обсязі 4000 годин.

Мадридська Декларація є першим європейським громадським документом у галузі фізичного виховання дітей та молоді, який скеровано на покращення системи навчально-виховної роботи з цією дисципліною у загальноосвітніх школах і вищих навчальних закладах, а також включення європейських країн до єдиної уніфікованої системи освіти (4).

Враховуючи те, що структура шкіл та системи фізичного виховання дітей і молоді кожної країни мають свою специфіку, за критерії їх порівняння можна взяти вік школярів.

Період початкової школи (від 6 до 12 років) вважається найважливішим у розвитку моторики дітей. Однак, не дивлячись на те, що даний вік є найбільш відповідальним у становленні фізичної підготовленості людини, майже у всіх європейських країнах уроки з фізичного виховання з учнями молодших класів проводять вчителі-класоводи, які мають

недостатню професійну підготовку з цієї галузі освіти. Це є головним недоліком у результативності фізичного виховання з молодшими школярами. У жодній країні не проводиться щоденних уроків з фізичного виховання у початкових класах і тільки в школах чотирьох західноєвропейських країн (Франція, Люксембург, Швейцарія, Польща) навчальними планами передбачено три уроки на тиждень.

У віковій групі від 13 до 16 років (гімназія) у школах більшості країн проводиться три уроки фізичного виховання на тиждень. Однак в учнів старших класів (ліцеї) тільки в трьох країнах (Франція, Швейцарія, Польща) планується три-четири уроки на тиждень з цієї навчальної дисципліни. У багатьох країнах у професійно-технічних навчальних закладах передбачено лише один урок на тиждень, а в деяких з них взагалі немає обов'язкових занять з фізичного виховання.

П'ять років тому EUREA провело масове дослідження, яке мало на меті вивчити результативність фізичного виховання школярів у західноєвропейських країнах. Вивчались і узагальнювались три головних питання:

1. Які країни мають державні програми з фізичного виховання для загальноосвітніх шкіл? Їх основний зміст.

2. Хто здійснює функцію контролю за ефективністю системи фізичного виховання школярів і наскільки цей контроль є конструктивним?

3. Чи мають школи необхідну матеріальну базу (спортивні зали, майданчики), а також фізкультурний інвентар для повноцінного проведення уроків з фізичного виховання?

Узагальнення даних дослідження свідчить про те, що у всіх Західно-європейських країнах є державні програми з фізичного виховання. У більшості з них сформульовані оздоровчі, освітні та виховні завдання на весь період навчання учня у середній школі, а також конкретні завдання фізичного виховання залежно від віку школярів (окремо для молодших, середніх і старших класів).

Сім країн (Чехія, Данія, Фінляндія, Франція, Голландія, Литва, Словенія) у шкільних програмах з фізичного виховання обмежуються лише загальними завданнями. Конкретні завдання для кожного класу повинен визначати вчитель, враховуючи вікові особливості учнів, стан їхнього здоров'я, фізичну підготовленість та умови, в яких здійснюється навчально-виховний процес з фізичного виховання в його школі.

Контроль за якістю фізичного виховання учнів у більшості країн здійснює керівництво школи (директор або його заступник), а в п'яти з них за це відповідає інспектор даного регіону або міста, а в семи країнах контролюючі функції за навчально-виховним процесом з цього предмету покладаються як на керівництво школи, так і на органи освіти.

У переважної кількості шкіл Західної Європи (особливо міських) матеріальна база для заняття фізкультурою і спортом, а також наявність фізкультурного інвентаря, є задовільними. Однак збільшення кількості уроків до 4-5 на тиждень (наприклад, у Польщі) створило значні труднощі у їх проведенні, тому що наявна матеріальна база не дозволяє спланувати заняття в одному спортивному залі для всіх класів школи. Особливо в скрутному становищі знаходяться учні молодших класів, де уроки проводять вчителі-класоводи. Для них часто не вистачає місця у розкладі уроків з фізичного виховання у спортивному залі.

У всіх старших класах (4-6) основних шкіл, гімназіях та ліцеях уроки з фізичного виховання проводять спеціалісти фізичної культури.

Предметом аналізу Європейського Товариства Фізичного Виховання був також зміст програм з фізичного виховання для загальноосвітніх шкіл європейських країн. Встановлено, що серед засобів фізичної культури перше місце займають рухливі та спортивні ігри – 25%, легка атлетика та гімнастика (загально-розвиваючі, акробатичні вправи та ін.) – по 15%, ритмічна гімнастика, танцювальні вправи, плавання – по 10%. У ряді країн, де кліматичні умови дозволяють навчати учнів елементам зимових видів спорту, до програм включені катання на ковзанах та лижах (1).

У більшості країн в систему фізичного виховання школярів введено розділ – валеологія (знання про збереження здоров'я, профілактику захворювань, покращення своєї будови тіла та ін.). На нього відводиться залежно від віку учнів, 4-15% часу, який приділено на всі уроки фізичного виховання.

Певний інтерес викликають дослідження науковців різних європейських країн щодо ставлення учнів до уроків фізичного виховання у своїх школах.

Дослідженнями М. Гоудаса і С. Бідле (5), які проведено серед 13-14-річних учнів, доведено, що мотивація до уроків фізичного виховання пов'язана з можливістю дітей пограти у різноманітні ігри, активно відпочити від інших уроків, під час яких вони повинні знаходитись у малорухомому стані; зміцнити своє здоров'я та покращити фізичну підготовленість. Щодо засобів фізичної культури, які використовують вчителі на уроках, то хлопці віддавали перевагу спортивним іграм, а дівчата – індивідуальним видам спорту (художня гімнастика, плавання).

Г.Брітвістле і Д. Броде (2) досліджували ставлення учнів 15-16 років (гімназія) до предмету “Фізичне виховання”. Зокрема, серед питань анкети були про підготовку учнів до майбутнього життя засобами фізичної культури та рейтинг цього предмету серед інших навчальних дисциплін у школі. Виявлено, що учні досить високо оцінюють роль фізичного виховання у підготовці їх до майбутньої трудової діяльності. Вони вважали, що завдяки цьому предмету у них є відповідна підготовка до самостійного застосування засобів фізичної культури в особистому житті.

Дослідження Е.Мурдоха (6) свідчать про те, що більшість учнів різних типів шкіл у Великій Британії позитивно ставляться до уроків фізичного виховання. Однак їхній інтерес до цього предмету має тенденцію до поступового зниження з віком учнів (у старших класах). До недоліків, які мають місце під час проведення уроків, з їхньої точки зору, є несприятливі кліматичні умови (коли заняття відбуваються на спортивному майданчику), можливі травми при виконанні вправ та занадто великі фізичні навантаження.

Подібний висновок зробили також Б. Діскенсон і А. Спаркес (3), які досліджували учнів шотландських шкіл. Вони негативно ставляться до уроків, на яких учитель пропонує великі фізичні навантаження, а також, коли під час заняття на свіжому повітрі мають місце несприятливі атмосферні умови (низька температура повітря, висока його вологість та ін.). Встановлено, що дівчата мають заниженну самооцінку своїх рухових можливостей, а у хлопців зафіксовано протилежну тенденцію.

Цікаві дослідження щодо мотивації учнів до заняття фізкультурою та спортом проводилися в Ірландії (1). Це єдина в Європі країна, де предмет “Фізичне виховання” не є обов’язковим для школярів. Ці уроки учні відвідують за власним бажанням. Тому, чим цікавіше вчитель проводить уроки, тим більше учні їх відвідують і тим вища оплата за його працю. Значний акцент у системі фізичного виховання у шотландських школах переноситься на заняття фізкультурою і спортом у позаурочний час, коли діти та молодь можуть відвідувати спортивні секції в школі, клубах та басейнах.

Найбільш популярними видами спорту як у хлопців, так і в дівчат середніх та старших класів є плавання, бадміnton, рухливі ігри на свіжому повітрі, волейбол. На їхню думку, специфічними видами спорту для чоловіків, які також користуються у них популярністю, є: футбол, регбі, карате, гольф, а для жінок – гімнастика під музику, спортивні танці, йога. Понад 70% учнів старших класів (гімназія, ліцей) після закінчення школи мають бажання продовжувати заняття в секціях спортивних клубів.

У Норвегії досліджувалося відношення учнів до уроків фізичного виховання, зокрема, їхня оцінка оздоровчих ефектів цих навчальних занять.

Значна частина хлопців (34,8%) підкреслила, що завдяки цьому предмету вони почали цікавитися своїм фізичним розвитком, зокрема, тілобудовою. Такій погляд мають також 12,1% дівчат. Шкідливий вплив фізичних вправ на своє тіло відзначили 2% хлопців і 11,1% дівчат.

Дослідження Т. Нордвола і Н. Вікантера (7), які проводилися у північних регіонах Норвегії показали, що 52,2% хлопців і 46,5% дівчат оцінюють своє ставлення до уроків фізичного виховання як позитивне. Однак частина респондентів відзначила своє незадоволення цими уроками у зв’язку з травмами (хлопці), виконанням складних і тяжких за фізичним навантаженням вправ (дівчата).

Дослідження, які проведено у Польщі (С. Стрижевський, К. Горна та ін.) показали, що із збільшенням віку в учнів поступово знижується інтерес до уроків фізичного виховання. Понад 50% анкетованих учениць гімназій та ліцеїв вказали, що вони негативно відносяться до збільшення уроків у циклі тижня. У значній кількості школ у наш час проводиться чотири уроки на тиждень, а у перспективі вони повинні бути щоденно (8,9).

У школах Голландії біля 60% учнів бере активну участь у позакласних заняттях з фізичної культури і спорту. При цьому встановлено, що більшість з них часто змінює спортивні секції або залишається у тій, де йому подобається. Майже 30% критично відзвівалися про уроки з фізичного виховання у школі. Вони їх називали нецікавими і неефективними (1).

Для того, щоб виправити це положення, на думку Б. Грума (10), потрібно вдосконалювати зміст програм, а також застосовувати найбільш ефективні методи дидактики під час проведення уроків. Необхідно робити більший акцент на підготовку учнів до самостійної участі в руховій діяльності у позаурочний час (систематичні заняття фізкультурою та спортом). Це вимагає також обов'язкового врахування особистісних якостей учнів.

У зв'язку з вищерозглянутими аспектами організації фізичного виховання учнів шкіл Західної Європи можна зробити такі **висновки**:

У більшості шкіл західноєвропейських країн на уроки фізичного виховання відводиться недостатня кількість годин. Особливо це стосується молодших класів, у яких кількість уроків значно менша від того мінімуму, який визначено за необхідний.

Якість навчально-виховного процесу з фізичного виховання у загальноосвітніх школах більшості країн Західної Європи не контролюється з боку державних органів освіти. Існує тенденція, що вчитель повинен здійснювати самоконтроль за ефективністю своєї педагогічної праці. Однак, слід визнати, що не всі педагоги ставляться відповідально до своїх функціональних обов'язків. До того ж контроль за системою фізичного виховання не можна обмежувати лише констатацією отриманих результатів та об'єктивним їх оцінюванням. Важливим аспектом контролю є методична допомога вчителя з боку більш досвідченого фахівця, який здійснює перевірку ефективності процесу фізичного виховання школярів.

Значним недоліком у системі фізичного виховання учнів загальноосвітніх шкіл є те, що у початкових класах уроки проводять вчителі-класоводи, які не мають належної кваліфікації (теоретико-методичної, особистої фізичної підготовленості) до проведення цих занять. Тому вимоги програми з фізичного виховання щодо потрібних знань, умінь та навичок в учнів початкових класів значною мірою не виконуються. Період від 6 до 12 років є дуже відповідальним у житті дитини. Якщо в цей час учитель не закладе належного фундаменту у фізичний розвиток, рухову підготовленість дитини, то у наступні роки це зробити значно важче.

Аналіз досліджень, які проводилися у різних країнах Західної Європи, свідчать про те, що у значній більшості з них відбувається так звана “спортофікація суспільства”. Це пов'язано перш за все, з широкою пропагандою застосування різноманітних засобів фізичної культури в особистому житті людини, а в навчальних закладах – у формуванні потреб дітей та молоді до здорового, активного стилю життя, систематичних занять фізкультурою та спортом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Annual Report 1997. Gent BVLO. Str. 31-39.
2. Bristwistle G., Brodie D., Children attitudes towards activity and perceptions of physical education, "Health Education Research" 1991, nr. 6, Shorshire J, Primary school children's attitudes to psychical education: gender differences, „Journal of Physical Edukation" 1997, nr. 1.
3. Dickenson B., Sparkes A., Pupil definition of physical education, „British Journal of Physical Education Reasearch Supplement" 1988, nr.2
4. Eupea (1991), European Physical Education Associaton ist Annaul Report. Gent BVLO.
5. Goudas M., Biddle S., Pupil perception of enjoyment in physical education Review" 1993, nr. 16, „European Journal of Physical Education" 1997, nr. 1
6. Murdoch E., Sport in school, Departament of Education and Science. Sport Council, London1995.
7. Nordvoll T., Vikander N., Pupil self conceptin psysical education, Bakketun Folk Academy, Verdal, Norvey 1998.
8. Pośpiech D., Pośpiech E., Opinie i oczekiwania uczniów wobec wychowania fizycznego w wybranych krajach Unii Europejskiej, Kultura Fizyczna, 2001, nr. 1-2.
9. Strzyżewski St., Górná K., Lekcje wychowania fizycznego i spotu w opinii uczniów i uczennic, Katowice 1989, AWF.
10. Grum B., Chages in modern societies-conseguences for P E and school and sport, Neuchatel, 1999.

РОЛЬ МУЗИКИ В ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ ПОЛЬЩІ

Відомо, що музика, як прояв мистецької діяльності людини, від найдавніших часів була тісно пов'язана з її повсякденним життям: з працею, обрядами, відпочинком, іграми тощо. Спочатку музика виступала у формі примітивної одноголосої пісні, а з часом трансформувалась у більш складні музичні форми. В здебільшого музика поєднувалася з поезією, танцями, а також реалізувалася в різних формах інструментального виконання.

Поєднання музики з руховою діяльністю людини має тисячолітню історію. Наприклад, у стародавній Греції танець вважався найкращим чинником формування гармонійної тілобудови й удосконалення рухів дітей та молоді. Однак роль музики у навчанні рухів була оцінена лише у наступних історичних періодах. Це відбулося після видання у XVIII столітті праць німецького вченого Гутса Мутса, в яких він обґруntував доцільність музичного супроводу під час виконання учнями гімнастичних (загальнорозвиваючих) вправ. Його послідовники у 50-х роках XIX століття А.Спейс і Х.Лінд розвивали погляди свого вчителя щодо більш ширшого використання музичного супроводу при виконанні дітьми різноманітних фізичних вправ і під час проведення з ними рухливих ігор.

Цікава концепція поєднання музики і рухів була обґрутована Е.Жак-Далькрозем, якого можна вважати засновником ритмічної гімнастики. Метою її є формування в дітей умінь слухати та відтворювати музику у рухових діях.

Значну роль у розробці методики поєднання музики і рухів відіграв Р.Лабан, який розробив так звану експресійну (творчу) гімнастику. Основна ідея її застосування полягала у свободі рухової імпровізації у процесі прослуховування дітьми певних музичних творів.

Однією з визначних постатей в удосконаленні технології застосування танців для всебічного розвитку дітей була відома американська танцюристка Айсідора Дункан, яку у 1921 році запросили до Росії з метою створити балетну школу для дітей робітників і селян.

Айсідора Дункан пропагувала ідею, в якій рух у поєднанні з музикою є ефективним засобом естетичного, фізичного і морального виховання підростаючих поколінь. Вона вважала, що дитину, перш за все, належить розвивати фізично, вчити її невимушених, граціозних рухів, щоб вона виросла сильною і спрітною. Тільки тоді її тіло стане тим інструментом, який може виразити руховими діями особисті емоційні почуття.

Водночас, у сучасній літературі з теорії та методики фізичного виховання застосування музики у формуванні рухових навичок учнів 1-6 класів основних шкіл та взаємозв'язок музичного мистецтва з фізичною культурою розкрито недостатньо.

Тому **метою** нашого дослідження було визначення місця музики на уроках фізичної культури та виявлення її ролі у формуванні рухів у дітей 7-13 років.

Результати дослідження

В XIX столітті у польських школах почали застосовувати різні системи фізичного виховання дітей та молоді, серед яких найпопулярнішою була німецька система.

Першими фундаторами національної системи фізичного виховання польських школярів були Е.Пясецький і В.Сікорський. Вони вважали, що серед засобів фізичної культури, які належить застосовувати у навчально-виховному процесі школярів, обов'язково повинні бути народні танці і ритмічні вправи під музику. У програмах, які вони розробляли для польських шкіл, ці засоби виділялися в окремий розділ.

Слід зазначити, що за останні п'ятдесят років (післявоєнний період) у програмах з фізичного виховання учнів загальноосвітніх шкіл переважної більшості Європейських країн включені ритмічні рухи та елементи танців. Дослідженнями, проведеними у Швеції, Англії, Польщі, Україні, Росії та інших країнах встановлено, що широке застосування музики під час уроків з фізичною культурою (особливо у молодших та середніх класах шкіл) допомагає підвищити рухову активність, покращує опанування фізичними вправами, підтримує на більш високому рівні фізичну працездатність учнів (М.Клосінський, М.Млодзиковська, А.Познанська, Т.Ротерс та ін.).

У наш час у багатьох європейських країнах до системи фізичного виховання школярів введені нові форми занять (аеробіка, спортивні танці, шейпінг та ін.), які отримали назву

“нетрадиційні форми руху”. Їх метою є розвиток в учнів особистої творчості у виконанні рухів, імпровізації, самостійності.

У Польщі застосування музики на уроках фізкультури пропонується у програмах з фізичного виховання для всіх класів основної школи, гімназії та ліцею. У програмах є розділ “Танець-ритм-музика”, який охоплює тематику: ритмічні вправи, рухливі ігри під музику, народні танці (не тільки популярні польські танці, а й регіональні), а також інші музично-рухові вправи.

Правильно підібрана музика у поєднанні з виконанням рухів позитивно впливає на всеобщий розвиток дитини як фізичний, так і психічний. Вона стимулює зацікавлення фізичними вправами, мобілізує учнів до прикладання зусиль залежно від її характеру. Музика стимулює у дитини спонтанну рухову інтерпретацію, також дає можливість краще пристосуватися до співпраці з партнерами.

Одним з основних елементів музики є ритм, який регулює зміну звуків у часі. Завдяки ритмічній музіці, дитині легше визначити певні часові параметри і відповідно до них пристосувати виконання рухів. Така обов’язковість рівномірного і правильного виконання руху у чітко визначеному часі сприяє концентрації уваги, розвитку орієнтації у просторі, дає можливість включати в роботу певні групи м’язів й тим самим сприяти розвитку координації рухових дій.

Важливим також є погодженість між тривалістю виконання вправи та тривалістю за часом музичного твору. Найбільш придатними до виконання фізичних вправ є музичні твори на $\frac{2}{4}$, $\frac{3}{4}$ та $\frac{4}{4}$ четверті, що співвідноситься з підрахунком на 2, 3 або 4.

Одним з елементів музики є темп. Повільний темп музики відповідає спокійним рухам, такі музичні твори застосовуються також під час розучування певних вправ. Музика у швидкому темпі стимулює дітей до прикладання більших зусиль, концентрації уваги, а також сприяє розвитку швидкісно-силових якостей.

Завдяки застосуванню в музіці динамічних змін (сили звуків) можна розвивати в учнів уміння керувати своїми зусиллями під час виконання вправ. На тихі звуки (піано) організм реагує слабим руховим імпульсом і, навпаки, гучні звуки (форте) викликають сильні імпульси, вони сприяють більшому напруженню м’язів і широкій амплітуді руху.

Для узгодженості рухів та музики поряд з ритмом і темпом необхідно враховувати характер музичного твору. Наприклад, для нескладних за координацією рухів вправ, які виконуються у повільному темпі, підбирається музика, що виконується на високих реєстрах і навпаки.

Мелодія і гармонія (поєднання звуків) мають значний вплив на розвиток почуття учнів красиво і естетично поєднувати рух і музику. Музичні твори мають різну будову і це необхідно враховувати при їх підборі для виконання різноманітних фізичних вправ. Наприклад, до гімнастичних та танцювальних вправ краще підходять музичні твори симетричної будови, вони дають можливість рівномірно розподіляти фізичне навантаження на руховий апарат дитини.

Значний вплив має музика на психіку учнів під час заняття фізкультурою. Вона позитивно впливає на їх почуття, настрій, емоції, сприяє впевненості і рішучості у процесі виконання фізичних вправ, а також формує артистичні здібності вираження рухами внутрішніх відчуттів музики та емоційних переживань.

Поряд з позитивним впливом музики на психо-фізичний розвиток учнів виконання вправ під музику є цінним засобом морального виховання. Під час уроків фізичної культури дитина знаходиться в учнівському колективі, який має спільні інтереси (у навчальної діяльності) і створює певні передумови для формування почуття солідарності, взаємодопомоги, відповідальності, дисципліни.

Залежно від змісту уроків фізичної культури вчитель може застосовувати музику як елемент супроводу рухової діяльності, як музичний фон виконання вправ, або як засіб, інтеграційно пов’язаний з рухом.

Цікава думка учнів і щодо музичного супроводу різноманітних вправ під час уроків фізичної культури. Анкетування учнів 10-13 років показало, що вони вважають за доцільне застосування музики: на уроках з елементами танців та ритмічної гімнастики (98%), гімнастики (88,5%), ігор (78%).

Музику можна застосовувати в різних частинах уроку. У підготовчій частині учні виконують під музику ходьбу та біг. Вона також корисна при виконанні загальнорозвиваючих Наукові записки. Серія: Педагогіка. – 2004. – №4.

вправ з предметами та без предметів. Виконуючи ці вправи, діти вчаться відчувати ритм, такт, висоту звуку та форму музичного твору. Проведення цих вправ під музику звільняє вчителя від підрахунку, дає йому можливість уважно спостерігати за дітьми, вчити їх правильного дихання, робити зауваження щодо якості виконання вправ.

В основній частині уроку музика може супроводжувати виконання фізичних вправ (особливо у спортивному залі), а також застосовуватися для акомпанементу елементів танців, рухів з ритмікі та рухливих ігор (переважно сюжетного характеру).

Наші особисті спостереження свідчать, що рухлива гра під музику проходить значно жававіше. Музика позитивно впливає на настрій дитини, вона рухається більш зібрано й узгоджено відповідно до поставлених завдань. Кожний рух у грі має певний характер, тому важливо знайти для нього відповідний музичний супровід. Біг або стрибки потребують легкої, бадьорої музики, плавні рухи – спокійного, повільного виконання музичного твору.

Завдяки музичному супроводу гри у всіх класах основної школи рухова активність дітей підвищилась у середньому на 10-15%. Проте слід пам'ятати, що ігри під музику будуть корисними для дітей лише тоді, коли розвиток сюжету гри, її характер, дії та рухи учасників відповідатимуть змісту і характеру музики та засобам її вираження.

В заключній частині уроку музика може бути використана під час ходьби дітей у повільному темпі та виконанні ними вправ на розслаблення, які пов'язані з глибоким вдихом та повним видихом.

Дослідження дозволяє робити такі висновки:

1. Застосування музики на уроках фізичної культури сприяє якісному виконанню дітьми запропонованих учителем фізичних вправ, а також допомагає їм емоційно усвідомити свої рухові дії.

2. Для кожного руху важливо знайти відповідний музичний супровід. Не можна довільно змінювати темп музики, підганяючи його під рухи дітей, доповнюючи акорди, робити купюри тощо. Це порушує характер музики, негативно впливає на її правильне сприйняття учнями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вільчковський Е. Рух і музика.– К.: Музична Україна, 1986.
2. Kłosinski M. Człowiek w sytuacji kontaktu z muzyką. Warszawa. Instytut Kultury. 1995.
3. Młodzikowska M., Tukiendorf Cz. Rola muzyki w lekcjach wychowania fizycznego // Kultura fizyczna, 1986, № 9-10, s.13-16.
4. Poznanska A. Rola muzyki w nauczaniu ruchu w szkolnych programach wychowania fizycznego // Lider, 1993, № 10, s. 14-16.
5. Ротерс Т. Теорія розвитку особистості школяра через ритм у взаємодії фізичного виховання з естетичним // Зб. наукових праць Волинського державного університету ім. Л. Українки.– Луцьк, 2002. – С. 298-300.

Андрій ГЕРЦІК

ШЛЯХИ ВИКОРИСТАННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ В УКРАЇНІ

Актуальність. В останні роки в освітній сфері України неабиякої популярності набула спеціальність „Фізична реабілітація”. Формування фізичної реабілітації як окремої освітньої спеціальності розпочалося в Україні в середині 90-х років ХХ століття. У відповідь на зростаючу потребу у фахівцях фізичної реабілітації першими підготовку реабілітологів розпочали ВНЗ України фізкультурного профілю на базі кафедр лікувальної фізкультури. Сьогодні таку підготовку здійснюють понад 30 вищих шкіл України різного профілю, статусу й підпорядкованості. [1].

Активний розвиток освітньої, наукової та професійної сфери фізичної реабілітації спонукав нас звернутись до вивчення зарубіжного і, зокрема, канадського, досвіду підготовки фахівців фізичної реабілітації. Вибраний підхід цілковито узгоджується з Національною доктриною розвитку освіти, яка проголошує актуальну проблему адаптації здобутків освітніх систем зарубіжних країн до потреб національної системи освіти [2].

Організація дослідження. Робота виконувалася в рамках зведеного плану науково-дослідної роботи у сфері фізичної культури і спорту на 2001-2005 рр. Державного комітету молодіжної політики, спорту і туризму України за темою 2.3.7 “Структурно-функціональна систематизація вищої фізкультурної освіти в межах регіону”.

Нами вивчалися і аналізувалися: досвід діяльності канадських реабілітаційних центрів, навчальні плани Університету Манітоба, офіційні та нормативні документи; спеціалізована наукова, навчальна й навчально-методична література [3-5], а також матеріали з інформаційної мережі Internet [6, 7], пов’язані з організаційно-методичним забезпеченням підготовки фізичних терапевтів у Канаді. Проводилося також інтерв’ювання організаторів та керівників провідних реабілітаційних установ Канади та авторитетних фізіотерапевтів України.

Результати дослідження.

На нашу думку, вивчення канадського досвіду підготовки фізичних терапевтів відкриває нові можливості для розвитку фізичної реабілітації в Україні.

Перш за все, використання передового досвіду Канади та інших держав-членів Світової конфедерації фізичної терапії сприятиме розвитку міжнародного співробітництва у галузі фізичної реабілітації і прискорить вихід України на європейський і світовий ринок праці та освітніх послуг.

Аналіз організаційно-методичних аспектів підготовки бакалаврів фізичної терапії в Канаді підтверджив, що вирішення сучасних проблем підготовки фахівців фізичної реабілітації в Україні необхідно розглядати у контексті тісного зв’язку між освітою і практичною діяльністю. Чітке окреслення сфери діяльності фізичних реабілітологів і визначення її складових, як це зроблено у Канаді, дозволить перейти до створення стандартів вищої освіти з фізичної реабілітації.

Канадський досвід свідчить, що затвердженю освітньо-кваліфікаційної характеристики фахівця фізичної реабілітації, яка слугуватиме основою для удосконалення навчальних планів ВНЗ України, повинна передувати тривала і ґрунтовна підготовча робота. До неї необхідно активно залучати фахівців фізичної реабілітації, фізичного виховання, охорони здоров’я, освіти, соціальної сфери та інших зацікавлених сторін.

Істотну роль у розробці документа повинні виконувати громадські організації хворих та неповносправних. На наш погляд, неврахування потреб і побажань осіб, які потребують реабілітаційних послуг, може привести до законодавчого закріплення вузьковідомчих інтересів і негативно відбитися на розвитку галузі й суспільства в цілому. Таке твердження не є перебільшенням, оскільки досвід Канади показує, що у високій якості реабілітаційних послуг зацікавленими є не лише хворі та неповносправні, але й широка громадськість. Наріжним каменем освітньо-кваліфікаційної характеристики має стати захист інтересів пацієнтів. Важливо, щоб новостворений документ не лише відзеркалював реалії сьогодення, але й став основою для належного динамічного розвитку всіх сфер фізичної реабілітації.

На нашу думку, канадський досвід співпраці навчальних закладів з громадськими організаціями хворих та неповносправних і практика залучення до участі у навчальному процесі осіб із руховими дисфункціями можуть бути поширеними в Україні. Це, по-перше, допоможе наблизити рівень підготовки фахівців до сучасних потреб суспільства, а по-друге, сприятиме популяризації фізичної реабілітації.

Беручи до уваги вплив Канадської асоціації фізичної терапії на різні аспекти професійної діяльності і утвердження міжнародних стандартів, актуальним постає питання створення загальноукраїнської організації фахівців фізичної реабілітації. На нашу думку, така громадська організація була б корисною для координування подальшого розвитку освітньо-професійної галузі фізичної реабілітації. Назвемо лише кілька можливих напрямків її діяльності:

1. Популяризація фізичної реабілітації.
2. Розробка етичних норм діяльності фізичного реабілітолога.
3. Розвиток співпраці з громадськими організаціями хворих та неповносправних.
4. Розвиток співпраці із сферою охорони здоров’я і соціального захисту.
5. Налагодження міжнародного співробітництва у освіті та практичній діяльності.
6. Участь у розробці нормативних документів галузі.

Аналіз організаційно-методичних зasad підготовки фізичних терапевтів у Канаді спонукає розглянути можливості реорганізації навчального процесу шляхом збільшення питомої ваги клінічного навчання майбутніх фахівців фізичної реабілітації. Нами виявлено

відставання до 11 разів у обсягах навчальних практик українських ВНЗ порівнянно з мінімальними канадськими вимогами для отримання ліцензії. Така суттєва різниця однозначно вказує на необхідність збільшення кількості годин, відведених на клінічну освіту. Паралельно повинен відбуватись розвиток методологічного забезпечення практик: підготовка клінічних інструкторів-викладачів, уніфікація вимог і системи оцінювання, зменшення кількості студентів у академічних групах для проходження практики. Збільшення тривалості клінічної освіти і кількості академічних груп неминуче загострить організаційні проблеми, однією з яких є забезпечення студентів необхідною кількістю пацієнтів. Виршення цього питання повинно відбуватись у тісній співпраці ВНЗ із закладами міністерств охорони здоров'я і соціального захисту. Перехід на індивідуальну форму клінічного навчання, як це переважно відбувається у Канаді, ми вважаємо далекою перспективою.

На нашу думку, канадський досвід організації державного підсумкового контролю за якістю підготовки фахівців заслуговує уваги з таких основних причин:

1. Складання стандартного екзамену з компетенції у фізичній терапії, що передує отриманню ліцензії на право практичної діяльності, дозволяє всебічно і об'єктивно оцінити рівень знань і практичних навичок випускників різних навчальних закладів.

2. Процедура ліцензування сприяє дотриманню стандартів підготовки фахівців при одночасному збереженні різноманіття навчальних планів.

3. Співвідношення питань у Екзамені з компетенції відзеркалює розподіл навчального матеріалу у різних навчальних програмах.

Варто взяти до уваги факт, що зміст і організація Екзамену удосконалювались з 1992 по 2002 рік, коли він став обов'язковим для всіх випускників навчальних програм з фізичної терапії. На нашу думку, варіант сучасної канадської форми державного контролю за якістю підготовки фахівців у майбутньому може бути застосованим в Україні після грунтовної і тривалої підготовчої роботи.

Ми вважаємо, що при укладанні навчальних планів ВНЗ України було б доцільно брати до уваги співвідношення питань у Кваліфікаційному екзамені (письмовій частині Екзамену з компетенції), які торкаються складових клінічної діяльності. Із 200 питань лише половина стосується реабілітаційного втручання, а інша половина – реабілітаційного обстеження, оцінювання його результатів і планування реабілітаційного процесу. Щодо сфер клінічної спеціалізації, то навчальний матеріал міг би розподілятися наступним чином: м'язово-скелетні дисфункції – 50%; неврологічні – 30%; серцево-дихальні – 20%.

Висновки.

Канадський досвід свідчить, що пошук шляхів розвитку освітньо-професійної галузі фізичної реабілітації в Україні доцільно проводити, орієнтуючись на задекларовані Світовою конфедерацією фізичної терапії міжнародні стандарти професійної діяльності.

До розробки нормативних документів галузі, зокрема освітньо-кваліфікаційної характеристики, повинні заполучатись громадські організації хворих та неповносправних, а також об'єднання фізичних реабілітологів. Це допоможе врахувати інтереси як споживачів реабілітаційних послуг (пацієнтів), так і фахівців.

Розвиток навчальних програм з фізичної реабілітації з урахуванням канадського досвіду може відбуватись шляхом збільшення ролі клінічної освіти у структурі підготовки фахівців. У циклах професійної підготовки близько половини навчального матеріалу варто відводити на вивчення засобів і методів реабілітаційного обстеження, оцінювання його результатів і планування реабілітаційного процесу. Що стосується сфер клінічної спеціалізації, то основна увага повинна приділятися м'язово-скелетним дисфункціям.

ЛІТЕРАТУРА

1. Герцик А.М. Порівняльна характеристика навчальних планів підготовки фахівців фізичної реабілітації у вищих закладах освіти України // Молода спортивна наука України: Зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту. Вип. 6: В 3-х т. – Л., 2002. - Т.2. – С.516-520.
2. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта України. – 2002. – 23 квітня.
3. Physiotherapy Competency Examination. Candidate Handbook. – Toronto, Ontario: Canadian Alliance of Physiotherapy Regulators. – P. 5.

4. Entry-Level Curriculum for Canadian Physical Therapy Programs. Guidelines for Faculty. – Toronto, Ontario: The Council of Directors of Physical Therapy Academic Programs and Canadian Physiotherapy Association, 1995. – 56 p.
5. Loomis J. Evaluation of Clinical Competency. – University of Alberta, 1985. – 18 p.
6. <http://www.opa.on.ca> (18.10.02).
7. <http://www.umanitoba.ca> (17.10.03).

Олена ШИЯН
Ірина ТУРЧИК

ІНТЕГРАЦІЯ УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ У НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В АНГЛІЇ

Постановка проблеми. В останні десятиліття особливу увагу фахівців привертає проблема соціальної і фізичної реабілітації інвалідів засобами фізичної культури з метою відновлення їх здоров'я та заличення до суспільно-корисної праці. Це може бути реалізовано насамперед через надання громадянам з особливими потребами рівних можливостей щодо початкової, середньої та вищої освіти в інтегрованому оточенні.

Згідно зі “Стандартними правилами щодо урівнення можливостей інвалідів”, прийнятих Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй, будь-яка держава повинна забезпечити освіту інвалідів, яка була б інтегральною частиною навчальної системи [3].

На необхідності інтеграції дітей-інвалідів у освітній процес, наголошується в Національній доктрині розвитку освіти та у Міжгалузевій комплексній програмі “Здоров'я нації” на 2002-2011 роки. У розділі “Кращі можливості для інвалідів”, з метою забезпечення інвалідам можливості жити повноцінним у соціальному, економічному та психічному розумінні життям передбачено:

- створення умов для отримання дітьми-інвалідами повноцінної загальної середньої освіти, посилення контролю за повнотою та якістю виконання шкільної програми в умовах домашнього навчання і в загальноосвітніх школах з метою забезпечення їх соціальної адаптації;

- розширення можливостей творчого і фізичного розвитку, сприяння позашкільному навчанню дітей-інвалідів, а також отриманню середньої та вищої освіти в загальних навчальних закладах за державним замовленням [1].

Як пріоритетне завдання державою визнана необхідність навчання дітей-інвалідів у загальноосвітніх закладах України [2]. Проте їх освіта здійснюється переважно у спеціалізованих закладах, у яких коло спілкування складають тільки інші інваліди, що в подальшому ускладнює їх інтеграцію в суспільство.

У зв'язку з цим особливий інтерес для нас становить вивчення досвіду розв'язання цієї проблеми країнами зарубіжжя, однією з яких є Англія, де навчання інвалідів здійснюється, наскільки це можливо, у звичайних школах. Таке навчання забезпечує умови для: інтеграції дітей-інвалідів та їх однолітків у навчальний процес; допомоги дітям-інвалідам набути впевненості адекватно оцінити свої вміння та межі можливостей; виховання терпимості і поваги суспільства до інвалідів.

Така політика щодо дітей-інвалідів рекомендована ЮНЕСКО [3].

Мета роботи полягає у виявленні характерних рис фізкультурної освіти учнів з особливими потребами в школах Англії.

Для досягнення мети нами використовувались **методи аналізу** документальних матеріалів та педагогічного спостереження.

Результати дослідження. Основою для формування шкільної програми в Англії є Національна Програма, яка враховує специфічні потреби учнів узагалі та кожного зокрема гарантуючи ефективні навчальні можливості для всіх учнів. Варіативні компоненти програми дозволяють забезпечити всіх учнів, відповідними до їх можливостей, засобами на кожному ключовому етапі з будь-якого предмету. Зауважимо, що фізкультурна освіта (ФКО) є обов'язковим предметом серед десяти інших.

При формуванні навчальної програми з ФКО розробляються відповідні навчальні вимоги до учнів з різними відхиленнями та потребами; критерій оцінки навчальних досягнень груп учнів з особливими потребами та кожного зокрема. При цьому особлива увага приділяється подоланню потенційних бар'єрів у їх навчанні [4].

Для і реалізації цього положення у школах Англії, учителі забезпечують учнів, що потребують допомоги навчальною інформацією та літературою з спеціальними текстами, наочними та друкованими матеріалами у різних форматах, які учні можуть читати і розуміти (великий шрифт, тексти з особливими символами та тексти Брайля). Широкого застосування набули інформаційно-комунікаційні технології, технічні та касетні матеріали, засоби зв'язку, як альтернативні, так і загальновживані, різноманітні комунікатори, диктофони та перекладачі [5].

Важливим чинником, який допомагає дітям з особливими потребами правильно виконувати фізичні вправи на уроках ФКО, є розуміння ними виконуваної діяльності, що забезпечується мобілізацією всіх відчуттів та попередньо набутого учнями досвіду. З цією метою на уроках ФКО вчителі використовують матеріали та засоби, які учні можуть сприйняти за допомогою зору, дотику, слуху. Педагоги намагаються давати багато словесних описів, які роблять перший досвід виконання вправ успішнішим, а також використовують наочні матеріали, які розширяють знання учнів про техніку виконання вправи.

Стимулюючи учнів щоденно брати участь у іграх з ровесниками, відвідувати секції та досліджувати навколоінше середовище педагоги розширяють розуміння виконуваного учнями і тим самим прискорюють інтеграцію таких дітей в суспільство.

Вчителі залишають дітей з особливими потребами до максимальної участі у навчанні з ФКО, використовуючи спеціальні види діяльності, що представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

Рівень залучення дітей з особливими потребами у різні види діяльності на уроках ФКО

Види діяльності	Рівень залучення
Відкрита діяльність	Усі учні залучені до одного виду діяльності
Модифікована діяльність	Усі завдання адаптують з метою полегшення чи ускладнення, для задоволення потреб окремого школяра
Паралельна діяльність	Учням пропонують різні види діяльності з однієї сфери, використовуючи правила і обладнання, які відповідають їхнім потребам.
Включена діяльність	Учні зайняті разом в одному виді діяльності, але до кожного висувають інші вимоги
Окрема діяльність (сепаративна)	Учням пропонується особлива діяльність, яка відрізняється від діяльності всього класу

Необхідною умовою інтеграції дітей в суспільство є формування вміння учня контролювати свою поведінку, ефективно та безпечно брати участь у навчанні і готоватися до праці. Реалізується ця умова через допомогу учням усвідомити реальні вимоги оточення та визначити їх потенційні можливості. Під час уроку з ФКО в Англії вчителі контролюють та відзначають позитивну поведінку учнів-інвалідів, через похвалу та нагороджуючи їх. Таким учням надають різні можливості проявити себе та підтримують розвиток умінь, які їм необхідні у роботі з партнерами чи у групі. Фахівці з ФКО навчають учнів цінувати та поважати співпрацю з іншими, розвивають їхню самостійність в роботі та навчають необхідних правил безпеки [6].

Вчителі повинні допомогти учням навчитися контролювати свої емоції, особливо під час стресів і травм. З цією метою вони планують такі види навчання до яких будуть залучені всі учні з особливими потребами, ставлять короткотермінові, нескладні цілі в обраних видах діяльності. Для покращення та стимулування навчання, зміцнення самоповаги учнів учителі намагаються забезпечити позитивний зворотний звязок. Для уникнення небажаних стресів фахівці ФКО обирають відповідні матеріали та завдання, створюючи для учнів таке навчальне

середовище у якому вони почуватимуть себе безпечно і матимуть змогу вдосконалитися; надають учням додатковий час для навчання, поступово розширюючи спектр видів діяльності та посилюючи вимоги до них.

Таким чином, аналіз навчальних програм та літературних джерел, власне спостереження дає підстави для таких **висновків**:

1. Учні з особливими потребами в школах Англії, що потребують допомоги, в процесі ФКО одержують спеціальний інвентар, засоби зв'язку та літературу.
2. Розуміння учнів в процесі фізичного виховання розвивають шляхом мобілізації всіх наявних відчуттів та попередньо набутого досвіду.
3. Процес фізичного виховання передбачає максимальну активізацію учнів у навчанні та фізичній діяльності.
4. У процесі фізкультурної освіти учні навчають контролювати свою поведінку, ефективно та безпечно брати участь у навчанні, готують їх до праці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Здоров'я нації: Міжгалузева комплексна програма на 2002-2011 рр. – (Затв. Постановою №14 Кабінету Міністрів України) від 10.01.2002р. – К., 2002
2. Про становище інвалідів в Україні та основи державної політики щодо вирішення проблем громадян з особливими потребами: Державна доповідь. – К., 2002
3. Стандартні правила щодо урівнення можливостей інвалідів (Затв. резолюцією Генеральної Асамблей Організація Обєднаних Націй) від 20.12. 1993 р. №48. – К., 1996
4. Davis B., Bull R., Roskoe D. Physical Education and Study of Sport. - Harcourt Health Scieces. – 2002. – 698 р.
5. Macfadyen T., Bailey R. Teaching Physical Education 11 – 18. – L., 2001
6. Physical Education. The National Curriculum for England. - L.,2000

Олександр ЛЕМЕШКО

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ РУХОВИХ НАВИЧОК

Сучасний стан розробки проблем педагогіки і її розділу навчання рухових дій може сприяти створенню нових засобів і методів, які дозволяють досить повно розвивати психомоторні можливості людини і формувати її особистість. Необхідно відзначити і те, що все частіше виникають педагогічні питання, розробка яких вимагає запушення теорій психології та фізіології, їх методів і результатів конкретних досліджень, питань, зв'язаних із з'ясуванням умов реалізації педагогічного принципу доступності при засвоєнні рухових навичок людини. Засвоєні звички й навички "розвантажують" свідомість людини від обмірковування кожного руху і цим заощаджують час і енергію.

Умови реалізації принципу доступності і розробка засобів і методів навчання повинні враховувати ці перцептивні перекручування, невірно зрозумілу інформацію від рухів, доповнення, як привнесені у образ рухів, його зміст. Це ж саме стосується і переборювання ілюзій, щоб наблизити спосіб рухів і самі рухи їх адекватності, домагатися того, щоб вони відповідали один одному.

І чим більше адекватність образу рухів самій системі рухів, які є їх регулятором руху, тим вище надійність людини, тим менше можливості допустити помилки в процесі виконання дії, коли вона ускладнена високим емоційним тлом.

Успішність усякої діяльності визначається не тільки суб'єктивними чинниками – можливостями відображення, проектування і породження дії, але й об'єктивними властивостями тих рухів, що підлягають засвоєнню, а також педагогічними умовами – створення проблемності перед дією, яка задає їй напрям і предмет розвитку.

У процесі удосконалення рухових навичок не завжди із самого початку формується адекватний спосіб їх регуляції. Часто неадекватні способи рухів існують і на найвищому рівні – рівні майстерності. У зв'язку з цим виникає питання, а як же долаються неадекватні і будуються адекватні способи, що дозволяли правильно орієнтуватися в ситуації і ефективно керувати рухами і діями.

Аналогічно тому, як природа з ненадійних елементів буде надійну систему, людина, навчаючись руховим навичкам, із набору мінливих і перекрученіх способів буде адекватний спосіб – досконалу навичку. Під час розроблення гіпотези автор базувався на дослідженнях рухів, проведених О.О.Ухтомським (1978) і М.О.Бернштейном (1947), В.В.Клименком (1985, 1997), Л.В.Чхайдзе (1968), Д.Д.Донського (1979), В.К.Бальсевича (1971), Ю.В.Верхощанського (1968), І.П.Ратова (1972), і ін., які показали, що координація рухів є подолання надлишкових ступенів свободи кінематичних ланок, і перетворення їх у керовану систему.

Поняття “проблемність у навчанні” нещодавно увійшло у педагогічну науку. Воно пов'язувалося з поняттями “проблема” і “проблемна ситуація”, які запозиченні з психології. Теоретичний аналіз показав, що проблемність має глибокі коріння – вона відображає не лише закономірність процесу наукового пізнання, але й навчання. Причому будь-який пізнаваний об'єкт має у собі дидактичне протиріччя, що відбуває сутність закону єдності і боротьби протилежностей.

Процес засвоєння об'єкта суб'єктом викликає протиріччя процесу пізнання, що часто називають логіко-пізнавальним. Поняттями, що описують проблемне навчання вважаються “проблемна ситуація”, “навчальна проблема”, “навчальна гіпотеза”, “взаємодія викладача й учнів”, “теорія навчання” і ін. Проблемна ситуація має психолого-дидактичний характер, навчальна проблема – дидактичний, навчальна гіпотеза – логічний смисл. Тому теорія проблемного навчання розвивається на стику суміжних з нею наук: психології, дидактики і логіки науки. Вона – міждисциплінарна і викликає необхідність чіткого визначення змістів цих понять, їх обсягу і зв'язків з дидактикою.

Об'єкт дослідження – процес навчання рухових навичок людини.

Предмет дослідження – вплив проблемності у навчанні рухових навичок.

Мета дослідження – вивчити особливості навчання рухових дій, які створюються застосуванням проблемності перед початком дії або під час її виконання, на успішність розвитку людини.

Завдання роботи:

1) вивчити форми і способи застосування елементів проблемності в навчанні з урахуванням типології рухових навичок,

2) визначити види проблемності і прийоми її застосування перед дією або під час її виконання.

3) розробити систему застосування проблемних дій, задач та ситуацій в учебовій діяльності учнів і на цій підставі розробити практичні рекомендації по удосконаленню навчання рухових навичок.

Наукова новизна – наукові факти про вплив проблемності в навчання рухових навичок одержані в результаті експериментальних досліджень, аналізу літературних джерел, а також застосуванням: системного аналізу та діяльнісного підходу, який розкриває структуру діяльності учня та наукового її пояснення.

Практичне значення дослідження полягає у розробці науково-обґрунтованої методики навчання рухових навичок, розробці системи задач, які моделюють проблемність у навчанні, визначити умови оптимального навчання рухових навичок які включають у себе: *системи проблемних дій, задач, ситуацій, у яких змінюються психофізіологічні регулятори рухів і дій.*

Особистий внесок здобувача полягає у теоретичному обґрунтуванні основних компонентів проблемності у навчання рухових навичок; знайдено, що проблемне навчання рухових навичок і його зміст описуються як принцип дидактики, а його зміст: а) керівництво дій вчителя, б) педагогічна категорія, що визначає активність учня, в) усвідомлення проблеми, г) створення гіпотези і припущення у навчанні; розробці методики дослідження застосування принципу проблемності у навчанні рухових навичок. Психофізіологічні регулятори рухів поділяються на енергетичні, регулятори м'язових сінергій, регулятори рухів у просторі, регулятори рухів у діях з предметом, смислові регулятори рухів і регулятори рухів у формі символів.

Вивчення проблемності навчання і вияву вольових станів учня показало, що резервні можливості спеціалізованих проявів волі учнів можна використовувати шляхом створення:

а) проблемних ситуацій – своєрідних вольових станів, що активізують розумову діяльність. За ступенем складності поділяються на: мінімальну складність, якщо учень

використовує наявні знання, уміння і навички; максимальна – наявні знання, уміння і навички учня недостатні для вирішення задачі і він шукає шляхи й засоби її вирішення – і виходить за межі відомого, у невідоме;

б) проблемні задачі – словесні формулювання дій припускають послідовність рухів і вирішують протиріччя за допомогою рухів. Вони виступають як потреби, задаються учню ззовні, учень сам їх формулює;

в) проблемні дії припускають вирішення рухових задач при незвичних умовах: розмірах фізичних властивостей рухів, перцептивних доповнень, сенсорних перекручувань і труднощів, що вимагають від учня корекцій у вирішенні рухової задачі.

Проблемні стани тісно зв'язані з процесами зміни і розвитку. У першу чергу розвиток обумовлюється наявністю а) незворотних, б) спрямованих на мету і в) закономірних перетворень у психіці, свідомості й діяльності учня.

Традиційна методика навчання рухових навичок, як показали наші дослідження, передбачає утворення: а) переважно на регуляторах дій, в основі яких міститься уявлення про енергетичні впливи на систему рухів; б) регуляторах дій, розбудованих на просторових уявленнях рухів; в) частково на всіх інших: предметних, смислових та символічних регуляторах рухів. Ці данні свідчать, що методики навчання будується на випадково утворених уявленнях, які і стають регуляторами рухів, без урахування їх природних психофізіологічних механізмів.

Аналіз фактичного матеріалу дає підставу твердити, що вибірні зусилля іноді сприяють оптимізації ритму дій, коли вони використовуються учнями в навчанні не однічними задачами дій, а їх системою, адресованою в окремі елементи рухів. Але вони випадкові: ми зустрічали їх досить мало (4,3%), що вірогідно свідчить, що ними опанував учень, користуючись добре розвиненим почуттям гармонії рухів і, зокрема, почуттям ритму.

У бігові з максимальним темпом виникає стан, пов'язаний з переживанням іллюзій, які виникають у діапазоні від 4,4 до 5,5-6,0 с від початку дії. Учні були здатні утримувати максимальний темп межах 5-6 секунд і показувати більш високі результати ($P < 0,05$). Після 5-6 с темп закономірно знижується, і ніякі вольові зусилля не можуть його зберегти; відбувається порушення координації рухів, бігуни забиваються з ритму. Тому недопільно будувати регулятори рухів, які спираються на активізацію м'язової сінергії, якщо дія триває більше 6 секунд.

Розвиток витривалості традиційно будеться таких факторах: характер вправ (загального, часткового і локального впливу), інтенсивність роботи (енергетичні витрати в одиницю часу), тривалість окремих вправ (від 2-3 с до 2-3 годин); тривалістю й характером інтервалів відпочинку (повні, неповні, скорочені, подовжені інтервали), кількістю повторень вправ (тривалістю роботи, її об'ємом).

Якщо взяти за критерій навантаження в чистому вигляді один фактор, то число можливих типів навчання буде 4, при двох, врахованих одночасно критеріях, – 12, при трьох – 24, при чотирьох – ще 24, тобто в цілому – 64 сполучення факторів навантаження, коротше, навчання. Загальне число, при використанні всіх додаткових критеріїв (іх – 7), зростає до 4096 типів.

Виходячи з механізмів регуляції рухів, що будується на показниках простору, ми запровадили новий тип навчання – вдосконалення точності просторової регуляції рухів. Виконання проблемних дій – біг на дистанцію 80 м по мітках, що задають стандартну довжину кроків – розмір простору, утворює систему з різними розмірами регуляторів рухів. Стандарти довжини кроків вираховуються, виходячи з індивідуальних можливостей і рівня майстерності кожного піддослідного.

Про підвищення усвідомлення й активності діяльної сторони розуму свідчить достовірне збільшення довжини кроків і швидкості бігу на 0,78 м/с, тобто інтегральних показників якості регуляції рухів.

Вважалося, що після завершення дій настає пасивна фаза – стан відпочинку від роботи, – але нами встановлено, що в цей час розвертається найбільш активна робота в організмі по відновленню витрачуваного й особливо інтуїції. Але ці процеси набувають прогресивних змін за умови: кожна чергова пробіжка відбувається при ЧСС не більшому за 102 ± 6 ударів у хвилину.

Рівень розвитку рухової навички обумовлюється трьома ознаками: можливістю переходу від регуляції рухів образом до регуляції думкою і до регуляції почуттями (моральними, естетичними й інтелектуальними), можливістю передбачення не тільки результату дії, але і

нового більш досконалого способу регуляції рухів, вмінням учня переходити від руху, вирішувати його пізнавальну задачу, до дій, і від нього до навички і вчинку сягаючого соціально значимих цілей.

Отже, визначена роль і функції сенсорно-перцептивної сфери рухової навички як джерела інформації про хід розв'язання рухової задачі і те, яке вона може набувати властивостей регулятора рухів і дій. Воля, як діяльна сторона розуму і морального почуття, джерело енергії та мотивації подолання проблемних ситуацій у навчанні рухових навичок.

Системний аналіз і системний підхід до вивчення проблемності у навчання рухових дій ми розглядаємо як методологічні засоби не тільки вивчення, розуміння, пояснення фактів, здобутих у дослідженні, але і засіб організації процесу навчання й удосконалення, оскільки вони складають основу *системного мислення* в дослідженні виконують своєрідну пізнавально-технологічну роль. У зв'язку з тим, що системність розгортається в різноманітні ракурси бачення: а) цілісності – психофізіологічних регуляторів дій, як частини цілісності; б) шкали образів, які відображають функції цих регуляторів, безпосередньо потрапляють у поле уваги людини; в) образи у цій шкалі стають усвідомленими за рахунок проблемних задач, які впливають на предмет діяльності.

Проблемне навчання рухових навичок і його зміст описуються системою суджень, зокрема, проблемність являє собою: 1) принцип дидактики і його зміст – керівництво дій учителя, 2) педагогічну категорію, що визначає характер активності учня, усвідомлення проблеми, створення гіпотези випробовування припущення тощо, 3) рівні проблемності, 4) його функції та 5) критерії його реалізації.

Шкала образів, що відображають функції психофізіологічних регуляторів під час навчання рухових дій, швидше її продуктивніше утворюється, якщо використовуються: а) проблемні ситуації утворюють вольові стани, активізують розумову діяльність, спрямовану на пошуки інформації для вирішення задачі, шляхів і засобів, і учень виходить за межі відомого, у невідоме, те, що треба засвоїти; б) проблемні задачі – словесні формулювання дій припускають послідовність рухів і вирішують протиріччя рухів, вони виступають як потреби, задаються учню ззовні, або він сам їх формулює; в) проблемні дії припускають вирішення рухових задач при незвичайних умовах: розмірах рухів, перцептивних доповненнях і сенсорних перекручуваннях та інших труднощах, вимагають корекцій у вирішенні рухової задачі.

Сукупність образів рухів – їхшкала може утворюватися, спираючись на прояви сили, швидкості, темпу, відстані і т.п. – складаючи систему регуляторів рухів. Установлено, що образи еталонів рухів можуть бути побудовані на основі закономірності гармонійної пропорційності – "золотому перетині" – прирошуванні (чи убуванню) величин процесу виконання дій. Біг по розмітці довжини кроків із збільшенням довжини кожного кроку рівного пропорції "золотого перетину", приводить до достовірного збільшення швидкості бігу з низького старту в післядії. Відношення збільшення завжди залишається постійним і дорівнює – 1,618. Це і є метричний ідеал раціонального й економічно вигідної дії. Відносини "золотого перетину" спостерігаються і між метричними показниками окремих елементів системи рухів. Це відносини збільшення довжини кроків розбігу при стрибках у висоту.

Закріплені вправами навички, з погляду принципів розробки й застосування до них проблемного навчання, поділяються на такі види: **сенсорні** навички пов'язані з гостротою чутливості і точністю сприйняття, **орієнтувальні** навички виявляються в спостережливості й орієнтуванні в ситуації дії чи діяльності; **навички антиципaciї** й **контролю рухів, дій**; та самоконтролю і можуть здійснюватися залежно від наявності прогнозу: **найближчого, віддаленого і перспективного розeйтку дiї**.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бернштейн Н.А. О построении движений. – М.: Медгиз, 1947. -255 с.
2. Выготский Л.С. Развитие высших психических функций.-М.: Изд-во АПН РСФСР, 1960. – 498 с.
3. Загвязинский В. И. Проблемность как воплощение движущих сил учебного процесса: – В кн.: Проблемность в школьном обучении.– Тюмень, 1971. – 242 с.
4. Клименко В.В., Омельчук В.Ф. Фізкультура і естетичне виховання. – К.: Рад. шк., 1987. – 136 с.
5. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи. – К., 1997.

АВТОРИ НОМЕРА

АЛЄКСЄНКО Олександра	старший викладач кафедри фізичного виховання та спорту Національного педагогічного університету (НПУ) імені М.П.Драгоманова
АПАНАСЕНКО Геннадій	доктор медичних наук, професор Національного університету фізичного виховання і спорту (НУФІС) України
БЄЛЄНЬКА Ганна	кандидат педагогічних наук, доцент, докторант Інституту педагогіки та психології НПУ імені М.П.Драгоманова
БОГІНЧ Ольга	кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної педагогіки Інституту педагогіки та психології НПУ імені М.П.Драгоманова
БОДНАР Ярослав	кандидат наук з фізичного виховання та спорту, асистент кафедри фізичного виховання Тернопільського державного педагогічного університету (ТДПУ) імені Володимира Гнатюка
БРУНАРСЬКА Орислава	викладач кафедри фізичного виховання Самбірського медичного училища (СМУ)
ВИННИЧУК Олег	кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки ТДПУ імені Володимира Гнатюка
ВІЛЬЧКОВСЬКА Анастасія	асистент кафедри естетики Свентокрижської академії, філія в м.Петрков-Трибунальський (Польща)
ВІЛЬЧКОВСЬКИЙ Едуард	доктор педагогічних наук, професор кафедри фізичного виховання Свентокрижської академії, філія в м.Петрков-Трибунальський (Польща)
ГАЛАМАНЖУК Леся	аспірант кафедри теоретичних основ і методики фізичного виховання ТДПУ імені Володимира Гнатюка
ГЕНСЕРУК Галина	аспірант кафедри теоретичних основ і методики фізичного виховання ТДПУ імені Володимира Гнатюка
ГЕРЦІК Андрій	аспірант кафедри фізичної реабілітації Львівського державного інституту фізичної культури (ЛДІФК)
ГОНТАРОВСЬКА Наталія	вчитель фізичної культури навчально-виховного комплексу № 28 м.Дніпропетровська
ДЕГТЬЯРОВА Ірина	аспірант кафедри фізичного виховання Національного технічного університету (НТУ) «Харківського політехнічного інституту» (ХПІ)
ЗАВАЦЬКА Лідія	кандидат педагогічних наук, доцент, декан факультету фізичного виховання міжнародного університету “РЕГІ” імені академіка Степана Дем'янчука
ЗАРІЧАНСЬКА Людмила	викладач кафедри фізичного виховання міжнародного університету «РЕГІ» імені академіка Степана Дем'янчука
ЗЕМЦОВА Вікторія	аспірант кафедри теорії і методики фізичного виховання НУФІС України

ШПЕЧКІНА Лариса	аспірант кафедри теорії і методики фізичного виховання Луганського національного педагогічного університету (ЛНПУ) імені Тараса Шевченка
КОХАНЕЦЬ Петро	аспірант кафедри теорії та методики навчання з фізичного виховання Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету (ПХДПУ) імені Григорія Сковороди
КРУГЛЯК Наталія	викладач кафедри фізичного виховання СМУ
КРУГЛЯК Олег	аспірант кафедри теорії і методики фізичного виховання ЛДІФК
КРУЦЕВИЧ Тетяна	доктор наук з фізичного виховання та спорту, професор, проректор з наукової роботи НУФІС України
ЛАБСКІР Володимир	професор кафедри фізичного виховання НТУ «ХПУ»
ЛЕМЕШКО Олександр	старший викладач кафедри теорії та методики фізичного виховання і фізичної реабілітації Дрогобицького державного педагогічного університету (ДДПУ) імені Івана Франка
МАЗЯР Володимир	аспірант кафедри фізичного виховання ДДПУ імені Івана Франка
МАЛКОВ Микола	викладач, завідувач кафедри фізичної реабілітації Запорізького державного університету (ЗДУ)
МАЛЯР Едуард	аспірант кафедри теоретичних основ і методики фізичного виховання ТДПУ імені Володимира Гнатюка
МАРЦИНЮК Михайло	заступник директора з навчальної роботи Івано-Франківського коледжу фізичного виховання
МАЦКЕВИЧ Нінель	кандидат наук з фізичного виховання і спорту, старший викладач Луцького педагогічного коледжу
МОСІЙЧУК Леонід	асистент кафедри теоретичних основ і методики фізичного виховання ТДПУ імені Володимира Гнатюка
МОСКАЛЕНКО Наталія	кандидат педагогічних наук, доцент, проректор з наукової роботи Дніпропетровського державного інституту фізичної культури
НАУМЧУК Володимир	кандидат педагогічних наук, доцент кафедри гімнастики і спортивних ігор ТДПУ імені Володимира Гнатюка
ОГНИСТА Катерина	кандидат наук з фізичного виховання та спорту, асистент кафедри фізичного виховання ТДПУ імені Володимира Гнатюка
ОГНИСТИЙ Андрій	кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент, завідувач кафедри фізичного виховання ТДПУ імені Володимира Гнатюка
ПАНГЕЛОВА Наталія	кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри теорії і методики фізичного виховання ПХДПУ імені Григорія Сковороди
ПАСТЧНИК Володимир	кандидат педагогічних наук, викладач кафедри теорії і методики фізичного виховання Свентокрижської академії, філія в м.Петрков-Трибунальський (Польща)

ПЕТРУК Людмила	аспірант кафедри фізичного виховання міжнародного університету «РЕГІ» імені академіка Степана Дем'янчука
ПРИСТУПА Євген	доктор педагогічних наук, професор кафедри олімпійського і професійного спорту Вроцлавської академії фізичного виховання (Польща)
ПУТРОВ Сергій	викладач кафедри фізичного виховання Запорізького національного технічного університету
РОТЕРС Тетяна	доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і методики фізичного виховання ЛНПУ імені Тараса Шевченка
СОБЕРА Малгожата	професор кафедри фізичного виховання Вроцлавської академії фізичного виховання (Польща)
СОБКО Сергій	аспірант кафедри фізичного виховання Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
СУЩЕНКО Людмила	кандидат філософських наук, доцент кафедри фізичної реабілітації ЗДУ
ТАДЕЄСВА Ірина	аспірантка кафедри теорії і методики фізичного виховання Міжнародного університету «РЕГІ» імені академіка Степана Дем'янчука
ТРОЦЕНКО Валерій	кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики фізичного виховання ПХДПУ імені Григорія Сковороди
ТУРЧИК Ірина	аспірантка кафедри теорії і методики фізичного виховання ЛДФК
ФРОЛОВА Наталія	аспірантка кафедри фізичного виховання ПХДПУ імені Григорія Сковороди
ЧВЕНАР Анджей	професор кафедри фізичного виховання Свентокрижської академії, філія в м.Петрков-Трибунальський (Польща)
ШАНДРИГОСЬ Віктор	кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент кафедри фізичного виховання ТДПУ імені Володимира Гнатюка
ШЕРЕМЕТ Ігор	вчитель фізичної культури Тернопільської загальноосвітньої школи №7
ШИЯН Богдан	доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теоретичних основ і методики фізичного виховання ТДПУ імені Володимира Гнатюка
ШИЯН Олена	кандидат педагогічних наук, доцент кафедри біохімії, гігієни і спортивних споруд ЛДІФК

ЗМІСТ

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА.....	3
<i>Геннадій Ананасенко, Вікторія Немцова.</i> Навчання здоров'ю як важливий напрямок фізкультурної освіти.....	3
<i>Тетяна Ротерс, Лориса Ішечкіна.</i> Взаємодія фізичного та естетичного виховання у процесі розвитку руху «спорт для всіх»	5
<i>Леся Галаманжук.</i> Використання історії мистецтв у формуванні готовності майбутніх вихователів до професійної діяльності зі старшими дошкільниками (постановка проблеми)	9
<i>Наталія Пангалова.</i> Історико-теоретичний аналіз педагогічної практики використання спортивно-ігрових методів фізичного виховання у формуванні гармонійно розвиненої особистості	12
<i>Олег Винничук.</i> Фізичне виховання у творчій спадщині Григорія Ващенка.....	16
<i>Ярослав Бондар.</i> Роль товариства «Просвіта» у формуванні системи фізичного виховання українців	18
<i>Володимир Лабскір, Ірина Дегтярьова.</i> Заходи для формування мотивів занять “Спортом для всіх” на виробництві	20
ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ	24
<i>Богдан Шиян, Леонід Мосійчук.</i> Комплексна система навчально-тренувальних завдань у фізичному вихованні підлітків загальноосвітньої школи	24
<i>Тетяна Круцієвич.</i> Мотиваційний підхід до організації процесу фізичного виховання у школі.....	35
<i>Наталія Фролова.</i> Проблема пошуку нових шляхів вдосконалення системи фізичного виховання молодших школярів	39
<i>Людмила Петruk.</i> Фізичний розвиток та фізична підготовленість дітей 7-9 років, які інтенсивно займаються розумовою діяльністю	43
<i>Наталія Москаленко, Наталія Гонтаровська.</i> Інноваційні підходи до організації фізкультурно-оздоровчої роботи в загальноосвітніх школах.....	46
<i>Петро Коханець.</i> Особливості формування структури особистості хлопчиків і дівчаток 8-ми років у процесі фізичного виховання.....	49
<i>Валерій Троценко.</i> Фізичні вправи як засіб управління нервово-емоційною напругою дітей і підлітків	53
<i>Ганна Бєленька.</i> Взаємозв'язок фізичного та інтелектуального розвитку дошкільника в процесі пізнання ним світу природи	55
<i>Катерина Огнista.</i> Роль спорту у формуванні особистості фізичної культури першокласників.....	58
<i>Віктор Шандригось.</i> Спортивна боротьба як засіб фізичного виховання школярів	61
<i>Людмила Зарічанська, Лідія Завацька.</i> Просвітницька робота серед батьків як засіб активізації фізкультурно-спортивної діяльності та профілактики респіраторних захворювань у молодших школярів	64
<i>Нінель Мацкевич.</i> Особливості фізкультурно-оздоровчої роботи в початковій школі	67
<i>Ігор Шеремет.</i> Антиалкогольне виховання старшокласників засобами фізичної культури та спорту	69
<i>Ірина Тадеєва.</i> Стан сформованості знань про гуманність учнів початкових класів	74
ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА.....	78
<i>Сергій Путров.</i> Генезис становлення предмета “фізичне виховання” у вищих навчальніх закладах	78
<i>Володимир Мазяр.</i> Роль лекційних занять у формуванні пошукового мислення студентів факультету фізичного виховання	81

<i>Орислава Брунарська, Наталія Кругляк, Олег Кругляк.</i> Виховання у студентів інтересу до занять фізичними вправами на основі міждисциплінарних зв'язків	84
<i>Олександра Алексєєнко.</i> Фізичне виховання як засіб корекції біологічного віку студентів спеціального навчального відділення.....	88
<i>Едуард Маляр.</i> Визначення основних напрямів побудови професіограми студентів-податківців з метою покращення їх ППФП.	90
<i>Володимир Наумчук.</i> Теоретичні засади самостійної роботи студентів факультетів фізичного виховання	93
ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ У ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ	98
<i>Олег Кругляк.</i> Стан підготовленості майбутніх учителів фізичної культури та початкових класів до реалізації міжпредметних зв'язків у процесі фізичного виховання.....	98
<i>Андрій Огністий, Малгожата Робера.</i> Структура навчального курсу «Фізичне виховання» під призмою інтеграції україни у європейський освітній простір	103
<i>Ольга Богініч.</i> Особливості підготовки майбутніх педагогів до фізкультурно-оздоровчої роботи з дошкільниками	108
<i>Галина Генсерук.</i> Спецкурс «Інформаційно-аналітичні технології в процесі фізичного виховання школярів» як складова системи підготовки студентів вищих навчальних закладів фізичного виховання та спорту до педагогічної діяльності.....	112
<i>Михайло Марчинюк.</i> Ступенева підготовка фахівців з фізичного виховання у навчально-наукових комплексах	115
<i>Сергій Собко.</i> Сучасний стан особистісної активності майбутніх учителів фізичного виховання у позанавчальній діяльності.....	118
<i>Людмила Суценко, Микола Маліков.</i> Про педагогічні технології, спрямовані на особистісно орієнтований підхід до професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту	121
ВИВЧАЄМО ДОСВІД	125
<i>Євген Приступа.</i> Глобалізаційні тенденції в системі підготовки фахівців галузі фізичного виховання і спорту в Європі	125
<i>Володимир Пасічник.</i> Сучасний стан фізичного виховання учнів основних шкіл Польщі ...	130
<i>Едуард Вільчковський, Володимир Пасічник, Анджей Чевнар.</i> Фізичне виховання школярів у країнах Західної Європи	133
<i>Анастасія Вільчковська.</i> Роль музики в процесі фізичного виховання школярів Польщі ...	138
<i>Андрій Герік.</i> Шляхи використання зарубіжного досвіду для підготовки фахівців фізичної реабілітації в Україні	140
<i>Олена Шиян, Ірина Турчик.</i> Інтеграція учнів з особливими потребами у навчальний процес з фізичного виховання в Англії.....	143
<i>Олександр Лемешко.</i> Психолого-педагогічні засади навчання рухових навичок	145
АВТОРИ НОМЕРА	149
ЗМІСТ	152